

శ్రీ రస్తు.

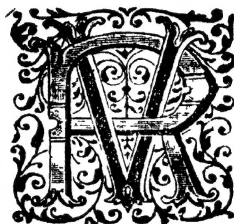
అ ప్ప క వీ య ము

కాకునూరి అప్పకవివరచితము.

రావు సాహేబు

గిడుగు. రామమూర్తిపంతులు, బి. ఏ., గారిచేతను
శ్రీమూర్తి ఉత్పల. వేంకటనరసింహాచార్యులుగారిచేతను
పరిష్కృతిము.

Vol. 1153

(కొత్తకూర్పు.)

చెన్నై:

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలుఅండ్సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1922.

All Rights Reserved,

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the "VAVILLA" Press,
MADRAS.—1922.

ప్రకాశకవిజ్ఞప్తి.

అప్పకవీయమునంటి ఛందశ్శాస్త్రము వేటొకటి గానరాదు. అప్పు కవికిఁ దరువాతి మహాకవులందఱు దానినే ప్రధానముచేసికొని గ్రంథములు వ్రాసిరి, వ్రాయుచున్నారు, వ్రాయఁగల రనుట నిర్వివాదాంశము. భాం డాగారములు, అచ్చుకూటములు లేని యాకాలములో నెన్నియో నద్దం థముల సంపాదించి చక్కఁగా విమర్శించి లక్ష్యముల సంగ్రహించి కల్ప ద్రుమసదృశమగు శాస్త్రమును వ్రాసిన మహాకవి కెల్లరము కృతజ్ఞులము గావలయుఁగదా! దీనికిం బూర్వము ఛందశ్శాస్త్రములు లేకపోలేదు. వానియం దిన్నివిషయములు లేవని చెప్పకతప్పదు. కాఁబట్టియే యీమ హాకవి యొకచో గ్రంథములఁ బరిశీలించి యాంధ్రలోకమునకు మహా పకార మొనరించి కృతకృత్యుడై శాశ్వతయశఃకాయవిరాజితుడయ్యెను.

ఈయప్పకవీయమును బలపురు ముద్రించిరి. మేమును గొంత కాలము క్రిందట ముద్రించితిమి. తరువాత దాశపత్రగ్రంథములఁ బరిశీ లించి యాపాఠముల ముద్రించిన మేలని తోచినది. విశాఖపట్టణమున శ్రీపరవస్తువారియింట నొకప్రతియు, పెండేలవారి దొకప్రతియు, మా యింటఁ గొన్నితరములనుండియున్న ప్రతియు నీముద్రణమున కాధార ములు. ఈమూఁడుప్రతులలో మాతండ్రిగారు పైతృకధనముగ గౌరవించు చున్న తాటియాకులప్రతియే ప్రాచీనతమము. ఈమూఁడుప్రతులలోఁ గలుగు పాఠభేదములను గ్రింద ముద్రించితిమి. ఈప్రతులను జక్కఁగాఁ బరిశీలించినవారు బ్ర॥ శ్రీ శ్రీమాన్, ఉత్పల నరసింహాచార్యులవారును, మ॥ రా॥ శ్రీ॥ రావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిగారును నని సంతోష ముతోఁ దెలుపుచున్నాము. వీరు కడుంగడ శ్రద్ధమై ఇందలి పాఠభేదములఁ బరిశీలించిరి. వీరి పట్టుదలచేతనే యిన్నిపాఠభేదములతో నీకూర్పు సాగి నది. పూర్వముద్రణమునకు నిప్పటిముద్రణమునకుం గల భేదములు పాఠ కులు గ్రహించి మాత్రమను నఫలముచేయుదురని వారకకోరుచున్నాము.

తండయాశ్చేట,

చెన్నపురి.

1922.

ఇట్లు,

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

విషయ సూచిక.

సభ మాతావనము.

విషయసంఖ్య.

పుటసంఖ్య.

విషయసంఖ్య.

పుటసంఖ్య.

- 1 పీఠిక.
- 2 బ్రహ్మోద్దేశము.
- 3 కవిస్తుతి.
- 4 గురుస్తుతి.
- 5 స్వప్నప్రకారము.
- 6 భగవద్వాక్యము.
- 7 గ్రంథప్రభావము.
- 8 కర్తృవంశావతారము.
- 9 కవివిచారము.
- 10 పద్ధంతములు.
- 11 భాషాపరిచ్ఛేదమాలనూత్రంబులు.
- 12 పూర్వగ్రంథసామసంగ్రహము.
- 13 ప్రబంధమహిమ.
- 14 కావ్యభేదంబులు.
- 15 శబ్దార్థలక్షణాలంకారసీసమాలిక.
- 16 శబ్దారదోషసీసమాలిక.
- 17 వాక్యలక్షణము.
- 18 రసవివేకము.
- 19 పంచవిధభాషసీసమాలిక.
- 20 శృంగారరససీసమాలిక.
- 21 అప్టరససీసమాలిక.
- 22 నాయకనిరయసీసమాలిక.
- 23 ముకవిమాహాత్మ్యము.
- 24 నర్తకవిలక్షణము.
- 25 సత్తవిధకవులు.
- 26 ముకవినిరసనము.
- 27 కవిత్వాప్రశంస.

- 1 28 దేశభాషావిశేషంబులు.
- 3 29 భాషావర్ణోత్పత్తివివరణము.
- 4 30 ప్రకృతివికృతిభేదంబులు.
- 4 31 తద్భవస్వరూపము.
- 5 32 ప్రాకృతవ్యాకరణనూత్రంబులు.
- 6 33 త్రిలింగశబ్దతద్భవము.
- 7 34 ఆంధ్రభాషాభేదచతుష్టయము.
- 8 35 తజ్జలక్షణము.
- 11 36 తత్సమలక్షణము.
- 12 37 దేశ్యలక్షణములు.
- 13 38 ఆంధ్రదేశ్యభేదంబులు.
- 14 39 పూర్వకవిసమయసిద్ధపదంబులు.
- 15 40 గ్రామ్యపదలక్షణము.
- 16 41 ఆగ్రామ్యపదలక్షణము.
- 17 ద్వితీయాశ్వాసము.
- 19 42 వరపరిచ్ఛేదమాలనూత్రంబులు.
- 20 43 వరసంజలు.
- 21 44 వర్ణోత్పత్తిసానంబులు.
- 22 45 శుద్ధాంధ్రలిపిలేఖనక్రమము.
- 23 46 అనుస్వారనిర్ణయము.
- 24 47 స్వరగణితము.
- 25 48 పంచాశద్స్వరనిర్ణయము.
- 26 49 ప్రాకృతోనాక్షరపరిగణనము.
- 27 50 ఆంధ్రభాషావర్ణసంఖ్య.
- 28 51 కారకములు.
- 29 52 ఋత్వాక్షరంబులు.
- 30 53 వక్రభేదంబులు.

విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.	విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
54 వ్యంజనలోపము.		81 వర్ణములకుఁ బ్రత్యేక ఫలములు.	101
55 పీదాదేశ వ్రాస్వంబులు.		82 వర్ణంబులకు బీజచక్రము.	102
56 వక్త భేదంబులు.		83 బీజాక్షరచక్రోద్ధారణము.	”
57 కవర్గాక్షరభేదంబులు.	”	84 వర్ణవక్షాత్రాదులు.	108
58 చవర్గాక్షరభేదంబులు.	68	85 వక్షాత్రాధిపతులు.	104
59 టవర్గాక్షరభేదంబులు.	66	86 నాయకాక్షరకూటంబులు.	106
60 ఠవర్గాక్షరభేదంబులు.	70	87 అక్షరకాంతికూటములు.	”
61 ఠేభభేదంబులు.	75	88 అక్షరకులకూటము.	107
62 ఠేభాక్షరసీసమాలిక.	”	89 స్నిగ్ధరూపాక్షరంబులు.	”
63 హస్యాక్షరములమీఁది రేఖములకు రూపములు.	79	90 అక్షరచక్రకూటము.	”
64 దీర్ఘాక్షరములమీఁదిరేఖములకు రూపములు.	91	91 స్నిగ్ధాదిచక్రకూటము.	”
65 అకారసీసమాలిక.	81	92 అరిష్టచక్రోద్ధారణము.	108
66 కుటుచలమీఁది అకారములకు రూపములు.	88	93 అక్షరదేహారిగణకూటము.	”
67 నిడుదలమీఁది అకారములకు రూపములు.	95	94 గణనిర్ణయము.	109
68 లకారభేదంబులు.	86	95 యోనినిర్ణయము.	”
69 వకారభేదంబులు.	”	96 లింగనిర్ణయము.	110
70 లఘులఘుభేదంబులు.	”	97 అక్షరవక్షాత్రదురము.	”
71 రేఫలోపము.	90	98 అక్షరరాశికూటము.	”
72 కారవదులకు లకారవికారములకు గలభేదము.	95	99 రాశినిర్ణయము.	”
73 నూపులోపగువానిభేదంబులు.	”	100 అక్షరగ్రహకూటము.	111
74 సకారభేదంబులు.	”	101 రాశ్యధిపతులు.	”
75 హకారవివేకము.	98	102 గ్రహమైత్రీనిర్ణయము.	”
76 కావ్యాదిగ్రాహ్యవిర్ణంబులు.	108	103 కృత్యాదివిర్ణద్యయయోగ లక్షణములు.	112
77 వర్ణాధిదైవతంబులు.	”	104 గ్రహకాంతికూటము.	”
78 వర్ణలింగంబులు.	”	105 గ్రహవిర్ణంబులు.	”
79 వర్ణములకు నల్పప్రాణ మహా ప్రాణంబులు.	100	106 బీజాక్షరకూటము.	113
80 వర్ణములకు దేవమనుష్య తిర్యగ్గౌరవగులు.	”	107 బీజమైత్రీ నిర్ణయము.	”
	101	108 అరిష్టశోధనచక్రకూటము.	”
	”	109 ప్రశస్తకూటంబులు.	”
	”	110 సంయుతాక్షరవిశేషము.	”
	”	111 శ్రీకారప్రభావము.	114
	”	112 కృతిముఖప్రశస్తంబులు.	”

విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.	విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
118 తత్త్వస్థానప్రయోగనిషిద్ధాక్షరం బులు.	115	143 తువిభక్తియతులు.	136
114 దోషప్రభావము.	118	144 తుకారయతులు.	137
115 గుణావగుణభావశృంగీకరణములు.	119	145 మన్దర విరామములు.	138
116 మాతృకాన్వయవిధానము.	120	146 ఋజుప్రత్యేకభిన్నయతులు.	138
117 మాతృకాన్వయము.	121	147 పెరియతి.	139
118 న్యాసప్రకారము.	122	148 ఏకతరయత్యభేదవిరతులు.	140
119 విప్రమాతృకాపూజామంత్రము.	123	149 అభేదస్వరయతులు.	141
120 రాజమాతృకార్చనమంత్రము.	124	150 ఊర్ధ్వవిక్రమములు.	142
121 వైశ్యజాతిమాతృకారాధన మంత్రము.	125	151 సరిసవదులు.	143
122 కూడ్ర మాతృకారాధనమంత్రము.	126	152 సంయుక్తవిక్రమములు.	144
123 వాగ్దేవతాధ్యానమంత్రము.	127	153 యతినయతి.	145
124 ప్రబంధోపక్రమశుభకాలములు.	128	154 అంత్యోష్ఠసంధిపదులు.	146
125 సారస్వతేషధములు.	129	155 వికల్పవిరమణములు.	147
శృంగీయ శాస్త్రము.		156 ఉభయపదులు.	148
126 యతిభేదములు.	130	157 పరమాపవిత్రములు.	149
127 స్వరపదులు.	131	158 ప్రాదియతులు.	150
128 స్వరప్రతిపదులు.	132	159 నిత్యసమాసవిక్రమములు.	151
129 స్వరప్రధానపదులు.	133	160 కృష్ణప్రత్యయంతములు.	152
130 లుప్తస్వరస్వరపదులు.	134	161 దేశ్యనిత్యసమాసవిక్రమములు.	153
131 ఋణము.	135	162 నిత్యయతులు.	154
132 ఋత్యసంబంధపదులు.	136	163 రాగమవిభాగ నామాఖండవిశ్రమ ములు.	155
133 ఋత్యసామ్యపదులు.	137	164 పంచమివిభక్తివిరామము.	156
134 వృద్ధిపదులు.	138	165 కాకుస్వరపదులు.	157
135 వ్యంజనాక్షరవిరతులు.	139	166 పుత్రయగవిక్రమములు.	158
136 ప్రాణివిరామములు.	140	167 ప్రాసయతులు.	159
137 వర్ణయతులు.	141	168 అగ్రాహ్యసంబంధపదులు.	160
138 బిందుయతులు.	142	169 అగ్రాహ్యవర్ణచతుష్టయపదులు.	161
139 తద్భవవ్యాజవిశ్రమములు.	143	170 అగ్రాహ్యభేదవర్ణయతులు.	162
140 విశేషపదులు.	144	171 ప్రాసపూర్వాక్షరనిర్ణయము.	163
141 అనుస్వారసంబంధయతులు.	145	172 ప్రాసాక్షరస్వరమంత్రము.	164
142 అనునాసికాక్షరయతులు.	146	173 ప్రాసభేదములు.	165
		174 ముకరయముల ప్రాసములు.	166

విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.	విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
చతుర్థాశ్వాసము.		205 వృత్త ప్రస్తారవిధము.	211
175 ఛందః ప్రభావము.	182	206 ద్విగుణ ప్రస్తారలేఖనక్రమము.	212
176 ఛందోవ్యాపకసంప్రదాయము.	„	207 నట్టవృత్త ప్రస్తారము.	„
177 ఇతిహాసాదిస్వరూపము.	188	208 అఱవఛందమునకుఁ బ్రస్తారము.	213
178 ప్రథమ ప్రత్యయోద్ధారణక్రమము	185	209 ఉద్దిష్టవృత్తవిధము.	214
179 వైసర్గికగణములు.	186	210 సప్తమచ్ఛంద ప్రస్తారము.	„
180 ఉపగణోత్పత్తి ప్రకారము.	„	211 మేరుచ కోద్ధారము.	215
181 స్వభాగణ ప్రస్తారము.	187	212 శకటచకోద్ధారము.	„
182 సూర్యేంద్రచంద్రగణ ప్రస్తారము.	188	213 పద్యలక్ష్యోపయోగిసంజ్ఞలు.	216
183 గురులఘువర్ణనిర్ణయము.	„	214 పద్యవిధములు.	220
184 సర్వగణలక్ష్యణములు.	189	215 తృతీయచతురచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణములు.	„
185 గణాధిదేవతాఫలములు.	„	216 పంచమషష్ఠచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణములు.	221
186 అష్టగణలక్షణములు.	192	217 సప్తమచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	222
187 దేవతాంకితనియమములు.	195	218 అష్టమచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	223
188 నరాంకితనియమములు.	„	219 నవమచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	225
189 గణయోగఫలములు.	„	220 దశమచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	226
190 దోషాదోషబాహుళ్యఫలములు.	197	221 ఏకాదశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	228
191 చట్వర్తిత్యయములు.	203	222 ద్వాదశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	231
192 వృత్తసంఖ్యా ప్రత్యయము.	„	223 త్రయోదశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	233
193 త్రుత్తచ్ఛందోవృత్తసంఖ్యాసీసమాలిక.	„	224 చతుర్దశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	235
194 ఉక్తాదిజవృత్తసంఖ్య.	204	225 పంచదశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	236
195 ప్రస్తారాది ప్రత్యయములు.	205	226 షోడశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	238
196 నవ్పల్లి ప్రత్యయము.	206	227 సప్తదశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	240
197 వృత్తోద్దిష్ట ప్రత్యయము.	„	228 అష్టాదశచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	242
198 లఘు క్రియా ప్రత్యయము.	207	229 ఏకోనవింశతిచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణములు.	243
199 లగనిర్ణయశకటచక్రము.	208	230 వింశతిచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	244
200 అధ్యభాగ ప్రత్యయము.	209	231 ఏకవింశతిచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	246
201 సమవృత్తసంఖ్యాజ్ఞానము.	„	232 ద్వావింశతిచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణము.	247
202 ప్రతిచ్ఛందోవృత్తములు.	210	233 త్రయోవింశతిచ్ఛందోబాతవృత్తలక్షణములు.	249
203 ఉక్తాప్రభృతిచ్ఛందోబాతవృత్తసంఖ్యావివేకము.	211		
204 సర్వవృత్తసంఖ్య.	„		

విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.	విషయసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
234 చతుర్వింశతిచ్చందోజాతవృత్త లక్షణములు.	260	255 బంధకవిత్వము.	
235 పంచవింశతిచ్చందోజాతవృత్త లక్షణములు.	251	256 గర్భకవిత్వము.	
236 షడ్వింశతిచ్చందోజాతవృత్తలక్ష. ,,		257 కల్పితకల్పవల్లీప్రచారణకలిత.	
237 ముఖ్యగోణవృత్తాదిలక్షణములు.	252	258 కందగర్భమణిగణికరాదులు.	
238 స్వస్థానవిషమవృత్తవివేకము.	254	పంచమూళ్యాసము.	
239 పరస్పానారసమవృత్తవివేకము.	255	259 సంధిపరిచ్ఛేదమూలనూత్రంబు.	
240 పరస్థానవిషమవృత్తవివేకము.	256	260 ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ.	
241 సర్వపరస్థానవిషమవృత్తవివేకము.	257	261 కళాప్రదేశములు.	
242 మాలికావృత్తవివేకము.	259	262 సంధివివేకము.	
243 దండకాములు.	260	263 స్వరసంధిలక్షణము.	
244 జాత్యుపజాతినిరూపణము.	262	264 ద్రుతప్రకృతికస్వరసంధిలక్షణము.	
245 కందమట్కాభిధానంబులు.	,,	265 వ్యంజనసంధి.	
246 పంచవిధాక్రమంబులు.	261	266 ఆకారాదిసంధులు.	
247 మంజరీప్రభృతులు.	265	267 భూతారక్రియాదిసంధులు.	
248 నవవిధరగదలు.	266	268 తద్రారక్రియాదిసంధులు.	
249 యక్షగానలక్షణము.	267	269 ఔపవిభక్తికములు.	
250 ఉదాహరణలక్షణము.	268	270 అనాపవిభక్తికములు.	
251 నీసలక్షణము.	274	271 మువిభక్తిలోపాలులు.	
252 గీతులు.	276	272 కల్పితకల్పవల్లీసమాసలక్షణ నీసమాలిక.	
253 విరుదులు.	277	273 కరస్మృత కయహేత్యాదిపద్య వ్యాఖ్యానము.	
254 చిత్రకవిత్వము.	278	274 గర్భవృత్తములు.	

శ్రీ.ర.స్తు.

అ ప్ప క వీ య ము.

పీ రి క.

యు న్భూమియు నాగఁ బ్రాచిని బ్రతీచిక్ రుక్మిణీదేవి స
త్యాయోపామణియు న్నహోత్సుకత సేయ స్తుంగల న్నోడ్పు¹గే
ల్లోయిం దార్మ్యమరుత్సుతు ల్లాలువ శ్రీదుండేలున ప్రోవులుమో
మె యాకామెచలి న్వసించు హరి నిత్యంబు న్నముం బ్రోవుతెక. 1

తే. కమల యొందున దనరూపు గాంచి యలిగి

యాత్త తరళాంతరమున నిజాధినాథు

తను పతఁడు చూపఁ గని చిత్తమునఁ జెలంగు

నట్టికాస్తుభమణి హృదయమునఁ దలఁతు.

2

క. వననిధినందన కుయ్యెల, యనువునఁ దనరారి వారిజాక్షునిపక్షం

బున నొప్పవై జయంతి, వనమాలిక నా కొసంగు ²వాగ్వైభవముకా.

3

తే. కాస్తుభంబును వనమాలికయును దనకు, దిగువగా నొప్ప నొసలిపై దిద్దినట్టి

తిలకమునకు సమంబుగా వెలయునట్టి, చక్రీవత్సచిహ్నంబు సంస్కరింతు. 4

మ. ధరఁ గాళిందితటంబునం గలుగుబృందాకౌసనాంతంబునం

బరితోపాతిశయాళు మోహమున గోపస్త్రీమణుల్ గుంపు లై

హరిఁ జేరం జనుచెంతు రెందుఁ జనుచెం చానాద మాలించి స

త్వరయానంబులతోడ నట్టిమరళిక్ వర్ణింతు నిషాపికిక్.

5

నీ. పాంచజన్యం బనఁ బరఁగి దైత్యరాతియెడమను పైకేల నెనఁగు నెద్ది

మొగి సుదర్శననామమునను ⁴మాధవుడక్షిణాగ్రహస్తంబున నమరు నెద్ది

1 కే. 2 వాంఛితఫలముకా (వా). 3 యడమను బయికేల నమరునెద్ది (వా).

4 కృష్ణుని (వా).

N. B. (పా) వావిళ్లవారిప్రతి. (ప) పరవస్తువారిప్రతి. (పె) పెండ్యాల
వారిప్రతియనీ గ్రహించునది.

- కామోదకీసంజ్ఞ గని కృష్ణుదాపలిరండవకరమున నుండు నెద్ది
నందకం బనుపేర నారాయణునికుడ్డిక్రిందటిచే వెలుఁ గొందు నెద్ది
తే. కార్జు మనఁ దనరారి కేశపులివామ, బాహుయుగమూలమునఁ గనుపట్టు నెద్ది
యట్టిహరియొడుకై నువు లబ్జచక్ర, ఘనగదాఖడ్గచాపముల్ మనుచు మమ్ము. 6
- తే. కాలమేఘమునందుఁ బ్రకాశ మొందు, కాటుమెఱుంగు తెఱంగునఁ గైటభారి
యంసములపై వెలుంగుపీఠాంబరంబు, బంగరుచెఱంగు మాకు శుభంబు లొసఁగు.
- క. బాలతమాలాగ్రమునం, గ్రాలుశచీనాథుకార్తుకం బో యనఁ గా
నిలఘనదేహుఁ డగుగో, పాలుతలకా మెఱయుబర్హి బర్హము నెంతుకా. 8
- క. భువనగకచ్ఛపకిరిమా, నవసింహాదిత్యభృగుజననరాఘనయా
దవబుద్ధకల్కు లనుకే, శవుపదిరూపములు మది నజస్రముఁ దలఁతుకా. 9
- కా. శ్రీమన్తందకటాక్షపీక్షణము పైఁ జిల్కం బయోజేక్షణుం
దామోదంబున నర్చగర్భసర సేష్టలాపముల్ వల్కుఁగా
వేమాఱుం దరహాసమానమున న్విష్టాందఁగాఁ గొల్పుశ్రీ
భూముల్ నిచ్చలు మా కొసంగుదురు సంపూర్ణంబు గా నిచ్చలకా. 10
- క. దాంతు హరిచరణవర్తి, స్వాంతు రసాతలనిశాంతు నత్యంతదయా
వంతు సమతీతవిధిక,ల్పాంతుఁ బరమశాంతు నయ్యనంతుఁ దలంతుకా. 11
- తే. నామదిఁ దలంచెద సుపర్వ నామధేయు, మురహరవిధేయు నమరసమూహగేయుఁ
గనకనిభకాయు భక్షితకాద్రవేయు, వక్త్రకాంతిజితాలేయు వైనతేయు. 12
- క. తిన్ననివేత్రము కలుముల, కన్నియ వన్నియను హస్తకమలతలమునం
జెన్నొందు జగము మనిపెడు, వెన్నునిదళవాఱుఁ దలఁతు విష్వక్సేనుకా. 13
- ఉ. పాయక కొల్తు రామజనపాలుఁడు జానకీ జాడ నంపుచోఁ
దోయధి గోష్పదంబుక్రియఁ దోపఁ జిరాలున దాటి లంక క
త్యాయతలీలఁ బోయి దివిజారుల దోమలఁబోలెఁ బట్టి బా
హాయతశక్తిఁ గొట్టి సతి వారసి తద్విభుఁ గన్న మారుతికా. 14
- క. శుక భీష్మ విభీషణ కా, నక రుక్మాంగద వసిష్ఠ నారద బక దా
ల్పభి కిరీటి పుండరీకుల, బ్రకటితహరిపాదపద్మభక్తులఁ దలఁతుకా. 15
- వ. అని యివ్వధంబున. 16
- క. సాతతహేతి పరిజన, వ్రాతంబుగ కేషకయను వనరుహనయనుకా
ఖ్యాతిగ “న హరేస్తు పర, స్త్రాత” యనుట చెలిసి కృతిమొదలఁ దలఁచి వెనుకా.

బ్రహ్మదీప్తవము.

- చ. తనజనికారణం బయినతామరకుక్ హితుఁ డౌటచే విక
ర్రనునకు వేయిఘృష్ట లిడి దానికి శత్రుఁడు గాన నేణచి
హ్నునకుఁ బడేను జేసి యవియుక్ శిఖభానుముఖామరాలిచే
దిన మొక టప్పు గైకొనను డిద్దను జేయువిధాతఁ గొల్పెదఁక. 18
- క. కారద విద్యాజాలవి, కారద ననుఁ బ్రోచుకొను సార భజింతుక్
కారదసీరదనారద, పారద¹దరహరహీరపాండుశరీరక్. 19
- చ. కడుకతింబు నద్రులు జగంబుల నందున సంభవించి పెం
పడర నినుం గరంచ వశమా యని నన్నిపు డంటివే కదా
వడిఁ గనకాద్రి చాపముగ వంచిననీకు హిమాద్రిజాత యా
పడఁతఁ గరంచు టెంత యనుపార్వతి మెచ్చుళివుం దలంచెదఁక. 20
- చ. పరిణయవేళయందుఁ దనపాదముఁ బట్టుక సన్నెకంటిపైఁ
దిరముగ మోపి కంతునకుఁ దీరఁ గదా పగ యంచు నీలకం
ధరుఁడు దరస్థితుం డగుటఁ దద్వలయాహిఫణాగ్రరత్నసుం
దరముకురంబునం గని యెద న్నద మందుభవానిఁ గొల్పెదఁక. 21
- చ. తనుఁ గని యొక్కయెత్తుననె దక్షజయు నిట్లాత్తుఁడు న్నదం
బున నిరుచెక్కులుం గదిసి ముద్దు గొనంగ నొకింత నెమ్మిగం
బనువుగ వెన్నెనుం దిగిచి యత్నవిహీనపరస్పరాస్యచుం
బనములు దల్లిదండ్రులకుఁ బన్నుగఁ గూర్చు²గజాస్య నెన్నెదఁక. 22
- చ. జనకునిఁ గొల్వ వచ్చునతచామరకర్ణునితేజి నందివా
హనుముకుటాహిఁ గాంచి భయ మంది పిటిందికిఁ బోవఁజూచినం
దనశిఖమాపు దీకొలిపి దానిభయంబు హరించి పూర్వజా
తునకు ముదం బొనర్చుగుహు దుర్ధరశక్తివహు న్భజించెదఁక. 23
- క. హరిశిఖయమదైత్యాంబుప, మరుద్ధనపశివు లిభాజమహిషనరాంభ
శ్చరహరిణపుష్పకవృష, ప్రరుచిరవాహనులు మమ్ము రక్షింతు రొగిక్. 24
- క. రవిశశికుజబుధసురుగురు, కవిభానుజరాహుకేతుగణములు నాకుం
దవిలి ఘటంబున నుండుచు, †సవ నిత్తురు గాత సకలసంపద లెపుడుక్. 25

1 హరతార; హరదరద. 2 గణేశు (వా). 3 శికి (వా). 4 నుండెడు (వా).

† సమక్ = క్రీడచే, 'సవోయజ్ఞః సవా క్రీడా' అభియుక్తవచనము.

క వి స్తు తి.

- సీ. వల్లికభవుపాదవనరుహంబులు గొల్చి సాత్యవతేయుఁబూజనము సల్పి
భట్టబాణునిపంచః ప్రాభవంబు గణించి కాళిదాసుని కిరుగలు మోడ్చి
పండితాగ్రేసరు దండి ఎక్కాణించి భవభూతివాక్యజ్ఞంభణము మెచ్చి
జయదేవునకు నమస్కారంబు గావించి మల్లఁగు హృదయసద్దమున నుంచి
తే. చోరుఁ గడుఁబ్రస్తుతించి మయూరు నెంచి, మాఘుభూషించి భారవి మదిఁదలంచి
హీరునకు మ్రొక్కి కవితావిహారమతుల, నితరవిద్వత్ప్రకాండుల నతులుచేసి. 28
- సీ. శబ్దకాసనుపాదజలజంబులు భజించి యుభయసత్కవిమిత్రు¹నభినుతించి
శంభుదాసునకు నంజలి వేడ్క నొనరించి సహజపాండిత్యుని సంస్మరించి
సకలవిద్యాసనాథకవీంద్రుఁ గొనియాడి సౌజన్యజేయవాక్సరణిఁ బొగడి
తగ నాంధ్రకవితాపితామహు పర్చించి సుజనవిధేయు హెచ్చుగ నుతించి
తే. రామరాజవిభూషణరత్నఖచిత, చాతుమ స్తకలాపాదిహరివాక్య
గౌరవము పెక్కుభంగుల గణన చేసి, పిదప నితరాంధ్రకవులకుఁ బ్రియమువలికి.
- తే. కాళిదాసమయూరాదికవుల కైనఁ, గలవు తప్ప లనంగ నన్యులకు లేవె
దిద్దఁ దగుపట్ల దిద్దుడు దిద్ద రాని, యెడల నా నేరములు త్నమియించు టొప్పు.
- వ. అని వర్తమానకవులం బ్రార్థించి. 29
- క. వినఁ దగు వెండియుఁ బొత్తముఁ, గనఁ దగు బుధజనుల నడుగఁగాఁ దగుఁ గాకెం
దును చెలియనిపట్టునఁ ద, ప్పన వల దని భావిజనుల కంజలి మోడ్తున్. 30

గు రు స్తు తి.

- సీ. అదిని రెండవవేదంబు చెప్పినమార్తెసర్వన్నఁ గ్రమస్వరాది
దరువాత శబ్దకాస్త్రముఁ జదివించినకాంధూరిగిరిదేశికప్రకాండు
నామిఁడ సకలసిద్ధాంతము లైలిపినధీరవర్యుఁ బ్రధానిసూరభట్టు
వెస నన్ను లక్షణవేత్తఁ గావించినఘను మంచికంటియోబనకవీంద్రు
తే. స్తావకర్తంబు రెఱిగించి సభలఁ బూజ్యుఁ, జేయనలకొలిచలిమల్లకింగనార్యు
నాగమును లుపదేశించినటిరాజ, యోగివర్యునిఁ దలఁతు విద్యాగురులను. 31
- క. అని యిట్టదేవతాస్తుతి, యును సకలకవీంద్రులనుతియును గురునుతియున్
వినయమున సలిపి తెలుఁగున, ఘనకావ్యం బొకటి నేయఁ గాఁ దలఁచుతటిన్.

1 నుచ్చరించి (వా). 2 నంద్ర (వా, ప). ప్రాతప్రతులలో నన్నిచోటలు
'అంద్ర' శబ్దమే కనబడుచున్నది.

స్వర్ణప్రకారము.

- నీ. ధాతరెండవపరార్థమున నాదిదినంబుపగటి వరాహకల్పంబునందు
మహితవైవస్వతమనువేళ దేశంబు లర్థించ నైనమహాయుగమునఁ
గలిసమయంబునఁ నొలిచరణంబున మానితం బగుచాంద్రమానమునను
కాలివాహననామశకమున గజతైలశరసుధాకిరణులసంఖ్య (1578) నడవ
- తే. నంగజాబ్దంబునను దక్షిణాయనమున, జలధరర్తువు మొదలిమాసంబునందు
బహుళమున దేవకికిఁ జక్రపాణి పుట్టి, నట్టియష్టమి సనుదేర నధికభక్తి. 33
- నీ. చక్రవాళాంతరత్వమధ్యసంస్థితదైవతగోత్రంబు దక్షిణమున
లవణాభివేష్టితలక్షణయోజనసువిస్తారజంబూద్రీపతలమునందు
భరతవర్షంబున భరతఖండంబున మంగళోర్విని గర్త మహితభూమి
మలయవింధ్యాచలమధ్యమంబున గృష్ణయామ్యతీరమున బ్రహ్మశ్రమమున
- తే. దండకాటవి¹ నాంధ్రాభిధానపుణ్య, దేశమున శ్రీగిరికాన్యదిశను గొండ
వీటిపడమటఁ దంగెడవిషయమునను, గామెపల్లిని గోపాలధామమునను. 34
- క. కల్పాంతమార్గమున సం, కల్పము గావించి గోపికావిభుపూజల్
సల్పి మది నతనిపదములు, నిల్పి పురాణార్థగోష్ఠి నిశ గడపు నెడకా. 35
- నీ. మిగులఁ జేతులరెంటు మేటిశంఖంబును జాట్టుఁగైదువయును బట్టువాఁడు
ముద్దులగుమ్మ తాముద్దియ లిద్దఱు కై దండ లిడ నీటు గలుగువాఁడు
బంగారుచెఱఁగులపచ్చనిహొంబట్టుదుప్పటి యొల్లెవా టొప్పవాఁడు
హారకేయూరమంజీరకోటిరాదీభూషణంబులు చాలఁ బూనువాఁడు
- తే. నుదుటఁ గన్తూరిలిలకంబు వొదలువాఁడు
తలఁచి చూచిన నాకులదైవ మగుచుఁ
బోలుచు నాకులదైవంబుఁ బోలువాఁడు
నిలిచె నొకరుఁడు నాడుమంగలను⁵ గలను. 36
- వ. ఇట్లు నిలిచిన. 37
- క. కరములురెంటును దాల్చిన, పరికరములు చూచి యతనిఁ బరమేశునిఁ గాఁ
బరికించి లేచి వలగొని, మురియుచు సాష్టాంగదండము లొనర్చి వెనకా. 38

1 నంధ్రా. 2 భూషణంబులుఁ జాలఁ (ప). 3 బొదలువాఁడు(వా). 4 బోల్చు (వా). 5 వెనకు.

భగవద్వాక్యము.

అ. మోడ్పుకేలు ఫాలమునఁ జేర్చుకొని యున్నఁ, గరుణ నతఁడు నన్ను గాంచి పలికె
న న్నెఱింగి వందనం బొనర్చితి వాత్త, మెప్పు పుట్టె నీదుమెలఁకువకును. 39

ఉ. ఈయువతుల్ రమాధరణు లేను బయోరుహపత్ర సేత్రుండఁ
నీయెడఁ గూర్చి గల్గి ధరణీదివిజోత్తమ వచ్చినాడ *శ్వ
శ్రేయస మబ్బు నీకు నీక సిద్ధము నన్నయఫక్కి యాంధ్రముం
జేయుము మాయను గ్రహముచే గవు లిచ్చెరు వంది మెచ్చగఁక. 40

క. వినయును గనియును నెఱుంగని, ఘనఫక్కిం దెనుఁగుఁ జేయఁ గా నెట్లగు నా
కన వలదు దానిలక్షణ, మును నీ కది గలుగుచందమును విను మింకన్. 41

గ్రంథ ప్రభావము.

తే. ఆంధ్ర శబ్దచింతామణివ్యాకరణము, ముందు రచించితి తత్సూత్ర ములఁదెనుంగు
బాసచే జెప్పె నన్నయభట్టు దొల్లి, పర్వములుమాఁడు శ్రీ మహాభారతమున. 42
స. ఆనమయంబున. 43

తే. భారతముఁ దెనుఁగించుచుఁ దా రచించి, నట్టిరాఘవపాండవీయము నడంచె
ఛందము నడంచ నీఫక్కి సంగ్రహించె, ననుచు భీమన మ్రచ్చిలి యడఁచె దాని.
స. తదనంతరంబ. 45

ఉ. అదిని శబ్దకాసనమహాకవి చెప్పినభారతంబులో
నేది వచింపఁ గాఁ బడియె నెందును దానినె కాని సూత్రసం
పాదనలేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మ తొక్కటిఁ గూర్చి చెప్పఁ గా
రా దని దాక్షవాటికవిరాక్షసుఁ డీనియమంబుఁ జేసినక. 46

క. అమాఁడుపర్వములలో, నామాన్యుఁడు నుడువు తెఱుగు లరసికొని కృతుల్
దాము రచించిరి తిక్కన, భీమణి మొదలైనతొంటి తెనుఁగుకవీంద్రుల్. 47

తే. రాజరాజనరేంద్రతనూజఁ డార్య, సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించునెడఁ బఠనం బొనర్చి, నన్య లెవ్వ రెఱుంగ రీయాంధ్రఫక్కి.

క. అతఁడు దనకాళ్లుఁ జేతులు, మతి నెడి జనకుండు దరుగ మల్వేయింద్రునిసం
గతి నవి గ్రుత్తుర మొలచిన, క్షితి సిద్ధులఁ గలసి యొక్కసిద్ధుం డయ్యెక. 49

*నూ. శ్వసోపనీయ శ్రేయసః, 5-4-80 పాణిని అష్టాధ్యాయ. శ్వశ్రేయ
పం శిషం భద్రం కల్యాణం మంగళం శుభం. అని అమరము.

1 యంధ్ర. 2 దెనుఁగింపుచు. 3 యంధ్ర.

- క. ఆలోకనుతుడు మొన్నటి, కీలకసమమునమతంగగిరికడ వొసఁగెన్
బాలసరస్వతులకు నతఁ, జోలిఁ జెనుఁగుటీక దాని కొప్పుగఁ జేసెన్. 50
- క. ఆదిని భీమకవీంద్రుడు, గోదావరిలోనఁ గలిపెఁ గుత్తితమున నా
మీఁదట రాజనరేంద్ర, త్పాదయితునిపట్టి దాని మహి వెలయించెన్. 51
- క. ఇల నెనబదిరెం డార్యులు, గలిగి పరిచ్చేదపంచకంబునఁ దగునీ
విలసితఘక్కి మతంగా, చలవిపు నివలన నీదుసదనముఁ జేరున్. 52
- క. మును నారాయణధీరుడు, దనకు సహాయుడుగ సంస్కృతము వాగనుకా
సనుఁడు రచియించె దానిం, చెనుఁగింపఁ గ నీకుఁ దోడు నే నిపు డగుదున్. 53
- క. సురభాషయందు నల్ప, త్తరముల బహునూచితార్థసారము లిముడిం
తురు నూత్రంబుల నవి వి, స్తరముగఁ చెనుఁగింప కున్నఁ దరమే తెలియన్. 54
- తే. నారికేళ పాకంబుగా నన్నయకవి, ప్రక్రియాకాముదిని¹ ముట్టఁ బలికెఁ గానఁ
గేవలాంధ్రులు గాన రాత్రోప నీవు, గోస్తపాక మై యుండఁ గూర్చవలయు.
- అ. శబ్దకాసనుండు సంస్కృతగ్రంథంబు, గానఁ చెలుఁగుమాట గలయ రామి
లక్షణంబై కాని లక్ష్య మొక్కటియను, బలుక కునికెఁ చెలియఁ బడవు కొన్ని.
- తే. ఒక్కనూత్రంబువలన సముద్భవించు, శబ్దములు లెక్క పెట్టంగ శక్య మగునె
నలువ కైనను² బలుకులేఁజెలువ కైన, నైనసెఱుఁగింపు మొకకొన్ని యైననీవు. 57
- చ. రమణను సత్కవీంద్రులు పురాణచయం బితిహాసపంక్తికా
వ్యములును దొల్లి యైన నిపు డైనను ముంగల పైన దీని నూ
త్రములను దక్క వే టొకవిధంబున నాంధ్రముఁ జేయఁ జాలమిన్
క్షమఁ చెనుఁగింప దీన నవి సర్వముఁ జేయుఫలంబు నీ కగున్. 58
- క. తాతనయు నూత్నదండియు, నీతెనుఁగులలక్షణం బొకించుక తెలియన్
జేతః ప్రాధిమఁ జెప్పిరి, త్పాతలమున దీనితెఱుగు గావని యెల్లన్. 59
- తే. ఆంధ్ర భాషామహాకావనాంతరమున, సంతతంబును శబ్దాపశబ్దసరణు
లెఱుఁగ నేరక మది సంశయించు తెలుఁగు, కవులునుపథంబులిందును గాంతురిలను.
- తే. కవుల కుపకార మగుటచేఁ గలుగు సుకృత, లాభ మందున నగు సద్యశోభివృద్ధి
దానఁననుమాలు నాకపదంబు దీనిఁ, చెనుఁగుఁ గావించుకంటె శోభనముగలచె.
- అ. ధరణి నీకు నిష్టచైవ మెప్పుడుఁ గామి, పల్లె నున్నచక్రపాణి యగుట
నంకితంబు దీని నతనికెఁ జేయుము, విప్రవర్య మాకు వేఱు గలచె. 62

- చ. అని యతఁ డాన తిచ్చి¹చన నంతట మేల్కొని నాల్గదిక్కులుం
గనుఁగొని యద్భుతంబుఁ గుతుకంబును డెందమునం దెనంగ వేఁ
గినఁ గల కే దబద్ధ మని కేరువు నుండెడువేళ నామతం
గనగనివాని పుస్తకనికాయధరుం దొకరుండు వచ్చినకా. 6
- క. అవిపు నతిథిఁ గా నం, భావించి భుజింపఁ బెట్టి భాషించునెడకా
దా విశ్వశ్రేయం బను, నీవచనము సమప నెచటి దివి యవ నరఁడుకా. 64
- క. నన్న యభట్టియములో, నెన్నఁగఁ బ్రథమార్క గాదె యీపాత్రములో
నున్న యవి యెనబదియరెం, డన్న మహాద్భుతముఁ బొంది యపు డెల్లరకుకా. 61
- వ. మదీయస్వప్న విధం బంతయుఁ దేటపడ నెఱింగించిన నాకర్ణించి సకలజనంబుల
నానందంబుఁ బొంది రండుఁ గొందఱు మాతృసంబంధు లగుమదీయబంధువుల
గూడఁ గులసింధు సౌగంధికబంధులును గృతప్రబంధులును నీతియుగంధరులును
గావున నా కిట్లనిరి. 66
- క. హరిఁ గాంచుటచే మోక్షము, సిరిచే నర్థంబు ధాత్రిచే భూమియు శం
ఖరథాంగముల విజయము, విరచించు మ టన్న కృపిని విద్యయుఁ గలుగుకా. 67
- అ. శ్రేయ మబ్బు ననుచుఁ జెప్పె విష్ణుఁ డనంగ, మంచికల య టంచు నెంచనేల
అతఁడు నెప్పు మన్న దితనిచే నిప్పుడు, గలిగె నిదియె సాక్షి గాదె మనకు. 68
- వ. అదియునుంగాక. 69

క ర్తృవంశావతారము.

- నీ. శ్రీ విష్ణు శాఖిరాజీవసంధూతుఁ డేవసుమతిసురునకు వంశ కర్త
రామాయణామరభూమిరుహాద్ధి యేవితతాగమాంతసం వేద్యగురుఁడు
కళ్యపాత్రివసిష్ఠగౌతమభృగువు లేనూనృతభాషణబోడువారు
పృథులకస్త్రకళాధురీణుండు ద్రోణుఁ డేగురుతపోరాకికిఁ గూర్తిపట్టి
తే. యతఁడు దనరారు సర్వలోకైకయోగ్య, తారకాపథపత్తి విస్తారకీర్తి
దురితకర్తపరిత్యాగి పరమయోగి, వరగుణాస్థాని శ్రీ భరద్వాజమాని. 70
- తే. అక్షు హామానిగోత్రాద్ధి నవతరించి, తమ్ములును దాను ననోన్యతన దనర్చి
తమ్ము లనుబోరుననిసోముఁడ్రు సరించు, నారసోమాహ్వయుఁడుకౌకునూరిఘనుఁడు.
- తే. అతఁడు మధురను బుధసమాహములఁ దొడరి, వేదకాస్త్రపురాణాదివాదములను
గాకు నూరింటిఁ జేసినకారణమున, గాకునూరింటివాఁ డన ఖునతఁ గాంచె. 72

సీ. బాబుఁ డై కాళికాపట్టణంబున కేఁగి బ్రహ్మాంధ్రునొద్ద శాస్త్రములు చదివె
 1 బ్రహ్మరాక్షసిచేతఁ గ్రమము చెప్పంబడి కట్టినగండభాగంబు నొంచె
 చరికొండనీమలో సంఘరించెను గాకునూరన సర్వాగ్రహార మొకటి
 నిడుదవెల్లిని బొద్ది నేపల్లి నివరళపురిని మాన్యక్షేత్రములు గడించె
 తే. నవని సర్వజ్ఞుఁ డగుట గంగాంబికాభి, రాముఁ డగుటను నిక్కంబు సోముఁ డనఁగ
 మనియె నిలఁ గాకునూరితిమ్మనసుతుండు, సోముఁ డభినవచూతసద్దామమునను. 73

చ. అతఁడు భవత్పితామహున కయ్యెఁ దితామహుఁ డాఘనుండు భా
 రతిని దపంబునం గని వరం బడిగెం దనయింట విద్య ప్ర
 స్తుత యగుచుండ నందులకు సుమ్ము జగంబునఁ గాకునూరిసం
 తతి యగువారు శోభనదినంబుల మున్నుగ వాణిఁ గొల్పుటల్. 74

తే. గంగయందుఁ గుమారునిగాంచె నొకని, సోముఁ డని చెప్పఁజెల్లను జోద్యమగు నె
 కాంచె బెక్కుకుమారుల గంగయందు, సోముఁ డలకాకునూరిసంశోత్తమండు. 75

వ. వా రెవ్వ రంటేని. 76

సీ. అమరేశ్వరుండు భోగాతిశయంబున నమరేశ్వరుం డన నతిశయిల్లుఁ
 గొండలయ్య దలంప గురుధైర్యమహిమచేఁ గొండలయ్య యనంగఁ గొమరు మీఱు
 రంగప్పఁ డాత్రితరక్షణ ప్రాధిమ రంగప్పఁ డన ధాత్రి రంగు గాంచు
 లక్ష్మణుం డగ్రజాలాపానువర్తి యై లక్ష్మణుం డన భూతలమున వెలయు
 తే. నందులోఁ గాకునూరిరంగాహ్వాయుండు, గనియె నలుపురుతనయులఁ గన్న మాంబ
 యందుఁ దిరుమలభట్టు గంగార్యవర్యు, నెలమిఁ బెదసోముఁ చినసోము నిందులోన.

సీ. ఒకనివాకిలిఁ గాచి యుండఁ డెన్నటి కైన ను గ్రుండు గాఁడు దా నొక్కవాడు
 కంట మంటలు రాలఁ గనుఁగొనఁ డెవ్వరి నేరఁ డెన్నటికిని నీరు మోవఁ
 గుత్తుకందు విషంబు గూరిచి వర్తింపఁ డనిశంబు పరులను నడిగికొనఁడు
 సంతతంబును పొరుషము తృప్తి గాంచఁడు క్రతువులు దాఁ జేయుఁ గాని చెఱుపఁ
 తే. డిన్ని సద్గణములు గల్గెనేని పూని, జోడు సేయంగ వచ్చు నాసోముఁ గాకు
 నూరికులవారిజాతచకోరమదవి, రామునకు రంగఘను పెదసోమునకును. 78

సీ. కొట్టించె నెవ్వఁడు గురువాపి వప్రదక్షిణభాగమున రొంపిచెల్లలోనఁ
 గట్టించె నెవ్వఁడు ఘనశిలాసాలంబు రంగుగా శంకరలింగమునకు

1 బ్రహ్మరాక్షసుతోడఁ గ్రమము చెప్పఁచు బండిగట్టిన గండభాగంబు
 మొద (వా). 2 నందునకు (వా).

బెట్టించె నెవ్వఁడు పృథుతరారామంబు గుడిపాటికడ వినికొండతో వఁ
బుట్టించె నెవ్వఁడప్పురియామృదిశఁగుంటఁ ద్రవ్వించి పశువులు ద్రావ జలము
లే. క్షీతిఁ దలంపఁగ సర్వజ్ఞ శేఖరుండు, సత్పథవిహారి ద్విజరాజచారలక్ష
ణాన్వితుం డెవ్వఁడతఁడు సోమాభిధుండు, కాకునూరికులాఖ్యసాగరభవుండు.

ఉ. వట్టెముపోత నార్యసుతవర్యఁ డనం దగుపెద్దిభట్టుతోఁ
బుట్టినకృష్ణఁ గైకొని సుపుత్రుల వెంగన గన్నుభట్టు బ
ర్లిట్టను గంగయ న్సుతలఁదిష్టను రంగను లింగ గోవమక్ష
రట్టడిఁ గాకునూరిపెదరంగయసోముఁడు గాంచె వేడుకన్. 80

క. వినుతమతిఁ గాకునూరిజ,ననమణి యగుసోమునగ్ర నందనుఁ డగువెం
గన బుధుఁ డన నెగఁడె జగంబున సోమునినందనుండు బుధుఁ డగు టరుడే. 81

లే. పల్లెనాటను నూటలొంబదియు నాల్గు
గ్రామముల నీడు గానక కాకునూరి
వెంగనార్యుండు వేదవేదాంగములను
బ్రస్తుతికి నెక్కి మాఱుటబ్రహ్మ యనఁగ. 82

ఆ. కాకునూరివెంగఘనుఁడు సేనమయందుఁ, గాంచె మొదల నప్పకవిని నిన్ను
వెనుక సోమనార్య వేంకటపతిఁ గృష్ణు, భట్టులత్తజాఖ్యబాలుఁ గాంచె. 83

క. శ్రీగిరిని నిలిచి నీవును, భోగివిభూషణునిపట్టపుకవీం ద్రుఁడ నై
వాగీశ వినుతకామెప, లీగరుడాసనకృపాకలితవాక్పాఞ్చిక. 84

శ్రీ: జగతి నాప స్తంబకాఖోక్తపట్కర్త పద్ధతిఖండనిబంధనంబు
కాలబాలార్ణవాఖ్యత్యోతిషగ్రంథసంహితాసుఖోకసంగ్రహంబు
శ్రీమదనంతప్రసిద్ధమహావ్రతకల్పకథాంధ్రోక్తికావ్యరచన
శ్రీనగాధీశసుల్లేషనిందాస్తుతిభావగర్భితసీసపద్యశతము
లే. లలితకవికల్పకాఖ్యానలక్షణంబు, మహితసాధ్వీజనాఘధర్త ద్విపదము
నందికావాదనామకయక్షగాన, కృతియుఁ జేసితి కాకునూరికులయప్ప. 85

క. ఇట్టిమహాగోత్రంబునఁ, బుట్టిననీ కిట్టిశుభము వొందుట యరుడే
గట్టిగ నాడేవుఁడు సమ,కట్టినయది తెనుఁగుఁ జేయఁగాఁ 1దగు ననినన్. 86

క. పరమేశ్వరకతను నన్నయ, విరచించినఫక్కి చాసి విప్రుని గాశీ
పురి కనిచి వృద్ధబాంధవ, గురువిబుధులచే ననుజ్ఞ గొని చిత్తమునన్. 87

కవిచారము.

- క. లోకంబునఁ గలవిబుధానీకములో నెవరిఁ బోల నేరుతు నైనన్
నా కిచ్చె ¹నాంధ్ర శబ్ద, వ్యాకరణముఁ దెనుఁగుఁ జేయు మని హరి కరుణన్. 88
- తే. మహిని వాగనుశాసనమయ్యుడొనర్చు, నిష్ఠహాగ్రంథ మనునాపయెక్కి యాంధ్ర
శబ్దజలరాశి తరియించుజనుల కేను, గర్జ ధారుడ హరియనుగ్రహముదీవి. 89
- ఉ. ఎన్నఁగ నన్న యాఖ్యకవి యీకలి కాదిని జెప్ప దాని భీ
మన్న హరించె గ్రమ్మట మహాత్ముడు రాజనరేంద్ర పట్టి దా
మొన్న నొసంగె విప్రునకు మూల మతం డొనరించె ²డిక నా
కన్నది మున్ను విన్నదియఁ గాదు మహద్భుత మబ్బె నా కిటన్. 90
- క. మూలము చెప్పిననన్నయ, భూలోక బ్రహ్మ యతనిబుద్ధి చెలిసి వ్యా
ఖ్యాతత్యంబు లొనర్చిన, బాలసరస్వతులఁ బోలుప్రాజ్ఞులు గలరే. 91
- క. ఎక్కడిమతంగపర్వత, మెక్కడికామెపలి సుకవు లీలో లేరే
గ్రమ్మన నిది దెనుఁగింపక, దక్కుట నను ధన్యుఁ జేయుతలఁపున నేమో. 92
- క. ఆతిక్కనముఖ్యకవి, వ్రాతముచేసి తెలుంగువ్యాకరణము ధా
శ్రీతలమునఁ గడు నంత, రూఢితం బై తెనుఁగు గాకపోవుట లెల్లన్. 93
- వ. మత్పురాతనజననఘనతరతపోవి శేషంబువలనన కదా యని చింతించి నితాంతసంతు
ష్టాంతరంగుండ నై. 94
- తే. తనయనుగ్రహమునఁ జెప్పమనుచు నిన్నఁ గలను వచ్చినహరి తానె కలఁడు నాకుఁ
దెలియనిపదంబు లెల్లను దెలుప నింక, శంక నేయంగ వల దని సమ్మతించి. 95
- వ. ముందు బృందారకభాష నశేషవిద్యాజలజాసనుం డగుశబ్దానుశాసనుండు సంక్షే
పంబుగాఁ గూర్చిన ³యాంధ్ర వ్యాకరణంబునందలి, సంజ్ఞా, సంధి, తత్సమ, దేశ్య,
క్రియాపరిచ్ఛేదంబు లయిదునుం దెనుఁగుఁబలుకుల నేను విస్తరించి భాషాపరిచ్ఛే
దంబును, వర్ణపరిచ్ఛేదంబును, వళిప్రాసపరిచ్ఛేదంబును, పద్యపరిచ్ఛేదంబును,
సంధిపరిచ్ఛేదంబును, తత్సమపరిచ్ఛేదంబును, దేశ్యపరిచ్ఛేదంబును, క్రియాపరిచ్ఛే
దంబును ననునామంబుల నభిరామంబు లగువాక్యాసంబు లెనిమిదిగా నెలకూచి
బాలసరస్వతి సకలభాషాకవిమహాపాధ్యాయ ప్రణీతాంధ్ర వ్యాఖ్యానగ్రంథం
బాధారంబుగా రచియింపం బూని. 96
- క. దశమీగురగురువాసర, శశితారావజ్రయోగపవ్వకరణయః
క్షకరాగవలగ్నంబున, శిశిరకరాంశమున మొదలు నేసితిఁ గృతికెన్. 97

వ. ఇట్లు కృతప్రారంభుండ నై మదీయేష్టదేవతం గాంచి నమస్కరించి వినుతించి యత
నిం గుటించి షష్ఠ్యంతములు విన్నవించెద.

98

షష్ఠ్యంతములు.

క. సాయపవెంకటపతిభూ, నాయకదత్తాగ్రహరనగరప్రాగ్
శాయతదేవాలయమున, బాయక పసియించుగోపభామాపతికిఁ.

99

క. శ్రుతశాస్త్రాగమజితగీష్పతి వట్టెముపెద్దవార్యసంపాదితపు
ణ్యతరాగ్రహారపూర్వ, క్షీతిజశమియామ్యమున పసింఁచినహరికిఁ.

100

క. తంగెడసీమను నిర్జర, గంగాసమనాగనిమ్మ గాపూర్వమునం
బింగళిపురిదక్షిణమున, రంగుగ నెలకొన్న గోపరత్నంబునకుఁ.

101

క. కేతవరనామపట్టణ, చైలేయాశాసమన్వితనికేతునకుఁ
వాతాత్మజతార్క్యసమన్వితునకు సమస్తలోకవిఖ్యాతునకుఁ.

102

క. అలఘుతరశీలునకు మంగళగుణజాలునకు దనుజకాలున కింద్రో
పలిలునకును గామేపలిగోపాలునకు ఘోషపతిబాలునకుఁ.

103

తే. అంకితము గాఁగ నేఁ జేయునట్టియాంధ్ర, శబ్దచింతామణి గ్రంథసారపాద
పంబునకు నాలవాలంబుపగిది నొప్ప, నట్టిభాషాపరిచ్ఛేద పెట్టి దనిన.

104

ప్రథమాశ్వాసము.

భోజితనూజాస

త్యాభామాసహిత తార్మ్యహనుమద్యుత భ

ద్రేభాధిపహాపణ తుల

సీభూషణ కామెపల్లి శ్రీ గోపాలా.

1

క. ఆపధారు శబ్దకాసనుఁ, డవనిఁ గలియుగమున కాది వారాజమహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పినయాం, ప్రవచోవ్యాకరణనూత్రతతిఁ చెనుఁగింతుకా.

2

క. భాషానిరూపణం బా, ర్యాపట్కమునందుఁ దొలుత నాంధ్రకవికిఁ
భూషణ మగునన్నయ సవి, శేషంబుగఁ జెప్పె సంకుచితవాక్యములకా.

8

భాషాపరిచ్ఛేదమూలనూత్రంబులు.

తార్యావృత్తశ్లోకంబులు.

విశ్వశ్రేయః కావ్యం త దదోషా పరికృతా చ వాగ్ధరా
సా వా గ్యా రసవృత్తి స్సాధోహి రసో యథాతథం కవిభిః.

1

స్వప్థానవేషభాషాభిమతా స్సన్తో రసప్రలుబ్ధధియః
లోకే బహుమన్యస్తే వైకృతకావ్యాని చా న్య దపహయ.

2

అద్యప్రకృతిః ప్రకృతి కాచ్యే ఏషా తయో ర్వికృతిః
కేవలత యానుసర్ప త్యుభే చ యేయం యథాతథా భాషా.

8

తజ్జా సమా చ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి
ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా తుల్యా తు సమా ప్రవాహిదేశ్యా.

4

సిద్ధిర్లోకాద్దృక్త్యా లోకో నన్యాదృశ శ్చ నిత్యశ్చ
సంస్కారాలో నియమోఽనియమా ద్దౌమ్యం హియ తంపదంబు.

విరళాఁ పేచోపాదికశబ్దాఁ ప్రవ్యాహరంతు శబ్దజ్ఞాః

ఇహ తు ప్రవ్యాహర్యం సజ్జేతితసుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్.

6

ఇతి శ్రీ సకలభాషావాగమశాసనన్నయభట్టవిరచితాంధ్రశబ్ద
చిన్తామణౌ భాషాపరిచ్ఛేదః ప్రథమః.

వ. ఈశ్లోకంబు లాఱునుం బండ్రెందు నూత్రంబు లయ్యె నవి యెల్ల నిందు
వివరించెద.

పూర్వగ్రంథనామనంగ్రహము.

తే. సంస్కృతమునకు నాంధ్రభాషకును దొల్లి, లక్షణములు శాకల్లెమల్లనసుధీంద్ర
విన్నకోటపెద్దననుకవిప్రముఖులు, క్షీతి నొనర్చిరి లోకోపకృతిగఁ బెక్కు.

4

వ. అవి యెయ్యెవి యనినం బ్రతాపరుద్రీయంబును, గువలయానందంబును, చంద్ర
లోకంబును, రసమంజరియును, సాహిత్యచంద్రోదయంబును, సాహిత్యరత్నా
కరంబును, వృత్తరత్నాకరంబును, జమత్కారచంద్రికయును, షడ్భాషాచంద్రి
కయును, షడ్భాషావివరణంబును, ద్రివిక్రమవృత్తియు, హేమచంద్రఫక్కిక
యును, గవిభల్లటఫక్కికయును, నధోక్షజఫక్కికయును, శబ్దానుశాసనీయంబును,
గవిరాక్షసీయంబును, గవికంఠపాశంబును, గవిమూషికమార్జాలంబును, గవిగ
జాంకుశంబును, గవిసర్వగారుడంబును, గవిజనాశ్రయంబును, గవిలోకసంజీవని
యును, గవికంఠాభరణంబును, గావ్యాలంకారచూడామణియును, గావ్యచింతా
మణియు, నధర్వణచ్చందంబును, గోకర్ణచ్చందంబును, శ్రీధరచ్చందంబును, ననం
తామాత్యచ్చందంబును, ఛందోదర్పణంబును, నలంకారసంగ్రహంబును, నలం
కారరత్నావళియు, నాంధ్రభాషాభూషణంబును, రేఫఱకారనిర్ణయంబును, లక్షణ
విలాసంబును, సులక్షణసారంబును, సర్వలక్షణసారసంగ్రహంబును, లక్షణదీపి
కయును, శారదాదీపికయును, శారదాముకుటంబును, శారదాతిలకంబును, వాగిం
ద్రచూడామణియును, నరసభూపాలీయంబును మొదలుగా నీక్షింప లక్షణగ్రం
థంబులు లక్షోపలక్షలు గలవందు.

5

క. ఒకదానికంటె మఱి వే, టొకటి విశేషంబుఁ జెప్పచుండుకతమునకా
సకలగ్రంథములును జదువక తెలియునె లక్షణప్రపంచం బెల్లకా.

6

ప్రబంధమహిమ.

క. ఇది చదివినపిమ్మట మఱి, యెదియేనియఁ జదువుబుద్ధి యేలా. వొడముకా
బడఁపడి గ్రంథము లన్నియు, వెదకి వెదకి సార మెల్ల వివరింపంగకా.

7

- తే. పర్వతము లెల్ల నొక్కదర్పణమునందు, జూపడు తెలుగునను గవిశ్వోపయోగ
లక్షణములన్నియును సరళంబుగాఁగ, నెఱుఁగఁబడు నిందుఁ జెలియనూహించిరేని.
- తే. సారభాషను శబ్దశాస్త్రంబుపగిది, దెనుఁగు(ప)కావశ్యకం బిది దీనిఁ జదివి
చెప్పినప్రబంధము జగత్ప్రసిద్ధి నొందు, నురక రచించినది యప్రయోజక మగు.
- క. రత్నములకు నిల సత్కృతి, రత్నములకు మఱి తురంగరత్నములకు స్త్రీ
రత్నములకు లక్షణములె, యత్నంబునఁ జూడవలయు నందు మునిషుల్. 10
- క. ఈక్షితిని రాజరాజును, భిక్షునిగాఁ దిట్టఁ గూటిపేదను యత్న
ధ్యక్షునిగాఁ దీరింపను, లాక్షణికుఁడె యెన్ని భంగుల సమర్థుఁ డగున్. 11
- తే. ఉత్తముఁడు లక్ష్యలక్షణవృత్తవేది, పరఁగు మధ్యముఁ డన లక్ష్యపద్యవేది
సారిది నధముఁడు లక్షణశ్లోకవేది, లక్షణజాల కివి య పో లక్షణములు. 12
- క. తొలుతను లక్షణసూత్రంబు లెఱింగి పిఱుంద లక్ష్యములు చెలియంగా
నలయును గావున లక్షణములు లక్ష్యంబులును బాఠముగఁ జేయఁ దగున్. 13

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము:—

విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్. 1.

- క. ధర్మములలోన నుత్తమ, ధర్మము కావ్యము నిజంబు ధర నెవ్వని కా
ధర్మము చేతులు నతఁడు సుధర్మను వసియించుఁ బెక్కుచైవతయుగముల్. 14
- క. తనయుఁడు చెఱువును గావ్యంబు నిధానము గుడి వనంబు భూదేవస్థా
పనమును ననునియ్యేడును, జను శాస్త్రములందు సప్తసంతతు లనఁగన్. 15
- తే. తుష్కృతము లెన్ని చేసినఁ దుదిని సప్త
సంతతులలోన నొక్కటి సలుపునతఁడు
కుతుకమునఁ దననూటొక్కకులమువారి
నరకములఁ బాపి ముక్తికి నడుపు నిజము. 16
- క. ఇల సప్తసంతతులలో, పలఁ గావ్యము దక్క దేవభవనవహదుల్
స్థిరము లగుఁ గొన్నివర్షంబుల కని చంపువు రచించె భోజం డెఱుకన్. 17
- తే. నిలిపి రెక్కడ నచట నె నిలిచియుండు
నగ్రహారాదిసంతతు లరసి చూడ
నవియుఁ గృతిముఖరచనచే నఖిలదిశల
నెగడుఁ గావునఁ గావ్య మన్నిటికిఁ దొడవు. 18
- క. పురివఱదీరు గోదావరి గలనీన యోగ్య మైనవడువున గడు దు
శ్చరితుం డైనను గావ్యాంతరమునఁ జెప్పఁబడి పావనచరితుఁ డగున్. 19

- క. క్షీతి నెవ్వనినామము సత్కృతి నెన్నిదివంబు లుండు దివి నాపుణ్య
వ్రతుఁ డంతకాల ముండును, ధృతి నింద్రద్యుమ్ను నునికి దృష్టాంతముగాఁ. 20
- క. తనకు హితార్థము లెఱిగించు వఘంబు లడంచు ధనము శోభనము యశం
బును గూర్పు నఖిలసురలకా, గవఁబడఁ గాఁ జేయు నెపుడుఁ గావ్యము కవికిఁ.
- తే. మేటిబ్రహ్మర్షి యయ్యె పల్లీకభవుఁడు, గాంచె రవిని మయూరుండు గడియలోన
*హరిణరోగము వాసె శ్రీహర్ష బునకుఁ, గావ్యమునఁ జెందరానిసద్గతులు గలవె. 22
- చ. అలరఁ బురాణకావ్యముల నార్యులు చెప్పినవారు దక్కఁగాఁ
దెలియఁ జతుర్వ్యగంబులను దీవుల నేడిట నెంద టెందఱో
యిల జననంబు నొంది మని యేగిరి పుణ్యచరిత్రు లందులో
పల నిపు డొక్కడేనియును బ్రస్తుతి కెక్కు టెఱుంగ మెక్కడఁ. 23
- తే. శ్రామకధలోనఁ గపులు వారాకిఁ గట్టి, రనుచు వాల్మీకి చెప్పంగ నఖిలజనులు
నేతు వనుచు నెఱింగిరి చెప్ప కున్న, నదియు నొకసోగ¹దీవి యటం ద్రు గాచె.
- క. వివరించె యజుర్వేదము, కవి యగువిప్రుండు శుచి జగంబుల నేత
త్ప్రవిమలకావ్యము మిక్కిలి, పవిత్ర మగుఁ గపిలగోవుపాల తెఱఁగునకా. 25
- తే. ఉపమ గలిగిన శయ్యల నొప్పియున్న, నంఘ్రి భవునికావ్యంబు గ్రాహ్యంబు గాదు
పాయసం బైన సంస్కారపక్వ మైనఁ, గాకజుష్టంబు హవ్యంబు గానియట్లు. 26

కావ్యభేదంబులు.

- సీ. ఉచ్చారణక్రియ నొప్పారు వర్ణంబు వర్ణసంచయమున వఱలుఁ బదము
పదవితానముచేత భాసిల్లు వాక్యంబు వాక్యభేదమున నివ్వటిలు నర్థ
మర్థవశంబున నమరును భావంబు భావసంగతిఁ గనుపట్టు రసము
రససుప్రశస్తిచే బొసఁగును బద్యంబు పద్యరాశిని గూర్పఁబడును గావ్య
- తే. మట్టికావ్యంబు ద్వివిధ మై యతిశయిల్లుఁ, బరువడిఁ బ్రబంధచాటుప్రబంధము లన
సర్గములసంస్కృతమునవాక్వాసములను, దెనుఁగునఁ బ్రబంధమనునదితనరుఁ గృష్.
- సీ. పురమును ఋతుపట్నమును బ్రయాణంబును శైలంబు వేటయు సాగరంబు
హరింద్ర పుణ్యాశ్రమంబును మంత్రంబు ద్యూతంబు పిదప నద్భుతరణంబు
విజయంబు మద్యపానజవితకారంబును వనవిహారంబును వారికేధి
- కన్యాంగసౌందర్యకథనంబు హిమకరాఘ్నదయంబు విప్రలంభోదితంబు
- తే. పద్మ మిత్రోదయంబును బరిణయంబు, సురతమును దౌహ్యదంబును సుతజననము
ననఁగ నిరువదిరెండు వర్ణలు గూర్చి, చెప్పవలయుఁ బ్రబంధంబు శ్రీనివాస² 28

* హరిణ=శ్వేత. హరిణరోగము=శ్వేతరోగము. 1. నెరిగి.

క. కనుఁగొన సంఖ్యాబద్ధంబు నసంఖ్యాకంబు నాఁగ భువి నిరుదెఱఁగై
తనరారుఁ బూర్వకవిమతమున నాచాటుప్రబంధములు జలజాతా. 29

లే. నాల్గుదెగలయుదాహరణములు క్త, కాదిపంచాదశమును సంఖ్యాన్వితములు
గద్యరగదద్విపదదండకములు మంజరులును సంఖ్యారహితచాటువులు నృసింహ.

ముక్తకాదిపంచాశ త్రైటి దనిన.

సీ. ఒనరు ముక్తక మన నొక్కపద్యము ద్వికం బగు రెండు త్రికము మూడైనఁ బంచ
రత్నంబు లైదు వారణమాల యెనిమిది నవరత్నములు పద్యనవక మైన
భాస్కరమాలిక పండ్రెండు శశికళ పదియాఱు నక్షత్రపంక్తి యిరువ
దియు నేడు త్రింశదావ్యయము ముప్పది రాగసంఖ్య వెండియు రెండు సాగనేని

లే. వరుసఁ బంచాదశాఖ్య మవ్వల శతకము, నష్టసమధికశతకంబు ననఁగ వెలయు
నేఁబదియు నూఱు నూటిపై నెనిమిదియును, సప్తశతి సప్తశతమైన శార్ఙ్గపాణి. 31

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము. —

త దదోషో పరికృతౌ చ వాగ్ధౌ. 2.

లే. కృతికి సెట్లు శబ్దార్థముల్ రెండు వలయు, నవి యలంకారయంతములు నఖిలదోష
రహితములు గాఁగఁ జూచి కూర్చొంగ వలయుఁ, గా మెపలిబాలగోపాల గానలోల.

శబ్దార్థలక్షణాలంకారసేనమాలిక.

సీ. సర్వలక్షణసారశబ్దార్థయుగళంబు మహితశుద్ధసువర్ణమణులభంగిఁ
బదపద్యభూషణప్రచయరూపంబు లై లలిఁ గావ్యలక్ష్మీ నలంకరించు
కారణంబున నలంకారాఖ్యులను జెంది బహుభేదములను జూపట్టుఁ గృతుల
నఖిలకావ్యములకు నాత్మలు రీతులు ప్రాణముల్ వానికిఁ బ్రాణదళక
మోలి వైదర్భికాగౌళికాసాంచాలికాలాటికాఖ్యానకలిత లైన
నాల్గునురీతు లెన్నంగ నర్థవ్యక్తి సౌకుమార్యాజుఁ ప్రసాదోకాంతి
మధురతౌదార్యసమాధిసామ్యశైషములు పదియును ప్రాణములు దలంప
శయ్యాచమత్కారశబ్దస్ఫురణపదావృత్తిరీతి ప్రాణవిరేకు లెల్ల
శబ్దలక్షణము లై జగతిపైఁ బొగ జొందు నుభయవిస్ఫురణంబు నొప్పనట్లు

1 నెందు(వా.పె); మొదల (ప). 2 యుక్తసర్వార్థ (పె). 3 ఫణితి.

† ఈశబ్దము కావ్యగుణవాచకమైనయప్పడు “మాధుర్య” అని యుండ
దగు. అట్లున్నచో, ఛందోభంగము. “ధర్మధర్మణోరభేదః” అనున్యాయము రస
వాచకమైనయప్పుడే చెల్లును. ఇచ్చట చెల్లదు.

వదలక మొను గొన్నవర్ణంబు కృతులను బలుమాటు నుడివినఁ బ్రాస మయ్యె
 నది సుఖకర దుష్కర రావసాన ద్విత్రి చతు రను సంజల సత్తవిధము
 లయ్యె ననుప్రాస మందులోపల ఛేకవృత్తిలాటము లన ముల్తైఱంగు
 లేకార్థశబ్దంబు లేక పద్యంబులోఁ బునరుక్తిదోషంబు పొందకుండ
 నుడుగక వేమాటు నుడువఁగ లాటాఖ్య జను ననుప్రాస మై జరుగుచుండు
 లాటంబులో శృంఖల న్యాయబంధంబు ప్రతిషేధశృంఖల బంధనంబు
 మాలికాదీపసమాఖ్యయు సారంబు నేకావలియు నన నెనఁగు నైదు
 పలుమాటు నొకభంగిపలుకులు చలుకుచో నర్థంబు వేఱైన యమక మదియు
 నాదిగతంబు మధ్యగతంబు నంతగతాఖ్యంబు నాదిమధ్యమగతంబు
 నాద్యంతగతము మధ్యాంతగతంబును జరణశ్రయగతంబు సర్వగతము
 నుపమానపదగోపనోక్తియు నన నవవిధము లై యమకములో విస్తరిల్లు
 సరిగమపదను లోవ్యనిరోధ్యములు లితకట్లును గుడులు శృంగములు నేక
 వర్ణంబులు నభీప్యవచన సంఘటనంబులు నాదిగా నిట్లు వొదలు టెల్లఁ
 జిత్రికవిత్వప్రసిద్ధనామంబు లై పెం పొంది వీనుల కిం పొనర్చు
 సరవి గూఢచతుర్థచరణవర్ణముఁ జతుర్విధకందమును బంచవిధసువృత్త
 పద్యంబు సీసరూపద్విపదాఖ్యఁముఁ గందగర్భితమణిగణనికరము
 మొదలు గా నొకపద్యమునఁ బెక్కుపద్యంబు లిమిడి ఛందోర్థదోషములు లేక
 కనుపట్టునవి యెల్ల గర్భకవిత్వవిఖ్యాతిచే శ్రవణసుఖం బొనర్చు
 గోమూత్రికాచత్రగుచ్ఛగుండలి నాగకంకణమర్దలఖిదవక్ర
 పంకజసర్వతోభద్రమాలాతురప్రభృతిబంధంబు లేర్పడఁగఁ జెప్ప
 వృత్తము ల్బంధకవిత్వవిశ్రుతము లై కవులకుఁ జెవులపండువులు నేయుఁ
 బ్రాసాదిగాఁ జెప్పఁ బడిన వన్నియు శబ్దవితతి కలంకారవిరతు లయ్యె
 ధర నలంకారప్రధానతాసురసప్రధానతావస్తుప్రధానతలును
 భాసిల్లు నారభటిసాత్వతిభారతి కికినామధేయవృత్తు
 లర్థసుస్థరణసమాఖ్యయు లాంగలీఘలపాకమృద్ధీఘలపాకములును
 గడు ముఖ్యగౌణలక్ష్యధ్వనివ్యంగ్యములో గణుతింప నర్థలక్షణము లయ్యెఁ
 జర్పింపఁ గృతులకు జాతిగుణంబులు ద్రవ్యక్రియలు జీవితంబు లగుట
 నవి యే లెఱంగున నమరు నట్లన చెప్ప వలలు జాతియు స్వభావంబు ననఁగ
 నది మొదలొకని మూడుపగులపై నెనిమిది యెనఁగుతజ్జేదంబు లెఱుంగవలయు

జాతియు సుపమయు సద్రూపకంబును భ్రాంతిమంతంబు నపహ్నుతియును
 దీపకత్రయము నాత్మేపంబు శిష్టంబు నుత్పేక్షయును దుల్యయోగితయును
 వ్యతిరేకమును సుదారతయుఁ బ్రేయస్కంబు నెనఁగ విరోధ మాప్యత్తివిధము
 భావికాఖ్యానంబుఁ బరివృత్తియును సమాహితము నప్రస్తుత స్తుతిపరంబు
 వ్యాజస్తుతియును బర్యాయోక్తియును విశేషోక్తి వక్రోక్తి సహోక్తిసంజ్ఞ
 తార్జస్వియును సమాసోక్తి సమాఖ్యయు జగతి విభావనాసంకరములు
 రసవంతమును నిదర్శనమును శూత్తుంబు లవనామకంబు హేతువుఁ గ్రమంబు
 నాశీర్వచనము నర్థాంతరన్యాసంబు నతిశయోక్తియు సుదాత్తాభిధంబు
 నన నొప్పు నిన్నియు నర్థంబులకు నలంకారభేదంబు లై కానఁబడును
 దొలుతటిరూపకాదులు తమలోఁ దాము కలసి సంస్కృష్టిసంకరము లనఁగ
 ద్వివిధంబు లగు నందుఁ దిలతండులన్యాయసంస్కృష్టి గృతులఁ బ్రశస్త మయ్యె
 సంకరంబులు రెండు జరుగు దుగ్ధోదకన్యాయ నృకేసరిన్యాయములను
 శ్రీ. ఓతిని శబ్దార్థసంస్కృష్టి జెందునట్టి, సంకరంబులు మఱియును జాలఁ గలవు
 వరుస నవి యెల్లఁ జెలియంగ వలయుఁ బూర్వశాస్త్రులక్షణలక్ష్యోక్తసరణివలన.

శబ్దార్థదోషసీసమాలిక.

సీ. కనుఁగొన దుష్ప్రయోగము వైరివర్గంబు ధరఁ దత్సమాసశబ్దక్రమంబు
 నపసంస్కృతాఖ్యంబు నప్రయుక్తంబు వినంధి దుస్సంధి కుసంధిపదము
 లనల నకారకూన్యంబు హీనోక్తియుఁ గొఱలుదీర్ఘ పుకాకుఁ గుఱుచకాకు
 సమసనభంగంబు ఛందోయతి ప్రాసభంగంబులు ననంగఁ బదియు నాఱు
 శబ్దగతప్రదోషంబు లై యొప్పాగుఁ గృతులు సాగవు వీని నెఱుంగకున్న
 న్యూనపదోపమయును నధికపదోపమయు నప్రసిద్ధోపమావిధంబు
 ననద్యుపోపమయు మహాధికోపమయును నీచోపమయు వ్యర్థవాచకంబు
 దేశసమయలోక దిక్కాలమైత్రీవిరోధాగమకళావిరోధములును
 వ్యాకీర్ణకము నసమర్థ మపార్థంబు విరసంబు నతిమాత్రవిశ్రుతంబు
 నశుభలజ్ఞాజగుష్పాస్థిలములు సంశయంబు సందిగ్ధనేయార్థములును
 బ్రక్రమభంగం బవక్రమంబును గ్రమభంగంబు శ్రుతికటపరుషములును
 క్లిష్టగూఢార్థం బపుష్కారకము నసంగతదోషము పదప్రకర్షణంబు
 నధికపదంబు సమాప్తపునరాత్తంబు హీనపదంబు నిర్వైతుకంబు
 నవిమృష్టకవిధేయకాంశ మన్యార్థంబు నప్రతితికము ననర్థకంబు
 భిన్న సంబంధంబు భిన్నలింగము భిన్నవచన మలంకారవర్జితంబు

క్షీతి నప్రయోజకశ్చివంబు నేకార్థకంబును బువర క్తకంబు ననగఁ
దొడరు నేబది యరదోషంబు లివి ముందు తెలియక కృతి ¹నేయ నలవి గాదు
పదపడి మును బల్కుసాసాదులను గూర్చి చెవులకు ²నింపుగాఁ జెప్పిరని
ధీరులు సద్గుణాధికతచే నవియ చేపట్టుదు రొక్కొక్కపట్టునందు

శ్రుతిసంస్కృతియు మధురతయు నస్పృహరమునకు నర్థవ్యక్తియును బదప్ర
కర్షణంబునకు ధాత్రి హర్ష వాక్యము సూక్తితంత్ర మశ్లిష్టాభిధానమునకు
గ్రామ్యంబునకు నెల్లఁ గాంతియు ననుచితార్థంబుల కెల్ల సుదాత్రతయును
సంధిదోషముల కూర్చెస్వియు శ్రుతిపరుషంబుల కెల్ల ను సాకుమార్య
మప్రతీతికమున కాప్ర సాదంబుఁ బ్రేయస్కంబు బరుష సమాఖ్యమునకుఁ
గ్రమభంగమునకు సంక్రమతయు న్యూనాధికపదంబులకు సామ్యకల్పనంబు
వెండియు నిబ్బంగి వెదకి గుణాధిక్యమును గూర్చి దోషముల్ దొలగఁ జేసి

తే. రచన గావించుకృతి బుధరచనలందుఁ, దనరు నాచంద్ర భాస్కరతార మగుచుఁ
గావున నలంక్రియాశాస్త్రకథితఫణితి, నరయఁ దగు వీని నెల్ల భూసురపురీశ. 84

వాక్యలక్షణము.

మూ. నూ:—సా వా గ్యారసవృత్తి. 3.

క. రసమునకు ¹నాశ్రయం దై, యసదృశ మగు నెద్ది యది గదా శబ్దము రా
క్షసదమన రసికు లనఁగా, వసుమతిఁ దద్విధ మెఱుంగువారలు సువ్ని. 85

రసవివేకము.

మూ. నూ:—సాధోయీ హి రసో యథాతథం కవిభిః. 4.

తే. తగ రసాశ్రయవాక్యసంతతులు గూర్చి, కావ్యము లానర్హువార పో కవులనంగ
నట్లు గావున నేభాష నైనఁ గవిత, పలుకువారికి సాధింపవలయు రసము. 86

పంచవిధభావనీనమాలిక.

నీ. రమణ మనోవికారము బహిర్వ్యాప్త మై భాసిల్లు నది సుమీ భావ మనగ
నది య విజ్ఞానసమాఖ్యచే జె న్నొంది యాత్మకు మనసుచే నబ్బుచుండు
నామనంబున కింద్రియములచే నగు వాని కైదింటికిని విషయములనలనఁ
గలుగు నావిజ్ఞానకలిత మాభావంబు తరుణులయందును బురుషులందు
నాత్మసముద్భూత మై నవరసముల ¹నమరఁ జేయుచు విభావానుభావ
సాత్త్వికవ్యభిచారిసంజ్ఞలచే నాల్గుచందంబు లగు నందుఁ జను విభావ

1 జెప్ప (పె). 2 విందు (పె). 3 వాస్పదందై (పె). 4 వడర (వా. పె).

మాలంబనోద్దీపనాహ్వయంబులు రెండు తెఱఁగుల ధాత్రి నుద్దీపనాఖ్య
మాలంబనోక్తగుణాలంబనవిచేష్టితాలంక్రియాత్త విహరలీల
లనఁ జతుర్విధములఁ దనరారు ననుభావ మంగచేట్టోద్భూత మగుచు వెలయు
ధర మనోవృత్తి సత్త్వం బనఁబడు నందు సంభవించినయది సాత్త్వికంబు
గణుతింప నాసాత్త్వికము కంపఘర్తసంస్తంభ వైవర్ణ్యవైస్వర్యబాష్ప
విలయరోమాంచసంజ్ఞల నప్రవిధముల జరుగు నవ్వల వ్యభిచారికంబు
సాయిభావమున నిత్యత్వంబు నొందక వ్యభిచరించుచు సాగరాంతరమునఁ
బొడలుభంగముభంగిఁ బొడముచు నడఁగుచు సంచారిభావసంజ్ఞ యును దాల్చి
వ్యాధ్యరూయావేగహర్షలజ్జామర్షజెన్యావహితీని ద్రావిషాద
శంకామదగ్లానిచపలతాపస్తారసు ప్తిచింతాశ్రమాత్సుకృమరణ
గర్వమోహాలస్యనిర్వేదసంత్రాసధృతిజడతోగ్రతాస్తృతివితర్క
మతిసుసంబోధనోత్పాదనామంబులఁ జేర్చు ముప్పదిమాఁడుభేదములను
బ్రకటంబు లై స్థాయి భావంబు లన రోషశమజాగుప్సాభయోత్సాహశోక
హాసవిస్తయరతు లనఁగ దొమ్మిది యొప్పు నవరసోదయకారణంబు లగుచుఁ
బంచవిధంబు లై పరఁగు భావంబులు స్థాయిభావసమన్వితము లగుచు

తే. వీని నన్నింటి నెఱిగినవెనుకఁగాని, నవరసంబులు పుట్టుచందములు వాని
భేదములు లక్షణంబులు నాది గాఁగఁ, చెలియఁ బోలదు తం గెడదేశ వాస. 87

శృంగారససీసమాలిక.

సీ. వెన్నముద్దకుఁ బాకవిధిచే ఘృతత్వంబు దనరుభంగిని నవస్థాయిభావ
ములకు విభావప్రముఖ్యభావంబులవలన రసత్వంబు గలుగుచుండుఁ
దద్రుసం బంతయుఁ దనరుఁ గావ్యములందు నాట్యంబులందు ననారతంబు
వినునార్యులకుఁ గావ్యవృత్తంబులును గనుఁగొనురసజ్ఞులకు నర్తనములందుఁ
గలుగుఁ గాని రసంబు గలుగ దారోప్యంబు గావున నటియించుకాంతలందు
గరిమ నారసము శృంగారంబు హాస్యంబు రౌద్రంబు కరుణ వీరంబు నదృశ
తంబు భీభత్సంబు దారుణంబును శాంతమును నాఁగ నవవిధంబుల మెలంగు
వరనవస్థాయిభావములలోఁ జెప్పినరతియై విభావాదిరంజనముల
నయ్యెను శృంగార మది నీలవల్లంబు వెన్నునిమొన సామవేదవంశ
వర్ణంబు గడు సౌకుమార్యంబు కైశికీవృత్తిని మధురతావిధమునందు
నుప్రసాదాభిధానప్రాణిఫణితిని విరచింప నొప్పుకవిత్వమునను

బెనుదాయ భిభత్సమున కది సంభోగభవమును విప్రలంభజము ననఁగ
 ద్వివిధ మయ్యెను బంచవిధభావకథితప్రపంచకపోష్య మై షరఁగునట్టి
 సందర్భనాలాపసంస్కర్షనాశ్లేషనఖరదక్షతచుంబనక్రియాద్య
 మవనినై సంభోగభవము తద్విప్రలంభజ మనునది మూఁడుభంగు లయ్యె
 నంగ ప్రభూతం బయత్న సంభవమును నైసర్గికంబు ననంగ నందు
 వింశతింగితములై వెలయుల కొన్నిరు యావనగుణచేష్ట లందులోన
 దనరారు నంగజాతము మూఁడుభేదంబు లై హావభావహేలాహ్వాయములు
 నప్రయత్నజ మనునది సుశోభాకాంతిదీప్తిప్రగల్భతాధీరతలును
 మధురతోదారతాభిధములు నన నేడుచందంబు లయ్యె నైసర్గికము
 కిలికించితవిలాసలితలీలాఖ్యలు విచ్చిత్తిబిహ్నికవిభ్రమములు
 కుట్టమితంబును మోట్టయితంబును విహృలంబు నన దశవిధము లయ్యె
 భావంబు మొదలుగా భావోదయక్రియావింశతి యన నవి వివరిత కెక్కు
 కుంభినినై విప్రలంభశృంగారోపకరణంబు లై రసాకరము లగుచు
 శ్రవణసందర్శనప్రణయవిరోధప్రవాసాదికలనలవలనఁ బొడమి
 వెలయులకును బురుషులకును పరుసతో నొదవునవస్థలు పదియు రెండు
 నయనసంప్రీతిఘనస్సంగసతతసంకల్పప్రతాపజాగరకృత్య
 విషయానుభవపరిద్యోషజ్ఞాత్యాగసంజ్వరోత్తాదమారాఘృతాహ్వా
 యంబుల రతిరహస్యకళాప్రవీణులు జగతిఁ బ్రతాపంబు సంజ్వరంబు
 నను రెండుదశలును గొనక యవస్థలు పది య కా నెంతు రేపట్టునందుఁ
 బ్రకృతికథాసమాప్తికరంబు నహితంబు నశుభప్రసంగంబు నగుటజేసి
 ద్వాదశదశ పురాతనకథాక్రమమునఁ గాని పరిపర కావ్యములను
 తే. గవులు దీని నెఱింగి శృంగారరసము, గులకునట్లుగఁ గావ్యముల్ గూర్చుకున్న
 ఖ్యాతి కెక్కునై రసీకసభాంతరముల, సర్వతటిసిపురందరాకానివేశ.

38

అష్టరససీసమాలిక.

సీ. రసపోషణము లన నెఱుఁగుదిభావముఖ్యంబులవలన సువ్యక్తభంగిఁ
 బడయు నవస్థాయీభావముల్ నిజగుణసత్త్వంబు లగుచు రసత్వ మొందు
 నందు శృంగారరసాంతరభేదసంతతు లెల్లమున్న భావితము లయ్యె
 నింక హాస్యాదుల నెనిమిదింటును గల్గుభేదముల్ చెప్పెద వేఱువేఱఁ
 బూర్వోక్తహాసంబు భువని హాస్యం బయ్యె నది యల్పమృదువు సామాన్యవాయ

మర్జనచ్చవి కుంజరాననుచేరువఁ గరుణాభియాతి శృంగారభవము
సాం పొందు మధురతాసుప్రసాదములను భారతీవృత్తిని బద్ధములను
మూఁడుభేదంబులు మొలచె నుత్తమమధ్యమాధమంబు లనంగ నందులోన
హానితస్తీతము లుత్తమాఖ్యలు విహానితప్రహానితంబులు మధ్యభావితములు
క్షీతి నపహానితంబు నతిహానితంబును జనుఁ గావ్యములఁ గనినను బ్రశస్తిఁ
బంచమభావసంభవమహాశ్రోధంబు రాద్రయాపము దాల్చె రక్తనిభము
హరునియాడిగ మధర్వాన్వయప్రభవంబు భ్రుకుటిప్రయుక్త మద్భుతవిపంధి
యుద్ధృతార్థము ప్రసాదాజంబులను గూర్చి యారభటీవృత్తి నమరఁ జెప్ప
వెనుకఁ జెప్పినశోకమున కయ్యోఁ గరుణఁ దా మహి నధర్వాన్నయవిహితకులజ
సమవర్తిదాసి కామాయసన్నిభకాంతి హాస్యాదికార్ద్రరసాత్మజాత
సౌకుమార్యమునఁ బ్రసాదమాధుర్యంబులను గైకివృత్తిఁ జను రచింప
స్థాయిభావోదీతోత్సాహంబు దా వీరరస మయ్యె నెఱుపు సాధ్వసవిరోధి
కించిత్ప్రగల్భిలోదంచిత మోజఃప్రసాద సాత్వతులను జరుగుఁ గవిత
ప్రథమవేది సుపర్యభర్తరాణువ మూఁడువిధము లై యది ధాత్రి వెలయు సమర
వీరంబు వితరణవీరంబు గారుణ్యవీరంబు నన భావవేద్య మగుచు
విస్తయాహ్వయమున వెలయుభావము విభావానులచే నన్భుతాభిధాన
మున నొప్పు నాశ్వలాయనమూత్రజము కమలాననుదళవాయి యరుణకాంతి
రాద్రరసాదివీరరసప్రసూతంబు స్వల్పమృదుత్వ మోజఃప్రసాద
విధముల భారతీవృత్తిఁ గావ్యంబులయందుఁ జెప్పఁగ నొప్పుఁ బొందుగాను
ననభావభేదమధ్యవిభాషితజగుప్పభీత్య మనఁగ నొప్పిదముఁ గాంచు
నారభటీప్రసాదాజనవిధముల నొప్పుపద్యముల నత్యుద్భృతంబు
సన్నతాపస్తంబసంతతి శృంగారశత్రువు నందికేశ్వరునిబండు
కాలవర్జము ద్విప్రకార మై యది చెప్పఁబడు జుగుప్సాఖ్యభీభత్సరసము
పెను పొంద వైరాగ్యభీభత్సరసమును ననఁగ నీభేదంబు లరయవలయు
మునుపు తొమ్మిదిభేదములలోన నెన్నినభయము భయానకాహ్వయముచేతఁ
బరఁగు యాజాషము బీభత్సంబుపట్టి ధూమాభంబు వీరరసాహితంబు
ధర మహాకాళునిదళవాయి సాత్వతి నోజఃప్రసాదసంయుక్తి నమరుఁ
గవితల నీవత్ప్రగల్భంబు సర్వాంగకంపనవైస్వర్యకారణంబు
శమము కాంతం బయ్యోఁ జంద్రసన్నిభము నిర్వైర మొందును బరబ్రహ్మలెంక

1 యూడిగే (వా; పె). 2 వెనక (ప. వా. పె). 3 బడవాలు (పె); పడిహరి
వా; దళవాయి (ప); బడివాని, (అచ్చు).

క్రమమున ధర్మార్థకామమోక్షము లనుపూరుషార్థములను బొందఁ జేయు
నల్పమార్దవము కావ్యములఁ బ్రసాదమాధుర్యభాషాఖ్యవృత్తులఁ బొసంగు
లే. ఏరసాంతరభేదంబు లెల్ల వరుస, నెఱిగి సమయోచితములుగా హృదయములకు
నింపు పుట్టంగఁ గృతుల వర్ణింపవలయు, శ్రీగీర్వాణ్యభాగధాత్రీనివేత. 89

నాయకనిర్ణయసీసమాలిక.

సీ. నవరసంబులకు జన్మస్థానములు నలుగురు ముఖ్యులగునాయకులు దనర్తు
రొగి ధీరలలితధీరోద్ధతధీరప్రకాంతధీరోద్ధాత్తసంజ్ఞకు లనఁ
గలరు వెండియు నొకనలుగురు శృంగారరససంభవాస్పదప్రథితగుణులు
ధారుణి ననుకూలదక్షిణశతధృష్టు లనఁగ వీరలకు సహాయపరులు
మహి(ని) నలువురు వీరమర్దవిదూషకవిటచేటకు లనంగ వెలయువారు
మదనకళాకాన్త్రవిదులచేఁ బూరుషజాతులు నాలు గెంచంగఁ బడియెఁ
బాంచాఁదత్తకథ ద్రకకూచిమారాభిధానంబుల నవియుఁ గాక
నుపజాతు లన వెండియును మూఁడు శశవృషహయనామకములఁ జెన్నారచుండు
వసుధ నాయకుఁ డెంత రసికుఁ డైనను గాంత వెలి గాఁగ రసము సంధిలదు గాన
నాయికాభేద మంతయు విస్తరంబుగాఁ జెలిపెద నవరసాధీన లైన
యంగనలకు స్వకీయయుఁ బరకీయయు సాధారణీయు ననఁ జనుఁ ద్రివిధము
లందులోన స్వకీయ యనుభామినికి గుణభేదములను మూఁడు భేదము లగు
సుర్వి ముగ్ధయు మధ్యయును బ్రగల్భయు నన నొక్కచందంబున నుండు ముగ్ధ
ఃపుధ్యాఖ్యఁ జనుతనుమధ్య ధీరయును ధీరాధీరయును నధీరాభిధయును
ననుమూఁడుచెఱఁగుల విసుతి గాంచుఁ బ్రగల్భ యనునదియును నట్ల నతిశయిల్లు
ధృతివిశేషములచే ధీరాదికామిమణులు జ్యేష్ఠామధ్యమాకనిష్ఠ
లగుదురు వరుసతో నవని నాపరకీయ ద్విప్రకారంబులై తేజరిల్లుఁ
గరపరిణీతయుఁ గన్యకయును ననఁ బరిణీత వర్ణింపఁబడెను గృతులఁ
గన్యక పురుషాభికాంక్షిత గాన నంగరసంబులను బరికల్పిత యగు
శృంగారరసనిధానాంగన లెనమండు చర్చింప వాసకసజ్జికయును
నభిసారికయు ఖండితాఖ్యయు స్వాధీనపతికయుఁ బ్రోషితభర్తృకయును
విగ్రహాంతరితయు విగ్రహోత్కలితయు విప్రలబ్ధయు నన వీరలకును
దూతిక లాఱురు ప్రాతివేళినియు శిల్పినియుఁ గారువును లింగినియు సఖయు
ధాత్రీతనుప్రజాతయు పీరు లేకున్నతటి నేర్పమైఁ బ్రియతంత్రములకుఁ
దమకుఁ దామెనను దగ దూతిభావంబు గైకొని నడపుట కార్యసరణి

గామశాస్త్రమునందుఁ గామివఃఖలకు వెలయు జాతులు నాల్గవిధము లగుచుఁ
జింతింపఁ బడ్చి చిత్తి శంఖు హస్తీలన పీరి కందఱును
నలు వొందఁ ముత్తైఱంగుల నుపజాతులు హరిణియుఁ దురగియుఁ గరిణియు నన
లలి భావరసనాయకులయందుఁ గలిగినభేదంబు లెల్లఁ చెల్పితి వరుసను
గ్రంథవిస్తారశంకను వానిలక్షణంబులు లక్ష్యములు నిందుఁ బలుకఁనైతి
తే. నట్లగుట భావరసనాయకాదిభేద, సంచయమున కలంకారశాస్త్రవితతి
వలన లక్షణలక్ష్యముల్ చెలిసి పిదప, రసము పరింపఁ దగుఁ గవిరాజులకును. 40

సుకవిమాహాత్మ్యము.

తే. మణివలనఁ గంకణమును గంకణమువలన
మణియును బ్రకాశ మగునట్లు మదిఁ దలంప
సుకవివలన నాయకుఁడు నాయకునివలన
సుకవియుఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంతురు సకలదిశల. 41

తే. నాకుజాతునిచే రఘునాయకుండు, వ్యాసుచేఁ బాండవులు కాలిదాసుచేత
భోజుఁడు ప్రసిద్ధి నొందిరి భువిని దమచు, నడక లెల్లను గథలుగా నుడువుకతన. 42

క. ఇమహిని మునులచే వెలసె మును గావ్యములు “నాన్యషిః కురుతే కా
వ్య” మ్మనువచనార్థంబే, సప్తతి గలివేళ సుకవిజనులే మానుల్. 43

సత్కవిలక్షణము.

క. ధరణీసురుఁడు ప్రకాంతుఁడు, గురుభక్తుఁడు శుచియుఁ గల్పకుఁడు పూర్వకపీ
శ్వరవాక్ప్రియోగదత్తుఁడు, గరుణామతి యెవ్వఁ డతఁడు కవియనఁ బరగున్. 44

క. శ్రుతిశాస్త్రాంగపురాణ, ప్రతియొ నితిహాసకావ్యభరతాగమముల్
స్మృతिसంగీతరతికళా, గతుల నలంకృతుల నెఱుంగఁగాఁ దగుఁ గవికిన్. 45

సప్తవిధకవులు.

ఆ. వినుతిఁ గాంతు రిల వివేకివాచకరాచి, కార్థశిల్పధూషణార్థు లనఁగ
మార్దవానుగతసమాహ్వయుఁడు ననంగఁ, గవులు సప్తనామకములతోడ. 46

సీ. గణపరశబ్దార్థగుణదోషనికరంబుఁ బరికించి కూర్చుఁ గబ్బము వివేకి
బహుతరానుప్రాసపతబంధనియమంబు వదలక కృతినేయు వాచకుండు
మృదుమధురోక్తులు వెదకి కావ్యం బెల్ల రచియించుఁ బదపడి రాచికుండు
మితశబ్దములతోన నతివిపులార్థంబు నిమిడించు నర్థాఖ్య నెఱుగునతఁడు

తే. సెప్పు యమకంబు లెప్పట్ల శిల్పకుండు, పొందుపఱుచు నలంకృతుల్ భూషణార్థి
సరళపదవిరళారవిస్ఫురణముగను, జూపు రస మెంగు మార్దవస్ఫుటకరుండు. 47

కుకవినిరసనము.

తే. జల్లిపదములు నాలుగు సంతరించి, గురువు లిడుచోట లఘువులు గొన్ని గూర్చి
విరతి గూడక మీఁదులు వెఱకికొనుచు, నచ్చు పొల్లలపై నుంచునతఁడు కవియె. 48

తే. ప్రణమ గవి నిర్మలాంగంబు వదలునిగ
యనఁ గుకవి తప్పఁ గని యొప్పు నడచిపుచ్చు
జల ముడిగి పాలు ద్రావుహంసంబుకరణిఁ
దప్పు విడనాడి యొప్పు సత్కవి గ్రహించు. 49

తే. తనకుఁ జెలియని పన్నియుఁ దప్పు లనుచుఁ
గుకవి హాస్యంబు గావించు సుకవివరుఁడు
దడవు యొజించి తెలియు నంతటను చెలియ
కున్నఁ దద్దయుఁ బెద్దలయొద్దఁ చెలియు. 50

క. ధరఁ దమరు సత్కవుల మని, పరులు కుకవు లనుచుఁ గృతులఁ బరిహాస మొన
ర్తురు గర్వమతు “లయోగ్యః, పురుషో నాస్తి” యనుమాట బుద్ధిఁ చెలిసియున్.

క. శ్రష్టులు తామే సర్వో, తృప్తకవుల మనుచు సభఁ జరింతురు “వాణో
చ్ఛిష్టం జగత్త్రయ” మ్మను, నహైక్షరమునను గాదె యడఁకువ మదికిన్. 52

కవితాప్రశంస.

తే. విబుధలోకంబు “కవితైవవిద్య” యనుచు, జరుపువచనార్థమునను సంశయముగలచె
విద్యలకు నెల్ల సత్తమవిద్య కవిత, దానిఁ చెలియుట విశ్వ మంతయును గనుట.

క. ధారుణి నాకుజమారుతి, పారాశర్యులు చరించుభావుకశిప్తై
చార మవశ్యక మని కవి, తారతమతు లైరి కాళిదాసప్రముఖుల్. 54

మ. జననాథాగ్రణి యాత్మరాజ్యమున నిచ్చల్ పూజ్యుఁ డాసీమఁ బా
సినఁ దా గవ్యయుఁ జేయఁ డన్నికడలన్ శ్రేష్ఠుండు విద్వాంసుఁ డా
యనకన్నం గవి మేటి యా “సుకవితా య ద్యస్తి రాజ్యేన కి”
మ్మనువాక్యంబు నిజంబు దీనిఁ గని కావ్యంబుల్ రచింపన్ దగున్. 55

క. పనితయుఁ గవితయుఁ దా నై, చనుచెంచుట గలుగునేని సరపం బగు ధా
త్రిని బత్తిశోభు గావించిన విరసం బగు నటంచుఁ జెప్పిరి విబుధుల్. 56

- క. ఛందోలంకారాదుల, యందలిపాటైల్ల దుదిన వ్యర్థము గావే
సుందర మగువాక్యంబుల, పొందెడిగి రచించుబుద్ధి పుట్టక యున్నట్. 67
- క. విరచించుశక్తి పుట్టని, పురుషునిచదువులు ప్రకాశములు గావు వసుం
ధరదీపరహితసదానా, తరమున రేయి బడియున్న ద్రవ్యముల క్రియక. 68
- తే. ఆశుధారాకవిత్వంబులందు శయ్య, లుపమ లుత్పేక్షలును లేక యుండు గాన
నెంత యోజించినను బద్ధ్యమంత సార, నంత మగు గాన నిలుకడ వలయు గృతికి.

దేశభాషావిశేషంబులు.

మూ. సూ.—స్వస్థానవేషభాషాభిమతా స్పంతో రసప్రలుభ్ధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్య దపహాయ. 5

మ. నిజదేశంబులవేషభాషలపయి న్నిత్యాభిమానము లై
ప్రజ మెచ్చ న్రసలుబుబుద్ధులగుచుం బ్రజల్ స్వదేశ్యంబురే
నిజ మంచుం గొని యన్యదేశములవాని నెచ్చ రేపట్టునక
గజరాజావన ప్రస్ఫుటార్థరసముల్ గా వంచు నెల్లప్పుడుక. 60

క. తమతమబాసలకవితలు, దమతమదేశముల కొప్పిదము లగుం బరదే
శములకుఁ గూడ వొకింతయు, నమరోస్తులు సకలభూములందును వెలయుక. 61

క. తలఁపఁగ సంస్కృతకావ్యంబులు దమయర్థములు సకలభూజనములకుఁ
చెలిసినను చెలియకున్నను, బాలు పొందఁగ నిచ్చు నాల్గుపురుషార్థంబుల్. 62

క. హరికథ యైనను దమకర్థరసానుభవంబు లేనిరసవద్దేశాం
తరభాషాకావ్యంబులు, దొరకొని పఠింప ముక్తి దొరకునె చానక. 63

క. ఆయాదేశమువారికి, నాయాదేశంబుభాష నమరినకావ్యం
బాయతపురుషార్థంబులఁ, బాయక సమకూర్చు దేవభాషయ పోలెక. 64

క. సురభాషార్థము చెలియని, తరుణులకును కూద్రులకును దమతమనీమం
బరంగినమాటలఁ జెప్పిన, వరకావ్యము పఠనమున కవశ్యక మయ్యెక. 65

క. క్షితి మ్లేచ్ఛభాష శ్రుతిగ, ర్హిత మగు నల్లైన నాధరిల్లిన దానిక
మతి రోసి విడువఁ గూడదు, సతతము వ్యవహారహాని సంధిలుకతనక. 66

క. నితం బని దేశీయము, జాతీయంబును వచించుసమయమున నిజ
త్వతరభాషాకృతులను, భ్యాతిగ మ్లేచ్ఛోక్తు లాదిగాఁ గూర్తు రజా. 67

అంధ్రకవితాపితామహానిచాటుధార:—

మ. సమరత్తోడిని గృష్ణరాయలభుజాశాతానిచే బడ్డరు

ర్థమదోర్దండబెడందకోట యవన ప్రాతంబు సప్తాశ్వమా

ర్గమునం గాంచి “శ బా సహా హరిహరంగా ఖాబు ఖోడాకలే

తుముకీభాయిలభాయిదేములికి” యందు ర్పిండికిం బోవుచున్.

68

నందితిష్ఠనచాటుధార:—

శా. రాయగ్రామణి కృష్ణరాయ భవమగ్రక్రూరఖడ్గాహించే

గాయం బూడ్చి కలింగదేశస్థపతుల్¹ “కానిర్పురీపోఫణి

మాయాభీకుముటూకులోటుకుహుటూమాయాసటాజాహరే

మాయాగ్గేయమడే” యటండు దివి రంభాజారునిక్ యత్తునిక్.

69

శాళహ సైమాహ త్యమునందు:—

సీ. బిజ మాడుదేవర నిజకృపామహిమఁ జెన్నారనాయిల్లు బిడారు నీకు

నాకు నీపాదార్చనము సేయ నడలింగమూర్తి సేకుటె పెచ్చి మూర్త మాడి

యొడయచిత్తేశ నాయనికి నీమజ్జన మాడుకీవార్చన మాడుబెకు

విచ్చేయ డిది బూది వీడియం బందుకో జంగమస్వామి నాసదనమునకు

తే. నోగిరంబులు మంచి మే లోగిరములు, నావటించెదఁ బదుఁడు మీ² రారగింపఁ

బ్రతిదినంబును జంగమార్చనము లేక, తమవు వడ నొల్ల రూపకందర్ప యనఁగ. 70

భాషాప్రకోత్స త్తివివరణము.

తే. భాష రెండు దెఱంగులఁ బరఁగుచుండు

సంస్కృతము ప్రాకృతము నన సంస్కృతంబు

ప్రకృతి యన నొప్పు దానికిఁ బ్రాకృతంబు

వికృతి యగుఁ దంగెడాహ్వయవిషయవాస.

71

తే. భారతీదేవితైశవభాషితంబు, ప్రాకృతము పంచవిధ మయ్యెఁ బ్రాకృతంబు

1 ఖాబు ఖోడాకలే (ప); ఖాబు ఖోడాకలే (వా); ఖాబుఖోడాకలే (పె).

2 కానిర్పురీపోఫణి, మాయాభీకుముటూకులోటుకుహుటూమాయాసటాజాహరే, మాయాగ్గేయమటూ (వా); కానిర్పురీపోపణామాయాభీకుముమికులోమికుహుమి మాయాసటాజాహరే, మాయాగ్గేయమడే (ప); కానిర్పురీపోఫణి, మాయాభీకుముటూకులోటుకుహుటూ మాయాసటాజోహరే, మాయాగ్గేయమటూ (పె).

3 రారగించ.

- కౌరసేనియు మాగధీసంజ్ఞికయును, గ్రమతఁ బైశాచికయు నపభ్రంశ మనఁగ. 72
- క. నామ మపభ్రంశం బని, సామాన్యముగాఁ దలంపఁ జన దది భాషా
భామాశిశుత్వభాషిత, మై మెలఁగుటచే సుశబ్ద మగు నెల్లెడలఁ. 73
- ఆ. పద్మపత్రనేత్ర పైశాచికాభాష, యందు భేద మించుకంత గలిగి
సాంపు మీటుచుండు చూళికా పైశాచి, లెక్కలోనఁ దాను నొక్క టగును.
- తే. ప్రాకృతాదులు చెడి తజ్జపదము లగుచుఁ
బలు తెఱంగులఁ దనలోనఁ గలసియుండు
కతన నీయాంధ్ర భాషయుఁ గవిమతంబు
నందుఁ బ్రాకృతభేదంబె యనఁగ నొప్పు. 75
- క. క్షీతి భాష సంస్కృతప్రా, కృతసంజ్ఞల ద్వివిధ మయ్యె నెంచఁగఁ దత్పా
కృతము వెన నేడు తెఱఁగుల, వితర మగుట నెల్ల నవ్యవిధభాష లగుట. 76
- తే. సంస్కృతము ప్రాకృతంబును కౌరసేని
జగతిపై మాగధీయును బైశాచికయును
చూళికయు నపభ్రంశంబు సారిది నాంధ్ర
భాషయును నివి చను నవ్యభాష లనఁగ. 77
- ఆ. వరరుచిప్రణీతవాక్యంబులను బతం, జలికృతోరుభాష్యములను వెలయు
పాణినీయసూత్ర ఫక్కిని జనియించు, శబ్దజాల మెల్ల సంస్కృతంబు. 78
- తే. ఇలఁ ద్రివిక్రమరచితవృత్తులను హేమ, చంద్రమూరి ప్రణీతభాష్యంబుచేతఁ
దనరువాల్చీకిమూలసూత్రములవలనఁ, ప్రాకృతాదిష డ్భాష లుద్భవముఁ జెంచె. 79
- క. తెలుఁగునకుఁ బాడము లక్షణ, ములు బాలసరస్వతి ప్రముఖబుధకృతజీ
కలవలనను చెల్లం బై, చెలు వగు నీయాంధ్ర శబ్దచింతామణిచేక. 80
- సీ. స్వర్గలోక ప్రశస్తము సంస్కృతము మహారాష్ట్రదేశీయంబు ప్రాకృతంబు
కౌరసేనాఖ్యై బ్రస్తుతి కెక్కునాటను జను లాడునదియె పో కౌరసేని
మగధదేశోక్తులు మాగధీభాష పిశాచసంజ్ఞికము లై జగతిఁ బొదలుఁ
బాండ్యకేకయసాల్యబాహ్లికానూపగాంధారనేపాశకుంతలసుదేష్ఠ
- తే. భోజకన్నోజకంబులఁ బొసఁగుమాట, లరయఁ బైశాచికాచూళికాహ్వయమాలు
వెన నపభ్రంశ మాభరవిషయజాత, మాంధ్రభూమిభవం బాంధ్ర మయ్యె కౌరి.
- తే. దేవభూసురమునిధరిత్రీతరేంద్ర, సచివకంచుకివిటవిదూషకవిరక్త
వారయోషిన్నపామాత్యవనితలకును, జెప్పఁదగుసంస్కృతమును సుధాసింధుశయన.

సీ. ఈ పణకజై నాదికర్ష హీనులకును భామాజనులకును బ్రాకృతంబు
 కీతి వైశ్యసూద్ర ప్రభృతిమధ్యమాధమజాతుల కెల్లను శౌరసేని
 ధీవరలుబృహదాదిహిచజాతులమానవులకు నెల్ల మగధభాష
 మొగిల బిశాచాసురముఖ్యుల కెల్లఁ బైశాచికానామభాషాద్వయంబు

తే. పతితచండాలయననాదిపరమనీచ, జాతినరుల కపభ్రంశ మీ తెలుంగు
 సీమవారికి నాంధ్రంబుఁ జెప్పవలయుఁ, గావ్యనాటకముల గోపికాభుజంగ. 83

ప్రకృతివికృతిభేదంబులు.

మూ.సూ:— ఆద్యప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చాద్యో* త్వేషాతయోర్భవేద్వికృతిః. 6

తే. శ్రమమునను సంస్కృతప్రాకృతములు రెండుఁ
 బరఁగు నాద్యప్రకృతియును బ్రకృతి యనఁగ
 వెలయు నీరెంటికిని చెల్లు వికృతి యనఁగ
 నందగోపాంగ నాపుత్ర నలినశేత్ర.

84

తద్భవస్వరూపము.

మూ. సూ:— కేవలతయూనుసర్ప త్యుభే చ యేయం యథాతథా భాషా.

తే. ప్రకృతులను రెంటు రెండురూపముల నమరు
 తద్భవములు ప్రత్యేక మాంధ్రంబు లగుచుఁ
 జంద్రునకుఁ జందరుం డని సంస్కృతమునఁ
 జందుఁ డని ప్రాకృతమున నీచందమునను.

85

ఇందునకు తెలివిడి. శబ్దసూత్రము:— ప్రయోగమూలం వ్యాకరణమ్.

దీని అర్థము:— శబ్దశాస్త్రము లోకమునందు ప్రవర్తించు ప్రయోగములే
 మూలముగా కలది. ఇట్లన్నందుచేతను వ్యాకరణశాస్త్రము లోకవ్యవహారము నను
 సరించి చెప్పచున్నది అనుట. అటుగాన లోకవ్యవహారసిద్ధములైనను తద్భవములకు
 లక్షణము తెలియవలెను. అది యెట్లు లనిన: తెలుఁగునకుం బ్రాకృతభాష ప్రకృతి
 అనిపించుకొనును. ఆప్రాకృతమునకు సంస్కృతభాష ప్రకృతి అనిపించుకొనును.
 అటుగాన ప్రకృతులనఁగా సంస్కృతప్రాకృతముల రెంటికినిపేరు. ఆ రెంటియం
 దును. కొన్ని తద్భవములు, ప్రత్యేకముగా ఒక్కొక్కదానను ఒక్కొక్కవిధమున
 పుట్టి రెండురూపములను చెలుఁగులలో గలసి యున్నవి. కనుక వాని కన్నిటికిని చెలి
 యునట్లుగా అందులోఫల నొకచంద్ర శబ్దమునకుఁ జెప్పచున్నాము. సంస్కృతము

* 18-వ పేజిలో ఈశ్లోక శ్రమము మాటియున్నది.

నందుఁ గల ద్విత్వాక్షరమునందు క్రిందను జడ్డ యొ యుండెడురేఫము ప్రాకృతభాషగాఁ బలుకునప్పుడు లోపముగాను అవునుగనుక ఆరేఫము లోపము గాక ప్రత్యేకముగాఁ గనుందర ఒకయక్షరమైననుచుటచేతను దకారమునకుఁ బ్రాకృతమందు రాని కొమ్మ వచ్చుటచేతను జందురుశబ్దము శుద్ధసంస్కృతశబ్దముననే అయినతద్భవము గాని సంస్కృతము చెడి అయిన ప్రాకృతమువలనను అయినది గాదు.

చజౌ తజ్జే ప్రాకృతే చ దంత్యా వేప న సంశయః.

టీ. తజ్జే=తద్భవమునందును, ప్రాకృతే చ=ప్రాకృతమునందును, చజౌ=చకారజకారములు రెండును, దంత్యావేప=దంత్యవర్ణములే అవును. తాలవ్యములు గావనుట. సంశయః=సందేహము, న=లేదు. ఇటను అధోక్షజఫక్కికావనముచేత ఇదియు సంస్కృతజాత మైనతద్భవము గనుక మొదల నున్నచకారము దంత్యమయి తెలుఁగు తత్సమముచేయఁగా చందురుండు అని అయినది. ప్రాకృతమునె అయినట్లాయెనా దకారముక్రిందటిరేఫము లోప మానుగాని, ప్రత్యేకాక్షరమై యుండదు. దకారమునకుఁ బొల్లును రాదు. అది యెట్లుంటేని.

ప్రాకృతవ్యాకరణసూత్రంబులు.

క గ చ జటడతదపబమఃకఃపశో రువర్యద్రే.

ప్ర. ఉపరి స్థితానాం స్వర్యవర్గాద్యత్పతీయానాం మవర్ణజిహ్వమూలీయోపధ్వానీయానాం శషసానామేతేషాం సంయక్తోపరివర్తే లోపఃస్యాత్ నతు ద్రశజ్జే.

టీ. ఉపరిస్థితానాం=మీఁదనున్న ద్విత్వాక్షరములందు, స్వర్యవర్గాద్యత్పతీయానాం=క-చటతపగజడదబలకు, మవర్ణజిహ్వమూలీయోపధ్వానీయానాం (క-గ-ప-ఆ-ఇ-క-పలకు ముం దర్ధవిసర్గసదృశము లయినవర్ణములు జిహ్వమూలీయోపధ్వానీయంబులనంబడు). మకారిక్షకక్షపవర్ణములకు, శషసానాంచ=శష సలకును, లోపః=అదర్శనము, స్యాత్=అగును. ఇందుచేతను జంద్రశబ్దమునందు రేఫమునకు మీఁద యుండెడిదవర్ణమునకు లోపమురాఁగా 'నతు ద్రశజ్జే'ద్రకారము గలశబ్దమునందు లోపము లేదు. ఇటున్నందువలన దవర్ణము లోపము కాదాయెను.

సూ:-రవలా మధ శ్చ.

ప్ర. అధస్థితానాం రవలానాం లోప స్యాత్

టీ. అధస్థితానాం=జడ్డలు గలయక్షరములయందుఁ క్రింద నున్న, రవలానాం=రేఫవకారలకారములకు మీఁటికిని, లోపః స్యాత్=లోప మాను, ఈసూత్రముచేతను దకారము క్రిందనున్న రేఫము లోపముకాఁగా చంద అనియుండెను.

నూ. శేషాదేశస్యాహ్లాచోభోః.

పు. హకారరేఫవర్జితస్యానాదేః శేషస్యాదేశస్య చాచఃపరస్య ద్విత్వంస్యాత్.

టీ. హకారరేఫవర్జితస్య=హకారమును రేఫమును గాక తక్కినటువంటి, అనాదేః=మొదలిదిగానటువంటి, శేషస్య=లోపముకాఁగాచిక్కినదానికిని, అదేశస్య చ=అదేశ మైనదానికిని, అచః పరస్య=అచ్చుకంటె పరమైనదానికిని, ద్విత్వం=జడ్డ, స్యాత్=అవును. ఇందువలనను హవర్జము రవర్జముగాదు గనుకను శబ్దాద్యక్షర దకారమును రేఫమును సంయుక్తమైనటువంటి ద్రవరమునం దధన్వీత మైనరేఫము లోపముకాఁగాను చిక్కినవి గనుకను జకారముమీఁద నున్న అకార మచ్చుగనుక దానిమీఁద నున్నది గనుకను దకారమునకు జడ్డ వచ్చెనుగనుక చంద ఆయెను. ఇది ప్రాకృతభాష గనుక మునుపు చెప్పినయథోక్షజుచనమునను అది నున్నచకారము దంత్యవర్గమాయెను. అది తత్సమము చేయఁగా చంచఁడని నిలిచెను. కాబట్టి యీ మాట సంస్కృతమునఁ బుట్టినప్రాకృతముననే అయినతద్భవముగాని శుద్ధసంస్కృతమున నైనది గాదు. ఈరెండుశబ్దములును అదిమకవిప్రయోగ ప్రసిద్ధములై కనుక ఇటువంటివన్నియుఁ బ్రకృతులను రెంటును రెండువిధములను బుట్టిన వని తెలిసికొను నది. ఇందునకుఁ బ్రయోగము.

నరసింహపురాణమునందు:—

చ. సురుచిరపానపాత్రమున సుందరి యొక్కతె కేల నిండుచం

దురుడు ప్రకంపితాంగములతోఁ దిలకించె దదానవాంబుజ

స్ఫురితవికాసవైభవము సొంపు లడంకువ మ్రచ్చిలింపఁ జె

చ్చెరఁ జనుదెంచి కట్టువడి చేడ్పడి భీతి వడంకు¹చాడ్చునక్షా. (అ. ప. 97) 86

నైషధమునందు:—

చ. కెరలి మహాసివేమసహకృత్వరి తద్భటకోటిచాతురీ

తురి సమరాంగణంబులఁ జతుర్వరిదావరణంబులకా యశోం

బరముల²నేయించుండు బహుభంగులఁ బున్నమనాటినిండుచం

దురుసునుసోగవెన్నెలలతోఁ దలఁ దూగెడుతద్గణంబులకా. (అ. ప. 50) 87

అ. తెలుఁగు లొక్కొన్ని దేవతాభాషనె, తద్భింబు లగుచుఁ దనరుచుండు

ధరణిఁ గొన్ని ప్రాకృతముననె యగుచుండు, దెలియవలయు³వాని తెలుఁగులెల్ల.

తే. ప్రాకృతము నంటక నిలింపభాషనయ్యె, దజ్జము సముద్రమునకు సంద్రంబటంచు

నాకసద్భాష నంటక ప్రాకృతమున, నైనచో దానిని సముద్దమనఁగ వలదె. 88

1 కైవడిక (పె). 2 నేచు (ప. పె). 3 దాని (నా. పె).

ఇందునకు తెలివిడి. కొన్ని తద్భవములు లోకమునం దాద్యప్రకృతివలననే యయినవి గాని ద్వితీయప్రకృతి నయినవి గావు. అవియెటువంటివనగా: అందు లోపల సమద్రశబ్దమున కొక్కటికిఁ జెప్పచున్నాము. మొదలిప్రకృతియందు లోప మయ్యెడుదకారము క్రిందటిరేఫము లోపము గాక నిలిచినందుచేతను, సంద్రశబ్దము ప్రథమప్రకృతి నై నతద్భవముగాని ద్వితీయప్రకృతి నైనది గాదు. అది తత్సమముచేయఁగా సంద్ర మయినది. రెండవప్రకృతినేఅయిన “కగచ జటడతదపబహుకృషోరుపర్యద్రే” అన్నందునఁ జంద్రశబ్దమునకువలెనే సమద్రశబ్దమునందలిదకారమునకు లోపముగా రాఁగా “నతు ద్రశబ్దే” అనుటవలన లోపము రా దాయెను. “రవలా మధశ్చ” అని మునుపు చెప్పిననూత్నముచేత దకారము క్రిందిరేఫము లోపముగాఁగా సమద అని నిలువఁగా “శేషాదేశ స్యా హోయోహోః” అనుదానివలనను మనుపటివలెనే దకారమునకు జడ్డ వచ్చెఁ గనుక సమద్దయాయెను. అది తత్సమము చేసిన సమద్దము అని యుండవలెను. ఈమాట అదిమకవులు ప్రబంధములను వాడినవారు కారు సంద్ర మనియేచెప్పి కొన్నారు. అటుగనుక నిటువంటి వెల్లను శుద్ధసంస్కృతమున నైనతద్భవము లని తెలిసికొనునది.

లక్ష్యశబ్దమునకు:—

క. నాకులభాషను ముట్టక, ప్రాకృతమున లచ్చి దాఁ బరఁగు లచ్చి యనఁ నాకోక్తి యైన లక్ష్యికి, బాగ్రుకటముగ లక్ష్మిమి యని పలుకఁగ వలదే. 90

దీనికిం చెలివిడి. లోకమునంను దద్భవములు కొన్ని ప్రాకృతభాషవలన నైనవే కాని దేవతాభాష నైనవి గావు. అవి యె ట్లన: లక్ష్యశబ్దమునకుం జెప్పచున్నాము.

సూ. మనయానాం.

వృ. అధస్థితానాం మనయానాం లోప స్సాన్యత్.

టీ. అధస్థితానాం=ద్విత్వాక్షరములయంను క్రిందనున్న, మనయానాం= మకార నకార యకారములకు, లోపః=లోపము, స్సాన్యత్=అగును. ఇందువలన త్కకారము క్రింద నున్న మకారమునకు లోపము గాఁగా లక్ష్యియని యుండెను.

సూ. త్తః.

వృ. త్తస్య ఛస్సాన్యత్.

టీ. త్తస్య=త్తకారమునకు, ఛః=ఛకారము, స్సాన్యత్=అగును. దీనిచేత త్తకారమునకు ఛకారము రాఁగా లఘి యనురూపము సిద్ధించెను. తెలుఁగునందు స్పర్శ వర్గద్వితీయవర్ణములు లేవు గనుక లచ్చి యని నిలిచెను. ఇది ప్రాకృతంబున నైనతద్భ

నము గాని, దేవభాష నైనతద్భవము గాదు. సంస్కృతమున నయ్యేనేని శ్రింద సున్నమకారము ప్రత్యేకము స్పర్శవర్గద్వితీయము మంగల నొకయత్నర మై నిలిచె నేని లక్షిమి యవును. ఆంధ్రమునందు షకారము లేదు గనుక అది లోప మై కకారమునకు ద్విత్వమురాగా లక్ష్మిమి, వికల్పమున జడ్డ లోప మైన లకిమి యాయెను. ఈ రెండువిధములతద్భవములలోను బూర్వకపులు ప్రబంధములయందు లచ్చి యని ప్రయోగించినారు గాని లకిమి యని ప్రయోగించినవారుకారు గనుక నిట్టిశబ్దములెల్లను ద్వితీయప్రకృతి నైన షని యెఱుంగునది. దీనికి బ్రయోగము:—

విరాటపర్వమునందు:—

ఉ. వచ్చినవాడు ఫల్గునుఁ డవశ్యము గెల్తు మనంగ రాదు రా

లచ్చికి నై పెనంగినబలంబులు రెండును గెల్వ నేర్పునే

హ చ్చగుఁ గుం దగున్ దొడరు టెల్లవిధంబుల కోర్పునట్లు గా

కిచ్చుఁ దలంచి యొక్కమెయి నిత్రటి బొం దగు సేతయుం దగున్. 91

(అ. 4. ప. 284)

రామాభ్యుదయమునందు:—

(తే. రాచపాఱునిజన్మంబు గాచినాడు, లచ్చిపుట్టిల్లు కోలకుఁ దెచ్చినాడు
చాలుఁజేరింటితొయ్యలి నేలినాడు, పుడచి నునుమించు ప్రొద్దువంగడమునంగు.)

తే. శౌరసేన్యాదిపంచభాషలు బ్రాకృ, తంబులో భేదములు గానఁ దద్భవములు
వానియందును బుట్టును వర్ణభేద, ములును బంచవిధంబు లై తెలుఁగునందు. 98

తే. శౌరసేని జూదంబు పైకాచియందు, సాన చూలిక యనియెడుదాన రాచ
కోల మపశ్రంతభాషోక్తివలన మూఁగ, దనరు మాగధి జక్కులు తద్భవములు.

ఇందునకు తెలివిడి ద్యూతశబ్దమునకు:—

సూ. ద్యౌరోస్య ర్జ్జః.

ప్య. ద్యౌకారస్య ర్యకారస్య చానయో ర్జ్జకారాదేశ స్సాన్యత్.

టీ. ద్యౌకారస్య=ద్యౌ అనుఅక్షరమునకు, ర్యకారస్య చ=ర్య అను అక్షరమున కును, అనయో=ఈరెంటికిని, జకారాదేశ స్సాన్యత్=జవర్ణ మాదేశ మవును. ఇందున ద్యౌకారమునకు జకారము రాగా జూత మని యుండెను.

సూ. దస్తస్య శౌరసేన్యా మఖావచో స్తాః.

వృ. అనాదే రచః పర స్యాసంయుక్తతకారస్య దః స్యా చ్చారసేన్యాం.

టీ. అనాదేః=ముందటియక్షరము కానటువంటి, అచః పరస్య = అచ్చుకం
టెం బరమైయున్న, అసంయుక్త=సంయుక్తము కానటువంటి, తకారస్య=తవర్ణము
నకు, ద స్స్యాత్=దవర్ణ హాను, శౌరసేన్యాం=శౌరసేనియందు. దీనిచేత తకార
మునకు దవర్ణము రాఁగా జూద మాయెను. ఇది శౌరసేనిభాష నైతద్భవము.

ఇందునకుం బ్రయోగము సభాపర్వమునందు:—

క. జూద మిది యేల యడుగుము, భేదము దమలోనఁ బుట్టుఁ బెలుచన యుష్టి
దేబదమునఁజేసి యె గ్గు, త్పాడిల్లు ధరిత్రిఁ బ్రజకు భయజననం బై.(అ. 2. 185)

వైషధమునందు:—

క. కాదంబరి ద్రావించును, జూదం బాడింతుఁ గతల జొక్కులఁ బెట్టె
బైదలుల నియోగింతును, వైదర్భతనూజమిడివల పుడిగింతు.(అ. 7. 120)9

శాణశబ్దమునకు:—

సూ. శషసాః శుః.

వృ. శషసాః శుసంజ్ఞా స్యుః.

టీ. శషసాః=శకారషకారసకారములు, శుసంజ్ఞా=శు అనుసంజ్ఞ గలవి,
స్యుః=అగును.

సూ. శో స్సత్.

వృ. శషసానాం సకార స్సస్య నిత్యమ్.

టీ. శషసానాం=శకారషకారసకారములకు, సకార స్సస్యత్=సవర్ణ ము
వును, నిత్యం = నిత్యముగా. ఈనూత్రమువలన శకారమునకు సకారము రాఁగా
సాణ అని యుండెను.

సూ. నో ణనోః పైశాచ్యామ్.

వృ. ణకారనకారయోః నకార స్సస్యత్ పైశాచ్యామ్.

టీ. ణకారనకారయోః=ణవర్ణ నవర్ణములకు రెంటికిని, నకారః స్సస్యత్=
నవర్ణ మవును, పైశాచ్యామ్=పైశాచియందు. ఇప్పుడు చెప్పినదానను ణకారమునకు
నవర్ణము రాఁగా సానలయెను. ఇది పైశాచకభాష నైతద్భవము.

రాజకులశబ్దమునకు:—

సూ. గజదవబుఘర్షుధధభాం కచటతపాః ఖఘతథఫాః.

వృ. స్పర్శవర్గతృతీయచతుర్థానాం తత్తత్ప్రథమద్వితీయాః క్రమేణ స్యుః.

టీ. స్పర్శవర్గతృతీయచతుర్థానామ్=స్పర్శవర్గములయందు మూడవ యక్షరములకును నాలవవానికిని, తత్తత్ప్రథమ ద్వితీయాః = అయావర్గములయొక్క మొదలివర్గములను రెండవవర్గములను, క్రమేణ=వరుసగా, స్యుః=అవును. ఈనూత్రమున జకారమునకు చకారము రాగా రాచ యాయెను. కులమునకు కొలము అయెను. అది సమము చేసిన రాచకొలము. ఇది చూళికాపైశాచికాభాష నైనతద్భవము.

మూకశబ్దమునకు:—

సూ. అచోస్తావభౌ కఖతథపఫాం గఘదధబభాః.

వృ. అచః పరేషా మసంయుక్తానా మనాదీనాం=కతపవర్గ ప్రథమద్వితీయానాం తృతీయచతుర్థాః క్రమేణ స్యుః.

టీ. అచః పరేషాం=అచ్చుకంటే పరము లైనటువంటి, అసంయుక్తానాం=సంయుక్తాక్షరములుగానటువంటి, అనాదీనాం=మొదలివిగానటువంటి, కతపవర్గ ప్రథమద్వితీయానాం=కతపవర్గములయొక్క మొదలి యక్షరములకును, రెండవవానికిని, తృతీయచతుర్థాః=తమవర్గములయందలి మూడవనాలవయవి, క్రమేణ=వెంబడిగాను, స్యుః=అవును, ఇది ఆపభ్రంశభాష నైన తద్భవము. ఇందువలనను కకారమునకు గకారము రాగా మూగ అయెను.

ఇందునకు బ్రయోగము.—

సారంగధరచరిత్రమునందు:—

చ. తలవరు లేగలేగఁ బలితండము నెత్తుటిజొత్తుకై హలా

హలిమెయి రాగ రాగలయువంటి వృకంబులు క్రొంబొదల్ రొదల్

చిలకుచు నీగ నీగలును జీమలు వొంతర లై పయిం బయిం

బిలబిల మూగ మూగవలె బెగిలి పల్కఁగ లేక వేదనకా. (అ. 3. 117) 97

యక్షశబ్దమునకు:—

సూ. ఆదే ర్యో జః.

వృ. ఆదే ర్యస్య జ స్యాత్.

టీ. ఆదేః=శబ్దాది నుండెడు, యః=యకారమునకు, జః=జకారము, స్యాత్=అవును. దీనను మొదలియకారమునకు జకారము రాగా జక్ష అని యుండెను.

నూ. త్మ.

పు. త్మ ఇ త్యస్య జిహ్వమాలీయః స్యాత్.

టీ. త్మ ఇత్యస్య=త్మ అను నక్షరమునకు, జిహ్వమాలీయః=జిహ్వమాలీయము, స్యాత్=అగును. పాణినీయవ్యాకరణమునందు 'క్షక ఇతి జిహ్వమాలీయః' అన్నందుచేత, జిహ్వమాలీయ మనగాను దాపలివిసర్గము గల కకారమునకుఁ బేరు గాన క్షక అనునది రాఁగా జక్షక యని నిలిచెను, మునుపు చెప్పిన అఘోషజఘక్ష్కికాపచనమునలన జాక్ష రము దంత్యాక్షర మాయెను. అంధ్రమునందు విసర్జనీయము లేదు గనుక నది లోపింపఁగా జక్క అని యుండె అది తత్పమము చేయఁగా జక్కలు అయెను. ఇది మాగధీ భాష నైనతద్భవము.

సీ. కుక్క గోలెం బోలి కూళ గుండము కంటి గుజ్జ కరాటంబు గజ్జ కట్టె
సిక చేత చిక్కంబు చిన్నె సింగము పెజ్జ లక్క-లచ్చన సుద్ది లయ్య లాగు
ప్రాడ పాత్రము పోక పుడమి బన్నము బూది బీరంబు బికిరంబు పిట్టు పుటము
నదిసె వెన్నడు వంక వడుగు వీడెము వన్నె రక్క-సి రవణంబు రిక్క పగ్గె

తే. పీట దయ్యము తోరంబు పెట్టె మట్టి

బత్తి జతనంబు జాతర ముత్తియంబు

దాది కుప్పన మిటికె నిద్దంబు పెరిమె

యినము చెన డిగి యనగఁ దద్భవము లయ్యె.

98

దీనికివివరము:—కుర్కరశబ్దమునకు కుక్క, గోళశబ్దమునకు గోలెము, అలిశబ్దమునకు ఓలి, క్రారశబ్దమునకు కూళ, కుండశబ్దమునకు గుండము, గ్రంథిశబ్దమునకు కంటి, కుబ్జశబ్దమునకు గుజ్జ, కరండశబ్దమునకు కరాటము, ఖర్జూశబ్దమునకు గజ్జ, కావ్యశబ్దమునకు కట్టె, శిఖాశబ్దమునకు సిక, చేహాశబ్దమునకు చేత, శిక్యశబ్దమునకు చిక్కము, చిహ్నశబ్దమునకు చిన్నె, సింహశబ్దమునకు సింగము, శయ్యకు పెజ్జ, లాక్షకు లక్క, లాంఛనకు లచ్చన, మాక్షికి సుద్ది, లంజకు లయ్య, లంఘకు లాగు, ప్రాధకు ప్రాడ, పుస్తకమునకు పాత్రము, పూగకు పోక, పృథివికి పుడమి, భగ్నమునకు బన్నము, భూతికి బూది, వీరశబ్దమునకు బీరము, భిక్షకు బికిరము, పిష్టమునకు పిట్టు, స్ఫుటకు పుటము, వధూనికి వదిసె, విష్ణునకు వెన్నడు, వక్రమునకు వంక, వటునకు వడుగు, వీటికి విడెము-వీడెము, వర్ణమునకు వన్నె, రక్షశబ్దమునకు రక్కసి, రమ్యకు రవణము, ఋక్షమునకు రిక్క, ప్రజ్ఞకు పగ్గె, విష్టరమునకు పీట, దైవమునకు దయ్యము, నూలమునకు తోరము-దూలము, పేటికి పెట్టె, మృత్తికకు మట్టి, భక్తికి బత్తి, యత్నశబ్దమునకు జతనము, యాత్రకు జాతర, మాక్షికమునకు ముత్తియము, ధాత్రికి దాది, కూర్పాసమునకు కుప్పనము, ఇష్టికకు ఇటిక, స్నిగ్ధకు నిద్దము, ప్రేమకు పెరిమె, హిమమునకు ఇగము.

సూ. వాస్యా త్క్వచి ద్వకారో నాదిగత స్వాద్యవర్గసరళస్య.

అనియెడు నీయాంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రమువలన గకారమునకు ఏకారము రారాగా ఇవ మని యనవచ్చు. దిశకు చెన్న, దీర్ఘ కకు డిగ్గి. ఇట్టివి లోకంబున ననేక ములు గలిగి యుండు నవి యెల్లఁ బ్రాకృతవ్యాకరణమువలనను సంస్కృతాది భాషా సప్తకంబున నుద్భవించి తద్భవముల వెలయు తెలుఁగువలన లని తెలియవలయు.

త్రిలింగశబ్దతద్భవము.

క. శ్రీక్షీతిధరకాశేశ, ద్రాక్షారామంబు లనఁగఁ దనరారెడుని
త్రిక్షేత్రంబులలింగము, తీక్షింపఁ ద్రిలింగసంజ్ఞ నెన్నిక కక్కున్. 99

తే. తత్త్రిలింగనివాస మై తనరుకతన
నాంధ్రదేశంబు దాఁ ద్రిలింగాఖ్య మయ్యెఁ
చెలుఁ గగుచుఁ దద్భవము దానివలనఁ బొడమె
వెనుకఁ గొందఱు దానినే తెనుఁగు నండు. 100

ఆంధ్రభాషాభేదచతుష్టయము.

మూ. సూ. -తజ్జా సమా చ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి.

తే. చైత్యదమన తత్సమ మనఁ దద్భవ మన
దేశ్య మన గ్రామ్యభాష నాఁ చెనుఁగు నాల్గు
విధము లందుఁ దత్సమమును విడిచి మూడు
నాంధ్రములె యెందు నందు గ్రామ్యంబు దిరుగు. 101
తజ్జలక్షణము.

మూ. సూ. — ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా. 9.

తే. 'వఱుసిద్ధాక్షరములలో' వర్ణసమితి, దూలఁ బోఁ బల్క నరంబు దోడరుకొనుచు
సంస్కృతప్రాకృతాఖ్యభాషాద్వయమున, నుద్భవించిన తెలుఁగులు తద్భవములు.

తత్సమలక్షణము.

మూ. సూ. తుల్యా తు సమా. 10.

క. తెనుఁగువిభక్తులకడవలఁ, దనరారఁగ నిలుప సంస్కృతప్రాకృతముల్
గనుపట్టుఁ దత్సమములన, వనజాక్షుండు జముండు దనుజవరులకు వనఁగన్. 103

1. క్షీతిని (ఆచ్చు); క్షమను (పె.వా). 2 వెనక (పె. వా). 3 దిగును (ప);
దిగుడు (పె.వా). 4 వరస. 5 దోఁచు (ప.పె).

దేశ్యలక్షణములు.

మూ. సూ.—ప్రవాహినీ దేశ్యా. 11.

క. ఏదేశముమానవులకు, నాదేశముభాష దేశ్య మయ్యె గరుత్త
తాది జనవ్యవహారము, చే దాని నెఱింగి కృతులఁ జెప్పఁగ నొప్పుకొ. 104

ఆంధ్రదేశ్యభేదంబులు.

క. జలశయన యాంధ్రదేశ్యం, బులు రెండు వెఱంగు లయ్యె భువి శుద్ధాంధ్రం
బులు నన్యదేశజాంధ్రం, బులు నాఁ గా మెపలి నామపురవరథామా. 105

తే. ఆంధ్రదేశపురస్థాయు లైనసకల, జనములకును మఱుంగుదేశంబు లేక
తేలుతెల్ల మిగాఁ బల్కుమాట లెల్ల, నవని శుద్ధాంధ్రదేశ్యంబు లనఁగఁబడును.

క. పాలును బెరుగును నెయ్యిని, వాలాయం బుట్టి బట్టి వంచుక త్రాగె
తో లెక్కుక నీబిడ్డఁడు, జోలి యిఁకేమున్నదన్న శుద్ధాంధ్రంబుల్. 107

క. కేశవ యాంధ్రులు నానా, దేశంబులయందు నిలిచి తెలుఁగులే తత్త
దేశోక్తు లంటఁ బలికిన, నాశబ్దము లన్యదేశజాంధ్రము లయ్యెకొ. 108

సీ. ఆలంబు చిన్వ కయ్యము పోరు బవరంబు దుర మని యొంటరి దొమ్మి కలను
వెలది యింత పడంతి యెలనాగ చెలి బోటి పాలఁగి తొయ్యలి నాతి మెలఁత నెలఁత
మేను వేసవి మోవి గొను డెందం బమ్మ వీను లల్లము కేలు వెన్న నొసలు
వాదిరి యేడ్చెఱ వఱలుట కొఱలుట నలి నొగి మొగిఁ బర్వ నలుపు పాలుపు

తే. నెల తునుక వాఁక వలవంత నెమ్మి నెఱక, లారజము సోయగము గొనయంబు చిలువ
పాల్ల చెచ్చెర మమ్మవ తెల్లమియనఁ, దనరు నిటు లన్యదేశజాంధ్రములు పెక్కు.

క. నెలకొనుసంస్కృతతత్వము, ములు దొరలక తజ్జదేశ్యములమూటను సం
ధిలి కేవలాంధ్రములు నా, నలరుఁ గృతుల నచ్చతెనుఁగు లండ్రు తెలుఁగునకొ.

క. తెలుఁగుమఱుంగులు ప్రాఁజెనుఁ, గులు తద్భవదేశ్యములును గూర్చి మృదుపదం
బులు గాఁగ నచ్చతెనుఁగులు, మెలఁచునతోఁ జెప్పఁ దగు శమిప్రాంతగృహ.

తే. అబ్ధిమేఖల కుదయించినట్టిసీతఁ
జేకొనియె రాఘవుం డని చెప్పుచోటఁ
గడలి మొలనూలిచేడియ గనినపడుచుఁ
దెచ్చుకొనె రాముఁ డనఁగను దెనుఁగుమఱుంగు.

క. తొల్లింటిజనులవాక్యము, రెల్లను బ్రాచెనుఁగు లయ్యె నిప్పటివారల్
చెల్లుబడి నాడునవియే, ¹చెల్లమిగా నింకఁ బ్రాతఁతెనుఁగులు నృహరీ. 118

క. పుడమియు సిరియును బడఁతులు, వెనవిలుతుఁడు పసిడికడుపు వేల్పును గొడుగుల్
గడలి విడిమట్టు పాపల, నడుచు ²గుఱముసామి కనఁగ నచ్చతెనుఁగుల్. 114

పూర్వకవినయసిద్ధపదములు.

మూ. సూ.—సిద్ధి ల్లోకా ద్దృశ్యా లోకోఽనన్యాదృశశ్చ నిత్యశ్చ. 12.

క. కవులకు దేశ్యము లోక, నృవహారమునలనఁ చెలియ నగు నాలోక
వ్యవహారము నిత్యంబును, భువి నిజదేశమున యోగ్యమును నగుఁ గృష్ణ. 116

తే. ఆచనియందు లోకవ్యవహార మనఁగ, నాప్త దేశంబులను బెద్ద లైనవార
లానుభాషావీశేషవాక్యములలోన, ³వాడుకకు వచ్చినవి చుగ్గవార్ధికయన. 116

వ. అవి యెయ్యవి యనిన. 117

సీ. మదిరాక్షి చెవులు తొమ్మిదిలెక్కలన రాచు ముద్దియకనులు తమ్ములన రాగు
శుకవాణిబుగ్గులు ముసురంబులన రాచు చెలిపండ్లు మలై మొగ్గలన రాచు
గజయానచండ్లు బంగరుఘండలన రాచు సతిబొడ్డు సుడిని మెచ్చ దన రాచు
సరసిజాననముడ్డి పైకతంబన రాచు హరివన్ధ్యకొల్లిగుల్లనఁగ రాచు

తే. క్రమత పీనికి పీనులు కన్నుదోయి
చెక్కులును బలంబరుసలు నిక్కుఁజన్ను
గవయఁ బొక్కిలి పిఱుఁచు చొక్కంపుటడుగు
లనుచు మును వాడి రవియ చేకొనఁగ వలయు. 118

తే. రణము ⁴పిరించుచో వీరరసమునందు
యుద్ధపంచకమునఁ దిక్కునొజ్జ సారెఁ
గా శ్లోటంచు రచించుట గాంచి కవులు
చెప్పకొనిరి మీఁగా శ్లోని చెలఁగి కృతుల. 119

సారంగధరచరిత్రమునందు సీసపాదము:—

సీ. ఉమ్మెత్తపువ్వు నా ⁵వొర పైనకుచ్చిల్లు ⁶చెలఁగి మీఁగా శ్లోపైఁ జిందులాడ.

1 చెల్లముగా వెంతఁ బ్రాతఁతెనుఁగులు నృహరీ (వా); మిచెల్లమిగా వింకఁ
ప్రాతఁతెనుఁగులకు హరీ (ప). 2 గుఱుడు (పె). 3 వాడికకు (ప. వా. పె).
4 పిరించు (వా). 5 నొకట (ప); నొరవైన (పె). 6 చెలికి (ప. వా. పె).

గ్రామ్యపదలక్షణము.

మూ. సూ.—సంస్కారాఢో నియమా నియమా ద్ద్రామ్యం హి య
త్వపభ్రంశః. 13

తే. ఉత్తలక్షణవంత మై యుండునట్టి, కావ్యముల నెఱుంగవలయు సంస్కారమనుచు
హీనలక్షణకావ్యంబు నెఱుంగ వలయు, గ్రామ్య మనుచు సపభ్రంశకంబు ననుచు.

క. లక్షణవిరహితకావ్యము, పక్షిగమన గ్రామ్య మనఁగఁబడు నది పెద్దల్
వీక్షింపరు లక్షణయుత, మీక్షితి నగ్రామ్య మని గ్రహింతురు ప్రీతిక. 121

తే. క్షితి సపభ్రంశపదములు కృతులయందు, గమలలోచన చెప్ప నర్హములు గావు
గాన నాంధ్రకవీంద్రులు వానిఁ దెలియ, వలయు నీశాస్త్రమునఁ దమతలఁపు నిలిపి.

తే. చులుకఁగా గ్రామ్యజనములువలకునట్టి, తెనుఁగుమాటలు గ్రామ్యంబులనఁగఁ బడియె
వర్ణలోపంబు నొంది కావ్యములఁజొరపు, పరులఁదెగఁదెడుచో నొప్పుఁ బాలదొంగ.

తే. అక్షరవిలోప మై యుండునట్టిపలుకు, గ్రామ్య మననొప్పు నచె యపభ్రంశకంబు
ననఁగఁబడుధాత్రి నాకడ కాడ యనుచు, నడుమ నున్నకారంబు నుడువకున్న.

క. వస్త్రాఁడా హరి సొమ్ములు, దెస్త్రాఁడా గొల్ల డంట దిట్టక కరుణా
జాస్త్రాఁడా కాఁగిరి నేఁ, డిస్త్రాఁడా చెప్ప మన్న నివి గ్రామ్యాక్షర. 125

అగ్రామ్యపదలక్షణము.

మూ. సూ.—విరళాః పేచోషాదికశబ్దాః ప్రత్యాహరన్తు శబ్దజ్ఞా,
ఇహ తు ప్రత్యాహర్యం సజ్జేతితనుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్ 14

సీ. ధరణిపైఁ బుట్టి మధ్యమపురుషుంబున బహువచనంబునఁ బరఁగుచుండు
నట్టిపేచోషశబ్దాదులు కడు సప్రసిద్ధంబు లగు నైన శేషశయన
వేదంబునందు వానిఁ బ్రయోగంబులు గలవు నవార్తికంబులును “నోఽథ
నాస్త్యప్రయుక్త”యటంచు మహాభాష్యమునఁ బఠంజలి యుక్తమైయుటంచు

1 ఈ పాదమున రెండవగణము అయిదుమాత్రలుగల నలలము. వ్రాతప్రకు
లందును అచ్చపుస్తకములందును ఈపాద మిట్లే ఉన్నది. 2 దండు (ప);
దంట (వా. పె). 3 ప్రత్యాహరన్తు... ప్రత్యాహర్యం (ప). 4 గలవు గావున
వార్తికంబునొద్ద “నాస్త్యప్రయుక్త” (ప); గలవు నవార్తికంబులును “నోఽథనన్తు
ప్రయుక్త” (వా).

లే. బలుకుటను సంస్కృతమున శబ్దజ్ఞులప్ర, నిధశబ్దంబులను గూర్చి చెప్పుచుందు
రాంధ్రమున సుప్రసిద్ధంబు లైనపూర్వ, కవిసమయనిధిపదములుగాని చొరవు. 126

వ. చేచుచున్నందుకు ధాతువు 'డుపచప్పకే' యనునది. 'ఉష్' యన్నందుకు ధాతువు
'ఎస నివాసే' యనునది. 127

ఆ. గ్రామ్య మైన నాంధ్రకవులు సంకేతిత, సుప్రసిద్ధ మనుచు నూత్రమునను
గలిమి బూర్వసుకవికావ్యోక్తములు ప్రసిద్ధంబు లైన గూర్వదలఁతు 'రెపుడు

ఎ. అది యె ట్లనినఁ గనియె ననవలసినభూతార్థక్రియాపదైకవచనంబునందు షర్లోప
ము చేసికనెనటయని గ్రామ్యపదముగా వాగనుశాసనులు ప్రయోగించినారు గనుక
నది సాధనము చేసికొని యాంధ్రకవితాపితామహుఁడు కొనియె ననుటకుఁ గొనె
నని చెప్పె నని యెవ్వి యనిన. 129

ఆదిపర్వమునందు:—

క. వనకన్యక యట నే నఁట, వనమున గాంధర్వమున వివాహం బట నం
దనుఁ గనె నఁట మఱచితి నఁట, వినఁ గూడునె యిట్టిభంగి విపరీతోక్తుల్. 130

విష్ణుచి త్రియమునందు:—

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మ నే కించి యజాండభాండముల్
వానను మీఁదఁ బోవ నడువం గొనెఁ ద న్నన నగ్రనిశ్చల
త్వానచలత్వనిష్ఠలై సమస్తజగంబులజాడ్యచేతనల్
గా నుతి కెక్కు నైన్యపతీకాంచనవేత్రము నాశ్రయించెదన్. 131

కందగీతిగర్భచంపకమాల.

ఈ. శరహరి కేశవా వనజనాభ రమాధన వంశహస్త బం
ధురసుగుణాకరా దురితదూర జనార్దన దోర్బలాధ్య గీ
ర్వరగిరిశస్త్రుతా మురహరా సురపూజితముఖ్యపాద సుం
దర పురుషాగ్రణీ భుజగల్ప శచీపతిపుత్రరక్షణ. 132

గర్భకందము.

క. హరి కేశవా వనజనాభ రమాధన వంశహస్త బంధురసుగుణా
గిరిశస్త్రుతా మురహరా, సురపూజితముఖ్యపాద సుందరపురుషా. 133

1. రెదను (వా); రలమి (పె). 2 ఈ పద్యము పినవీరభద్రుని శృంగార
కాకుంఠితమునందుఁ గనఁబడునుగాని ఆదిపర్వమునందుఁ గనఁబడదు. (చూ. పు. 95
శ్లో. కా.) 3 దాల్చి (పె). 4 నడవం (ప. వా. పె).

గర్భగీతము.

తే. వనజనాభ రమాధవ వంశహస్త, దురితదూర జనార్దన దోర్బలాధ్య
మురహరా సురపూజితముఖ్యపాద, భుజగతల్ప శచీపతిపుత్రరక్ష.

134

ఆశ్వాసాంత గద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబనూత్ర, భారద్వాజసగోత్ర, కామెపల్లిపురమందిర, నంధనంధనచ
రణారవిందవంద నాల్గిలాపమునిషాప్రభావ, వెంగనార్యతనూధవ, విద్యావిశేష సురా
చార్య, కాకునూర్యప్పకవివర్యవిరచితం బైనయాంధ్రశబ్దచింతామణి యనువ్యా
కరణశాస్త్రంబునందు గోవింద, కాస్తుభ, వైజయంతీ, శ్రీవత్స, మురళీ, పంచాయుధ,
పీతాంబర, బర్హి బర్హ, లక్ష్మీ, త్నమా, నంత, గరుడ, విష్ణుకేసన, మారుతి, పరమభా
గవత, విధాతృ, కారదా, శివ, భవానీ, గణేశ, గుహ, లోకపాల, గ్రహ, పు
రాతన వర్తమానభావికవిగురునమస్కారంబును, స్వప్నప్రకారంబును, భగవ
ద్వాక్యంబును, గ్రంథప్రభావంబును, గర్భవంశావతారంబును, గవిచారం
బును, పవ్యంతములును, మూలనూత్రంబులును, పూర్వగ్రంథనామ సంగ్రహం
బును, బ్రబంధమహిమయుఁ, గావ్యభేదంబులును, శబ్దార్థలక్షణాలంకారదోషం
బులును, వాక్యలక్షణంబును, రసవివేకంబును, పంచవిధభావంబులును, శృంగార
రసస్వరూపంబును, అప్రసప్రపంచంబును, నాయకనిర్ణయంబును, సుకవిమా
హత్త్వంబును, తల్లిలక్షణంబును, సప్తవిధకవులును, కుకవినిరసనంబును, గవితాప్ర
శంసయు, దేశభాషావిశేషంబులును, భాషాష్టకోత్పత్తివివరణంబులును, బ్రకృతి
వికృతిభేదంబులును, దద్భవంబులును, ఆంధ్రభాషాభేదచతుష్టయంబును, బూర్వ
కవిసమయసిద్ధపదంబులును, గ్రామ్యగ్రామ్యంబులును గలభాషాపరిచ్ఛేదం బను
ప్రథమాశ్వాసము.

' 155

ద్వితీయాశ్వాసము.

మహితకొండపీటీ

నామకరమ్యగిరిదుర్గనగరాభిమత

లీమకరవాహనహరి

ద్యౌమిస్థితకామెపల్లిపురవరశరణా.

క. అవధారు శబ్దశాసనుఁ, డవనిఁ గలియుగమున కాది నారాజమహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పినయాం, ధ్రువచోవ్యాకరణనూత్ర తతిఁ చెనుఁగింతుకా. 2

క. కిష్టార్యావింశతి విస్పష్టముగా నక్షరప్రపంచము లోకా
త్కృష్టఁడు నన్నయ సుకవుల, కిష్టాపత్తిగ వచించె నెంతయుఁ బ్రీతికా. 3

వర్ణపరిచ్ఛేదమూలనూత్రంబులు ఆర్యావృత్తశ్లోకంబులు.

ప్రాణా స్సమాసతోఽచో బిందు రనుస్వార ఏ జఘో వక్రః,
వక్రతమ ఐఙ్గల స్పృశ స్సమాసతః ప్రాణి నో ద్రుతాభ్యో నః. 1
కచటతపాః పరుషాభ్యా గజడదబా న్తు సరళాః స్థిరా ఇతరే,
ఏతా స్సంజ్ఞా స్ఫుర్వా జ్ఞాత్వా పశ్యా త్ప్రేవ ర్తయే దత్ర. 2
బాలేందుపరిధిశ్మంగావ ర్తకుశ గ్రంథిదాత్ర పరశుసమా,
ఆద్యా ఇభకరతుల్యా న్దీర్ఘా శ్శూలనన్నిభా వన్యః. 3
సిద్ధ సాధ్య శ్చానుస్వారః పూర్ణార్థభేదతో ద్వివిధః,
ప్రాస్వా త్పూర్ణోపి భవే ద్దీర్ఘా చే భేద ఏవ స జ్ఞేయః. 4
దరశార్ణవిపులదళాంకుశపన్నగనన్నిభాః క్రమా త్పురుషాః,
స్తంభవిరేఖాధికై స్త ఏవ వర్గద్విలియవర్ణాద్యాః. 5

- *కీరతరిహ స్తిమ స్తకశు క్షతులూసనవితర్దిసీరసమాః,
అంత ఘా శోచ్యమాణో దంత్య చఙ్గా గురురతా చ బిందుయతౌ. 6
- ఆద్యాయాః పఞ్చాశ ద్వర్ణాః ప్రకృతే న్తు తే దశోనా స్సుప్తః,
సప్తత్రింశ దిహః స్వే చానుప్రవిశంతి శబ్దయోగవశాత్. 7
- ద్వీవిధా దిదుదేదో తో చో వక్రతమా వనుస్పృశా,
కగచజయుగటడణతదన పబమయరయగలయుగవసహశ్చ హలః. 8
- వికృతిపదాదా ప్రథమా స్తస్థ తృతీయానునాసికా నస్తః,
అయిగవుగాదేశౌ స్తః క్రమేణ సర్వత్ర వక్రతమయో ర్వా. 9
- వా స్యా త్కవచి ద్వకారో నాదిగతి స్యాద్వ్యవర్తనరశస్య,
అద్దస్త్యస్తాలవ్య శ్చ ర్వక్రః స్యాన్నిధి స్సన్దర్శ శ్చ. 10
- లఘువో లఘువ శ్చేతి ద్వేధా స్తస్థా నిదన్తి శాస్తారః,
అస్యే న్యవ్యాకరణస్పష్టా ర స్తవ్త్రి గృహ్యతే ద్వీవిధః. 11
- అద్యః క్రియాను భూతాద్యర్థసముద్యోతితం వినా సర్వః,
యశ్చుతి మార్యా లఘుయం ప్రవదన్తి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్. 12
- కవచి దపి న స్తి ఉదోతా దంతోవృథనస్య వికృతిశబ్దాదా,
నా స్వేషాం వైధర్మ్యం లఘులఘూనాం రయోస్తు నిత్యం స్యాత్. 13
- శుభవర్ణా శ్శుభశబ్దా యే చ శుభగణా స్త ఏవ కావ్యాదా,
గ్రాహ్యః పురాన్త్రురసగిరిరుద్రేష్వకచటహమాతృకానింద్యాః. 14
- *ఆద్యోవళి ర్ద్వితీయో వర్ణః ప్రాసో త్ర సాదసాదేషు,
స్వస్వచరణేషు పూర్వః ప్రాస స్పర్శేషు చైక ఏవ స్యాత్. 15
- వృత్తం జాతి శ్చేతి ద్వీవిధం పద్యం గణై ర్నిసర్గాఖ్యైః,
సంబద్ధం వృత్తం స్యాదుపగణమాత్రాభిరన్వితా జాతిః. 16
- శాస్తార ఏకమాత్రాం లఘూ ర్ద్వీమాత్రే గురో రితి వదన్తి,
గౌతా గగలలసంక్షౌగ్లో హగణో లఘుగురూ లగో వగణః. 17
- గత్రితయం లత్రితయం మనసంజ్ఞా వాద్యమధ్యమాంత్యాగ్ణాః,
గురవ శ్చే ద్భజ సగణా లఘువో యది యరతసంజ్ఞకాః క్రమతః. 18

1 కీరనాహస్తి (ప. వా.). 2 భూతార్థద్యోతిన మాద్యగం వినా.

* 15. 20 ల్లోకముల వివరణము తృతీయాశ్వాసములో ఉన్నది.

మిత్రై నగలా వింద్రా నలనగనలభరతా శ్చంద్రా మ లఘుః,
రలరగతలతగనవనహ భలభగనలలనలనగగనవనహః.

19

దీర్ఘ స్సంయుక్తాద్యః పూర్ణానుస్వారపూర్వనర్త శ్చ,
ఏతే గురవ శ్శేషా స్సర్వే లఘుః క్షరా ఇతి జ్ఞేయః.

20

ఇతి శ్రీనకలభాషావాగనుశాసన సన్నయభట్టవీరచితాన్ధ్రశబ్ద
చిన్తామణౌ వర్ణపరిచ్ఛేదో ద్వితీయః.

వ. ఈశ్లోకంబు లిరువదియును నలువదిరెండు సూత్రంబు లయ్యె నవి యెల్ల నిందు
వివరించెద.

4

తే. కాంచనాంబర కవితాప్రపంచ మెల్ల, వర్ణరూపంబు గాన నావర్ణములకుఁ
గలుగుభేదంబు లెఱుంగక కవిత నలుక, వలసు గామి వచించెద వాని నెల్ల.

5

వర్ణసంజ్ఞలు.

క. మాతృకలు వర్ణములు మఱి, భూతలమున నర ములు లిపులు న్రాలు ననన్
దైతేయవిభంజన వి,భ్యాతము లగు నక్షరాహ్వయము లివి యైదున్.

6

సీ. ఆదులు పదియాఱు నచ్చులు స్వరములు ముప్పదిమూడు కా మొదలు గాఁగ
ననిపై హల్లులు వ్యంజనములు నయ్యె నీవ్యంజనములలో నిరువదేను
స్వర్యము ల్లాదలియక్షరములు పయినాల్గు సంతకములు యకారాదికములు
పిదప శవర్ణంబు మొదలుగా నూష్ణంబు లయ్యె నాస్పర్యంబు లైనునైదు

తే. వర్ణములు గూడ నొక్కొక్కవర్ణ మగును, వర్ణవర్ణంబుతుడ లేనువర్ణములును
ధరణి ననునాసికము లనఁ బరఁగుచుండు, జమ్మికడఁ గామెపలి నున్నచక్ర పాణి.

సీ. అత్వం బకారంబు ననఁ దలకట్టు నిక్కము దానిదీర్ఘ మాకార మయ్యె
నిత్వం బికారంబు నిది పిల్లగుడుసుపే రీకార మన గుడి నెనఁగుదీర్ఘ
మమరు సుత్వము సుకారము ననఁ గుఱుచకొ మ్మాకార మన దీర్ఘ యుక్తశృంగ
మొనరు పల్లవ ఋత్వమును ఋకారము నన దీనిఁ జూపిన ఋత్వదీర్ఘ మనఁగ

తే. నేత్వ మేకార మైకార మైత్వ మయ్యె, నోత్వ మౌకార హకార హత్వ మయ్యె
వసుధఁ బ్రత్యేకలిపు లైనవ్యంజనముల, పైనిఁ గూడిన నిష్పాడ్విక బలుకఁబడును.

తే. అక్తు నాక్తును మఱి యిక్తు రిక్తు సుక్తు, నూక్తు నేక్తును వెక్తు నోక్తు నాక్తు
పరుసతో నివి పది యుక్తములయ్యె, ముగ్ధులఁ బ్రయోగములఁ దెలియగవలయు

క. నిడుదలు నెఱయక్కరములు, పాడవులు చాఁపులను దీర్చుములు నన నొకకై
వడివ్రాలు కుఱుచ లలరును, నిడుసులు గుఱులు ననంగ ఖీతి హ్రస్వలిపుల్. 10

క. సున్న యన బొట్టనంగా, నెన్న ననుస్వారసంజ్ఞ లిలవలపల రెం
డున్న వి విసర్గ మనఁ జనుఁ, బన్నగపతిశయన ధవళపంకజనయనా. 11

అ. గజడదబలు మొదలుగా వర్ణవర్ణంబు, నందు మూడు మూడు హః యొకండు
యాదిలిపులు నాల్గు నన్యవర్ణ యుతంబు, లైసశసలు ఘోష లనఁగఁ దనరు. 12

తే. ఒత్తు జడ్డయు ద్విత్వసంయుక్తములును, మహిని సంయోగవర్తనామంబు లయ్యెఁ
లైస్వరము లేక కడుఁ దేలఁ బలుకఁబడిన, వ్యంజనంబులు పొల్లు లనం జెలంగు. 13

మూ. సూ.—ప్రాణా స్పృహనతోఽచో బిద్ధు రనుస్వార ఏ జఘో వక్రః,
వక్రశమ ఐష్టిల స్పృశ స్పృహనతః ప్రాణినో ద్రుతాఖ్యో నః.
కచటతపాః పరుషాఖ్యా గజడదబాస్తు సరథాస్థిరా ఇతరే,
ఏతా స్సంజ్ఞా స్సర్వా జ్ఞాత్వా వశ్చాత్మ్యవ ర్తయే దత్త. 1

సీ. ఆచ్ఛులు ప్రాణంబు లని చెప్పఁబడు ననుస్వారంబు బిందువ్రశస్థిఁ గాంచు
నేత్వంబు నోత్వంబు నెసఁగు వక్రము లన వానిమీదివి రెండు వక్రతమము
లిలఁ బ్రాణు లనుపేర నేపారు హల్లులు ద్రుత మనంగ నకార మతిశయిల్లు
వర్గాదులను గలవర్ణంబు లైదును బరుషనామంబు లై ప్రణుతి కెక్కుఁ

తే. బంచవర్ణత్యసీయముల్ పరమపురుష, సరళముల్ శేషహల్లులు స్థిరము లయ్యె
శబ్దకాస్త్రంబు గాన నీసంజ్ఞ లెల్లఁ, తెలిసి యీ గ్రంథమునఁ బ్రవర్తించు టొప్పు

వర్ణోత్పత్తిస్థానంబులు.

క. ఇమ్మహి ద్విస్థానోద్భూతములు వక్రయమవక్రతమయగ్నవక్తా
రములు మఱియొక స్థల, జమ్మ లితరవర్ణములు భుజంగశయానా. 15

సీ. ఉదయించు సత్వంబు మొదలుగా రెండురెండవ్వులు పరుసతో నఱుతఁ దాలు
వుల నోష్ఠముల నవుదల దంతములఁ గంతతాలువుల గళోష్ఠతలములందు
బొట్టు నాసను గళంబున విసర్గంబును గాదివర్ణము లైదు నైదు గూడి
తగఁ గంతతాలుమ స్తకరదోష్ఠముల నంతసముల్తాలుమ స్తకరదముల

తే. నూర్ధ్వదంతాధరంబుల నూష్ణలిపులు, క్రమతఁ దాలుశిరోదంతకంతములను
బలుపువ్రాయి శిరంబున బండిరాకు, స్థానభేదంబు లేదు దంతములఁ జజలు. 16

ప. బలుపువ్రాయి యనఁగా దొడ్డశకార మనుట. 17

- సీ. బాసఁగ దీర్ఘఖండపూర్ణంబు లనుపదంబులు సంజ రౌ గట్టిబొట్టులకును
 హ్రస్వఖండార్థంబు లనుశబ్దములు మూఁడు నరసున్నలకుఁ జేరు లగుచు నుండు
 శబ్దంబుతోడనే జనియించుచుండును సిద్ధంబు నాఁగఁ బ్రసిద్ధ మగును
 బుడమి నకారంబు చెడి యైనయాయనుస్వారంబు సాధ్యసంజ్ఞ మన వెలయు
- తే. నిక్క మీసిద్ధసాధ్యంబు లొక్కటొకటి, ఖండపూర్ణంబు లన ద్విప్రకార మయ్యె
 నవియై క్రమము హ్రస్వదీర్ఘక్షరముల,మీఁద రెండు తెఱంగులై మెఱయుఁగల్గె.
- ఆ. వెలది చెలఁగి నిన్నుఁ దలఁచిన నన సిద్ధ, ఖండబిందు వయ్యెఁ గమలనాభ
 పొంక మైనయింతిపొంచు సొం పగు నన, సిద్ధపూర్ణబిందు విధచరిత 23
- క. భువిఁ గొలిచెదఁ గాళిందీ, ధవు ననుచును వికృతులను ద్రుతంబులు చెడి బిం
 దువు లైన వెల్లె సాధ్యోద్భవఖండము లయ్యెఁ గామెపల్లినవేశా. 24
- క. కెండములు చెంగలువలు, మందర చెంగావీర మంగొం గన నీ
 చందములెల్లను నందిత, బృందారక సాధ్యపూర్ణబిందువు లయ్యెన్. 25

మూ. నూ:—హ్రస్వా త్పూర్ణోఽపి భవే దీర్ఘాచ్చే శ్చండ ఏవ విజ్ఞేయః.

- తే. జగతిపై సిద్ధసాధ్యసంజ్ఞలఁ బొసంగు
 ఖండములు హ్రస్వలిపులపై నుండేనేని
 వానిఁ బూర్ణంబులను జేయ నచ్చుఁ గృతులఁ
 బూర్ణములు ఖండములు సేయఁ బొసఁగ వెందు. 26
- క. కొలఁకులకుఁ గొలంకులు నాఁ, దలఁపులకుఁ దలంపు లిట్లు తగ సిద్ధము లై
 చెలు వందుఁ జీఱుతసున్నలు, వెలయును బూర్ణంబు లగుచు విషధరతల్పా. 27
- క. జలజాతుఁ గొలుతు ననుచో, జలజాతుం గొలుతు ననుచు సాధ్యార్థము భూ
 తలమున నెరసున్నయు నై, చెలు వగుఁ గామెపలివాస సిద్ధోల్లాసా. 28
- తే. నిడుద లగునక్కరములపై నిలిచినట్టి, యర్థబిందువు లన్నియు నరసి చూడ
 ధరణి సిద్ధంబు లైన సాధ్యంబు లైన, ఖండములై కాని పూర్ణముల్ గావు నుక్తు.
- ఆ. లోఁగ వింతు కైన జాఁగతనంబున, దోఁచి వలంప లెల్ల దాఁచినావు
 గీజాబూర కొమ్ము నేఁ జన వలె నన్న, నిడుదమీఁద నున్న నిలచు సగము. 30
- తే. హల్లులను బంచవర్ణంబులందు మొదలి, వర్ణములకును మూఁడవవర్ణములకుఁ
 దక్క నితరాక్షరములకు దాపలికడ, నాంధ్ర పదమధ్యమునఁ బుట్టదయ్యె బొట్టు.

సీ. కొంకక వీరమై కొత్తువోఁ జనుచెంచి ముంగల నాఁగినమురు వధించె
మించి చె య్యోచక మేదింసుతుఁ డ్రుంచి నెంజలి రోజుకన్నియలఁ గొనియె
మింటిలోటను గలమేటివృక్షము చెచ్చి మెండుగా వేడిన మెలత కిచ్చె
వితసేతల గోపకాంతల నలపించి పాం దూది బహువిధంబుల రమించె

తే. కంపుతూపులు గలవన్నె కానిఁ గాంచె, గంబమునఁ బుట్టె దాఁబేటికరణినొప్పె
నార హరి యనఁ బూర్ణంబు లర్చములును, బరుష సరళాదులను గనుపట్టు నిట్లు. 32

తే. సగముజాబిల్లివలె వ్రాయ సగముసున్న, నిండుజాబిల్లివలె వ్రాయ నిండుసున్న
యయ్యెఱిభేదములెఱింగి యాంధ్ర కృతుల, వ్రాయఁదగుబిందువులుపొండవేయవచ్చు.

వ. ౯ ఇది యర్థబిందువు, ౦ ఇది పూర్ణబిందువు. ఇంకను అచ్చులన్ని వరుసకు వ్రాయు చున్నాము.

మూ. సూ:-దరశార్జ్యపిప్పలదళాంకుశవన్నగనిన్నిభాః క్రమా త్పరుమాః,

స్తంభ విరేఖాధిక్తై స్త స్థ వస వర్గద్రవీతీయవర్ణాద్యాః. ౩

సీ. శంఖశార్జ్యపాశనదళాంకుశపన్న గాకృతులను మీఁద నడ్డరేఖ

వలవల నొక్కటి నిలుపంగఁ బరుషంబు లైచును వరుసఁ జెన్నారచుండుఁ
గ్రిందఁ గంబముపోల్కి గీటొక్క టిడిన నాద్యములు చెండవలిపు లై పొసంగుఁ
లైనున్న గీటు లిబ్బడి సేయఁ బ్రథమాక్షరంబులు సరళవర్ణంబు లగును

తే. గంబముక్కటి రేఖాయగంబుక్రింద, వ్రాసినఁ ద్రవీతీయమును జతుర్థంబు నగును
నిలువుగీటులు చెందునుం గలసి తమ్ముఁ గదియ దొల్లింటి వనునాసికంబు లగును.

హల్లులకు రూపంబులు.

క - ఇది క్ కారము, ఙ - ఇది ఖ్ కారము, ఙ - ఇది గ్ కారము, క్ - ఇది ఘ్ కారము, ఙ - ఇది ఛ్ కారము, బ - ఇది చ్ కారము, చ - ఇది జ్ కారము, ఛ - ఇది ఝ కారము, ఛ - ఇది ఞ్ కారము, ట - ఇది ట్ కారము, ట - ఇది డ్ కారము, ట - ఇది ఢ్ కారము, ట - ఇది ణ్ కారము, ట - ఇది త్ కారము, ట - ఇది థ్ కారము, ట - ఇది ద్ కారము, ట - ఇది ధ్ కారము, ట - ఇది న్ కారము, బ - ఇది ఫ్ కారము, భ - ఇది భ్ కారము, బ - ఇది బ్ కారము, భ - ఇది భ్ కారము, బ - ఇది మ్ కారము. ఇది స్పర్శము లనంబడును.

మూ. నూః—కీర్తరిహ స్తిమ స్తకశు క్తితలాననవిత్తర్దిసీరనమూ,
అంతస్థా శ్చోప్యాహో దంత్యచజౌ గురురతౌ చ బిందుయుతౌ. 6

‘తరి’ అనగా నావకుపేరు.

తే. శుకతరిమతంగభవకుంభశు క్తిసన్నిభంబు లంతస్థములు తులాభ ద్రపిత
వేదికాహలనిభములు కాదిలిపులు, దంత్యచజగురురలకుఁ దనరు బొట్టు. 85

స్త్రి - ఇది య్కారము, ర - ఇది ర్కారము, ర - ఇది ల్కారము, ఇ - ఇది ల్కారము, వ్య-ఇది వ్కారము. ఇవి యంతస్థము లనంబడు.

శ్రీ - ఇది శ్కారము, శ్ - ఇది ష్కారము, స్ - ఇది స్కారము, క్ - ఇది హ్కారము, క్ - ఇది శ్కారము. ఇవి యూప్యము లనంబడు.

క. పొల్లు లయి తాము వుట్టియు, హల్లులు ప్రాణములతోడ నంబుధితయా

నల్లభ కూడి కదా తల, మళ్లు గుడులు శృంగములును మొదలుగఁ దాల్చుకొ. 86
వ. అది యొట్టనిన. 87

కొకారముతోడ నచ్చులుగూర్చి గుణించెడివిధము.

ఇది కొ. కొకారమునకు తలకట్టు ఇచ్చిన క. తలకట్టున దీర్ఘమిచ్చిన కా. కొకారమునకు గుడిఇచ్చిన కి. గుడిలోదీర్ఘమిచ్చిన కీ. కొకారమునకు కొమ్మిచ్చిన కు. కొమ్మన దీర్ఘమిచ్చిన కూ. కొకారమునకు వట్టువసుడియిచ్చిన కృ. వట్టువసుడిని దీర్ఘమిచ్చిన క్కూ. కొకారమునకు ఇత్వమిచ్చిన క్క. ఇత్వమునకు దీర్ఘమిచ్చిన క్క్. కొకారమునకు ఎత్వమిచ్చిన కె. ఎత్వమునకుదీర్ఘమిచ్చిన కే. కొకారమునకు ఒత్వమిచ్చిన కొ. ఒత్వమునకు దీర్ఘమిచ్చిన కౌ. కొకారమునకు ఐత్వమిచ్చిన కై. కొకారమునకు ఔత్వమిచ్చిన కా. కొకారమునకు అరసున్న పెట్టిన కగ్. నెరసున్న పెట్టిన కం. కొకారమునకు నిసర్గములుపెట్టిన కః. ఇటువలెనే హల్లుల కెల్లను వ్రాయవలయునని తెలిసి కొనునది. 88

ఇది స్వరగుణితము.

తే. ఎన్నిహల్లులు జడ్డలై యున్న నేమి, పొల్లులకు మీఁద నుండెడుహల్లు లెల్లఁ
గడపటను వ్రాయద్విత్వ మొక్కటియె తాల్చు, దానితలకట్టుమొదలై నవానినెల్ల.

వ. ప్రద్యుమ్నాడు — బ్రాహ్మ కృత్యుల టాయ ఇటువలె గ్రిందను
ప్రాసినయొక్కలకే తలకట్టు మొదలైనవి వ్రాయునది. ఈ లిఖియందు రేఫమునకు
నొత్తులు వ్రాయునదిగాని పలపలగిలక లేదు. అది యె ట్లనిన. 40

లే. మొదల రేఫాక్షరంబు వాపిదప దాని

జడ్డయును గూర్చి యొకటిగాఁ జనువుకొనుచు

మందు జడ్డయు వెన రేఫమునకు బదులు

గిలుక¹ లిఖియించియు వదిలె రిలఁ గుమతులు. 41

వ. స్వర్గ మనుటకు—నా² కొల బ్రాహ్మ యిటుల వ్రాయునది. 42

క. పద్యాది ప్రాణంబుల, నాద్యంతాంతస్థములగ నజ్ఞులు కృతులం

తైద్యహర వ్రాయుదురు తము, విద్యాధికు లెల్లఁ జూచి వికవిక నవ్వక. 43

క. ఇరు లీఁగ లులుత లూ శ్చెవ్వరు నేమిటి కొక్కఁ డోపు వానికి నను

కరణిపదంబుల మొదలివి, స్వరము లనుచుఁ దెలిసి వ్రాయఁ జనుఁ బద్యాదిక. 44

క. బలుబొట్టులపైవర్ణం, బులక్రిందట నవియె మరల మూఢమతులు జ

డ్డలు చేసి వ్రాయుచుందురు, విలిఖింపరు వాని నెందు ద్విత్వము లాహ్యుల్. 45

ఆ. హల్లుమీఁద నున్న హల్లు దానికి ద్విత్వ, మొందుఁ గాని వేఱ యొకటి గాదు

సంధివేశ నది విచారించి వ్రాయుచోఁ, బాప రెందు దాని బ్రాజ్ఞ లెల్ల. 46

పంచాశద్వర్ణనిర్ణయము.

మూ. సూ. ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః ప్రకృతే స్తుతే దళోనాఘ్నయః,
సప్తత్రింశదిహాన్యే చానుప్రవిశంతి శబ్దయోగవశాత్. 7

లే. అయిదుపదు లగు మరభాష కక్షరము

లందుఁ బది ప్రాకృతమునకు నడఁగిపోవు

¹దొలఁగి చనుఁ బదియును మూఁడు దెలుఁగుభాష

కెసఁగుఁ దత్సమపదముల నేఁబదియును. 47

మరరుచివచనము.

శ్లో. ద్విధాక ఏచో నుస్వాగో విసర్గ ష్టాడశ స్వరాః,

స్వర్యా లాతస్థోష్ఠాశ్శత్రుస్త్రింశ ధ్వల స్పృతాః.

టీ. ద్విధా=రెండువిధములైన, అకః=అకృత్వాహారము, అక్కు-అనఁగా-అ ఇ ఉ ఋ ౧౨, అనెడి ఈ యయిదక్షరములకుఁ జేరు. అది యే ట్లనఁగా.

పాణినీయనూత్రములు:—

హల స్త్యమ్.

వృ. ఉపదేశే స్త్యం హ లి త్స్యాత్.

టీ. ఉపదేశే=నూత్రమునందు, అంత్యం=తుదదిఅయినటువంటి, హల్=వ్యం జనాక్షరము (తుదపాల్), ఇత్=ఇత్తమసంజ్ఞ గలది, స్యాత్=అగును-ఇందుచేత ని త్తనఁగ నూత్రముకొన నున్న పాల్ల అనుట.

ఆది రం త్యేన సహేతా.

వృ. అంత్యేన ఇతా సహితః ఆదిః మధ్యగానాం స్వస్య చ సంజా స్యాత్.

టీ. అంత్యేన=కడపటనున్న, ఇతా=ఇత్తుతోడ, సహితః=కూడుకొన్న, ఆదిః=మొదటిఅక్షరము, మధ్య గానాం=నడుమనుండెడు నక్షరములకును, స్వస్యచ=తనకును, సంజా స్యాత్=పేరగును. కడపట నున్న యిత్తుతో కూడుకొన్నటువంటి మొదటి అక్షరమునడుమనుండెడునక్షరములకును దనకును పేరగును. ఇటన్నందుచేత తుద నున్న క కారమునకు పాల్లు పనిలే దాయెను గనుక.

నూ:—తస్య లోపః.

వృ. తస్యేతో లోప స్స్యాత్.

టీ. దానికొన నున్న యిత్తునకు లోప మవును. ఇందున్న కన్దము పాల్ల లోపముకాఁగాను జిక్కిన యయిదక్షరములును వ్రాస్వములుగాను దీర్ఘములుగాను నుచ్చరించిన అ, ఇ, ఉ, ఈ, ఊ, ఋ, ఋ, ౧౨, ౧౩ అని పదిఅయెను. ఏచః=ఏ, ఓ, ఐ, ఔ, చ్ అను ఏచ్ఛత్యాహారమునందు మనుపటివలె కొన నున్నచకారము పాల్లగనుక మిగిలినవి నాలు గాయెను.

నూ:—“ఏచ్ఛ వ్రాస్వా నాస్తి”

అను నూత్రముచేత ఈయేచ్చనకు వ్రాస్వము లేదు గనుక ఏ, ఓ కారములు గీర్వాణభాషయందు కుఱుచలులేవు. అనుస్వారః=పూర్ణబిందు వొకటి (సంస్కృతము నందు పూర్ణమేకాని ఖండము లేదు.) విసర్గః=విసర్జనము మొకటి ఇవన్నియు కూడంగాను, స్వరః=అచ్చులు, షోడశ=పదియాయు, స్పర్శః=స్పర్శములు ఇరుపదియైదు, అంతస్తతోష్ఠాః=అంతస్తములు నాలుగును దొడ్డశకారమును, ఊష్మములు నాలుగును, హలః=వ్యంజనములు, చతుష్త్రింశత్=ముప్పదినాలుగు, అచ్చులు పదునాలుగు, చుట్లులు ముప్పదినాలుగు, ఉభయములుగూడ నేబది వర్ణము లాయెను.

లే. అచ్చు లొకపదియాలును వ్యంజనములు
పొందుపుత్ర సహాయ ముప్పదియ మూడు
దొడ్డళా యందులోపలఁ దొరల నయ్యె
నమరభాషకు నేబది యక్షరములు.

49

సీ. ఏకనిశము దేవహేళనంబు నటంచు యజ్ఞపామ్నాయంబునందు లేదొ
కాళనాళవ్యాళగోళహింతాళంబు లనుచు సంస్కృతభాషయందు లేదొ
గయ్యాళి త్రుళ్లు నంగళ్లు వజ్రపుతళ్లు తాలియటంచు నాంధ్రమున లేదొ
పాళం బెఱుంగనికూళ విరాళి పిసాలించు ననుచు దేశ్యమున లేదొ

లే. యగమజ్జాలు దొడ్డుబీజాక్షరంబు, లంచు లేకున్ని సన్నంబు నదియుఁ గూడ
నొకటిగాఁ జేసి బీజోపయోగి గాన, త్తెను జేకొని రది శబ్దసరణి గాదు. 50

వ. అగమజ్జాలు పంచాశద్వర్ణంబులలో నున్నక్షకారమును గూడుకొన్నందునకు మ
హావిద్యలోనిశ్లోకంబులు. 51

శ్లో. మూలాధారం గుదస్థానం స్వాధిష్ఠానం తు మేహనం,
నాభి స్తు మణిపూరాఖ్యం హృదయాబ్జ మనాహతం,
తాఢ్యమూలం విశుద్ధాఖ్య మాజ్ఞాఖ్యం నిటలాంబుజం,
నహస్సారం బ్రహ్మరంధ్ర మిత్యాగమవిదో విదుః.

కా. అథార స్తు చతుర్దశో రుగరుచి ర్వాసాంతవర్ణాశ్రయః
స్వాధిష్ఠాన మనేకవైద్యుతనిధం బాలాంతషట్పత్రకం,
రత్నాభం మణిపూరకం దశదళం డాద్యం ఫకారాంతకం
పత్రై ర్ద్వాదశభి స్సనాహతపురీ హైమీ కథాంతాన్వితా.

కా. ద్వ్యష్టారం స్వరషోడశైశ్చ సహితం జ్యోతిర్విశుద్ధాంబుజం
హం క్షేత్యక్షరపద్మపత్రయుగళం రత్నోపమాజ్ఞాపురీ,
తస్మా దూర్ధ్వ మధోముఖం వికసితం పద్మం సహస్రచ్ఛదం
నిత్యానందమయీ సదాశివపురీ శక్త్యై ! నమ శ్శాశ్వతం.

లే. కాకు పా జడ్డ యైన క్షకార మగుట, దలఁప కేబదిలిపులలోఁ దానిఁగూర్చి
తొలుత భిన్నాక్షరం బైనదొడ్డళాను, విడిచిపెట్టె ననంతుండు వెట్టి గాఁడె. 52

వ. ఛందమునందు ననదితుఁడు చెప్పినవిధము.

53

క. యరలన లంతస్తులు నాఁ, బరంగున శషసహలు దేటపడు నున్న లనకా
సారిది త్తకారము గూడుక, సరి నేబది యయ్యె వర్గసంఖ్య ధరిత్రికా. 54

క. లళలకు భేదము లే దను, పలుకున శా దొలగి యైదుపను లగు వరం
బులు సంస్కృతభాషకు మఱి, తెలుగున అళ లనఁగ రెం డధిక మగుఁ గృష్ణా. 55

ప్రాకృతోనాత్మగపరిగణన హేతుచం నాగ్రహార్యవచనము.

శ్లో. ఋగ్వల్గై ప్రాస్వదీర్ఘై వైజాద్యై పనునాకౌ,

శషేచ నశ తే న్యూనాః ప్రాకృతోక్తిషు సర్వశః.

టీ. ప్రాస్వదీర్ఘై=ప్రాస్వమును దీర్ఘమును వివరమునఁటి, ఋగ్వల్గై=ఋకార
గ్వల్గై=ఋకారములును, అనఁగా ఋ, ఋ, ఋ, ఋ అనునవి ఈరెండును, విచ్=విజౌలు
ను, అద్యై=మొదటి వైవటవంటి రెండును, అనునాసికా = అనునాసికములును,
అనఁగా మొదటియనునాసికము లైనజకార ఇకారము లనునవి, శషేచ=శవర్ణ
ఋకారములును, తే దశ=అపదివర్ణములును, ప్రాకృతోక్తిషు=ప్రాకృతవచనముల
యందు, న్యూనాః=తక్కువ. అనఁగా సంస్కృతభాషకు చెప్పిన యేబదింటిలో
ఋ, ఋ, ఋ, ఋ, వి, ఔ, ఙ, ఞ, శ, ష, అనుపదివర్ణములు ప్రాకృతభాష
కు తక్కువ యగుచున్న వనుట.

తే. సప్తమస్వరముఖచతుష్టయము ద్వాద, శస్వరంబును లోకసంఖ్యాస్వరంబు
సర్వ నాద్యనునాసిక యుగము శషలు, ప్రాకృతంబున నిక్క మీపదియు లేవు.

వ. లోకసంఖ్యాస్వర మనఁగా గణితశాస్త్రోక్తసంఖ్యను జతుర్దశలోకములు గనుక
పదునాలవస్వర మనుట. ఔకారమునకు పేరు. 57

అంగ్రీభాషావర్ణసంఖ్య.

మూ. సూ.—ద్వీవిధావిదుదేవోశోచో వక్రతమా వనుస్వారా,

కగచజముగటడణతదనపబగుయరయుగలయుగవనహాశ్చహలః.

సీ. అచ్చులలో సప్తమాక్షరం బాదిగా ఎరుస నాల్గును దుదివర్ణ మొకఁడు
స్వర్యాక్షరములందుఁ బంచవర్ణములను సమము లై యుండునక్షరములు పది
మొదలివ్యంజనవర్ణములను రెండును దుదిఁ గనుపట్టుననునాసికద్వయంబు
నూన్చవర్ణము లన నొప్పునాల్గిటిలోనఁ బ్రథమద్వితీయాక్షరములు రెండు

తే. నెన్న నెయిండు కడమగా నిరుపదియును, జగతి శుద్ధాంధ్రదేశ్యభాషాపదముల
వెదకినను లేవు తత్సమపదములందుఁ, దనరు నిన్నియు నది సంస్కృతంబు గాన.

క. తుదలను వికృతివిభక్తుల, గదియుటచేఁ దెలుగులందుఁ గలసెను గాఢో
యదువర తత్సమపదముల, మొద లాద్యప్రకృతిశబ్దములు తెలుఁ గగునే. 59

నీ. దేవతాభాషను దీర్ఘంబులే కాని కల నైనఁ గుఱుచలు గాక యుండు
హరవిశ్వదివససంఖ్యాచ్ఛులు తెలుఁగులఁ గడు హ్రస్వములును దీర్ఘములు నగును
సంస్కృతంబునఁ దాలుజననమాత్రమే కాని జగతి నన్యసానసంభవంబు
చర్చింప నెఱుఁగనిచజ లాంధ్రమునఁ దాలుజాతంబులును దంతజములు నగును

లే. దలఁప నేకప్రకారమై దైవతోక్తు, లందు భేదంబు లేనిరేఖాక్షరంబు
రేఖము అకారమును నన రెండు తెఱఁగు, లగును వికృతులఁ దనరుదుగాభిశయన.

వ. హరవిశ్వదివససంఖ్యాచ్ఛులనఁగాను గణితకాస్త్రోక్త సంజ్ఞను, హర యనఁ బడు
నొకొండవయచ్చు ఏకారము, విశ్వ మనఁగాఁ బయమాండవయచ్చు ఒకారము,
దివస మనఁగాఁ బడునేనవయచ్చు ఆఁ అనునది. యీమాండవచ్చులకును తెలుఁగున
హ్రస్వమును దీర్ఘమును గల వనుట. అం అనుదానికి దీర్ఘముగాఁగా అం అయె
ను. ఇంతమాత్రమున కచ్చులమొదల నకారంబును ఆకారంబును రెండును
ఉన్నవి దానికిం జెప్పరాదా దీనికిఁ జెప్పవలెనా అనఁగా, ఇవి ఆకారమునకు
చెప్పుట గాదు. అనుస్వారము ప్రత్యేకముచ్చరింప శక్యము కాదు గనుక బాణి
న్యాచార్యులవ్యాకరణమునందు అం ఇత్యనుస్వారః అని ఆకారముతోఁ గూర్చి
చెప్పినాఁడు గనుక అం అనఁగాను బిందువునకు సంజ్ఞ. ఆబిందువునకు హ్రస్వ
దీర్ఘము లేలువలెకలుగు ననఁగా ముంగలిపద్యముచేతను చెలిసికొనునది. 61

ఆ. బిందువునకు రెండు భేదంబు లగు హ్రస్వ, దీర్ఘరూపములను తెలుఁగులందు
హ్రస్వమనఁగ నొప్పు నర్థబిందువు దీర్ఘ, మనఁగఁ బూరబిందు వయ్యెఁ గృష్ణ. 62

క. తక్కువపదియును దొడ్డిది, యెక్కువలిపు లాఱు నయ్యె నేఁబదిలో నీ
లెక్కను ముప్పదియును నే, డక్కరములు నిలిచె శుద్ధ మగునాంధ్రమునకా. 63

వ. తత్తద్వర్ణభేదాభేదంబు లెరింగించెద. 64

మూ. నూః—పిశ్చితిపదాదౌ ప్రథమాంశస్థశ్చతీయాయనాసికౌ నస్తః.

క. తెలుఁగున యకారంబులు, గలుగవు శబ్దాదులను యకారముపరిధిక
బలుకఁబడునవి స్వరము లగు, ఖలపూర్వామరవినాశ కామెపలికా. 65

కారకొమ్ములు.

నీ. క్రుక్ క్రుధక్రూర కిగు శ్రుతి విశ్రుతి శ్రుక్రూష నిశ్రుతి శ్రు క్షుప్తివములు
భూణ భ్రుకుంక బ్రు బ్రువాణంబులు భ్రుకుటిత భ్రూలతా ప్రకటితములు

క ద్రువ ద్రుపద ద్రుమ ద్రుహి ద్రుహి సారద్రు విద్రుమ శ క్రువులును
ద్రువమును ద్రుతమును భువి గ్రారకొమ్ము లై తనరారుఁ గాని ఋత్వములు గావు
తే. వట్టువలు లేవు తెనుఁగున వానిపగిది, బలుకులిపు లెల్ల గ్రారకొమ్ములు నిజంబు
దునుము నిందాఁడైద్యుఁడు ద్రుశ్శననగ, రోహిణీభ ర్తచరమా ద్రిఁగ్రంకననగ.
నృసింహపురాణమునందు :—

సీ. పా. క్రూరకిల్బిష్టైలకులిశనిపాతగలు ఘనకలుషోరగగరుడమూర్తి. (ఆ. 2. 85.)
వ. మఱియు.

67

చ. శ్రుతిమతధర్మయోగములు చోద్యపుమూల్యము లప్పరంబునక
జతురతఁ బుణ్యవస్తువులు సారవిముక్తిపదంబు లమ్మనా
రతులితవిఘ్నకాసనసమాహితు లైనమహాత్ము లంచితో
ద్ధతిఁ గొనువారు భూరివిహితవ్రతపారగు లైనబోధనుల్. (ఆ. 1. 46.) 68

కావ్యాలంకారచూడామణియందు:—

క. భావమె యించుక వదనా, వ్యావళితవికాస మైనహావము శృంగా
రావిరూపనిదానము, ధ్రువల్లీమందచలనమున నెఱుంగఁబడుక. (ఆ. 2. 22.)

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందు:—

సీ. పా. సురటి చేకొని భద్ర శుశ్రూష గావింప. (ఆ. 2. 15) 70

ఆ. ఆ ద్రువ విద్రువ ననుక్రియాపదంబులయందు, దగిలి వట్టుసుడులపగిది నుండు
వ్రాలు లేలఁ బల్కఁ గ్రారకొమ్ములు గాని, వట్టుసుడులు గావు వనజనాభ. 71

ఋత్వాక్షరంబులు.

సీ. ఋష్యమాకాద్రియు ఋష్యశృంగుండును ఋత్వమృగేంద్రుండు ఋత్వపదము
ఋతము ఋత్విక్కు నైర్మలి ఋతుషట్కమ్ము ఋతుపర్ణభూపతి ఋతుమతియును
ఋషభవాహనుఁడును ఋషియు ఋగ్వేదంబుఋభురాజాఋణమును ఋద్ధిఋజువు
ననునిపదంబుల కాదివర్ణంబులు సప్తమస్వరము లై జగతి వెలయుఁ
తే. గృష్ణ వృత్రాంతకా హృషీకేశ మదన, జనక పృథ్వీకుమారభంజన యటంచు
హల్లులందును వట్టువ లమరి యుండు, సంస్కృతంబున యదువంశ సార్వభౌమ.

వక్రభేదంబులు.

ఆ. ఏక మొక మిట్టు లేత్వంబు నోత్వంబు, నమరభాష నిడుద లగును గాని
ప్రాస్వలిపులు గావు హల్లుపై నట్టన, యగును గేకికొకిలాలి యనగ. 78

ఆ. పెక్కు లేల కృష్ణఁ డొక్కఁ డోపఁడె పసి, నెలపు నేల యరసి పాలము వోవ
ననగ నిట్టు దెనుఁగులందు వక్రయుగంబు, ప్రాస్వములును నిడుదల్రాలు నగును.

వ్యంజనలోపము.

ఆ. పూనె నెగనెఁ బొదవెఁ బొనరెఁ బొందె నటన్న, పలుకులందు మొదలఁగలుగునట్టి
వ్యంజనంబు అడఁగి వానిపై స్వరములు, నిలుచు వలసినపుడు నిరజాక్ష. 75

పూని యనుటకు విష్ణుచి త్రీయమునందు:—

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె ¹కొంచి యజాండభాండముల్
వానను మీఁదఁ బ్రోవ నడపం గొనెఁ ద న్నన నగ్రనిశ్చల
త్వానచలత్వనిష్ఠ లె సమ స్తజగంబులజాడ్యచేతనల్
గా నుతి కెక్కునైన్యపతికొంచనవేత్తము నాశ్రయించెదన్. (ఆ. 1. 1) 76

హల్లు లోప మై ఊనె అనుటకుఁ బారిజాతాపహరణమునందు:—

క. మానవతి యిట్లు మానని, మానక్రోధము²లచేత మరలిచి చింతా
ధీవగతి నుండ మదిలో, నూనినప్రేమమున నంబుజోదరుఁ డనియెన్. (ఆ.1.114)

నెగనె అనుటకు ఆదివర్వమునందు:—

ఆ. కర్త బంధములను గ్రక్కునఁ బాయుడు, బుణ్యగతికి నెగయుపురుషునట్ల
బంధనంబు లెల్లఁ బాయుడు భీముడు, నిరిలోననుండి నెగయఁ దెంచె. (ఆ.5.177)

విరాటవర్వమునందు:—

సీ.పా. నెగసినకొనలతో నింగి యంతంతకు నవలఁబోవఁగఁ దనరారుదాని. (ఆ.1.162)

ఉద్యోగవర్వమునందు:—

క. ఎఱకలు విచ్చుచుఁ దుండము, దెఱచుచు³ ప్రే గడచి సొగసి త్రెల్లి విఱకుఁ దై
యఱచిన నోడకు మని హరి, నెఱి చక్కఁగఁ ద్రోచి యెత్తె నెగయఁగఁగృపతోన్.
(ఆ. 3. 301)

వ్యంజనలోప మైనందులకు శృంగారనైషధమునందు:—

సీ.పా. ఒంటికాలున నిల్చి యూర్తి మారుతములఁ బగురు తెక్కల రేకు లెగయుచుండ.
(ఆ. 3. 69)

పొదవె నన్నందుకు నృసింహపురాణమున:—

తే. అదరిపాటున ⁴వెన విచ్చి పొదవికొనినఁ, ⁵దొలఁగి పోవఁగఁ గూడకమలయపవనుఁ
డిందుఁదలఁదూర్పుకొనియె⁶నోయిప్పడనఁగ, వమరుఁదాళవృంతములమంచానిలంబు.

1 డాల్చి. 2 లక్షిత మాటిచి (అచ్చుప్రతి). 3 వేసవి. 4 గలఁగి తలఁగి పోనే
రక. 5 నానింపొనర్చి (అచ్చుప్రతి).

అందే:—

తే. బాదవి యొండొండ దివియును భువియు చెసలం

బాదవికొని యుండుచీకటి ప్రోవువలన

మిక్కుటంబుగఁ గాటుక గ్రుక్కినట్లు

కరవటం బన జగదండ ఖండ మమరె. (ఆ. 3. 80)

83

అందే:—

క. అది యట్లు కాదె నిష్పనఁ, జెద లంటునె దేవదేవు శ్రీరమణీశుక్

మదినుంచుకొన్న వానిని, బాదవునెయాపదలు రవిని బొందునె తమముల్. (ఆ.4.82)

అచ్చునకుఁ జిత్రిభారతమునందు:—

క. తదనంతరంబ గ్రమ్మఱ, యదువిభుఁడు కృపావిధేయుఁడై వాణీశ

త్రిదశేశుల కాశ్చర్యం, బాదవ మనిచె నుభయ సైన్యయోధుల నెల్లఁ. 85

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

క. పదపడి దుష్టర మగునీ, పదుమూడవయేడు గడవఁబడుట యరిది ద

మైదు రఱుంగకుండ నాపద, లాదవఁగ సైరించి రిట్టి యునికియుఁ గలదే. (ఆ.1.9)

పొనరె నన్నఁదుకు నుద్యోగపర్వమునందు:—

క. ధనమును విద్యయు వంశంబును దుర్మదులకు మదంబుఁ బొనరించును స

జ్జను లైనవారి కడఁకున, యును వినయము నివియ తెచ్చు నుర్వీనాథా. (ఆ.2.85)

అందే:—

మ. అని ని నైచ్చి పుకొదరుం డతఁడు కార్యం బింత తెల్లంబుగాఁ

బొనరం బల్కునె యంచుఁ బెరలుంగు సొంపుం జెంద వక్త్రంబుపా

ల్పున దర్పం బొలయుంగ నంగములకుం బొం గారుతద్భృంహిత

ధ్వని యై మించుమహోగ్రసింధురముచందం బొంది'పాలెన్ దగఁ. (ఆ.3.148)

ప కారములోనిస్వర మే నిల్చినందుకుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁడు చెప్పిన

అహోబలమాహాత్మ్యమునందు:—

క. నిను నాశ్రయించియును నే, ననఘా కడ లేనివనలు యనువననిధిలో

మునుఁగుదునె ప్రతీకారం, బొనరింపఁ గదయుగి దీని కూపించి కృపఁ. 89

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునందు:—

చ. ధనదునిపుష్పకంబునకుఁ దా నెన పచ్చు నటంచు లోకముల్

వినుతి యొనర్పఁ బొ ల్పెనఁగి విద్రుమహాత్మిక బలవజ్ర కాం

చనయతము స్సవేగహయసంఘటితంబును నైనలేరు సాం
పావరగ నెక్కి మిక్కిలి సముత్సుకతం బురబాహ్యవీధులకా.

90

పొందె ననుటకు శంభుదాసునిలక్ష్మీనృసింహవతారకథయందు:—

ఉ. పొందవు దుష్టము ల్భయము పొందదు పొందదు దైన్య మెచ్చెయిం
బొందవు తీవ్రదుర్దశలు పొందుఁ బ్రియంబులు పొందు సంపదల్
వొందు సమగ్ర సౌఖ్యములుఁ బొందు సమున్నతకీర్తి లెందు గో
విందపదారవిందపదవీపరిణాధగరిష్ఠచిత్తులకా. (ఆ. 2. 81)

91

ఓనాదేశ హ్రస్వంబులు.

తే. కాంచు హ్రస్వద్వితీయవక్రంబు నంద, తొక్కఁ డనువీనిరెండవయక్కరంబు
హ్రస్వమగుఁ జోటనుపదంబునందు మొదలివర్ణమును గబ్బములను గావరిసినపుడు.

‘అందొఱు’ అనుట కాదిపర్వమున:—

క. బిఱపునెడ నేయునెడ ఏడి, బిఱపునెడం బెనఁగునెడ నపారబలంబుల్
మెఱయునెడభీమునకునం, దొఱుగీడ్పడఁదొడఁగిరుద్దతులురాజసుతుల్. (ఆ. 5. 168)

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

సీ. పా. కూరులు ధృతరాష్ట్రసుతులు దుర్యోధనాదులు దురాధర్షులందొఱును మనకు.
(ఆ. 1. 269)

ఒత్వము రానందుకు విరాటపర్వమునందు:—

క. ఎఱుక గలవారి కైనను, గఱపక దక్క రుచితప్రకారము శుభముకా
గఱలుహితు లట్లగుట నంగదఱుకును జెప్పంగ వలయుఁ దగియెడుబుద్ధుల్. (ఆ. 1. 116)

భక్తో యనుటకుఁ గర్ణపర్వమునందు:—

మ. సమదాటోపత వాయనందనుఁడు ధృష్టద్యుమ్నసైనేయు లే
కమనోహృత్తిఁ గడంగి తో నడువ దోర్గర్వంబు శోభిల్ల కా
ర్థము సాం పార నిలింపజోటి వొగడకా రారాజుసైన్యంబు లొ
క్కొమొగిం బెల్లగిలంగ బెట్టదిమె సత్కీర్తిధాంతరంగంబునకా. (ఆ. 2. 352)

మనుచరిత్రమునందు:—

క. ఇట నవ్వయాధినియు నొక్కొటఁ గలిపయసఖులు దమ్మఁ గొలిచి నడువఁగాఁ
గటకర్పశంకర్పశరవపద, కటకసమాకృష్టకేళికలనాంసిక యై. (ఆ. 8. 72) 97

రాఘవపాండవీయమునందు:—

స్రగ్ధర. ఆరాజస్యోత్తమం డి ట్లనుదితరభసుం డై భవత్సత్వరవ్యా
హారం బి ట్టోర్చి యుం టన్యముగఁ గొనకు మాత్తాంగనాశుల్కతాద్య
క్సారోగ్రేష్వస మ ట్లశ్రమజిత మగు టెంచంగ నాచేతికాటం
గ్రూరేష్వసంబు లే దొక్కొడుగులుగునె మదోరయద్ధంబునెపక్ష. (అ. 2. 93)

ఓకారము రానందులకుఁ గాశీఖండమున:—

ఉ. కంటికి నిద్ర పచ్చునె, సుఖం బగునే రతికేళి, జిహ్వపక్ష
వంటక మిందునే, యితరవై భవము ల్పదివేలు మానసం
బంటునె మానుషంబు గలయట్టిమనుష్యున కెంతవానికిఁ
గంటకుఁ డైనతాత్రవుఁ డొకండు తనంతటివాడు గల్గినక్ష. (అ. 1. 108) 99

విరాటపర్వమునందు:—

సీ. పాశక్రాద్విసురలతో సంగ్రామ మొనరించి ఖాండవం బేర్చె నొక్కరుఁడు గాఁడె.
(అ. 4. 210)

చోటు అనుటకు ద్రోణపర్వమునందు:—

క. కటకటపేరినపెన్నెత్తుట జొత్తిలి యున్న మోముతోడను గొడు కె
చ్చటఁ బడి యున్నాడో య, చొచ్చటఁ జూపెడువారు లేరె చూచెద వానిక్ష.
(అ. 2. 251)

విష్ణుచి త్రీయమునందు:—

మ. సుఖటభూయోహృతిశంక వార్ధిరవిరత్తు ల్లిన్నుఁ జేర్పం దటి
చ్చటగార్యంబుగఁ గాటుకొంచు ఘన మై యైధీర వర్షింప న
చొచ్చటనుం ద్రోచి గ్రసింపఁ బోలుఁ గలశీమానుండు గాకున్న నొ
క్కొటఁ దారాగ్రహభాస్కరేందుమణిశుక్తుల్ వ్యక్త మై తోచునే.
(అ. 4. 145)

హ్రస్వము గానందులకు మనుచరిత్రము:—

ఉ. పాటున కింతు లోర్తురె కృపారహితాత్మక నిపు ద్రోయ ని
చ్చట భవన్న ఖాంకురము సోకఁ గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
ప్పాటలగంధి వేదనానెపం బిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబునక్ష
మీటిన్ విచ్చుగల్పిచనుమిట్టల నశ్రులు చించు వందఁగాక్ష. (అ. 2. 76) 103

వక్ర భేదంబులు పాణినీయనూత్రము.

నూ.—తద్ధితే వ్యచా మా దేః.

వృ. ఇతి ణితి చ తద్ధితే పరే అచా మాదే రచో వృద్ధి స్సాన్యత్.

క. హ్రాయంగవీనమునకు, నైయంకవశబ్దమునకు నైయగ్రోధ
ప్రైయజితాదుల కాదిన, వ్రాయంగా పలయుఁ బ్రథమవక్రతమంబుల్. 104

క. వైయర్థైయంబక, వైయాకరణాగ్రగణ్యవైయాఘ్రపదీ
వైయాత్యంబుల మొదలను, వ్రాయం దగు బుధులు ప్రథమవక్రతమంబుల్. 105

క. యావయావతకాస్తుభ, సౌవర్ణకయావరాజ్యసౌవీరమహీ
దావారికశబ్దంబులఁ, దావుకొను ద్వితీయవక్రతమములు మొదలక. 106

క. సౌవగ్రామికశౌవన, ¹సౌవర్చనసౌవిదల్లసౌవస్యలన
త్సౌవరశబ్దముల మొదల, వావిరినిలుచుకొ ద్వితీయవక్రతమంబుల్. 107

స్మసింహపురాణమునందు:—

ఉ. శ్రీ స్రవకుంకుమద్రవనిషి క్తభుజాంతరభాగవిస్ఫుర
త్కొస్తుభిమూతనార్కరుచిగర్వితనాభిసరోజసౌరభ
ప్రస్తుతమ త్తద్భంగరవరాగరసోల్బణభోగిభోగత
ల్పస్త్రరణుం దలంచుసుకృతాత్మ లపాస్త్రమస్తకల్పఘృత్. (ఆ. 2. 37) 108

క. మెచ్చులగుకబ్బములలో, వచ్చుతెనుఁగుపల్కులందు నైత్యైత్వంబుల్
వచ్చిన నొం డగు రెం డగు, విచ్చలవిడి వలసె నేని విబుధస్తుత్యా. 109

మూ. నూ:-అయిగవుగా దేశౌ స్తః క్రమేణ సర్వత్ర వక్రతమయో ర్వా.

క. క్రమమున వక్రతమములకు, నమరు నయిక్కును నవుక్కు ననియెడునాదే
శములు వికల్పంబున దైత్యమదాపహ యాంధ్రభాషయం దెల్లెడలక. 110

ఆ. లోకహితముకొఱకుఁ బైకొని దుష్టుల, లయ మొనర్చి శిష్టు లయనన్యపుల
నేలయేల నిలిపెఁ గౌ లిచ్చి నలుచెనఁ, దవిలి కృష్ణరాయఁ డవుర యనఁగ. 111

కవగ్రామరభేదంబులు.

మూ. నూ:—వా స్యా త్వచి ద్వకారో నాదిగత స్యాద్వవర్గసంశస్య.

సీ. పరుగులు పరువులు పగడంబు పవడంబు పగలుట పవలుట పగలు పవలు
నగుబాటు నవుజాటు నలుగురు నలువురు తగులాట తవులాట తొగలు తొవలు

త్రాగుట త్రావుట ప్రేగులు ప్రేవులు ప్రోగులు ప్రోవులు సోగ సోవ
యిగ మివ మగు నపు నిగురాకు లిపురాకు లీగు లీవులు మ్రానిచేగ చేవ
తే. తీగియలు తీవియలు పయి దిగిచె దివిచె
ననుచు నిబ్బంగి నొకవేళ నాదివర్ణ
ములకుఁ దక్కంగఁ గొన్ని మాటలను గృతులఁ
బ్రథమసరళంబులకు వకారములు వచ్చు.

112

పూర్వవైషమ్యమునందు:—

మ. పవిసంగంబునఁ బాప మొందినశచీ ప్రాణేశుకెంగలికిం
జివురుంగైదువజోదువైద్య ముపవేశించెక్ రహస్యంబుగా
ననుహించిపయోమిశ్నలయజస్నానార్ద్రపర్యంక మై
యివతాలించువిదర్భరాజతనయాహృద్యస్తనద్వంద్వముక్. (అ. 3. 84) 113

శాంతిపర్వమునందు:—

చ. వినుము నరేంద్ర విప్రుఁ డలివెక్ జమదగ్నిసుతుండు శాప మి
చ్చె నమరభర్త వంచనము చేసె వరం బని కోరి గొంతి మా
స్సె నలుక భీష్మఁ డధరఘుఁ జేసి యలంచె గలంచె మద్రరా
జనుచిత మాడి శౌరి విధి యయ్యె ననుం డనిఁ జంపె గర్జునిక్. (అ. 1. 35) 114

మార్కండేయపురాణమునందు:—

చ. ఘననిబిడాంధకారరిపు¹ఖండనచండమయూఖరాజిచే
ననుదినముం బ్రభాతములయం దమృతాంశుమరీచ లేగఁగా
వనజము లల్లసిల్లఁగఁ దొన బ్బడుఁగం బ్రథమాద్రిఁ బొల్పున
ద్దినమణికి న్నభోమణికి దేవశిరోమణి కేను మ్రొక్కదక్. (అ. 7. 128) 115

తే. అఁగె లోఁగెను నీఁగెను డాఁగె నేఁగె, వాఁగె ననునివి మొద లగుశాక్యములను
బొదలునక్షరములు చిన్న బొట్లపై గ, కారములు గాని యనునాసికములు గావు.

చవర్గాక్షరభేదంబులు.

మూ. సూ:—అద్దంత్య స్తాలవ్య శ్చ ర్వకాః స్యాన్విధ స్సవర్ణ శ్చ. 6

అ. గరణి దంత్యములును చాలవ్యములు నన, విక్ర²చజలు చెందువిధము లయ్యె
వీనిఁ జెలియ కున్న విశ్రమభంగంబు, దొడరి కావ్యములను దోష మొదవు. 117

ఆ. దంతజంబు రెల్లఁ దలకట్టులును వాని, యందు దీర్ఘములును బొంది యుండుఁ
దాలుజాత్తరములు దనరారు వ్రాస్వాది, వక్రయుతము అగుచు వనజవాభ. 118

ఆ. చలము మాని కుడుపు చట్టకేశవ ప్రొద్దు, చాల నయ్యెఁ బనివ్రజంబు వెడలె
జతలు గూడి వచ్చి సఖులు చీరెడ రేల, జా గనంగ దంతజంబు లయ్యె. 119

ఆ చెప్ప రానిక్రొవ్వుచే గంసుపంపునఁ, జెలగికినుచుఁ దన్నుఁ జేరి పెనగ
జెట్టి మట్టుబెట్టెఁ జిలుతయే నందుని, పట్టి యనగఁ దాలుభవము లయ్యె. 120

ఆ. చేతఁ జీర లైను చేరెడువరహులు, జేనెఁ దంత జిత్తు చేక టాకటి
చేనుకొనియెఁ గృష్ణఁ జేర్చుక యన నిట్లు, వఱలుఁ గొన్ని దీర్ఘవక్రలిపులు.

తే. దంత్యముల నరవంకలు దైవభాషఁ, గనము తాలవ్యములఁ దలకట్టు రేవు
ప్రాకృతమునందుఁ దద్భవపదమునందు, దంత్యములె కాని తాలుజాతములురేవు.

వ. వక్రమునకుఁ దద్భవము వంకలు, అరవంక లనఁగాను గుఱుచయెత్వములు అనుట.
దీర్ఘమునకుఁ దద్భవములు తీగలు. 128

ఆ. చందమామ గాయఁ జక్కెరవిలుకాఁడు, జాజిపువ్వుటంపజల్లు గురియఁ
జాను గాక కొర్వఁ జాలక హరి వచ్చు, దనుక బడలె ననగ దంత్యచజలు. 124

తే. చంద్రమశ్శబ్దమునకుఁ దజ్జంబు చంద, మామ జాతికి జాజి శ్యామకును జామ
శర్కరకుఁ జక్కెరయు జలము (?)

వ. చంద్రమశ్శబ్దతద్భవంబు చందమామ, జాతికి జాజి, శ్యామకు చామ, శర్కరకు
చక్కెర, జలమునకు “లశయో రభేదః” అనునూత్తముచేత జశము, దానికి
“లడయో రభేదః” అనుదానిచేత జడ మాయెను. అది ప్రాకృతముచేసిన నాది
ఘర్లము దంత్యమాయెను. అది తద్భవముచేసి బహువచనముచేసిన జల్లు. 125

క. తొడరు జటాశబ్దమునకు, జడ యనునది తద్భవంబు చదలును జానుం
గడు నచ్చుతెనుఁగు లివి పద, పడి మూఁడును దంత్యములుగఁ బలుకఁ దగు హరి.

వ. జటాశబ్దతద్భవము జడ. 127

ఆ. జడలు మెఱయ వచ్చి సంయమిశ్రేష్ఠఁడు, చదలువ్రానిపువ్వు శౌరి కిచ్చె
సరస నున్నదనుచు జా నొప్ప భీష్మక, తనయ కిచ్చె నతఁడు దగ వెఱింగి. 128

పారిజాతాపహరణమునందు:—

నీ. గీ. జేహకాంతులు బాలచంద్రికల నీన, జడలు మోక్ష ద్రుపల్లవశంకఁ జేయ.

(అ. 1. 44) 129

నైషధమునందు:—

నీ పా. చదలేటిబంగారుజలరహంబుల తూండ్లు, భోజనంబులు మాకుఁ బువ్వుబోడి.
(ఆ. 2. 49)

అనంతనిఘండమునందు:—

ఉపజాతి. పినాకికోదండము బిట్టు ద్రుంచెన్, జా నొప్ప గెల్పె న్నమధగ్నిసూనున్
ఘనం డితం డుర్వి ననంగ రెంటన్, జా నైనప్పత్తం బుపజాతి యయ్యెన్. 181

క. భూమినిఘంటునఁ జంచు, పామరజాతీయ యనుట పరికించి బుధ

గ్రామణులు చంచు లని వెసఁ, దా మేత్వం బిడవ నడికి తలక ట్టగుటన్ 182

తే. ప్రాసముల రెండు నొకటిగాఁ బలుకవచ్చు

• నడికి స్వరమైతి లేకున్న నుడుగ రాదు

పొట్టియెత్వములకు దంత్యములకుఁ దక్క

భేదములు లేవు చజలకు వేదవేద్య.

183

ఆ. రాచనెలతలంగు నేచెలియకు భోజ, రాజరసయవంటియోజ గలవె

చక్కఁదనము గాక సద్గుణంబును గాంచెన్, జెఱకుఁగోల ఫలముఁ జెందినట్లు. 184

తే. దంత్యతాలవ్యచజలకు ధగణి వ్రాము, అఱిని శుద్ధాంధ్రలిపిని భేదంబుకలిమి

ద్వ్యర్థకృతులను దలకట్టు లనుచునొకట, నిదియునొక దాన నదియునునిడఁగరాదు.

రాఘవపాండవీయమునందు:—

ఆ. ఎందు వేట రాచె యితరు లేమన సుతో

దారసంగ సుఖము తప్పఁ ద్రోచి

తకట పాండురాజయశ మెన్న వై తతి

కూరదశరభేకకులము రోయ. (ఆ. 1. 29)

186

ప. ఈపద్యములోను రామాయణార్థమునంగు అజయశ మని సమాసము చేసి పలుక జకారము తాలవ్యమాయెను. భారతార్థమునంగు పాండురాజ యని సఁబుద్ధిగాఁ బలుక ఆవర్ణమే మరల దంత్యం బాయెను. ఇటువలెనే యాదిమహాకవిప్రయోగం బులు చూడఁగాను, దాలవ్య మర్థాంతరమం గు దంత్యముగా చేప్పరా దని యెట్లంటి వోయి యనఁగా ఆద్యప్రకృతియందు దంత్యచజలు లేవు గనుక శుద్ధసంస్కృత మైనపాండురాజశబ్దమునందు గల జకారము తాలవ్యమే కాని దంత్యము కానే రదు. ఇది తెలియక కేవలాంధ్రులు దంత్యాక్షరముగా నుచ్చరింతు రది లాక్షణిక మతము కాదు. అట్లగుటం జేసి కవితాప్రవర్తకులైన నూరపరాజుగారు ఇంతపట్టును విచారించి ప్రయోగించిరి.

187

పాణినీయనూత్రము.

నూ:—చే ద.

పు. ప్రాస్యస్య, చే పరే తుగాగమ స్వాస్య త్సంహితాయాం విషయే. 'హ లంత్య' మితి నూత్రేణ కకారస్య ఇత్సంజ్ఞా. "తస్య లోప" ఇతి లోపః తు, "ఉప దేశే జనునాసిక" ఇతి ఉల్లోపః.

నూ:—స్తో శ్చనా శ్చు.

పు. స్తోస్సకారతవర్గయోః శకారచవర్గాభ్యాం యోగే శకారచవర్గ స్తః. 'శివచ్ఛాయా'.

నూ:—ఆజ్ఞాజో శ్చ.

పు. ఏతయో శ్చే పరే తుగాగమ స్వాస్యత్. ఆచ్ఛాయశి, మాచ్ఛినత్. 'పదాంతా' ద్వేతి వికల్పపవాదః.

నూ:—దీర్ఘాత్.

పు. దీర్ఘాచ్చే పరే తు క్వాస్యత్. ప్రీచ్ఛతి, మ్లేచ్ఛతి.

నూ:—పదాన్తాద్వయే.

పు. దీర్ఘాత్పదాన్తాచ్చే పరే తు గ్వాస్యత్, లక్షీచ్ఛాయా, లక్షీగ్వాయా.

సీ. చాగతుచ్చచ్చటాచ్చండోయదృచ్ఛాశితచ్చత్రపద్మచ్చదచ్చలాచ్చ

విచ్ఛిత్తికచ్చాపకచ్చపరిచ్ఛేదపుచ్చాచ్చవిచ్ఛిరతుచ్చగుచ్చ

పదములు మొదలైన త్రిదశభాషాశబ్దముల నాదిమధ్యాంతములను గలుగు

సప్తమవ్యంజనాక్షరము ప్రాస్యముమీదఁ దనక్రిందఁ దాన ద్విత్వ మగుచుండు

తే. నిడుద లగునక్కరంబులకుడిన నిలుచు, నప్పడ వికల్పకంబున నట్లన యగు

బంధురవిలాస చంద్రికాభదరహాస, భిర్తమయవాస శ్రీకామపలినివాస. 188

టవరాక్షరభేదంబులు.

అ. తవర తీవి తేవ తావును ధాకయు, మొదలుగా ద్వితీయములు చతుర్థ

వర్ణములును గలుగువాక్యంబులును స్వదేశ్యములు గాని వైకృతములు గావు. 189

విజ్ఞానవిలాసమునందు:—

క. తొమ్మసంఖ్య భిత్త పక్షము, లిమ్మయి నెరవును వి డేల యేచెద నకటా

కట్టుగ నవాతుచక్కర, గ్రమ్మగ మాటాడు తవర కలకంఠవరా. (అ. 3. 56) 140

1 శివ (తుక్ + తు + త్ + చ్) చ్ఛాయా.

మనుచరిత్రమునందు:—

క. దివి బిసరుహబాంధవసైంధవసంఘం బెంతదవ్వు దగ లే కరుగుక
భువి సంతదవ్వు మేమును, కవశవ లే కరుగుదుము హుటాహుటినడలక. 141
(అ. 1. 76)

పాండురంగమానాత్మ్యమునందు:—

సీ. గీ. సఖులు పరిహాసకులు వెంటఁ జనఁగ యవతి, భుక్తనిర్దుక్తపరిధానయుక్తుడగుచు
నగర ఖంటాపథంబున నగుచుఁ దిరుగు, నొఱపుగలతీవి జాలిమాత్రోపజీవి. 142
(అ. 3. 10)

రామాభ్యుదయమునందు:—

సీ. పా. ¹తేవ మీఱఁ దటిన్నటిపంక్తిఁ బ్రేరించి కోపుగా మెఱుముట గొనఁగఁ జేసి.
(అ. 6. 14)

సుభద్రాపరిణయమునందు. —

కా. దేవబ్రాహ్మణభక్తిప్రోవు ప్రియవక్తృత్వంబుకాణాచి వి
ద్యావైశేష్యముదిక్కు ధర్మమునకుం దార్కాణ మర్యాదకుక
తా వౌచిత్యముజీవగజ్జ హితశిష్టవ్రాతసంతోషణ
శ్రీవజ్రాంగి యజాతశత్రుఁడు మహీభృన్ద్రాతుఁడే చూడఁగక. (అ. 1. 85)

శశిబిందుచరిత్రమునందు:—

క. నాకాకను లెనను నీ, ధాకను నిల్చెదరె కటకటా మముబోట్లం
జేకొని సంరక్షింపక, కిటు లుత్తరంబె యూరవడింప నరేంద్రా. 143

సీ. క్షేళంబు క్షేడంబు చోళుఁడు చోడుఁడు తాళంబు తాడంబు దళము దడము
క్రోళంబు క్రోడంబు కాళంబు నాడంబు నీళంబు నీడంబు గౌలి గౌడి
వ్యాళంబు వ్యాడంబు చూళిక చూడిక వలి వడి హేలి సర్వజ్ఞ హేడి
జలకేలి జడకేడి వెలలఁడు వెడలఁడు కేళంబు కేడంబు పొలి పొడి

తే. నేవళము నేవడం బిట్లు నిర్జరాంధ్ర
భాషలను రెండు గొన్నిశబ్దంబులందు
నరయ “లడయో రభేద” యటన్నమాత్ర
మున శకారంబునకు డత్వములు ఘటించు.

146

1. తేవ .మీరంగఁ దటిన్నటి ప్రేరేచి క్రొవ్వుగా మెఱుపులు గొనఁగఁజేసి
(పూ. మ.).

సీ. డిండిరదీప్తి పోడిమి మీఱు నీకీర్తి డిండిరపాండిమఁ దెగడు నవ్వు
డంభ మిచ్చటను గూడదు కృష్ణ నీ వేగి దంభంబు మిత్ర విందకడఁ జేయు
దాడిమిఫల మియ్యెడను నేల కొనిపొమ్ము దాడిమిఫలము సుదంత కిమ్ము
దోలిక నూగువేడుక నకుఁ గల్గిన దోలిక లక్షణతోడ నెక్కు

తే. మనుచు నీపద్యమునఁ జరణాదులందు, నిలుపుపదముల మొదలును గలుగు వ్రాలు
డత్వదత్వంబులందు రెంటును బొసంగు, కాబ్దికమతంబునను వనజాతనయన. 147

తే. డంభడిండిరదోలికాదాడిమాది, శబ్దముల కాదివర్ణంబు సఁస్కృతమున
నుపరివర్ణతృతీయ మై యొప్పునట్ల, తెనుఁగున డకారము 'దవర్ణ మొనరుచుండు.

తే. దాక దగ్గర దిగ్గియ దాయ దోయ, దాపలను దిగు మను వైకృతముల మొదల
దాక దగ్గరి దిగ్గియ దాయ దోయ, దాపలను దిగు మని దాకడంగి నిలుచు.

రాజశేఖరచరిత్రమునఁగు:—

కా. దాకేల న్ని జకన్యకామణులు కంత శ్రేణి గీలించి వీ
క్షాకంబాతము లాత్మ పాద నఖిరేఖం దాల్చిఁ సంగీతవి
ద్యాకాశల్యము గాన రా మదికి వాహ్లాదంబు సందల్లి గౌ
రీకల్యాణము వాడి రప్పడు పురంద్రీరత్నముల్ వేడుకఁ. (అ. 3. 167) 150

ప్రోణపర్వమునందు:—

చ. డిగకుఁడు వాహనంబులు గడిందిమగంటిమి గోలుపోన మీ
రు గడఁక ¹దక్కిపెట్టగుఁడు రూపతి నాయుధము ల్పహస్త్రశ
కి గలుతు ²నేన మత్కులిశత్రీస్త్రిశరంబులకై భవంబు ³భూ
రిగదవిహారభంగియు నరి ప్రకరంబులు పిచ్చులింపఁగఁ. (అ. 5. 381) 151

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

ఉ. డక్కను రాజ్య మంచు నకటా యిటు తమ్మునిభాగ మీక నీ
వెక్కటి మ్రొంగఁ జాచెద వ చెట్లరుగున్ విను మీను లోలతకై
గ్రమ్మన నామిషంబునవి గాలము మ్రొంగినమాడ్కి సువ్వె యి
ట్లుక్కిపురై నైసికోడునుల్లము నిన్నిటు లాడఁ గూడునే. (అ. 2. 52) 152

1. దవర్ణమునకు వచ్చు (ప); దవర్ణము నగుచుండు (వా). 2 దక్కిట్టిల్లును
డు (వా); దక్కిదిల్లునుడు (ప). 3 జంపఁ దక్కులిశ (వా); జామద
క్కులిశ (ప); గోత్రభీ త్కులిశ (అచ్చు). 4 భూరిగను విహారంగుల (వా).
5 గూలునే (వా).

వై జయంతీవిలాసమునందు:—

తే. దొంగవలె వచ్చి యిక్కడ 'దొంగినా వ, దేమయా బావగారు పెద్దామె కోప
గించినందులకా బళి మంచివాడ, వేమనందును ముసలాపె యేవివేకి. 158

(అ. 4. 86)

ప. డంభడిండిరాదిశబ్దములవలె నేయన్నందుచేతను చెందునుగలవు గనుక దకారమునకు.

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

క. జగముల నెల్లను నిండిన, పొగ డ్రుకును వెలిలి చెసి పాలయొడలికి నై
తగు నేజన్మ ప్రతములు, దిగ విడువగ నిపుడు నాకు ద్రిభువనదీపా.* (అ. 7. 240)

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

క. తగ బిలీ నూహింపుము, దిగ విడువక ధర్మతనయు దృఢమతి వై పొం
దగుచందముకొడుకులకును, బ్రెగడలకును జెప్పి తీర్పు పెంపేర్పడగఁక. (అ. 2. 96)

పారిజాతాపహరణమునందు:—

ఉ. తామరదోయలోఁ దవిలి దాటిడుతేటులువోలెఁ బెన్నెఱుల్
వేమఱుఁ జేతులం బిడిచి విప్పి విదిర్చి నళాంకురంబులకొ
గోమలీల చువ్వి తెలిగొజ్జగిం రటు చల్లి చల్లి గం
ధామలకంబు వెట్టి నొకయంగన కాలియనాగభేదికొ. (అ. 2. 10) 156

తే. పడఁతుక వడంతుగుబ్బలిపడుకచెంతఁ గడము మ్రాతులకడ నుండుఁ గడఁతొడ
వేడుకొనఁ దగు నాపువ్వుబోడి ననఁగ, గిడలిపులు గావు సరళము ల్లాని కృష్ణ.

నృసింహప్రణామమునందు:—

సీ. పా. నడిగాలి నుడిసిన మిడుగురులందందఁబొదవినఁ దాలిమివదలంక. (అ. 2. 14)

అం దే:—

చ. కడిఁదివరంబు వారిరుహగర్భునిచే గొనినాడు వాడు మీ
యెడ ననిశంబు పెన్నగయు నీసును రోషము నెప్పునంబులో
జడి గొని యుండుఁ గావున నసాధ్యుఁ డపధ్యుఁడు దైత్యవాగుఁ డే
వడువునఁ జొరుపంబు గొని వాని జయించుట ప్రేగు చూడఁగొ. (అ. 2. 185)

రాఘవపాండవీయమునందు:—

సీ. పా. పుడమి తేఱిదీరిఁగడఁగి డెందముమ్మగ వ్యాపారశీలనమల్లిలపింప. (అ. 1. 19)

* అచ్చుప్రతిలో పాఠాంతరము లున్నవి.

1 దొంకి (ప.వా). 2 తీర్పు. 3 దోయలో (ప). 4 ప్రిదల (అచ్చు).

తే. పోడిమియు నురువడియును నాడెమునను

బలుకులఁ దృతీయసరళముల్ వలసినపుడు

భువి స్వకీయానునాసికంబులును గాఁగఁ

బలుకఁబడు నాదికపులకబృములకలిమి.

రంగనా సునిరామాయణమునందు ద్విపదము:—

రాణిసాసద్రోహి రావణుఁ బట్టి, పోడిమి చెఱుపవా బుధులు నుతింప. 162

రాఘవ సాండవీయమునందు ద్విరదగతి రగడమా:—

పోడిమిగ వకుళకుజత్రాగములఁ బూగముల, రాణఁ దనరారినపరాగముల రాగములు.

(ఆ.2.6)

కర్ణ వర్షమునందు:—

తే. సారవంత మై కర్ణునిసైన్య మురవ, జించుఁ గా కేమిటికి నిల్చి నృపవరేణ్య

పూని చేయంగ¹ఁ దగినవిగానకార్య, మతని సమయించుటయే నాకు నదిభరంబె.

(ఆ.2.148)

శాంతిభర్షమునందు:—

*చ. యజనము దానకర్తములు నధ్యయనంబు తప స్సహింసయుక్

బ్రజ కనురాగ మైనపరిపాలన శాంతియు సంగరంబున

న్విజితవిభీత మై యురవణించుటయు న్నృప ధర్మముల్ కురు

వ్రజతిలకాయమాన సమరంబు సుధర్మము వీనిలోపలక. (ఆ.2.224) 164

చంద్రికాపరిణయమునందు:—

ఉ. నాణెము నీనూడ నున్నదితినందను లందఱు నొక్కరాకి చు

ప్పొణుఁడు వీఁ డొకండు నొకరాకి యజాండు జగంబు గాల్పఁ గ

ల్యాణవిదూరు లొకడమయందఱు పుణ్యజవాఖ్యులు ప్లగ

త్వాణసమాఖ్యుఁ డీఖులుఁడు నైరి కుడీ విపరీతలక్షణుల్.

165

తేవర్గాక్షరభేదంబులు.

ఆ. తెలిక వాని కతిక జటిలిఁ బడి యావు, చిరుక చీర లుతిక గొతిక ననుచుఁ

బలుకువోఁ దకారముల దకారములును, వలసె నేని నిలుప వచ్చుఁ గృతుల. 166

* అచ్చుప్రతిలో పాఠభేదములున్నవి.

1 వలయుఁ బ్రధానకార్య, మతనిసమయించుటయు (అచ్చు). 2 నూదగొన్న (ప). 3 విపరీతలక్షణక (వా).

కవిగజాంకుశమునందు:—

క. ఒనుగుచు లక్షణ మెఱుంగక, గొడుగుచు బ్రాసంబు వడియొక గూడక మీఁదుల్
వెడకుచుఁ బదసంధులు చెడ, నదుకుచు వెడకవిత్ చెప్ప నతఁడుం గవియే. 166

ఆముక్తమాల్యదయందు:—

చ. కదలిగభీరపుష్పపుటికాచ్చటఁ జేతుల నిప్పసిండి పైఁ
గురుదుగ నిల్చి యోపుగతి గూనల నూనియనించి త్రాట మా
న్ముదికినకాటి వేల నది నొక్కటఁ గ్రుం కిడి వత్తు రెంద తే
పదలక యాతనింట శనివారమునం బరదేశ వైష్ణవుల్. (ఆ. 1. 88) 167

చిత్రభారతమునందు:—

చ. చదివినవారికి న్వినినసభ్యులఁబన్నది వాంఛ సేయుబ
ల్లిదులకుఁ గల్గు విప్రులకు లేగలతోఁ గనుపట్టులక్ష పె
న్నదవుల నిచ్చునట్టిఫలము న్నయమేధము సేయుపుణ్యమున్
గొడకక ధాత్రి యంతయు నమంతితదాన మొనర్చు శ్రేయమున్. 168

కళాపూర్ణోదయమునందు:—

చ. అది శతతాళదప్పు మనుసార్థకనామమతోడ సుత్రము
ప్రదములలోఁ బొగడ్డఁ గనినట్టిది యందునఁ బడ్డవానికిన్
బదకులె యంచు (ఆ. 4. 56) 169

వసిష్ఠరామాయణమునందు:—

చ. కదిసిసోరువోయిమఱి కబ్బపుదొంతులసత్పదార్థముల్
గడుకుచు నెట్టివారిఁ బొడగన్న ను గుఱినిన్నహసౌఖ్యముల్
మదికి ననసహ్యాహ శునకమార్గమునం బరియించుచున్నత
త్పదకవు లెల్ల మత్కవిత్ తప్పులు పట్టక యూర కుండుండీ. (ఆ. 1. 7) 170

అంతర్గతదంతులు:—

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

మూ. సూ:—లఘువో లఘువ శ్చేతి ద్వేధా న్నస్థా న్నదన్తి శాస్త్రాః,
అన్యేఽన్యన్యైకరణస్పష్టా రన్వత్త గృహ్యతేద్వివిధః. 12

1, బరదేశి. (అచ్చు). 2 నోరవోవుదురు; నోరువోయియ్యురు. 3 నసహ్యమై.

4 జరియింపకున్న సత్పద; జరియింపుచున్న సత్పద.

- క. అలఘులఘునామకర్ణబులి, నతిరు నిరుదెఱంగు లగుచు నంతస్థము లీ
తేలుఁగున నయ్యెను రేఫము, యలవలు నెప్పఱుడి యుండు వ్యాకరణమలఁకా.
- క. ఆద్యంతాంతస్థంబులు, చోద్యం బగుపాణియనూత్ర మువలనఁ
హృద్యము లై యాగమసం, వేద్యా లఘులఘులు లన ద్వివిధము లయ్యెఁకా. 172
- ప. యవలు రెండువిధము లయినంగునకు.

పాణినీయసూత్రము.

సూ. హలి సర్వేషామ్.

ప్ర. భోభగోఅఘోఅపూర్వస్య లఘులఘూచ్చారణస్య యకారస్య లోప
స్సాన్యధలి సర్వేషాం మతేన; భోదేవాః, భోలక్ష్మీః, భోవిద్వద్బుంద, భగో
నమస్తే, అఘో యాహి, దేవా నమ్యాః

క. పలుకులఁ బ్రాకృతసూత్రము, వలనను ద్వివిధంబు లగుచు వసుమతిలోన
స్వేలయుఁ దృతీయాంతస్థము, వలమును గొంచెంబు ననఁగ వనజదళాక్షా. 173
వలమనఁగా: దొడ్డు అనుట, కొంచెమనఁగా సన్నమనుట.

లకారము రెండువిధము లై నందునకు వాల్మీకిసూత్రము:—

సూ. లోళఃపై శాచ్యామ్.

ప్ర. లకారస్య శ స్సృత్, ముకులస్య, ముకుళః. గలస్య, గళః. ప్రలయస్య, ప్రళయః.

క. అంతస్థంబులలోపల, వంతున కనఁగా ద్వితీయవర్గం బీగ్రం
థాంతరమున నిరుదెఱంగు గగుఁ, గంతుజనక రేఫమున అకారం బనఁగాఁకా. 174

రేఫము ద్వివిధ మైనందునకు.

మూ. సూ.—ర స్తవ్యశ్చ గృహ్యతే ద్వివిధః. 13

రస్తు=రేఫమన్ననో, అత్ర = ఈ యాంధ్రశబ్దచింతామణియందు, ద్వివిధః=
రెండువిధములుగా, గృహ్యతే=గ్రహింపఁబడును.

యకారభేదంబులకు.

మూ. సూ. —అద్యః క్రియాను భూతాద్యర్థనముద్యోతితగ వినా వర్జ్యః.

నీ. ఆంధ్రోక్తిమొదల నాద్యంతస్థ ముండగు ప్రాణ మై యది గనుపట్టుఁ గాని
సుడుగులనడుమను గడను యా కెందును దలకట్టు దక్క నెత్వంబు లేదు
యూను భూతాదిక్రియాద్యోతితములఁ జూపట్టునెత్తవము దలకట్టు గాదు
తలకట్టు వక్రము ల్దాల్చుచురెండును వలఘుయకారంబు లనఁగఁ బరఁగు

తే. నిష్ప డీంకఁ గనుగొంటి నింతలోన, నెచ్చటికి నేఁగ ననఁగ నాద్యచ్ఛ లయ్యెఁ
గయ్య మైనను గానిమ్మ గాయకమునఁ, గాయ వలె శౌరి ననఁ దలకట్ట లయ్యె.
సీ. ఎక్కడఁ గనఁబడియెడుఁ జక్రి చెలులార యింక నెవ్వరు చనియెదరు వెదుక
నివేశ నెటకుఁ బోయెద వన్న మిన్నక యేగ న స్నేమనియెదరు మీరు
హేమాంగదము లిడియెదఁ జెప్పరే వాని నేరితి బాడఁగనియెదము మనము
హితము దలంపఁ దాయెను నన్నుఁ గని నగియెడునవతుల కిది హేతు వయ్యె
తే. ననుచు నిట్లు భూతాదిక్రియాపదాంతముల విశేషభావిక్రియలను దక్క
మొదలియంతస్థమున కేర్పములు త్రిలింగ, దేశభాషను బుట్టవు దితిజభేది. 176

అదియకారంబునకు నుద్యోగచర్వమునందు:—

తే. కొంచె మైనను దగఁ బం చితుడుప మేలు, పనులయెడదుఃఖమార్పి యల్పంబునుఖము
ననుభవించుట హితముశత్రునకునైన, నిచ్చుటయె లెస్స యడిగినయెడ నృపాల.
(అ. 2. 47.)

మధ్యయకారమునకు రుక్మాంగదచరిత్రమునందు:—

మ. ధననాథప్రియకంఠకాళిమము మోదం బొప్ప వీక్షించి చ
య్యన జంబూఫల మంచు దాసి నిజహస్తాగ్రంబు వే సాచి యే
పునఁ బల్తాటును బట్టి రాఁ దిగుచువేల్పుంబ్రోడ విఘ్నేశ్వరం
డనుమోదంబునఁ జేయు మత్స్యైకి నత్యంతంబు నిర్విఘ్నమున్. (అ. 1. 8.)

విజయవిలాసమునందు:—

మ. అనిన న్నినుదిలోఁ దలంచునది మే లౌ సిద్ధసంకల్ప లీ
రని యావేశనె చిత్రవాహనుడగు కొల్వై యుండఁగాఁ బోయి యా
యన రా ర మ్మని గారవించి నుముఖుం డై రాజుగా రిప్పు డే
మనినా రెయ్యెని వార్త లంచుఁ బయిపై నాసక్తితోఁ బల్కఁగన్. (అ. 2. 4.)

న. భూతాదిక్రియార్థంబులు తెలుపని కడపటియకారమునకు. 180

విగాటవర్వమునందు:—

ఉ. స్వాంతము బాహుగర్వఘనసంతమసాంధము గాఁగ శంక యా
వంతయు లేక కీచకుఁ డహంకృతి ముంగలి నాగమంటపా
భ్యంతరనీమఁ జొచ్చి¹ దరియం జని యారసి నెజ్జఁ గాంచి య
త్యంతముదావహం బగుడు నందు రయంబునఁ గేలు సాంపఁగాన్. (అ. 2. 881.)

1 కదియన్ (ప.).

భక్తుత్కారమందిరియందు:—

మ. ధరలోనక ద్విజరాజనామమన సత్సంగంబున న్నత్కృతా
నిరతి నిందియు నుత్పలప్రియుఁ డన న్నిత్యంబు రాజీవసం
హరణం బే కరజాలముల్ సానిపి¹ చేయం బూను నిచం ద్రుఁ డో
తరుణి వీనికి నెంత చేసిన దయాదాక్షిణ్యముల్ గలుగే.

182

క్రియాపథాంతయకారమునకు శృంగారనైషధము:—

స. అడిగితి నొక్కనాఁడు కమలాసను లేరికి వారువంబ నై
నడుచుచు నుర్విలో నిషధనాథున కెవ్వతె యొక్కొ- భార్య య
య్యెడు నని చక్రఘోషమున నించుక యించుక గాని యంత యే
ర్పడ విన నైతి ని ననుచుఁ బల్కినచందము దోచె మానినీ. (ఆ. ౨. 58)

183

లే. ధరణి నుయ్యెల పయ్యెద తాయెతులను, గలయకారంబులకు వక్రములు నిజంబు
ముద్దరాజరామన వానిమూఁటిని బద, మధ్యయా లని చెప్పె నివ్వాట మిధ్య. 184

లే. ఊచు నెలకా కగుటచేత నుయ్యె లయ్యెఁ
బయిసి యెద కున్కి వక్రోక్తిఁ బయ్యె దయ్యెఁ
దల్లి కాపునకై కట్టఁ దగినసరులు
తేలఁ బల్కఁగఁ దాయెతు లేశ్యమునను.

185

వ. హేలాశబ్దమునకు దద్భవము ఏల. అది కుఱుచకొనుచేయుగా వ్రాస్వముగాఁ బ
లికిన ఎల అయినది. ఊచెడిఎల. గనుక ఊయ్యెల. హృదయశబ్దమునకుదద్భవము ఎద
అయెను. దానికిచేసిన నుండెడిది గనుక వక్రసమాసము పయ్యెద యాయెను. ఎత్తు
లనఁగా దక్షిణదేశీయమున, దండలకు పేరు. దానిజడ్డను తేలఁ బలికిన ఎతు లాయెను.
తాయి యనఁగా తల్లి, ఆతాయి శిశువులకు శరీరరక్షగా కట్టునది యెతులు గనుక
తాయెతులు. అటుగనుక శబ్దాది నున్న అచ్చులు గాని హల్లులు గావు. సంధిచేతను ల
ఘయకారము లైనవి. ఇవిమూఁడును ప్రత్యేకపదములు గాని యేకపదములుగావు.
వీనిని తెలియక ముద్దరాజరామన కవిలోకసంజీవనిలోను చెప్పికొనిన పద్యము.

“లే. తాయెతులు న్నయ్యెలయుఁ బయ్యెదయును దక్కఁ

గలుగ చెత్వంబు మధ్యయకారమునకుఁ
దుదిని గ్రియఁ భక్త- నెత్వంబు గదియ దాది
నత్వ శ్లొండధు దెనుఁగున నబ్జనాథ.

187

1 నేయం (పూ. మా); నేయం (ప). 2. దగినయెత్తు (ప).

ఉయ్యెలకు సరణ్యపర్వమునందు:—

చ. కలి దమయంతిఁ బాప సమకట్టి పొరింబారిఁ బాయ నోపఁ డా
లలనను దీర్ఘ సౌహృదబలంబున నిట్టులు రెంటియందు న
న్నలుఁడు విమోహరజ్జులు పెనంగ గతాగతకాయఁ డయ్యె ను
య్యెలయును బోరె నూడక యెంతయుఁ బ్రొద్దు వినిశ్చితాత్ముఁ డై. (ఆ. 2. 78)

వయ్యెదకు యయాతిచరిత్రమునందు:—

సీ. వలఁ బడ్డజక్కవల్ వెలె నున్న జలుగుపయ్యెదలోనిగుబ్బపాలిండ్లు మెలయ. 189
తాయెతులకుఁ జంద్రభానుచరిత్రమునందు:—
సీ. పా. ఒకయింతియొరఁగిననీకమీఁదముడిపువ్వు పెత్తులు¹దొరయుతాయెతులుబుట్టి.”

ఁ ఘుయ కారమునకు.

మూ. నూ:— య శ్శ్రుతి మార్త్యా లఘుయం ప్రవదన్తి ప్రాణతః పరం
ప్రాణమ్. 15

తే. తొలిపదము తుదివర్ణంబుతోడఁ దమకు, సంగి లేనిపదాదిగ స్వరము రెల్ల
లఘుయకారంబు రై భూతిలమున వెలయు, దేవకీపుత్ర జాంబవతీకళత్ర. 191
క. సురనది యాత్మజ కాకో, దరపతి యాసనము మరుఁడు తనయుఁడు రతిసుం
దరి యన్న ననుఁగుఁగోడలు, సిరి యుఁగినయల్లియరువు శ్రీహరి కెపుడుకా. 192

రేఘవేదంబులు.

తే. రేఘము జకారమును నన రెండుదెలుగు, లగుచు వికృతిపదంబుల నమరియుండు
వాని సంస్కారపూర్వకావ్యప్రయోగ, సరలుల నెఱుంగవలయు సజ్జనవిధేయ.
వ. సంస్కార మనఁగా లక్షణావంత మనుట. ఇందులోపలనే భాషాపరిచ్ఛేదమునందు
జెప్పఁబడియున్నది. 194

తే. ప్రకృతి శబ్దముకాననోభయకవిసఖి, శంభువేవకసోమభాస్కరులచేత
భారతాదుల విభజింపఁబడియొఁ దొల్లి, కరివరద రేఘములును జకారములును.

రేఘాక్షిరసీసమాలిక.

శ్రీకామెవల్లిపురిగోపికాజార యసురసంహార నీ కంకితముగ
నాదికవీంద్రకావ్యము రెల్ల శోధించి క్రమత ప్రాప్తములు దీర్ఘములు నై న

యచ్చులమీఁదను హల్లులమీఁదను గలుగు రేఘుకారములు వచింతుఁ
 దాల్గపాకాన్వయోదధిపూర్ణ ధవళదీధితి ¹ పెద్దతిరుమలదేశీకుండు
 మొదలైనవారలు మునుపు రచించినయని యెల్ల జాలవా యనఁగ నలదు
 వెండియు నొకకొన్ని వెదకి కూర్చిఁ గవిరాజులు మేలని ప్రస్తుతింప
 నిట్టి వెట్టియు నని యిట్లు శ్రీందను జడ్డ లుండెడులిపు లెల్ల బండితాలు
 పీనిద్విత్వము లొకవేళ బోయిన బోవు జెటిపోతు కటిమేక గొటియ యనఁగఁ
 జనిరి కాంచితిరి చేకొనియెడ రనియెడునని మొదలైన క్రియాపదముల
 తుదలను సంస్కృతపదములందును దద్భవములయందును జకారములు లేవు
 క్రచ్చుట బ్రతుకుట గ్రాలుట మొదలగుకారము లేఘవర్ణములె యగును
 జేకూటె ననుటకుఁ జేకుటె నని యిట్లు పొడుగు లెల్లను హస్తములుగఁ జేసి
 పలికెడువేళ రేఘములును తాలును మునుపటియట్లనే తనరుచుండు
 రా దక్క సకలాక్షరములమీఁదను గ్రార కదియ నకారక్షకారము లన
 నట రవర్ణమున కొక్కటికిని దై నిఫ యని నిల్చుటను రేఘ మనఁగఁ బరఁగ
 నరదంబు సేనాంగ మరుగుట పోవుట యరి కప్ప మరసగ మరును వింత
 యరయుట వెదకుట యిర వొందు టమరుట యిరుపదంబు యుగార్మిరవు నెళవు
 కలనఁ బెట్టురుముట గద్దిక సేయుట యురిఁజించు టురు ² లొడ్డు టురులఁ ద్రోయు
 టురుపడించుట ³ వీక నొత్తుట యురుపడి యురియాడుటయు డెంద మురియఁ జేయు
 తెరగలి చిచ్చు మేఁకెరు వెరమానుట యెర గాఁగ భోజనం బిడి యెరియుట
 యొరు లొండొరులసొమ్ము లొరయుట 'యెరిమె కేకరివాడితూపులుకరిసెముకృషి
 కరువలి పుత్తడి కరఁగి యీకరఁజిని గురుగునఁ బోసి యొక్కరుఁడు చేసె
 గరవాలు ముక్కర కరకరల్ కరకరి కరిగోరుటలు కనికరము వాన
 గురియుట తొలుకరి కొరఁ బ్రాణములు కరకరఁ గ్రాలి కర మొప్పఁ గెరలి పడుట
 గరిత బంగరుమేను గరు దాల్చెఁ గరిచెడి గరిగె చేబట్టుట గరువతనము
 గిరగిర వ్రాయ వేగిరపడి జేగురుకొండవై గురుపోతు గురును పట్టి
 గురువులు బారుచు గురువుగా గురుగాకు గురుగులఁ బెట్టి ముగ్గురును వండి
 చెరుచుటయును' మరి చెచ్చెర చేటును జెరుగుట చెరువులోఁ జొరువఁ జేసి
 చొరక యచ్చెరువుగా చిరుగనికొకలచెరఁగులు చించుట చెరగు మనుట
 తరచి యాడుటయుఁ జిత్తరుబొమ్మ తిరఁగలు తరిచినమజ్జెగ తరము బడిత
 తరము శక్యము మూఁడుతరములచుట్టంబు తరలఁ బారుట తరతర దిరుగుట
 తిరిసినకూడు మార్తురమేనినెత్తురు తెరలఁ గాఁగిననెయ్యి తెరవృత్తోడు

1 మేటి(ప); వేద(పూ.ము). 2 లొగ్గు (ప). 3 వీఁగ (ప). 4 యెరిమి(వా).

తెరతెర వచ్చుట తెరలు గట్టుట రెండు¹ తెరగుళివారిలో దొరలుకొనుట
 తొరితొరి చెవుట దొరగుట బెదరుట దరి దొక్కి జూదరి దరికొలుపుట
 దురము నేయుట దురదుర బోయి కుదురుట దొరయుట సరియౌట దొరకొనుటయు
 దొర రాజు దొరకొలు దొరుగుట బొసగుట నర² వెండు కలు పెద్దనరము నురుగు
 నెరయఁగాఁ జల్లుట నెరసులు పరుసంబు పరువులు వెట్టుట పరపు నిడుపు
 పరిచను చెంచుట పరిగొని పరిపరి పరపుట నించుట పరునడి యనఁ
 బరిమారుచుట పెనుపరి నేరుపరి దొడ్డపరి చప్పరంబు చెప్పరము పరగఁ
 బరికింప పరసు పొంపిరి వోవఁ బిరిగొని పురపురఁ బొక్కుట పురిటితెగవు
 పురుడిడు పురికొలుపుట తుట్టెపురుగులు పెరగుట నిక్కుట పెరుగు పెరడు
 పెర తేనె పొరిపారి పారుగునఁ బొరిగొని పొరిగడుగుట పొరపొచ్చెము పొర
 పొరలుట చీపురు పొరకలు బరిక³ బరుజాలు గజ్జెలు బరవసంబు
 బరు లుబ్బఁగా నానవాలు ద్రావుట బరిమేను గంధపుచెక్కమీడిబరడు
 బిరుదు లబ్బరము గొప్పెరకాయ బెరయుట బురబురఁ బొంగుట⁴ బురుదనేల
 మరులు మోహముబుద్ధి మరుపుట తామర మరియాద క్రమ్మర మరలి చనుట
 మిరియంబు మురిపెంబు మురియలు తునియలు మురమురలాడుట మొర మెరయును
 మొరపనేలయుఁ దేంట్లు మొరయుట మొరడును ర మ్మని సిలుచుట రచ్చ రంగు
 రంకెలు రజ్జాలు రమణ రక్కసి రహి రిచ్చలు రిత్తయు రెట్టు రెండు
 రేవర వివరంబు తెరువరి తలవరి యెవ్వరు నివ్వరు నవ్వ రనఁగ
 వరిచేను వరుజాలు వరుసయు వరపును నోవరి విరవిరఁ బోవు టనఁగ
 విరిసినవిరు లెల్ల విరియఁ జల్లుట కౌలువురు పలువురు నలువురు పదువురు
 వెరువరి⁵ వెరువాక వెరుసు దూసరియొడ్లు సరకు లమ్ముట సరి సరకు కొనమి
 సిరికి నై సురియల సురుగుట సిరిబడి⁶ సొరిది మోహరములు హరువు గనుట
 మొదలుగా నొక కొన్ని పదముల హ్రస్వాక్షరములపై రేఖంబు లమరియొండు
¹ నారకు ల్లలవరు లారాట మారటం బారఁ గూరినకోక మారఁ గాఁగి
 నట్టిపా లారనియనల మారఁగ ధర్త మారనెఁ దనకన్నులారఁ కాచె
 శ్రమ మారఁ బొంగారఁ జల్లారఁ దనరార నిరిక లెట్టుట యిగురు వెట్టు
 ట్టిరేడు జగము లీరెలుగు హీనస్వర మీ రన నిమ్మ పేరురు పల్లె

1 వెండు కలు (ప. వా). 2 వెరువార (ప. వా). 3 సొరిది (ప. వా) కాని
 ర. లో సొరిది అనియేకాని సొరిది అనిలేదు. 4 అరికు.

* శ. ర. లో, తెలుగు అనియేకాని తెరగు అనిలేదు.

† శ. ర. లో, బురద అనియేకాని బురుద అనిలేదు.

యూరొట్టు టూరట యూర కుండుట దొంగ లేరి యనుట యది యేరి కనుట
 యూరొరి యనుమాట కోరుచుకొనుటయు నొర వోయినగోసే లొరసిలుట
 *కూరుట కల్లు కూరు మెఱుంగులు పటుకూరు ముక్కూరుపంట రిపులు
 కారు కారింనుట కడు నొప్పి పెట్టుట కారాకు కారాట కారియంబు
 కూరుట పొరలుట కూరుకు నిద్ర చెకూరుట కూరిమి కూర దినుట
 యెమ్ములు గూరగా నేయుట గాలంబు గూరుట దానికి గూరుతు ననఁ
 గోరిక గోరుట కోరప్పనము పంది కోరాడె కోరడి కోర గిన్నె
 గారలు భక్త్యముల్ గారాము బంగారు గోరు గారాబంబు గారవంబు
 చీరికి గొన కైదుచీరలు చేరుట చేరువ చెంతలఁ జేరఁ డనఁగఁ
 జీరుట పీలుచుట చూరవఁగాఁ బొడి చేరు ద్రావుట చూరి చిన్ని కత్తి
 తా రెల్ల నేగిరి తీరనికినుకతోఁ దూరుపునాటికిఁ జేరు లెక్కి
 తేరద మనుచు నేతేర తేరకు తేర తేరొరి సొమ్ములు తోరముగను
 దూయలు వలుకుట నారచీరలు వింటినారి విన్నార కన్నార మనఁగ
 పరు ద్రావుట పోర పి రయి పోవుట నేరుపునేరేడు నోరు విడుట
 పూరేడు జగడంబు పేరుట పే రాఖ్యపేరిననేతులు పేరురంబు
 పోరామి పోరవి పోరొరి యనుటయు పోరుట పోరాట పోరితంబు
 బారు గట్టుట దైత్య బారికిఁ దప్పట బారెడు బీరంబు బూరటిలుట
 బూరుగుచెట్లలో బూరగ యూఁగుట బూరలు బేరంబు బేరజంబు
 బోరనిమోయట బోరుఁగొండ లనంగ బోరలు క్రిందుగా బోరగిలుట
 మారటమూర్తి యై మారిమగుండుట మారేడు వేమారు మారుతు రన
 మారలు మేరలు మోరతోపు లనంగ రాయంచ రాచూరి రాయడి పడి
 రాణ రాణించుట రాయలు రాణువ రాపొడి రాముల్లు రాను రావి
 రాటుట రాజుట రాచుట రాలుట రాగిలుటయును రారా యనుటయు
 రాము పొ మ్మనుటయు రాకాపు వలచు పోరా వినురా యేలరా చలంబు
 రీతి గా దనక నీరీతి రూపిండుట రూపుట రూపరి రూపు రూక
 రేయి గేదంగిపూరేకులు రేయెండ రోజు రోకలి రోలు రోవెలది
 ఘనులార బాలురు కాలారి జాలారి లేరు కోలారి తలారి కాండ్లు
 జారువ మశ్వంబు వారనికోపంబు వారింనుకొనుటయు వారకులును
 వారక వార లెవ్వారును దెలియనివారు గా రిది యెల్ల వారకంబు

* క. ర. లో కకటరేఫమేకానీ లఘురేఫములేదు.

1 కాండ్లు (పూ. ము); "కొరల్లు (ప)."

వీరలసాటి లే రీరాజ్యమున నన సారల జూదంబు సార సార
 సైరణ లేక వేసారుట మారలు సోరణగండ్లును సేరుపసపు
 తే. సారు సారంబు నోడ బేహరి వింత, హోర యనునట నాదిగా నొక్కకొన్ని
 తెలుగుపలుకులలోపల దీర్ఘ లిపుల, పైని దనరారుచుండు రేఫములు కృతులు.

హ స్యాశ్రరములమీది గేఫములకు రూపములు.

అరదము=సేనాంగము	శరవడించుట=వీరకనొత్తు	కనికరము=పాడి
అరుగుట=పోవుట	ఉరువడి=బిగ్గర	వాన గురియుట
అరి యనఁగా దనకంటెదొ	ఉరియాడుట=డెంద	మరి తొలకరివానలు
డ్డరాజునకు బెట్టెడుపన్ను	యఁ జేయుట	కొరఁబ్రాణము
అర, అనఁగా సగము. దీనికి	ఎరగలి=చిచ్చు	కరకరఁగ్రాలుట
లక్ష్యము:—	మేఁకెరువు=మేఁకపెంట్రిక	కర మొప్పుట=మిక్కిలి యొ
అరగంటఁజూచుట=సగము	ఎరమానుట=ఎరపరికమువి	కెరలుట
కంటఁజూచుట, అరవా	డుచుట, ఎరగా నాహ	గరిత=పత్రి వ్రత
యి=సగమునోరు, అర	రముఁబెట్టుట	బంగరు=పైడి
గొఱత= సగముతక్కు	ఎరియుట	మేను గరు దాల్చుట=గగు
ని-ఇవి మొదలైనవి	ఒరులు=అన్యులు	రుపాడుచుట
అరుచు=వింత	ఒండొరులు=ఒకొకరు	గరిచేడిగరిగె=పెండ్లివేళ వే
అరయుట=వెదకుట	సామ్మలారయుట=ఒరగం	తఁబట్టుకొనియుండెడిముంత
ఇర వొంచుట=అమరుట	టును వ్రాయుట	గరవతనము = సరకు సేయక
ఇరు=అనఁగా. చెండు దీనికి	ఒరి మి = కలిపికోలుతనము,	పోవుట
ఇరువాగు, లక్ష్యములు	ఒరిమి యనియుం గలదు	గిరగిర వ్రాచుట
ఇరువంక,	కీకరి=వాడితూఁపులు	వేగిరపడుట
ఇరువురు=ఇద్దఱు,	కరిసెము=కృషి	జేగురుకొండ
ఇరువాయి=చెండునోరులు,	కరువలి=గాలి	గురుపోతు
ఇరుగేలు=చెండుచేతులు,	పుత్తడి కరఁగుట=కరసాల	గురుమలవరపు గురుమలు
ఇరుమేను, ఇవి మొదలైనవి	ఈకరణిని=ఈరీతిని	గురువులు బారుట = గమన
ఇరవు=నెళ్ళవు, చుట	కరుఁగునఁబోయుట = పో	విశేషము
ఉరుముట=జగడమునగడ్డిం	ఒక్కరుఁడు త్రఁబోయుట	గురువుగాను= దొడ్డగావను
ఉరణించుట	కరవాలు=ఖడ్గము	గురుగాను=గురుగుమార
ఉరు లొడ్డుట=వేలుకాని	మొక్కర=మొత్తము	గురుగులు=పిడతలు
ఉరులఁ ద్రోయుట = కోట	కరకరలు	ముగురు
లు మొదలయినవి పడఁ	కరకరి	చెరుచుట
గొట్టుట	కరి గోరుట	చెచ్చెర

చేటను చెరుగుట
 చెరువు=తటాకము
 చొరవ=జేసికొనుట
 చొరక=చొరకపోవుట
 ఆచ్యైరవండుట
 ఆచ్యైరువు
 బిరుగనికోక
 చెరగులు=అంచులు
 చెరగుమనుట=తరచియాడు
 చిత్తువు=బొమ్మ
 తరగలు=కరళ్లు
 తరచినమజ్జిగె
 తరము=బడితె
 తరము గాదు, అనగా క
 క్యముగాదనుట
 మాడుతరములచుట్టము
 దేహము తరలఁ జారుట
 తరతర
 తిరుగుట=సంచరించుట
 తిరిగినకూడు
 మాడ్చుట=పగవఁడు
 మేనినెత్తురు
 తెరలఁ గాఁగిననేయి
 తెరువు తోడు
 తెరతెర వచ్చుట
 తెరలు గట్టుట
 రెండు తెరలు = రెండు
 తెగలు
 తొరలుట=కలయుట
 తొరితొరి
 చెనుట తొరుగుట
 జెడరుట చింత్యము
 దరి ద్రొక్కట
 జూదరి
 దరికొలుపుట [నేయుట
 దురమునేయుట = జగదము

దురదురఁ బోవుట
 కుదురు నేయుట
 దొరయుట=సరి వచ్చుట
 దొరికొనుట
 దొర=రాజు
 దొరకోలు
 దొరనుట=పొసఁగుట
 నర వెండు కలు
 పెద్దనరము=జీవనరము
 పిటిమరుగులు
 నెరయఁ జలుట
 నెరసులు
 పరుసము
 పరువులు వెట్టుట
 పరపు నిడుపు
 పరిచను చెంచుట
 పరిగొనుట
 పరిపరి
 పరపుట=నించుట
 పరువడి
 పరిమారుచుట
 పెనుపరి
 నేరుపరి
 దొడ్డపరి
 చప్పరము
 చెప్పరము
 పరగ
 పరికింపుట
 పరసు
 పొంపిరి వోవుట
 పిరిగొనుట
 పురపురఁ బొక్కుట
 పురిటితగవు
 పురుడు...ఈడు
 పురికొల్పుట
 కుట్టెపురుపులు

పెరుగుట=నిక్కుట
 పెరుగు
 పెరడు=ఇంటివెనుక
 పెర=తేనెతెట్టి
 పారిపారి
 పారుగు
 పారిగొనుట
 పారిగడుగుట
 పారపాచ్చెము
 పార
 పారలుట
 చీపురు
 పారకలు
 బరిగట్టె
 బరుజాలు=గజ్జెలు
 బరవసము
 బరులు=వశులు
 బరిమేను=దిసమొల
 గంధపుచెక్కమీది బరడు
 తాఁట
 బిరుదులు
 ఆబ్బురము
 కొబ్బెరకాయ
 పెరయుట
 బురబురఁ బొంగుట
 బురుదనేల
 మరులు=మోహము
 బుద్ధిమరుపుట
 తామరపువ్వు
 మరియాద
 క్రమర
 మరలి చనుట
 మిరియము
 మురిపెము
 మురియలు=కురియలు
 మురములాడుట=కోపము

మదిలో మొరమొర
మొరపనేల
లేంట్లు మొరయుట=కూ
యుట
మొరడు=మోటు
రమని పిలుచుట
రచ్చ రంగు
రంకలు మైచుట
రజ్జులాడి
రమణ
రక్కసి
రహి
రిచ్చపడుట
రిత్తు రిత్త
రెట్టపడుట
రెండు చేతులు
దేవర
వివరము
తెరువరి
తలవరి=తలారి
ఎవ్వరు
దానమివ్వరు
నవ్వరు
వరిచేను
వరుజులుగట్టుట
వరుపు=వాన లేకుంటు
వరుస
ఓవరి
విరవిర బోవుట
విరియుట=విప్పట
విరులు=పువ్వులు
విరియఁ జల్లుట
కొలుపురు=కొల్పలము
పలుపురు
నలుపురు
పడుపురు

వెరవరి
వెరవాక
వెరుసులు వేయుట
దూసరివడ్డు
కేసురులు [యు
దినసురులు మొదలయిన వన్ని
సురకు అమ్మట
సురి
సురకు గొనమి=పరవసేయక
పోవుట
సిరి=లక్ష్మి
సురియలు=చూరుకత్తులు
సురుగుట=చచ్చుట
సిరిబడి
సారిది=చాలు
మోహరము = దండునకుఁ
బెద్ద మొన
హరుపు=ఉపాయము
ఇవి ప్రాస్తాక్షరముల
మీఁది రేఫములు.
—
దీర్ఘాక్షరములమీఁది
రేఫములగురూపములు.
ఆరెకులు=తలవరులు
ఆరటము
ఆరటము
ఆరఁ గూరినశోకము = తీర
వాడినదుఃఖము
ఆరఁ గాఁగినపాలు
ఆరనియనలము = శమింపని
యగ్ని
ఆరగ ధర్మము
ఆరయుట=పరామర్శించుట
తనకన్నులారఁ జూచుట=క
న్నులనిండుగఁ జూచుట

శ్రమమారుట = బడలిక
దీరుట
పొంగారుట=పొంగుదీరుట
చల్లారుట=చల్లదనము నిం
తనరారుట [డుట
ఈరికలెత్తుట= ఇగురువెట్టు
ఈరేడుజగములు [ట
ఈరెలుగు=హీనస్వరము
ఈరు=ఇమ్ము
ఊరు=గ్రామము [పుట
ఊరార్పుట = దుఃఖ ముడు
ఊరకుండుట=చాలించుట
దొంగ లే రని యడుగుట
ఇది యేరికి=ఎవ్వరి కనుట
ఓరి యని పిలుచుట
ఓరుమకొనుట
ఓర వోయినగోనెలు
ఓరసిలిపోవుట
కారులు=కల్లులు
కారు మెఱుంగులు
పటుకారు
ముక్కారుపంట
రిపులుకారు
గారిండుట=గొప్పిచేయుట
కారాకులు
కారాటము=వ్యాపనము
కారియము=కర్జము
కూరుట=పొరలట్ట
కూరుకు=నిద్ర
చేకూరుట
కూరిమి
కూరదినుట
ఎమ్ములు గూరఁగా నేయుట
=యొముకలు నాట నే
యుట
గారము కూరుట=నాటుట

దానిఁ గూతురు ననుట

కోరిక

కోరుట

కోరు అప్పనము

పంది కోరాడుట

కోరడి=ఆవరణము గా వేసిన

పొడిమట్టిగోడ

కోరగిన్నె

గారెలు=భక్త్యములు

గారాము

బంగారు

గోరు=నఖము

గారాబము

గారపము

చీరికిఁ గొనక

అయిదు చీరలు=కోకలు

చేరుట

చేరువ=సమీపము

చేరఁడు

చీరుట=పిలుచుట

చూరు=పొడి

చేరుద్రావుట

చూరి=కొంచెపాటికత్తి

తారెల్లరు=తమరందఱు

తీరనికినుక=శమింపని కోప

ము

తూరుపునాడు

తేరులు=రథములు

తేరెదము అనుట

ఏతేరిన వచ్చిలేని అనుట

తేరకు తేర, తేతేర యని

యుం గలదు

నుట

తేహోరి=సాములు తేహోరియ

తోరము

దూరులువలుకుట

నారచీరలు

వింటినారి

విన్నారు

కన్నారము

వీరు ద్రావుట

పోర వీ రయి పోవుట = చ

చ్చుట

నేరుపు

నేరేడు=చెట్టు

నోరు వడుట

పూరేడుపిట్ట

జగడము పేరుట

పేరు=నామము

పేరిననేతులు

పేరురము = పెద్దతొమ్మ,

పేరాముదపు గింజలు

మొదలయినవి

పోరామి

పోరచి=కూర

ట్ర

పోరోరి=పోరాచోరియను

పోరు

పోరాటము

పోరితము

బారు కట్టుట

వానిబారికిఁ దప్పట

బారెడు

చీరము

బూరటిలుట

బూరుగుచెట్టు

పెద్దబూరుగ యూరుట

బూరెలు=పిండివంటలు

ఓడబేరము

బేరజము

బోరని మోయుట

బోరుగొండలు

బోరలు క్రిందుగాను బోర

గిలుట

మారట=మార్చి

మారి మసంగుట

మారేడు

వేమారు

మారుట

మారుతురు=పగవారు

మీరలు=మీరును

మేరలు

మోరత్రోపు

రాయంచ

రాచూలి

రాయడిపడి

రాణ

రాణించుట

రాయలు

రాణువ

రాపొడి=రాచినపొడి

రామల్యపండు

రాను=యథార్థము

రావిచెట్టు

రాచుట

రాజుట

రాయుట

రాలుట

రాగిలుట

రారా యని పిలుచుట

రాను పొమ్మునుట

రారాపు

వలదుపోరా

విసురా

ఏలరా చలము

రీతి గాదు=నడితి గాదు

ఈరీతి

రూపించుట

రూపుట=ఒకరిని తెలుపుట

రూపరి

రూపుచెడుట	జాలారి	వారకము
బంగారురూక	జేరు	వీరలసాటిలేరు
రేయి=రాత్రి	కోలారివాడు	సాచలజూదము
గేదంగిపూరేకులు	తలారికాడు	సాచసాచి
రేయెండ=వెన్నెల	వారుపము=గుట్టము	సైరణ లేక
రోజు పుట్టుట	వారనికోపము = శమింపని	వేసారుట
రోకలి	కోపము	నూరెలు
రోలు	వారింతుకొనుట	సోరణగండ్లు
రోవెలడి=లంజ	వారకలు	నేరుపసుపు
ఘనులార-సంబోధనము	వారక	సారు
బాలురు-ప్రథమాబహువచనము	వారలు	సౌరంబు
కాలారి	ఎవ్వరు	ఓడ బేహరి
	తెలియనివారు గారు	వింతహోరలు

ఇవి ద్వితీయశ్వాసములమీఁది రేఫములు.

అకార సీనమాలిక:—

అజనల ననియలు నోట నజచుట యతిమతి యజగోల అజము టబ్బు
 1. అజకట బెట్టుట యజచేత నజకాల నజవలు ద్రావిడు అజపు డటిసె
 అజిగిపోవుట కొంచె మగు అజమజ నేయు అజ లేక చను టజు గజపుకొనుట
 అజుపడి కోట్ల అజ పొజుడు గు జ్జాక్కటి రూపటి పాలపటి యేపజచుట
 పెంపటి సిగ్గటి బిట్టటి బెల్లటి నజయిల్లు కచ్చుజ యక్కజపడి
 2. యజకమ్మ అమ జంటులజ అజకం బిటియుట కదియుట యిటియుటయును నన
 నిజులు చీకటిబండియిజును క్రిక్కిటియుట యిజుకటం బిజుకన్న మిటినిచెడుట
 యుజుడు గొకొన డేరి నుజుకుట వే చను టుజపదం బెల్లడ నురుతరార్థ
 ముజు వన్నలా వను టుటిది బెట్టిద మయ్యె నుజక మానక మొగు లొడ్డి యుటిమె
 నుజకటి బలముటి యుటియని ల్లుటియుట యుజునిరోపంబున నుజులేపట్టి
 యెజపటికంబన నెజగుట మొక్కుట యెజుపు కెంపెజునునా డెటికెడెప్పు
 అజకలు నా అజక్క లెజుగుట తెలుసుట యెజుసామొకరిది యెజుచి మాంస

1. అజకట పొదుగుట (ప); అజకట బెట్టుట (వా). శ. ర. లో అజకడ అనియేకాని అజకట యనిలేదు. 2. అజకమ్మ అమజటులజకువ యిటియుట కది యుట యిటియుట కలసుటయును (ప).

పఱుచుట సేయుట ప్రవహించుటయు వేగ నుఱుకుటయును నగు నుచితభంగిఁ
బఱి కలు పఱియలు పఱివోవు టంపఱ పఱ తెంచి పఱిగొని పఱి పఱియలు
పఱు వై నపువ్వు చూపఱఁ బరిమార్చుట తెంపఱ పెంపఱఁ జెప్పిటిలుట
పిఱుఁదను వెనుకను బిఱుఁగు నితరంబు పిఱుసనుటయు దొడ్డ పిటికితనము
పుటియ కపాలంబు పెటి కలు గోనెలు పెటిగినమీసముల్ పెఱుకుకొనుట
పెఱ యితరార్థంబు పెఱుసనిపోవుట బఱబఱ సిడ్చి దబ్బఱ పలుకుట
బిఱబిఱఁ ద్రిప్పట బిఱుగులు బుఱుజులు మఱవ మృద్భాండంబు మఱుఁగుచాటు
మఱుచుట మఱునాఁడుమఱుఁదలు మఱుఁదియుమఱియు నేమఱుటపల్లఱుమఱుగుట
మఱుపడి క్రమఱ మఱు లేక క్రమఱి పడమఱ మఱుఁగాలు పెడమఱుట
మిఱిచూపు మిఱిమిట్లు మిఱిమిఱి చీకటిమిఱి మొంగె మిఱిమిఱి మెఱునులిడుట
1 మెఱుపులు మెఱుగుట మెఱుఁగు లీనుట కను మెఱుఁగుట దాఁగుట మెఱుకవెలితి
మెఱులుపెట్టుట మెఱ మెఱులుగా మెఱుయుట మెఱుగుడుకుక్కలు మెఱుకుతనము
ఱట్టు ఱంపిట్లుట ఱవ ఱంకు ఱవి కలు ఱవఱవల్ ఱంపము ఱంకు ఱవి
టిక్కలు వైచుట టివ్వున ఱువ్వుట టెక్క టెప్పలు టెల్లు 2 టెమ్మ టొమ్మ
3 వఱతయు వఱదయు వఱడు గూయుట వంగవఱుగులు వఱలుట విఱిగిచనుట
విఱివోవు విఱిగాలి విఱివిడి కంబము విఱుగుట వెఱ బొమ్మ వెఱ చఱుచుట
వెఱుట వెఱుగు నివ్వెఱ నుఱ స్రుక్కుట యసు ఱును ఱను టివి యాది గాఁగ
గొన్ని తెనుంగుఁబల్కుల ప్రాస్వములమిఁదఁ దప్పక బండితా లొప్పుచుండు
వెల్లంకితాతన బొల్లెను బండితా నిడుదవై గలుగదు నిక్క మనుచుఁ
గావున నేను దీర్ఘములపై గలపెద్దతా లొకకొన్ని యేర్పఱతు నింక
నాఱు సంఖ్యాపద మాఱడి యాటికెపంట చి చ్చాఱె బాపంబు లాఱె
నాఱనితేజ మూటాఱినముతైంబు తడియాఱె శ్రమ మాఱె దాప మాఱె
నాఱపు లాడె నో టాఱె దేహం బెల్ల నూఱడి చాలించు టూఱుగాయ
లుదకంబు లూఱుట యొక పం డేఱుట యేఱువనీమలో నేఱు దాఱి
కాఱుపోతులు హొంతకాఱి కాఱడవులు కాఱిమఁ బెట్టుట గానిలుట యుఁ
గాఱుట జాఱుట కోఱలు పండ్లు గీఱుట నాఱుటయును దీఱుటయు నయ్యెఁ
జేఱెడు మాడలు చీఱుట రెండు గాఁ జేయుట యుయ్యెఱఁ జేఱు లనగఁ
జూఱ యెల్లరిని దోఁచుట చోఱమీనులు చాఱబెబ్బులి చాఱవప్ప
జాఱుపయ్యెదలు బజాఱికన్నియలు మాజాఱంబులోన దుజాఱు లనగఁ

1 శ-ర. మెఱుపులు. 2 శ-ర. లో రమ్మ అనియేకాని టెమ్మలేదు. 3 శ-ర.
లో వఱద అనియేకాని వఱతలేదు.

దాటు మెకంబు లీతీటున దీటిమ దీటుట పొదలలో దూతీచనుట
 దేటి చూచుట గడి దేటుట ధర్తంబు దేటుట యింతకు దేటుదు రన
 సొన్నాటి నాటు వైచుట నాటు విడుచుట నీటు నిష్ఫలమిడినిండుబూడి
 పసపు నూటుట నూటుపయలు నన్నూటు మున్నూటు అన వెన దొమ్మన్నూటును ననఁ
 బాటుండు బ్రాహ్మణుఁ డేటు పాటుట యింకఁ బాటుట వెన్నిచ్చి పాటుటయును
 బడఁగిదేహము గలు పాటుట పీటుట చీటుట పోటుండు చిన్న వాఁడు
 బీటు వోషక యినుమాటు మా అడుగుట మాటి మసంగుట మాటుపడుట
 మాటుమా టాడుట మాటుమొగంబు వేమాటు పెద్దలమాట మీటి చనుట
 తాచు నీలపుతాయి తాఁగ వెన్నెలతేఱు తేసి తేసున గంగ తేపుతెప్ప
 తేఱుచుకుక్కలు తేల తేఱు ప్రేతేఱుచుట తోయుట వెదకుట తోఁచి ఎడుటి
 తే. వేటు ఎడుటయు వీటిడి వే తొకటియు
 నాదిగాఁ గొన్ని యాంధ్రవాక్యములయందుఁ
 బాదుకొను దీర్ఘ ములమిఁద బండితాలు
 వీని నెఱుంగక కృతినేయు వెట్టి గలఁడె.

197

కొనుచలమిఁది అకారములకు రూపములు.

అఱునఱులు=తునుకలు
 నోట నఱుచుట=కూయుట
 అఱిముటి=బడిబడినియనుట
 అఱుగొఱులు
 అఱుముట=అబ్బుట
 అఱుకటఁ బెట్టుకొనుట =
 పొదిగిటఁ బెట్టుకొనుట
 అఱుచేయి
 అఱుకాలు
 అఱువలు=ద్రావిడులు
 అఱువుడు=కుప్పసము
 అఱిసెలు=అప్పములు
 అఱిగిపోవుట=తక్కు వయి
 పోవుట
 అఱుమఱు సేయుట

అఱు లేక చనుట=అపోహ
 ము లేకపోవుట
 పెండ్లియలుగు
 అఱుపుకొనుట = దక్కించు
 కొనుట
 అఱువదికొట్టు
 అఱుపొఱుండు= పొట్టివాఁడు
 ఊక్కటి
 రూపటి
 పాలుపటి
 ఏవఱుచుట
 పెంపటి
 సిగ్గటి
 బిట్టటి
 పెల్లటి
 అఱుమూత యిల్లు

క్రచ్చుట
 అక్కుటపడి
 అఱుకమ్మట [లు
 అఱుంటులు=అఱుటికంబము
 అఱుటులు=క్రీలు పెడను
 గట్టుకొనెడుపూసలు
 అఱుకము= అన్న మఱుగకుం
 డుట
 ఇఱియుట=కదియుట దీని
 కి లక్ష్యములు:—
 ఇఱిచను=చిన్న చనుగవ
 ఇఱికికొనిపోవుట=కదియిం
 చుకొని పోవుట ఇవి
 మొదలైనవి
 ఇఱియుట=నలిగిపోవుట
 ఇఱులు=చీకటులు

బండియులును కదియుట
క్రిక్కిరియట = మిక్కిలి
ఇలకటము = కుసిలి
ఇలుకు = కొంచెము
అన్న మిఠిసిపోవుట = కది
యబడి ముద్ద కట్టుట
ఉలుడు = సురేంద్రుని
నుగ్గెకొనడు ప్రభుట
ఉలుకుట = వేగముగ
ఉలు అనగా మిక్కిలియ
నుట దీనికి లక్ష్యములు:-
ఉలునట్టివరము ఉలుత
ననుకల్గివోలయుగ ఇవి
మొదలైనవి.

ఉలువు = లావు
ఉలుది = బెట్టిదము
ఉలుక = మానక
మేలు ములుముట
ఉలుకటి
బలముటి
ఉటియ = దిట్ట
ఉటియుట
ఉలుని = తెగున
ఉలుతపట్టి
ఎలుపటికము
అడుగుల కలుగుట = మొ
క్కుట
ఎలుపునన్నె
ఎలుకువాడు
ఎటిక = చెప్పుట
ఎలుకలు = టెక్కలు
ఎలుగుట = తెలిసికొనుట
ఎలుపుసొమ్ము = మఱికరి
సొమ్ము
ఎలుచి = మాంసము
ఒలులుట = పోకించుట

ఓలువ = దేహము
ఒలుగాల నిలుచుట
ఒలు = కత్తిమీడిమూత
ఒలుకటపుదోవనుబోవుట
ఒలుపులు = ఎమ్మెలు
ఒలుగుబిళ్ల
ఒలుగు పంక
కలుపుట = నేర్పుట
కలుతలు = పోకిళ్లు
కలుదలు = బుద్ధులు
కలుటి = మంతువాడు
కలుకు = కౌతిన్యము దీనికి ల
క్ష్యములు:- కలుకెప్పుట
కలుకులాడుట ఇవి మొ
దలైనవి.

కలువు = దుర్బిత్తము
కలు = కప్పు దీనికి లక్ష్యము
లు:- కలుకంతుడు
పోకకలు
తమ కలు
నలకలు ఇవి మొదలైనవి.
కలుచుట దీనికి లక్ష్యములు:-
పండ్ల గలుచుట వేళ్లు
గలుచుట పూరి గలుచుట
పింజపింజ గలుచుట ఇవి
మొదలైనవి.

కలుపుట
కలుయుట
ఉక్కలు = పిండివంట
పక్కలు
కులుమాపుచీర = కొంతమా
త్రము మానినచీర
కులు = కంటు
కులుచ = కొంచెము
కులులు = వెంట్రుకలు
కులువలిగొనుట

కులుకులు
కులుకులు
కులుగొని
కులుగడ
కులుపు = ప్రణము
కొలుకొలులాడుట
కొలుత = తక్కువ
పండ్లు గొలుకుట
గుల్లుపుకొలుడ ప్రదుచునది
కొలుడు = ఆకాశమున బా
కొలు = పని దీనికి లక్ష్యము
లు:- కొలుగామి కొలు
గాదు కొలుమాలుట కొ
లు అవుట కొలుగలవా
డు ఇవి మొదలైనవి.

కొలులుట = పూర్ణ మవుట
కొలువినిగాల్చుట
వానికొలుకు = చతుర్థి
గటికెనట్లులు
గలుగుకాయలు
గటిసె
డగలు = సమీపము
అంపగటి
పగలు = పగ వాడు
గిటికొనుట = కప్ప వడుట
మోటగిలుక
గిలుమెట్లు = గిలుక చెప్పులు
గిలులు వ్రాయుట
గీలుట గ్రము
గులుక పెట్టుట = నిద్రావికా
గులుగులు
గులుపెట్టుట
గులుకొని
గుటిగడచుట = మేరదప్పుట
గులుకొండి
గులుకు

గుణములు=గింజలు

తలఁగొనుగుట

గొలువంకపిట్టలు

గొలుక కట్ట

వా చలుచుట

కొండవలికొండచలుచుట అడ

చుట దీనికిలక్ష్యములు:-

చేతఁ జలుచుట వీఁపు

జలుచుట నేతఁ జలు

చుట గోడ నున్నము

జలుచుట యిది మొద

లైనవి.

గట్టుచలులు=కొండచరులు

చిచ్చులు = ఇంగలము దీనికి

లక్ష్యములు:- చిచ్చుపి

డుగు చిచ్చుకన్న చి

చ్చుకొల = అగ్నేయా

స్త్రము ఇవి మొదల

యినవి.

చిలుత = కొంచెము దీనికి

లక్ష్యములు:-చిలుతప్రా

యము చిలుతనడుము చి

లుతగండు ఇవి మొద

లైనవి.

చిలు=పిన్న ఇందుకు లక్ష్య

ములు:- చిలునవ్వు

చిలుచెనుట చిలుదొడ

మొదలయినవి.

చిటికొట్టి

చిటిమి

ముచ్చిటితనము

చులుకుపుట్టుట

మేను చులుచుట గాల్పుట

చెలుపు

చెలుకబట్టుట

చెలులాడుట

చెలుచుట

చెలుముట=రాచుట

చెలుగుట

చెలుసాల

చెలుకులు

చెటిసగము

జటిజటి

పూజటి

జాజటి

జటిగొని

జలుపుట = అలస్యముచేయు

జలుజలు

జలుగుట=పోవుట

వెజలుట

జిలుజిలు ద్రిప్పుట

జంజలువెంట్రుకలు

జొలుజొలు

తలుగుట = వెలితిలవుట

దీనికి లక్ష్యములు:-

నెయ్యి తలుగుట, మ

టియు, తలుగుటఅనఁగా

తక్కువగుట, దీనికిలక్ష్య

ములు:-ధారణ తలుగు

ట కొంత తలుగుట ఇవి

మొదలయినవి. కొన్ని

చోట తలుగుట, అనఁ

గా కొన్నిచేచుట. దీని

కి లక్ష్యములు:- తల

తలుగుట కూర తలుగుట

ఇవి మొదలయినవి.

తలుగటి = నిర్ణయించెడి

వాడు

తలుగని సంపద

తటి గొలుపుట

ము తలులు=వగులు

తలుచు=దట్టము

తటి=వేళ

వయనముతలుట

పుచ్చినతలుకలు

క తువులగు దఱియఁ జొ

తలుముకవచ్చుట చచ్చుట

తటిగొని నడచుట

తిలుగ=రెండవసారి

తిటి=పెనచుట

తులుగలి=కొంత

తులుము

వా తెలు=మోవి

వైడలు

తెలులినవాసన

తెలుకొలుపుట

తెలుపిసేయుట

కన్న తెలుచుట = పాపుట

దీనికి లక్ష్యములు:-

నోరు తెలుచుట, తలుపు

తెలుచుట ఇవి మొద

లైనవి.

తెలునలు=స్త్రీలు

తెలువన

తెలుగు=విధము దీనికిలక్ష్య

ములు:- తెలుగట్టిద

కో, తెలుగొప్ప, తెలు

గులేమి, ఇతెలుగున ఇవి

మొదలయినవి.

తొలులుట=కలయుట

తొలుగుట

ముందలును

అందలు

ఎందలు

కొందలు

ఇందలు

ఇద్దలు

పదలుట

పెద్దటికను
గద్దటికాఁడు
అది
కట్టెదులు

నఱుజా=కొంచెము - దీనికి
లక్ష్యములు:—నఱుజా
పేలు నఱుజాము లైములు
మొదలగునవి.

మాను నఱుకుట
నిఱుఁజేద
నుఱుమా=నుగు
ధాన్యము నుఱుపుట
కోకనెలవు=పొడవు

నెఱి=బాగు దీనికి లక్ష్యము
లు:—నెఱి దప్పి వడుట
నెఱి చెడుట నెఱిఁ బ
డుట నెఱిమొగము నె
టికులులు నెఱినొచ్చుట
నెఱిక్రొవ నెఱిచక్కఁ
క్రొచుట ఇవి మొద
లైనవి.

నెఱి యనఁగా దొడ్డ దీనికి
లక్ష్యములు:—నెఱితన
ము నెఱిగూఱుట=దొడ్డ
నాటుట నెఱినారసము
నెఱిసటి నెఱివారులు
నెఱిదాతలు నెఱిబిరుదు
లు నెఱిపంటలు నెఱి
చందురుఁడు ఇవి మొ
దలైనవి.

మఱియు నెఱి యనఁగా గొ
ప్ప దీనికి లక్ష్యములు:—
నెఱిమంట నెఱిదెవులు
నెఱివెంట్రుకలు మొద
లైనవి.

నీటియనుమిగుతను

నీటులు నెఱుపుట
నెఱిలేనిమి తుఁడు ప్రచుట
నెఱునుట=అంతట విస్తరిం
నెఱిక=కానె
నెఱుకులు=అయములు
నెఱులు=తలవెంట్రుకలు
కోక పఱపఱ చింతుట
పఱుసదనము

పఱుచుట = సేయుట దీనికి
లక్ష్యములు:—పఱచిన
పాల్లు చిక్కు పఱచుట
సిగ్గుపఱచుట భంగపఱ
చుట ఇవి మొదలైనవి.

కొన్నిచోట్ల పఱచుట య
నఁగా ప్రవహించుట దీ
నికిలక్ష్యము:—నెత్తురు
కాలువలై పఱచుట.

ఒకచోట పఱచుట - యన
వేగ నుఱుకుట దీనికి
లక్ష్యములు:—వెనుకొ
ని పఱచుట గుఱుమా ప
ఱచుట శత్రులఁ బఱ
పుట అమ్మలఁ బఱపుట
ఇవి మొదలైనవి.

పటికలు
పటియలు సేయుట బ్ర
పటివోవుట = ముంచుకొను
అంపఱక=ఓపక
పఱలెంచుట=వచ్చుట
పటిగొనుట=నిండికొనుట
పటిపటియలు సేయుట
పఱు వైనపువ్వు
చూపఱ పొగడను
పటిమార్పుట
తెంపఱ
పెంపఱ

తెప్పిటిలుట
పిఱుఁదను=వెనుకను దీనికి
లక్ష్యములు:—నానిపిఱుఁ
దనె చొచ్చుట బిఱిగి
పిఱిఁదికిఁ బాఱుట ఇవి
మొదలైనవి.

ఒకపట్టు పిఱుఁదు=కటిగల్గి
పిఱిసచుట
పిఱివోవుట=వెనుకదీకుట
దొడ్డపిఱికితనము
తలపుటియ=కపాలము!

పెటికలు=గోనెలు
పొడవు పెఱుగుట
అమ్ములు పెఱుకుట=పీకుట.
పెఱి యన మఱియొకటి. దీ
నికి లక్ష్యములు:—పెఱి
మూఁకలు పెఱిచేతలు
పెఱివారు పెఱిచోట
ఇవి మొదలైనవి.

పెఱుసనిపోవుట
బఱబఱ సిద్దుట
దబ్బఱమాటలు
బిఱిబిఱఁ ద్రిప్పట
బిఱిను గాలుట
కోటబురుజులు

మఱువ=మంటికుండ
మఱుఁగు=చాటు దీనికి ల
క్ష్యములు:—మాట మ
ఱుఁగు పెట్టుట కఱుకు
ఱుఁగుచోటు బఱవంతని
మఱుఁగుచొచ్చుట మొ
మఱుఁగు=కవచము కొని
దఱు మఱు తని యని
ఇవి మొదలైనవి.

మఱిచిపోవుట
మఱునాఁడు

మఱదలు
 మఱది
 మఱియు
 ఏమఱిపాటు
 పలుమఱు
 నుఱుగుట=మచ్చికయవుట
 నుఱుపడి
 క్రమఱు=తిరుగ
 మఱులేక=మఱుగులేక
 క్రమఱుట=తిరుగుట
 పడమఱు=దిక్కు
 మఱగాలు
 పెడమఱులుట
 మిఱిచూపుట
 మిఱుమిట్లుగొనుట
 ముఱిముఱి=చీకటి
 ముఱి=మొండెము
 ముఱిముఱి=బడిబడిని
 పిలమెఱుములు వైచుట
 మెఱుపులు మెఱుయుట
 మెఱుగు లీనుట
 కను మెఱుగుట=దాగుట
 మెఱుక=వెలితి
 మెఱు పెట్టుట
 మెఱు మెఱు లాడుట
 మెఱుగుట=కోపవికారము
 కుక్కలు మెఱుగుట
 మెఱుకుతనము
 ఱట్టువొందుట
 ఱంపిలుట
 వజ్రపుఱువలు
 ఱంకువోవుట
 పట్టుఱువి
 ఱువలు=కోపము
 ఱంపము

అవిధి
 టిక్కలువైచుట
 టివ్వున నెగయుట
 తాళను ఱువ్వుట
 చిలుకఁటెక్కలు
 కను తెప్పలు
 తెలుగడ్డి
 పూతెమలు
 బలుఱిము
 వఱత వెల్లి
 ఏఱివఱద
 వఱదుగూయుట
 వంగవఱుగు
 వఱులుట
 దండు విఱిగి చనుట
 విఱివోవుట
 విఱిగాలి
 విఱివిడి
 కంబము విఱుగుట
 వెఱబొమ్మలు
 వెఱచఱుచుట
 వెఱచుట
 వెఱగొంగుట
 నివ్వెఱపడుట
 నుఱునుఱు స్తుక్కుట
 అను ఱును ఱునుట
 ఇవి గుఱుచలమిఱుది
 ఱికారములు.
 నిడువలమిఱుది ఱికార
 చులకుహాపములు.
 అఱు=రెక్క దీనికి లక్ష్య
 మఱు:-అఱుచవులు అఱు
 మఱు అఱుమాట లివి
 మొదలెనవి.

అఱడిపోవుట
 అఱికిపంట్
 చిచ్చాఱుట
 పాపము లాఱుట
 అఱని లేజము
 డాటాఱినముత్యములు
 కోకతడియాఱుట
 శ్రమ మాఱుట
 అఱపులు
 దేహమంతయు నోటాఱుట
 డాఱడి విశ్రమించి
 డాఱుగాయలు
 నోరూఱుట
 ఓకపండ్లెఱుట
 ఏఱువనీమ
 ఏఱుదాటుట
 కాఱుపోతులు
 హంతకాఱి
 కాఱడవులు
 కాఱియఁ బెట్టుట=గాసిపె
 టుట
 కాఱుట=జాఱు
 కోఱు=నోటిపండ్లు
 గీఱుట=నాటుట
 పండ్లను గీఱుట=తీవుట
 చేతుదుమాడలు
 చీఱుట=నడిమికి రెండుగాఁ
 జేయుట
 ఉర్యూలచేఱులు
 చూఱు=అందఱినిదోచుకొ
 నుట
 చోఱమిను=చేప
 చాఱలబెబ్బలి
 చాఱపప్పు
 పయ్యెదజాఱుట
 బజాఱివాండ్లు

మాజామ = పెద్దకొలుపు	ఇనుమాలు	అరుగుట=పోవుట
సానడి	మాడుగుట	చెలుచుట
కుజాటి=ధనముగలవాడు	మాటి మసంగుట=గావు ప	తెలుగులు
తాటుట=పలుకెట	టుట	తొలుట
యీతీలున తీటుట = నేయ	మాటుపడుట	తొలుగుట
వలసిన పనితీటుట	మాటుమాట	నెరయుట=విస్తరించుట
తీటినమిట్టగుడ్డు	మాటుమొగము	పరిగొనుట
పొదలలో దూటుట	వెమాటు	వరిసనుచెంచుట
తేటిచూచుట	పెద్దలమాట మీటుట	పరిమెయి-పరయొకటి
తేటికొనచూచుట	తాచుట	పరిమార్చుట
గడిదేటుట	నిలపుతాయి	పెరుగుట
ధర్మముదేటుట	వెన్నెలతేడు = చంద్రు	క్రమర
ఇంతకుం దేటుదురు	తేసి	మరలుట
సాన్నాటి = అగసాలవా	తేసున	ఇవికులుచలమిడి రేఫ
వంగనాటు వైచుట	గంగతేవున	అకారములు రెండు
నీటు అనగా నిప్పుపెగిప్పి	తేవు	నగును.
యుం డెడుబూడిద	తేచుకుక్కలు	
పసపు నూటుట	తేల	
నూటుపదులు	తేగు	అరుట=శమించుట
పాటుడు=బ్రాహ్మణుడు	తేతముట	తీరనికినుక
ఏటు పాటుట	తోయుట=వెదకుట	తిరుట
ఇంకఁ బాటుట	తోతనడుట	పోర నిరయి పోవుట
వెన్నిచ్చి పాటుట	వేటు పడుట	మరిమసంగుట
దేహము గలుపాటుట	వీలుడి	వేమారు
వీటుట=చినుగుట	వేటొకటి	ఇవిదీర్ఘములమిడి రేఫ
పోలుడు=చిన్నవాడు	ఇవి నిడుదలమిడిబండి	అకారములు.
వీటు పోవుట	తాలు ఉభయ రేఫలు.	

కులుచలమిడి రేఫఅకారములు రెండును అయినవానికి లక్ష్యములు.

అలుగుట, పోవుటకు మౌనలపర్యమునందు:—

క. మలునాడె యగుట రెస్సగ

నటిగ, నినుం డవుడు వేడి యడరినదీపుల్

కులుగలి గొని పశ్చిమగిరి

చటికి ననతిదూరుఁ డై విళదుఁ డై తోచెకా.

చెఱుచుటకు సభాపర్వమునందు:—

క. నెఱుచున నింతకంటెను, దఱుమగ బాణంబు లేసి తడయక పగఱం

జెఱుకు నని యిగుముఁ జల్లుచు, నుఱక ధనంజయుఁడు రణజయొన్నతి నరిగెన్.

(అ. 2. 305)

తెఱుగునకుం గనిజనాశ్రయమునందు:—

క. నెఱయంగా నిభందము, తెఱఁ గెఱుగక కవితఁ జెప్పఁ దివురునతఁడు ద

బ్బఱచీకు చీకుగుఱ్ఱముఁ, బఱపినగతి నిఖిలహస్యపదనిరతుఁ డగున్.

200

(అ. 1. 4)

తొరఁగుటకు నృసింహపురాణమునందు:—

సీ.పా. పరమాత్మ పదములఁ దొరఁగి పాఠడు నేటి, తరఁగలపై లీల దాటి జాటి.

(అ. 1. 54)

అందే:—

తే. పొగడ మ్రాఁతుల మొదలను బుప్పరగము

‘పొఱఁగి నెత్తావి యందున నెఱయ పొప్పెఁ

బూచుకొఱకును మున్ను నింపులు దలిర్పఁ

గడఁగి వనలక్ష్మి యుమిసిన కల్లయనఁగ. (అ. 2. 69)

202

పరిగొనుటకు.

పరిచనుజెంచుటకు విశాటపర్వమునందు:—

చ. పరిచనుజెంచె గోగణముఁ బట్టె నన న్నిని పిన్న గాన మీఁ

దరయక రాజనందనుఁ డహంకృతితోఁ బఱు తెంచి నైన్యవి

స్ఫురణముఁ జూచి భీతిఁ దనబుద్ధి గలంగినఁ బొఱఁ జొచ్చె ని

పురుషునికౌర్యసంపదయు భూరిబలంబు నెఱుంగఁ డేమియున్. (అ. 4. 78) 203

పరిమెయి యన్నందునకు శాంతిపర్వమునందు:—

చ. పరిమెయిఁ బాటి పాఱఁ గని పట్టి వెపం బెడకేలు గట్టి తె

చ్చి రగురభిర్త నూచి యిటు సేరఁగఁ దే వల దీకృతఘ్నునిం

బొరిగిని వేలినుం డెనినఁ బోకడ మాలినవార మయ్య యి

ద్దురితకరీరముం దినఁగ ‘దోసము మా కని వార లాల్ల మిన్. (అ. 3. 505) 204

1 అచ్చుపడ్డనృసింహపురాణమందు ‘తొరఁగి’ ‘నెరయ’ రెంటులు లఘు రేఖ మున్నది. 2 గూడునె (ప. వా.) ఈపాకమాన యతిభంగము.

పరిమార్చుటకు.

పెరుగుటకు స్త్రీపర్వమునందు:—

క. పెరుగుట స్రగుట చపలం బొరయుట యగుచుంబు గాంగఁ బుట్టుట పాపం
జెరయుట పాయఁ బదార్థో, త్కరములనైజంబులెల్లఁ దప్పింప నగున్. 205
(అ. 1. 24)

క్రమముకు అరణ్యపర్వమునందు:—

మ. పటచుం దవృగఁ జేయలంతి నిలుచుం బట్టిక యాసాసలం
బిటువోవుం బొడలందు డిందు బొడముం బిట్టల్కి నేదాటుఁ గ్ర
వృత్తి చూచుం జెవి దార్చి నిల్చు మలయు న్నట్టాడుఁ గ్రోడాడు నే
మఱిన ట్లుండుఁ దృణంబు లాను నలయున్ మాయామృగం బిమ్మలన్. 206
(అ. 6. 327)

మఱిద లనుటకు భాస్కర రామాయణమునందు:—

చ. ఎఱిగి యెఱింగి మున్నతఁడె యెగ్గొనరింపఁడె దానికై కదా
చెఱఁ గొని వచ్చితిం బిదప నీత వృథాకథ లింక నేల పెం
పఱ బ్రతు కింత తీయనె ఖరాదులచావున కేమి చింత నీ
మఱిదలిబన్న మేపగిది మానిని యాగుదు సంధి చేసెనన్. (యుద్ధ. 784.) 207

నెరసె ననుటకు నృసింహపురాణమునందు:—

మ. ధరణీమండలి దిద్దిరం దిరిగె బాతాళంబు ఘోరై ని
ర్జరనాథ ప్రముఖాఖిలామరనివాసశ్రేణులం దోలిమై
నెరయం బంకజసంభవాలయమున న్నిండార నవ్వేళ శ్రీ
కరచైతేయతనూభవోద్భవకథాకల్యాణ ముద్ఘోష మై. (అ. 8. 141) 208
నిడుదలమీఁదిరేఫఱికారములు రెండునులయినవానికి లక్ష్యములు.

ఆనుటకు శాంతిపర్వమునందు:—

క. కారవులు సేయునవమతి, కారణముగఁ గోప మెత్తె గర్జనశబదనాం
భోరుహము గనుఁగొనఁగ ¹ శ్రమ, మారు వ్వావశము గాక యాతనిబుద్ధిన్. 209
(అ. 1. 18)

ఆదిపర్వమునందు:—

క. కాఱడవిఁ బఱచుమృగముల, నూఱడకం దిగిచి డస్సి యున్నతనిశ్రమం
బాఱంగ నెదఁ దాపము, దీఱగఁ జైవీచె నన్న దీపవంబుల్. (అ. 4. 18) 210

కాటులకు నుద్యోగపర్వమునందు:—

- ఉ. అఱిడిపోకయు న్ఫలము నందుటయుం గని పల్క నేరమి
నాటనోటిదాన నయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్ప కే
గాటులు ప్రియై రెద న్నినుడు కర్జము నెగును గాన వల్క మై
వీటిడి యైనమానిసికి వెండి వివేకము గల్గ నేర్పునే. (అ. 8. 107) 211

తేలుటకు రామాయణమునందు:—

- ఉ. మీఱినకోటలు నిగి గిలి మింటికిఁ బర్వినపల్లవేండు కల్
తీతినమిట్టగుడ్లు నతితిగ్గ తరం బగునట్టిపాహసం
బాటని తేజము న్దిశల నంటినచేతులు లోకరాజిలో
నేతినమేటిరూపముల నెంతయు నేర్పిరి రాక్షసు ల్పడిక. 212

తేలుటకు యుద్ధకాండమునందు:—

- క. తేలుదురు రిపుల నక్కట, మీలుదురును నిపుడు మూర్ఖ మెయి నిట్లున్నా
రాటనితేజంబులలో, నిటు పయిం గవిసి యున్న నిప్పులువో లెక. 213

నీటనుటకు.

త్రిపురాంతక దేవుని యువాహరణమునందు:—

- ఉ. అఱిడియాస నిరసధనాధిపలోకమునిండ్లవాకిట
మాటుట మాని శ్రీనగముతూరుపువాకిట దూటి పాపముల్
నిటుగఁ జేసి గంధపతి నిల్లను గ్రుంకి మనంబులోనిచి
చ్చాటఁగఁజేయు టొప్పుఁ ద్రిపురాంతకదేవునకై నమస్కృతుల్. 214

మాటి యనుటకుఁ గర్తవ్యమునందు:—

- ఉ. పాతినఁ జూచి కారవన్యపాలుఁడు సూతతమాజులోడ ని
కాఠియ మద్బలంబునకుఁ గాఁ దగునే వివిధాస్త్రసంపద
స్థితినెవ్వు గల్గఁగ నమేమపరాక్రమ నికుఁ బాండవు
హ్లాఠి తలంప నిదగుబలంబును జేవయుఁ జూపు మిత్తటిక. (అ. 3. 10) 215

వేమా యనుటకు నృసింహపురాణమునందు:—

- క. మీఱినహనులినుకకు, మా టలుగక యున్నమీసమగ్రక్షమ వే
మాటు గొనియాడఁగాఁ దగు, గీటునె పాత్వికులుబుద్ధిఁ గిల్పించయముల్. 216
(అ. . 95)

1 వీరిద (ప. వా). 2 వీటిడి (ప. వా). 3 వెంట్రుకల్ (ప. వా).

4 మాట (వా).

క. తెలిసితి నన్నయభట్టా, గులకావ్యములందు నాకు దొరకినరేఫం
బులు జాతు మఱియు నెందుల, గలిగినదగ వనక యవియుఁ గైకొనుటొప్పుకా.

క. తొలుతటివారలు వాడని, తెలుగులపలుకులను గలద్వితీయాంతస్థం
బులు గూర్చు తద్దేదం, బులు చెలియమి బుధులు ప్రాసములకు యతులకుకా. 218

లకారభేదంబులు:—

తే. దురితసంహర నిర్జరోక్షులనె కాదు, వెలయుదొడ్డకారంబు వికృతియందు
నెళవు దళవాయి మేళంబు నీ శ్లవంగ, బల్లెరం బనఁ గమ్ములకల్లె మనఁగ. 219

ఆ. ప్రథమమీద నుండుపంచమవర్గాది, షర్ణమునకు బదులు నచ్చి నిలుచు
లాఠి యనువకార మూతమై తెలుఁగున, బరువు వెట్టి చిక్కువడియె ననఁగ. 220

మూ. నూ — క్వచి దపి నస్త ఉదోతౌ దంబోష్ఠభవస్య వికృతిశబ్దాదా.

నీ. జాతివా గలవోధృశబ్ద మొక్కటి దక్క సంస్కృతాంధ్రముల మజ్జగములందు
శబ్దంబు మొదల నిశ్చయముగాఁ గొమ్ములు నోత్పంబులును గల్గి వొకటి నైన
వాకు శృంగములకై వడి నోత్పములభంగి శబ్దాదిఁ గలయవి స్వరము లగును
రెండును లాఠుల నుండుఁ గృష్ణుఁడు గిన్న వుట్ట మెదిసఁ జెట్టు వొలిసె ననఁగ
తే. నడుమఁగొమ్ములు సంస్కృతాంధ్రములరెంట, బలనీజాత్యక్షరములకే గలిగి యుండు
భావుకము నీవు భవుకంబు భవుఁ డనంగ, బొడవు దీవులు సవురంబు పువ్వు లనఁగ.

లఘ్వలఘుభేదంబులకు:—

మూ. నూ. — నాన్యేషాం వై ధర్మ్యం లఘ్వలఘూనాం రయో స్తు నిత్యం
స్యాత్. — 17

క. వైకృతకావ్యంబులలో, గాకోదరశయన లఘయకారము వారై
కైకొనఁ దగు ప్రాసములకు, జోకయె స్వరహాయలు వడికిఁ జొప్పడు టరుడే.

తే. ప్రియుఁడు రాఁడాయె సత్యభామయెడఁ గాఁగ
నెన్నిమాయలు పన్నెనో యెఱుంగరాదు
గాయఁగాఁ జొచ్చె శశి మింట నాయనంగుఁ
డేయఁగాఁ జొచ్చె సఖి చక్రి యేడి యనఁగ. 223

క. రెండర్థంబులపద్యము, లుండెడిచో నొకటి యచ్చు నొకయర్థమునకా
నిండుగుహ్యు నస ముర, ఖండవ వలసినచు లఘయకారము కృతులకా. 224

రాఘవసాండవీ కుముచందు:—

క. విని యతనిం దనపై నిడు, కొని యేగినియమికే దగనిఘోరార్తి యొన
ర్చినవాడ మీకు దండ్యుడ, నని తనుఁ జెలుపుచును వారి కప్పనఁ జేసెన్. 225
(౨. 1. 25)

సీ. త్రైయత్వ పానీయ పీయూష వైయూత్య హైయంగవీన వైయాసిక త్వ
దీయ స్వకీయా స్పదీయ మదీయ ప్రభృతులను ¹గియ్యలు పెట్ట రాదు
క్షయ్యజయ్యవ్యాయ్యసాహాయ్య సాన్నాయ్యభాయ్య హేయ్యములనికాయ్యములను
గ్రయ్యశబ్దమునను గియ్యలు గల వని తెలిసి ప్రాసములకు నిలుప వలయు
తే. పైయెద సయాటయు నొయారి బలుగయాళి, యుపదంబులఁ గొన్నిటివరసిచూడఁ
దొలఁగు నిలుచును గియ్యలుచెలుగులందు, సత్యభామాముఖాంభోజచంచరీక. 226

శశిజించుచరిత్ర మునందు:—

ఉ. పయ్యెడఁ బాపి గుబ్బలను బాహులఁ బట్టఁగ నిచ్చి మోవిపైఁ
దియ్యనిమోవియు న్ననను దీరఁగఁ గ్రోలఁగ నిచ్చి యిప్పు డో
తొయ్యలి నీవి ముట్టినను ద్రోచెద వేసుఁగు నిచ్చి యంతశం
వియ్యక కయ్య మాడఁ దగునే నను నీగతి నేఁచఁ బాడియే. 227

చిత్ర భారతము నందు:—

ఉ. ఆయమరాచలంబు ధను వై విలసిల్లఁగ విఘఁ డమ్ముగా
వేయువిధంబులం బరిధవిల్లెడుశింజిని గూర్చినట్టికూ
లాయుధు ²నొక్కమాత్రమున నంగము వ్రయ్యఁగ మోది మించి తోఁ
దీయనివింటనే వెనుకఁ దీయనివీరమున న్ననోభవా. 228

రేఫమునకు:—

తే. జాత వైరంబు నొంది ప్రాసంబులందు, విశ్రమములందుఁ దమలోన వేలు గలిగి
దేవదానవు లట్లన తెనుగులందు, మించి రేఫజకారముల్ మెలగుఁ గృష్ణ. 229

క. శ్రమయక రేఫములకు రేఫములకు తాలకును తాలఁ బ్రాసములకు వి
శ్రమములను జెప్పఁ దగు నీ, శ్రమ మెఱుఁగక రెండునుం గుకవి గూర్చుగృహిత. 230

అ. ³సారది భోజకన్య నరదంబుపై నిడి, రేయిఁ చెచ్చె ననగ రేఫ మయ్యె
మఱియనక సిగ్గ పఱిచి రుక్మిని జాల, అట్లు చేసె ననగ తా మాకుంద. 231

తే. చెల్లు నని ముందు భీమన చెప్పె ననుచు, గలుపుదురు రేఫములను అకారములును
దువ్వకవు లవి యొక టైనఁ దొంటిపెద్ద, అందఱును నేల విభజింతు రని తెలియరు.

క. వలసినరేఫులకారము, అలవడుఁ దా మొకటి కొక్కటని భీమనయే
పలుకుట గలిగిన నాతఁడు, గలిపినలక్ష్య మొకటైనఁ గనబడ కున్నే. 283

ఉ. బహిరపోతరాజకృతభాగవతంబు సత్కీణంబు గా
కిమహి నేమిటం గొడువ యెంతయు వారని చూడఁగాను రే
ఫములు జాలునుం గలసి ప్రాసము లైనకతంబునం గదా
యిమ్ముల నాదిలాక్షణికు లెల్లను మాని రుదాహరింపఁగన్. 284

శారదాదర్శనమునందు:—

తే. చఛజఘలకు మొదలియావ్వుములు మూఁడు, సరసపడి నిల్వఁగా నేకజాతి యైన
బండితాకు రేఫము వడికుండ రావె, ప్రాసవర్ణంబులకుఁ గూర్చ రాదు గాని. 285

* ఈవద్యంబు లక్షణవేద్యంబును సుకవిహృద్యంబును గా దది యెట్లనిన:—

కవిజనాశ్రయమునందు:—

క. ధరజఞాతను నీ రెండ, త్తరములు విన్నయదిలేదు శబ్దము మొదలన్
మరయలనములను నేన, త్తరములు తమతమకె వల్ల కమలాధికా. 286

అనంతను ఛందమునందు:—

క. ధర నెక్కటివకులై తగు, అరమణులు దానితోఁ దొలంగక లాకు
న్నరి శాయని విశ్రమవే, శరమాధవ రెండునుం గలసి వర్తిందున్. 287

ఆ. మయనితండ్రి లోకమహితుండు యాదవ, రాజసింహమూర్తి రక్షకుండు
తాఁగ వేలు పనఁగ జంపిల్లు నెక్కటి, వల్ల నాఁగ నిట్లు వనజనాథ. 288

కావ్యాలంకారచూడామణియందు:—

క. అరమణువ లేకతరవకు, అరయఁగఁ దమతమకె కవులయనుమతి వకులై
పరఁగుఁ బదాంతముకారము, పారి నూఁదిన దూరి చనినఁ బుపుబుఁభువు అగున్.
(అ. 7. 44)

లక్ష్యము.

ఆ. అట్టి లాడి యిగి తాపడి సభలోన, తేనిపోరిలోన తీచ్చఁ బోరసి
తెన్న ముడుగుపుడమి తొండ నేల నుతింప, మనకు విశ్వనాథుఁ డొనరి యుండ.

సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునందు:—

తే. మహిమ నెక్కటివకు అన మరవణులకు, రహిని దమతమకయ యేగు రమ్యచరిత
వనఁగంభీర సమూహాన యనఁగ, భంజితాసురసమదాయ యాంజనేయ. 241

* ఇది(వా) లోనే కవఁబడును. 1 భుల కగున్.

రేఫలోపము.

క. నేరు పనునట్టిలపితము, లో రేఫం బచ్చుతోడ లోపం బగు రా
ధారమణ వలసినప్పుడు, భారతమున సోమయాజి పలుకుటవలనక. 242

విరాటపర్వమునందు:—

క. ద్యూతక్రీడకుఁ గొండొక, నేతుం గపటమున నొప్పనిజనంబులు నా
చేతిధన మెల్లఁ గొని పరిభూతి యొనర్చిన విరక్తి పొడమి వెడలితిక. (ఆ. 1. 196)

మాసలపర్వమునందు:—

క. కాచి కొని వచ్చి తగ నా, నేచినయ ట్లుచట నిచట నిలిపితి మునినా
ధా చేటును భంగంబును, నై చిత్తము శోకమానకు నగ్గం బయ్యెక. (ఆ. 1. 215)

లోపము రామికి రాజశేఖరచరిత్రమునందు:—

క. వీరికి బుద్ధిబలంబులు, కారణములు గావు సువ్వ కలరె ధరిత్రిక
నేరిచి బ్రతికినవారలు, నేరక చెడ్డటివారు నీరజనేత్రా. 246

కారవడులకు.

తే. క్రిందు గ్రద్దయుఁ ద్రోవయుఁ ద్రిష్టలుటయుఁ
బ్రోచుటయు బ్రతికించుట మ్రొక్కుటయును
నేలుటయు నుక్కుటయు నన వీనిమొదలి
వ్రా లిటులఁ గొన్నిటను గ్రారవడులు చెందు. 246

లకారమునకు.

క. విరమణములకును బ్రాసా, క్షరములకును లశలు దొడ్డసన్నములును మ
చ్చరము బైలుంగక చెల్లును, వారసుత “లశయో రభేద” యనునూత్త్రమునక
ల. గంగకొడుకుమాట గాదని సభను బె, భుపడ నెల్ల నృపులలోన హరిని
గొల్లి డనుచుఁ జాలఁ ద్రుల్లి చేదివిభుండు, వొలిసెఁ బలుచి బలము నెశవుఁ జేరె.

వకారమునకు.

తే. పాలుపడి నిల్చు లాతివా ప్రాసమునకు, జాతివాకు నవర్గ మై శంక లేక
యతికిఁ బంచమవర్గాద్య మగుటఁ జేసి, చెల్లదు వకారమునకు లక్ష్మీ భుజంగ. 249
తే. అనిరసయునిచేతఁ బట్టు వడి యున్న, పడుచుకొమ్మల హరి చెట్ట వట్టి యేలఁ
డవిలి పదియాలువేవురు దమకుఁ దాము, మేలువాఁ డని తను నిచ్చ మెచ్చుకొనఁగ.
తే. లాతి జాతికి వడికి నిచ్చఁ దగ దనుచు, నూత్త్రమునఁ జెప్ప లే దని చూడ వలదు
నన్ను తూర్పుడుపంచమామ్నా యమునను, నిలుపులత్కంబులకుమాటు వలకవళ మె.

ఆదిపర్వమునందు:—

ఉ. భూసుతకీర్తి బ్రాహ్మణుడు పుట్టఁగఁ దోడనె పుట్టు నుత్తమ
జ్ఞానము సర్వభూతహితసమృద్ధియుఁ జిత్తశాంతియు
జ్ఞానమదప్రహరము సమత్వము సంతతవేదవిధ్యను
హ్లాసము సత్యవాక్యము దృఢవ్రతముం గరుజాపరత్వముకా. (అ. 1. 151) 252

క. నువు నువ్వు నూవు నూఱు, వ్యేవఁ డెవ్వఁ డెవ్వఁ డేవఁ డీతఁ డనంగాఁ
బువు పువ్వు పూవు పూమొ, గ్గవురా వికసించె ననఁగ నగు వలయునెడకా. 253

నూ వన్నందుకు శశిబిందువరిత్రమునందు:—

క. నూవుంబువ్వును సంపెఁగ, పూవు గెలిచి బిరుగుముతైపుంజల్లి దగ
ద్దా వైచె ననఁగ ముంగర,తో ఎనరుహనేత్రనాస తుల లే కొప్పకా. 254

ఏవాఁ డన్నందుకు విరాటపర్వమునందు:—

క. ఏ వొకతె యేల యిలఁ బడి, వేపురు వేవలచి పట్టి వెదకిన నడ్డం
తై వచ్చి వలదు నా నిం, దేవాఁడు మగండు లేమి నెఱుంగవు కంటే. (అ. 2. 256)

శాంతిపర్వమునందు:—

క. ఏవానిబంధుమిత్రులు, జీవధనంబులును మోప్పిఁ జెందుదురు గృశం
గా వాని నెన్నఁగాఁ దగుఁ, గేవలతనుకార్యయుతుఁడు కృశంఁడె నరేంద్రా.
(అ. 1. 52)

పూ వన్నందుకు ఆముక్తమాల్యదయందు:—

ఉ. వేదినమేడవైవలలి వేణికఁ జంటు ఎహించి విప్పఁగాఁ
బూవులు గోళ్ల మీటుతటిఁ బోయెడు తేఱుల మ్రోత కామిశం
కావనా మాఁ గృతాభ్యసన లాటను దంతపు మెట్లవెంబడిం
వేనడి వీణ మీటుటలుఁ జిక్కెడలించుటలుకా¹ సమంబుగకా. (అ. 1. 62) 257

వ. కడమవి ప్రసిద్ధములు గనుక లక్ష్యములు వ్రాయలేదు.

సకారిభేదంబులు.

క. శస లెఱుంగక చదువంగాఁ, బొసఁగ ద చెట్లనిన శకలము సకృత్తనుచో
వసుధ సకలము శకృత్తన, రసికులు నవ్వుదురు గాన రాక్షసవైరీ. 258

నీ. వికృతపదాదిని వెలయునాఱవహల్లు మొదలివిభక్తిపైఁ గదిసెనేని
యరయఁ దృతీయోష్ట మగు శౌరి సీరలు దాచి గోపశ్రీల నేచె ననఁగఁ

ప్రథమోద్వవర్ణంబుఁ బరికింపఁ దద్భవాద్యంద్రజేతోక్తులయందు లేదు
సింగంబు సింగిణి సెవమును సెలగోల వీసెడు పసి గొనఁ జేసి రనఁగ

లే. భీష్మ సన్నత యివి తృతీయోద్వలిపులు, గాని ప్రథమోద్వవర్ణము ల్లావు వీనిఁ
చెలియక రచించు కృతులు ధాత్రితలమునఁ, బ్రాసభంగంబులై నగుచాటుఁజెందు.

క. తెలుఁగుపదంబుల నెత్వము, గలమూడవయూష్మమును శకారముఁ గాఁగం
బలుకుదు రజ్జజనంబులు, సెలగోలలు సెవగ లాటుపేరులు ననుచోక్త. 260

మాకారవివేకము.

సీ. బహ్వర్థ విహ్వల జిహ్వ హ్వ లాహ్వన గహ్వ రోపహ్వర ప్రహ్వ కహ్వ
శబ్దంబులు వకారసహితంబు లగుఁ గాని బిందుపూర్వములు దా మెందుఁ గావు
సంహతి సంహృతి సంహితా సంహర సంహన సాంహో నృసింహ రంహ
బృంహణ పదములు బిందుపూర్వకములు గాని వకారయుక్తములు గావు

లే. మామదులు నిల్చు బ్రహ్మజిహ్వగపదములఁ
జిహ్వా మనుచోట నాముడిఁ జెందియుండుఁ
గియ్య లగు లేహ్య గృహ్య ప్రగృహ్యములను
బ్రాసముల వీని నెఱిగి చెప్పంగ వలయు. 261

కావ్యాదిగ్రాహ్యవర్ణంబులు.

మూ. సూ. శుభవర్ణా శ్శుభశబ్దా యే చ శుభగాస్త ఏవ కావ్యాదా
గ్రాహ్యః. 18

లే. లిపుల కధిదైవతంబులు లింగములును, బ్రాణగతి ఫలబీజంబు లాసనములు
నమృతములు విషములును దగ్ధాదిభములు, చెలిసి కావ్యముఖింబున నిలుప వలయు.

క. జడ్డలు గలమాతృక శీలాలి, నిడ్డ నధోర్ణములకెల్ల నేటికి మీఁదక
దొడ్డదొరబిడ్డకెవడి, నొడ్డ కనుపడ్డ వ్రాల కూహింపఁ దగుక. 263

వర్ణాధిదైవతంబులు.

లే. హరిధరలు కంతురమ లంబికామరాంబ, లలకుమారవరాహశక్తులు వసుత్రి
దివభిషక్కులు మధుచిత్తభవులు కాలి, కార్యలు హరాభవులు పతు లచ్చులకును.

సీ. స్పర్శవర్ణములకుఁ జతురాస్యపవమానకరిముఖగణపతివరమృగేంద్రు
లింద్రావరజగుహాద్రీంద్రజ్ఞాభైరవజను లంతకాస్తపకపమహేశ

వాణులు ఫణిసాధవానునిదికేశ్వరపద్మమిత్ర శంకరులవీర
భద్ర కేశవద్రుభద్ర కాలీశూలధారులు నింక నంతస్థములకు
అ. మారుతాగ్నిపూర్వమాతంగవరుణులు, కాదివర్ణములకు శ్రీదివేళి
వాక్పినాకధరులు పతి మాటిశాకు భూతములు సాగమోక్షదేవులు. 265
తే. కృతిముఖాక్షర దేవత పతికి సుకవి, వరువసును లేఖకువసును వాచ, 266
శ్రోతృజనములకును శుభాశుభఫలంబు, లెలమి గల్పించుచుండ గానలమున.

వర్ణలింగంబులు.

క. పుల్లంగంబులు ప్రాణము, లెల్లను స్త్రీలింగములు మహిని స్వరము
హల్లులు నపుంసకంబులు, పాల్ల లగుఁ గ కారముఖ్యములు నలినాక్షు 267
తే. చిరవిభూతి పతికి స్త్రీలింగలిపు లిచ్చు, భంగపఱుచు పండలింగలిపు
భూరివై భవంబుఁ బొందించుఁ బుల్లింగ, లిపులు తొలుత నిలిచి లేఖ 268

వర్ణంబులకు నల్పప్రాణమహా ప్రాణంబులు.

అ. స్వర్ణవర్ణకాతసమలిపు ల్పూడిన, వర్ణమానను విషమవర్ణములును
నాలు గూర్చుములును నలిమహా ప్రాణంబు, అల్పసంజ్ఞ కంబు అన్యలిపులు 269
క. తొలుతి మహా ప్రాణంబులు, నిలిచిన గృతినాయకుండు నిల్లును నెలలో
పల నల్పప్రాణాక్షరములు గూర్చినఁ బెక్కువర్ణములు జీవించున్. 270

వర్ణంబులకు దేవమనుష్యతిర్యగౌరవగతులు.

సీ. ప్రాణార్ణములుఁ బదియాఱును పంచమాక్షరములఁ బాసినస్వర్ణములును
హస్వంబు లగుతటి నాదిత్యగతు లగుఁ జాపు లైనపుడు భూజనగతు లగుఁ
జింతింప ననునాసికాంతస్థవర్ణంబు లరయ నెప్పుడును దిర్యగతు లగు
శవసహాక్షరచతుష్టయమును దొడ్డక్కరంబును గూడ రారవగతు లగుఁ
తే. గృతిమొదల నిల్చిసురగతు ల్కిర్తిజేయు, మనుజగతులు విరోధినాశనముఁ జేయు
గినినీ తిర్యగతులు చాలఁ గీడుఁ జేయు, బతికి రారవగతులు పాపంబుఁ జేయు.

వర్ణంబులకుఁ బ్రత్యేక ఫలంబులు.

అ. శుభకరంబు లాఱు విభవనాశదములు, నాల్గు కీర్తిదములు నాల్గు హని
దములు చెండు వరుస దప్పక కాన్యంబు, మొదల నిలుపఁ బ్రాణములు ముకుంద.
సీ. ధనధాన్యసుతరాజ్యకవకంబులును యశోనాశనాశోగ్యదైన్యత్రతాప
మరణంబులును దుఃఖమానభంగ ద్రవ్యరోగభద్రములును భోగయుద్ధ

ధర్మ తేజస్వతాపంబులును శౌర్యభీతిహోగసంప్రీతివంశ
నాశనంబులు మానక కాదివర్గంబు లైదు నొసంగు కల్యాణదాహ

శ్రీ. భేదదీర్ఘపులు యకారాదు లిచ్చు, జయభయ శ్రీ సుఖంబు లూషము లొనర్చు
నాయుంబుగా దొడ్డకొ యొసంగు, గవికిఁ బలికిని బద్యాదిఁ గదియునపుడు.

వర్ణంబులకు బీజపక్రము.

సీ. నిలులు పది నిలిపి రేఖాపట్టు— నుడ్డంబుగా గీచి యాదిలిపులు
హ్రస్వశ్రింద్రుశ్రిలమల రెండురెం డిడి రెండవదాన నొండొండు గూర్చి
క్రాంతంబు కడగ మున్న లిఖించి హెచ్చుకొ దానితైయింట నిలిపి
తిదొంతులధామంబులను గాదు లొక్కటొక్కటి క్రమ మొప్ప వ్రాసి
శ్రీమగఁజాడ నయ్యె వాతాగ్నిభూమి, జలభద్రీజంబు లివి కావ్యమలకు మొదల
ః భేదార్థిధనహర్ష నిర్ధనంబు, లాసఁగఁ గర్తకు భర్తకు నుదధిశయన. 274

బీజాక్షరచక్రోద్ధారణము.

అ	ఎ	క	చ	ట	త	ప	య	ష	ఇవిగియును	{ వాయుబీజాక్షరములు పద్యాదిని నిలిపిన భేదమునుజేయును.
ఇఈ	ఐ	ఖ	ఫ	త	థ	ధ	ర	స	ఇవిగియును	
ఉఁఁ	ఓ	గ	జ	డ	ద	బ	ల	హ	ఇవిగియును	{ భూమిబీజాక్షరములు పద్యాదిని నిలిపిన ధనమును జేయును.
ఋఋ	ౌ	ఘ	ఝ	ణ	ఢ	భ	వ	శ	ఇవిగియును	
కృకృ	అం	జ	ఞ	ణ	న	మ	శ	అః	ఇవిగియును	{ గగనబీజాక్షరములు పద్యాదిని నిలిపిన నిర్ధనమును జేయును.

ఊర్ధ్వముఖాధోముఖపార్శ్వముఖంబులు.

శ్రీ. పట్టుకుడు లూర్ధ్వముఖములు వక్రములును
గుడుగులు నధోముఖంబులు గడమపదియుఁ

బార్హస్పతిముఖములు పరుసతోఁ బ్రాణహాని
భేదసంపద లాసగుఁ గావ్యాదినిలిచి.

275

వర్ణంబులకు నమృతవిషంబులు.

క. పరుషడి ప్రాస్వము లమృతాత్మరములు కృతిమొదలఁ గూర్చ గదము లదంచుకొ
ధర నిడుపులు విషలిపు లవి, గరళముగతి మ్రింగుఁ బరిని గావ్యాది నిడకా. 276

వర్ణంబులకు దుష్టనక్షత్రంబులు.

క. పలికెడుకబ్బమునకు మొన, దల నెలకొనునక్కరంబు తారకదగ్ధ
చుల నైదింటను దొరలక, వెలసిన నాయకున కింద్రవిభవం బబ్బుకా. 277

దగ్ధజ్వలితధూమితతారలు.

తే. క్రూరభేటము విడిచినతార దగ్ధ, యపుడు వసియించునది జ్వలితాఖ్యి దాని
ముంగలివిధూమితంబివిమూఁడుగృతి, మొదలఁగిదిసినమృతిదుఃఖగదములాదవు.

మృతజీవరోగభంబులు.

తే. సైంహికేయగ్రహస్థిర్మంబుమీఁది, తార మొదలుగఁ బదుమాఁటిదనుక జీవ
యంతము లవతలి నన్నియు మృతము లిట్లు, త్రివిధముగఁజెప్పబడియె విరించిజనక.

ఆ. తమ్మిచుట్ట మున్న తారక మొదలుగ, మృతము లేడు ప్రాణయుతము లర్క
పరిమితములు రోగభంబులు గూడంగ, నిది వశిష్ఠతమ యదుకులేశ. 280

క. కృతిమొదల నిలిచి చంపును, మృతనక్షత్రంబు చాల మే లానరించుకొ
నతతంబు జీవతారక, పలికిఁ చెవులు సేయు రోగభము నెలలానకా. 281

అవకాద్యర్థస్వరనిర్ణయము.

పరరుచినంహితోక్తవచనంబులు.

శ్లో. స్వరాః పంచవిధాః ప్రోక్తా ఆ, ఈ, ఐ, ఏ శిథి క్రమాత్,

తై ర్యుక్తా అవకాద్యర్థా ఏకైకం పంచధా భవేత్.

అవకహడా మటపరతా నయబజఘా శ్చార్ధ గనదచలాః,

వర్ణా ఏతే భానా మేకైకం పంచధా క్రమశః.

ఐత్వ హౌత్వ మనుస్వారో వినర్గో వా భవే ద్యథా,

నర్వస్వరాణాం మాతృత్వా దేతేషా మనుస్వారో భవేత్.

1 ధరనిడుపు విషమ లిపులవి (వా). 2 గదసిన (ప వా). 3 లాసగు (ప).
4 భవేద్యది (ప).

1. ఋత్వైత్వయో ర్నిధో హస్వదీర్ఘయో రైక్య ముద్యతే,
యాయో క్త మిదం జ్ఞాత్వా వదే త్సర్వబలాబలం.

క. తలకట్టులు గుడుసులు కొమ్ములు వెన నేత్వములు నోత్వములు ననఁ బ్రాణం
బులు పంచవిధములై హ, ల్లుల నెల్లను గూడుకొని నిలుచుఁ దారలకుకా. 282

తే. అవకూడలును మటపరతాత్పరములు, నయబజఘగనదలచవర్తములు వరుస
నిరువదియు స్వరపంచకాన్వితము లగుచు, గృత్తికాదుల నాల్గేసిహత్తియుండు.

తే. ప్రాణమోడశమానకు నాద్యస్వరంబు, జనని యగుటను బిందువిసర్గవక్ర
తమములకుఁ దాన యగునిడుదలకు నెల్ల, గుఱుచలగు వట్టు సుడులకుగుడుసులగును.

నక్షత్రాధిపతులు.

సీ. అశ్వినిప్రభృతుల కైదింటికిని దస్త్రయమకీలిధాత్మపహరకరణు
లార్ద్రాదులకు శంకరాదితిచిత్రశిఖండిసంభవభుజంగమపితరును
నిజముపూర్వాఫల్గుమాఘములకు భగార్యమార్కత్వప్తహరిణహయములు
మఱి విశాఖకు శతమఖవహ్ను లిద్దఱు పిదప నమారాధ మొదలుగాఁగ

తే. నాలుగింటికి మిశ్రేంద్రనైరృతాంబు, లుత్తరాషాఢసంధిఁ యట్టేడువులకు
విశ్వవిధివిష్ణువసుతోయ విభువిరించి, పాదహిర్బధ్నపూషులు పతులు కృష్ణ.

క. ఏతారకు నెవ్వఁడు విభుఁ, డాతనినామంబు లెల్ల నాతారకుఁ బ్ర
ఖ్యాతమాగాఁ జెప్పంబడు, జ్యోతిశ్శాస్త్రంబునందు సుమనఃస్తుత్యా. 286
వర్ణంబులకు నక్షత్రంబులును రాసులును నెఱుంగు తెఱుంగు వివరించెద.

కాలజ్ఞకల్పాక్షరక్షణంబులు.

శ్లో. అకారః కృత్తికా మేష ఈ, ఊ, ఏకృత్తికా వృషః,
ఓ, వా, వీ, పూ, ధాతృవృషే వే, వో, మృగవృష స్తథా.
కా, కీ, మృగశిరాయుగ్గం కూ, ఘం, జం, ఛ, శివాయుగం,
కే, హ, ణో, అదితిద్వంద్వం హీ, సురాంబాకుశీరకా.,
హూ, హే, హో, డా, పుష్యకర్కీ డీ, డూ, డే, డో, హి కర్కటః,
మా, మీ, మూ, మే, మఘాసింహో మో, టా, టీ, టూ, భగేభభుక్.
ఓ, ఉ త్రరాభహర్యతో, టో, పా, పీ, ఉ త్రరావధూ.,
పూ, మ, ణ్నా, ధా, హస్తకన్యా వే, పో, చిత్రా కుమారికా.

1 ఋత్వైత్వయో (వా). 2 పితరులు (ప. నా). 3 కుశీరకా (ప. వా). *

రా, రీ, చిత్రా, తులగాశీ యా, రే, రో, తా, మను త్తులా,
 తీ, తూ, తే, వై శాఖతాలీ తోవిశాఖా సరీస్పవః.
 నా, నీ, నూ, నే, మైత్రికీటో నూ, యా, యీ, యూ, స్వరా డవి,
 యే, యో, యా, బీ, దైత్యచావో బూ, ధా, భా, డా, జలం ధనుః.
 బే, విశ్వేదేవకోదండో బో, జా, జీ విశ్వవాశ్చరః,
 జూ, జే, జో, ఖాభిజిన్నగ్రో ఖీ, ఖూ, ఖే, ఖో, హరిగ్రహః.
 గా, గీ, ధనిష్ఠామకరో నూ, గే వసువయోధరః,
 గో, సా, సీ, సూ, శతభిష స్త్వటరాశి రుదాహృతః.
 నే, సో, దా, అజరాట్కుంభో ధిలజైకపవో ఝువః,
 దూ, శా, ఝూ, దా అహిర్బుధ్నో వ్రతారాక్షేత్రం తిమింగిలః.
 దే, వో, చా, చీ, పౌష్ఠతారా రాశిః సాతీనసంజ్ఞకః,
 చూ, చే, చో, లా అశ్వినీ భా లీ, లూ, లే, లో భరణిజః.

ప. పెండియు వీనికి నాదేశంబు లగునక్షరంబులు గల పవియునుం జెప్పెద.

288

శ్లో. 'ఘో'రార్ద్రాద్ద్వితీయేంఘ్రా వహిర్బుధ్నో వ్రతృతీయకే,
 డకారో జలభ స్వాంతే తద్ద్వితీయే ధ కారకః.
 భవర్ణక స్తత్తవితీయే ఏతే వర్ణ చతుర్థకాః,
 ద్వితీయే హిర్బుధ్నో భస్య ప్రథమాప్రాక్షరం విదుః.
 రాద్రాహిర్బుధ్నో బో నూర్కనక్షత్రాణాం చనీషిభిః,
 ద్వితీయాదిత్రిపాదేషు యే వర్ణాః కీ ర్శితాః పురా.
 తేహ మేకైకవర్ణ స్సాస్త్వత్సర్వవరసమన్వితః,
 మౌత్పత్వా దస్యర నైషా మేక ఏవ ప్రకీర్తితః.
 అన్యద్ద్వితీయవర్గానుసాసికాక్షరయో ర్శితః,
 భేదో నాస్తి మిథ స్తద్వ దంశ్యవర్ణసమార్థయో.
 యత్ర తిష్ఠంతి నామాదౌ సంయోగవ్యంజనాక్షగాః,
 తత్రాదిన్యగ జనం గ్రాహ్య మిత్సుకం బ్రహ్మయానుజే.

1 అజరాట్కుంభో (ప. బా).

2 ఘో'రార్ద్రాక్షద్వితీయఘ్రా వహిర్బుధ్నో వ్ర (అచ్చుప్రతి).

రేఘాన్వితాక్షరో యత్ర నామాదౌ నృపభృత్యయోః,
ధనధాన్యాయ దంపత్యో గ్రాహణ్యో రేఘంతు నేతరః.

తే. హరునిక్కు రెండవకాల నవలిభాద్ర, మూడవపదంబునను పలిలోడువునకు
నల్లినేత్రకృశానుసంఖ్యాంఘ్రిలంఘ, గ్రమత సర్గచతుర్థాక్షరంబు లమరు. 289

క. జలరవిశివోత్తరాభా, ద్రలతొలిపాదములఁ దక్కుఁ దక్కినమాట౯
గలిపుల కేస్వరంబులు, తల నిలుచిన నొకటి గాఁగఁ దలఁపఁగ వలయున్. 290

క. మించి ప్రథమానునాసిక, మెంచఁ జన్ద్రాంశ్యమునను నెల్లెడఁ జెల్లున్
బంచమవర్గచతుర్థము, వంచించక స్వద్విత్తియవర్ణమున కగున్. 291

క. పతినామాద్యర్థమునకుఁ, గృతిముఖమున నుండువ్రాయకిని గీర్వాణ
స్తుత ద్విత్వము లున్న నధో, గతము లుడిగి మీఁదిమాతృకయ కొను టొప్పన్.

క. నామాది నుండువర్ణము, దామోదర రేఘసంయుతం బె యున్నన్
యామళమునందు రేఘం, బే మిక్కిలి గ్రాహ్య మనుచు నెన్నఁబడియెన్. 293

నాయకాక్షరకూటంబులు.

తే. నేతృనామాది నుండెడిమాతృకకును, గాన్యమునువర మునకును గాంతిజాతి
చక్రగణయోనిలింగ¹నక్షత్రయోగ, రాశిఖగ మైత్రు లెఱిగి మార్పింగ నలయు. 294

క. మతలమున వధూవరులకుఁ, జతురతి దైవజ మణి విచారింపుగతిన్
గృతికన్యానాయకులకు, హితమతఁ దెలియఁ దగు నుకవు లివి తొమ్మిదియున్. 295

1. అక్షర కాంతికూటములు.

తే. ప్రథమదశమచతుర్థస్వరంబు లెఱుపు, లసితరుచులు శృతీయస్సావ్యమములు
పంచమైకాదశంబులు పచ్చనన్నె, లింఘనిభిములు తక్కినయెనిమిదియును. 296

సీ శ్యామలశుభ్ర శోణార్జునకృష్ణంబు లసితివిలారుణాంజనాభి
కాలిమ లరుణశుక్లచ్ఛపవీతసి తేతరర క్తంబు లింఘకాంఠి
హరిణమేచకహరిద్రాభిపాండురములు సితకృష్ణధవళలోహితసుపర్వ
పతిశిలాభంబులు స్వర్ణవర్ణములకుఁ గృష్ణారుణాసితక్షీరరుచులు

తే. నాల్గవంతస్థములకుఁ గుండవఁపుతేట, గెంపుటాచాయయును బవడంపుజిగియు
మొల్లవిరిమిసిమియు మాన్దములకుఁ దెలుపు, నెఱ శకారంబునకునువన్నియలునరును.

ఆ. విభుశరీరకాంతి వీక్షించి తత్కాంత, గలుగునక్షరములు కావ్యములను
మొదల నిలుపఁ దేజ మొదవు వేటొకచాయ, సర్వ మిడినఁ దెలులు నమ్మి నిజము.

1. నక్షత్రదూర (పూ. మా).

క. శ్వేతము నలము నేకము, భూతలమునఁ బీతర క్తములకు నభేదం
తై తనరుఁ గృతులయందును, నతెఱుఁగున జెలియ నలయు నిభవతివరదా. 299

2. అక్షరకులకూటము.

సీ. అదిపోడశమును గాదిసంచాదశవర్ణంబులును ద్విజాన్వయభవములు
తపవర్ణమాతృకాదశకసమాంతసములు రాజగోత్రసముద్భవములు
తలపోయ నంతసములరాన జేసులు నూన్నంబులును విట్కులోద్భవములు
రదనజాతచజాక్షరములును గురుజశల్ జగతి నంప్రిజవంశసంభవములు
తే. వీనిఁ జెలిసి కావ్యవిభుని దేజాతి తృజ్జాతియక్షరంబు సత్కవీంద్రు
లరసి కృతిముఖంబునందుఁ బొందించిన, నెనఁగు సకలశుభము లిరువురకును. 300

స్నిగ్ధరూక్షక్షరంబులు.

అ. అధిపుకులమువ్రాయి యల్పగు వైనను, స్నిగ్ధ మయ్యో¹నాదిసిరు లాసంగు
నన్యజాతిలిపి మహాప్రాణ మై యాక్ష, మనఁగ మొదల నిలిచి యునికిఁ బా². 310

3. అక్షరచక్రకూటము.

సీ. అయి దూర్ధ్వరేఖలయందుఁ దిర్భ్యగ్రేఖ తై దిడి యిండ్లు పదాంబుఁ జేసి
యధిపనామాద్యక్షరాదిగా నచ్చులు హల్లులు గురుశకారాంతములుగ
నాద్యగ్నిహరనిధిహస్తవేదాదిత్యదిగ్రసకరివృత్తిమనుబాణ
తైలవాసరవిశ్వసంఖ్యాలయంబుల లిఖియించి యామీఁదిలిపులు మరల
తే. వెనుకటట్టుల నిలిపి తిక్కినవి రండు, పదియు మూడవతావునఁ గుదురుపజీది
జగతి నరివర్ణోధనచక్ర మిట్లు, వ్రాయఁగాఁ దగు నేబదివర్ణములను. 302

4. స్నిగ్ధాదిచక్రకూటము.

సీ. ¹నాల్గిండ్లు పైని గ్రిందను బ్రదక్షిణముగా జతి గూడి యొక్కొక్కచవుకమయ్యె
నట్టిచాకములు నాల్గవి క్రమంబున సిద్ధసాధ్యసుసిద్ధారిసంజ్ఞము లగు
నవి గాక యొక్కొక్కచవుకంబునను గల్గనిరవులు నాల్గును పరుసతోడ
క్షీతి సిద్ధసాధ్యసుసిద్ధారు లన నొప్పుఁ గావునఁ గడచవుకంబునందుఁ
తే. గలగృహంబులు నాల్గింటఁగడమమూడు, చవుకములయందుఁ గడపలిసదనములను
బద్ధముఖివర్ణములు గనుపట్టెనేని, పతికి నెటువంటిహితుఁడైనఁ బగర యగును. 303

అరివర్ణచక్రోద్ధారణము.

౧ ఎటర	౨ అంణవ	౩ వికల	౪ అతన
౫ చబఉ	౬ గధల	౭ జభడి	౮ ఘనల
౯ ఔధశ	౧౦ ఖదశ	౧౧ ఓడవ	౧౨ కధవ
౧౩ ఇయబూ యై	౧౪ చఫఈ	౧౫ ఝమఱు	౧౬ జపఇ

ఎఱ్ఱాప్రగడ తనకును, అరణ్యపర్వశేషముమొదలిపద్యమునకును, అక్షరచక్ర
మకొన్నందునకు తెలివిడి.

తెనుగున శబ్దాదిని యకారము లేదు గనుక ఎఱ్ఱాప్రగడనామాద్యక్షర
మచ్చుగనక, ఎకారము అది మొదలఁజొనియు వ్రాయఁగా పద్యాదివర్ణము, 'స్ఫుర
దరుణాంశు' అన్నాడు గనక ద్విత్వాక్షరమునందు మీదటియక్షరమే కార
ణము గనక సకారము సాధ్యపుచాకమునందు సాధ్యపుయింట నిలిచెను గనక
సాధ్యసాధ్యము మంచిది, యెవరికిఁ జూచినను ఇటువలెనే.

804

శ్లో. అద్యగ్నిరుద్ర గ్రహనేత్రవేద రవిశిఖర్తు వసుషోడశశ్చ,
మన్వంతరే బాణతురంగవాసర స్త్రయోదశాస్యః పదవర్ణ మాహ.

ఉ. చేరక నిట్లువ్రాసి తగ సిద్ధము సాధ్యము నా సుసిద్ధముకొ
వైరియుఁ గావ్యనాయకుని వర్ణగృహదిఁ బ్రదక్షిణంబుగా
వారసి చూచి శత్రులిపులన్నియు వీడ్కొని భద్రమధ్యహా
దారశివప్రదంబులని తక్కినమూఁటి నెఱుంగఁగా నగున్.

805

వి. అక్షరదేవారిగణకూటము.

క. అరయ నామాద్యక్షర, తారాగణమును దదికతారాగణముకొ

వైరము నొందిన భర్తకు, ఘోరార్తి ఘటించు మైత్రిఁ గూడిన నొప్పన్.

806

* (వా) లోనే యున్నది.

తే. ఆధిపతికి నేండ్లు ముప్పది యైనదనుక, నతఁడు వృత్తినరిక్కయు నంతనుండి
నానుభేయంబు మొదలివర్ణమున నైన, చుక్కయును జేకొని బలంబుఁబాడవలయు.

క. జనియించినతార యెఱుంగ, గనిజనులకు నామతారకయ చేకొనఁగాఁ
జను నని సంహితలోపల, ననియె విశిష్టండు గోచరాధ్యాయమునకొ. 308

గణనిర్ణయము.

సీ. నవతార లొక్కగణం బగు నట్టిగణంబులు మూఁడువిధంబు లయ్యె
వాయుమృగాదితిపుష్కహస్తమారుతమేత్ర శేవతీశ్రవణముల్ దేవగణము
లగ్నీంద్రవరుణచిత్రాహిమాలలు విశాఖాపసుమఖలు రాక్షసగణములు
పూర్వత్రయవిరించిశర్వోత్తరత్రయయామ్యముల్ సృగణంబు లనఁగఁ జెలఁగు
తే. సుత్రమము రెండుగణములు నొకటియైన, మధ్యమము సురనరగణాహ్వయములైన
నధమ మాదిత్యగణము దైత్యంబునైన, నాశనము దానవంబు మానవము నైన. 309

ఆ. మురవిభేది కావ్యముఖివర్ణతారకా, యోని నాయకర యోనితోడఁ
బొందు గూడెనేని పూరాయు ఎగు వైరి, మొందెనేని హాని చెందుఁ బలికి. 310

యోనినిర్ణయము.

సీ. వాజశతోడు లశ్వములు యామ్యాంత్యభిఁబులు కరు లగ్నీజ్యములు గోటియులు
బ్రహ్మాంసు లహాలు సర్పపునర్వసులు పిల్ల లిల మఘాఫలును తెలికహన
లు త్రరాహిర్బుధ్నయ లూహింప గోవులు వాయుహస్తంబులు వాహరిపులు
దలఁప నింద్రాగ్నిచిత్రలు పులు లింద్రానురాధ లేణంబులు రాక్షసార్ధి
తే. లడవికుక్కలు జలభంబు హరియుఁ గపులు, విశ్వతారాభిజిత్తులు వేటముంగు
లజపదంబు ధనిష్ఠయు నరసి చూడ, బాలకంఠీరవంబులు పద్మనాభ. 311

ఆ. ఏకయోను లైన సెంతయు మంచిది, కొంతమేలు భిన్న జంతు లైన
వైరజాతు లైన పర్వసయము వాని, తెఱఁగు గౌతమాక్తి చెలియ వలయు. 312

సీ. అశ్వంబునకు హరివ్యాఘ్రసైరిభిములు కరటికి శార్దూలతురగహరులు
మేఱకుఁ గపిపుండరీకహర్యక్షంబు లురగంబునకుఁ బిల్లియును నకులము
మార్జారమునకు సింహవ్యాఘ్రశునకంబు లాఖువునకు బిడాలాహిబభ్రు
లర్వగోకాసుర జాలికిఁ శేసరిద్వీపులు పులికి హస్తీద్విపంబు
తే. గుక్క లేటికి సింగంబు గోల్పలియును, బభ్రుకపులకు శునకడింభంబు నరులు
గట్టితనమున మృగరాజుఁ బట్టునట్టి, జంతువులు లేవు దానిచే సమయుఁ గాని. 313

క. ఇభరాజభయనివారణ, ప్రభుతారాలింగమును బ్రబంధాదిమప

ర్ణభలింగంబును గలనుక, శుభదంబులు గాఁగ నుకవి చూడఁగ వలయున్. 314

లింగనిర్ణయము.

ఆ. ప్రథమయోని పురుషభిం బొక్క టైనను, యువతిభింబు మిథునయోగ మైన
ను త్రమంబు స్త్రీభయుగ మైనమధ్యంబు, పురుషభిద్వయమునఁ బోరు వుట్టు. 315

క. నెలఁతలకుఁ బురుష తారలు, తలఁపఁగఁ బురుషులకు యువతితారలు నై సం
ధిలునపుడు లింగదోషంబులు పని లే దనిరి కశ్యపుండును ఘృగువున్. 316

అక్షరసక్షేత్ర గూఠము.

ఆ. కృతిముఖంబు వ్రాయరిక్కకు విభుతార, పదియు మాఁటిమీఁదఁ బాదలునేసి
భిర్త వక్షతము బ్రతుకు లోపల నున్న నల్పకాలమునఁ గృతాంతుఁ గాంచు 317

అక్షరరాశికూటము.

క. అక్కజ మగుకబ్బములోలి, యక్కరపుంజుక్కరాశి యారభ్యముగా
లెక్కింప నధిపురాశికి, నిక్కు శుభాశుభము లెఱిగి నిలుపఁగ వలయున్. 318

గానినిర్ణయము.

తే. క్రమరఁ గావ్యాది నుండునక్షత్రరాశి, నంచి లెక్కింప భూరామయుగశంధి
కరితపనసంఖ్యలను గృతీశ్వరునివామ, రాశి దనరిన నతులసామ్రాజ్య మె దవు.

తే. మేషమునకు పృశ్చికమును మిథునమునకు, నక్రమునుసింహమునకు మీనంబునహితు
లెనిమిదవయవి శుభదంబు లనుచు వీనిఁ గైకొనుటగూడదనిచెప్పెఁ గశ్యపుండు.

తే. విదితముగ రెండు నాలు లొమ్మిదియుఁ బదియుఁ

బదునొకొండు నై పదిరాశి పరఁగు నేని

నిర్ధనంబుఁ గళత్రహనియు నవత్య

నాశనంబు దుఃఖంబు దైవ్యంబు గలుగు.

321

ఆ. కన్యకాశరీరకార్పిజలగ్రహ, వృషతిమింగిలంబు లెంచునపుడు

షష్ఠరాసు లైసహాయకు దీర్ఘాయ, వసుచు నక్షపాదుఁ డానతిచ్చె.

322

తే. రాశి యొక్కటి రెండు తారకలు నైన, రాముగతిఁ గృతిపతి శత్రు రాజి నడఁచు
రిక్క యొకటియు రాసులు రెండు నైన, రిపులచేఁ గృతిపతి సంహరింపఁబడును.

క. మును దూషించివరాసులు, గనుగొన నేకాధిపత్యఖగమైత్రము లాం
దినఁ దద్దోపమా లెల్లను, జను నని నారచుడు పెప్పె సంహితలోనన్. 324

అక్షరగ్రహకూటము.

ఆ. కర్తృరాశి పతికిఁ గావ్యాదివర్ణము, రాశి కీశుఁ డైన గ్రహమునకును
నూఁడు గలుగఁ జెప్పవారు కాలయముండు, గాని కవివరుండు గాఁడు పతికి.

రాశ్యధిపతులు.

క. ధరణీసుతభృగుబుధశశి, సరసిజహితసౌమ్య విరసాభివసుమనో
గురుమందపంగుజీవులు, తిరముగ మేషాదిరాశ్యధిపతులు వరుసన్. 326

వ. మఱియ నొక్కవిధంబు. 327

చ. హరిపతి హేళి, కర్కినిరుఁ డంబుజశత్రుఁ, డబాలి¹భర్త గ
వ్యవృత్తనయుండు, యుగ్మవనితాధిపుఁ డింగుసుతుండు, చాపమ
త్యైరమనుఁ డింద్రమంత్రి వృషతౌలివిభుఁ డుశనుండు, నక్రపు
స్కరధరరాశిచల్లభుఁడు సారసబంధుమారుఁ డమృతా. 328

క. జ్యోతిశ్శాస్త్రము గా దని, మాతృకలకు ఛైరవుండు మఱియొకచందం
బై తనరఁ జెప్పె గ్రహసం, ఘాతము రాశిపతి దక్క గ్రహ మొరుఁ డగునే.

తే. అధిపతులకంటె గణముల కర్మములకు, గ్రహములే బలవంతు లామహిమఁ గాజె
యడుగుదాకినగవిధానుఁ డలిగి మూఁడు, గడియలకుఁ దొల్లి శిల పొడిగాఁగఁదిట్టె.

గ్రహమైత్రీనిర్ణయము.

సీ. భానున కాపులు భామేజ్యసోములు శత్రులు భృగుపుత్రశనులు, శశికి
సఖులు బుధార్కులు శతుఁ డొక్కఁడును లేఁడు, మజనకుఁ జుట్టలు గురురవీందు
లరి రాహిణీయుఁడు, హరిజాంకసుతునకు హితులు భార్గవమందు లీసు లంద్రి,
గురునకుఁ జెలులు భాస్కరచంద్రకుజులు నైరులు కావ్యసౌమ్యులు, బలిగురునకు
తే. బంధు లినతనయజులు పరులు మిహిర, తుహినకిరణులు శనికి విందులు కవిజ్ఞ
లహితు లారార్కతారేశు లందఱును, సములు చిక్కినహరిపదచారు లెల్ల.

క. సమమిత్రము లైనను భ, ద్రము సేకునుఁ బతికి సుహృదరాతిగ్రహముల్
సమకూడిన భయ మొదవును, సమకాత్రు లైనఁ గీచు చాల ఘటించున్. 329

తే. ఈశుఁ డొకఁ డైన నిద్దటి కిన్ మైవ, మంచిది సమత్వ మైనను మధ్యమంబు

వైర మైనను వర్జింప వలయుఁ గాని, తగదు నేకొన నవియొఁ బితామహుండు.

తే. రవియుతుఁడు ఏచగతుఁడు పరాజితుండు, నహితరాశినితుండు నై యప్పు డుండు

గ్రహము వర్ణంబు గణమును గావ్యమునకు, నాది నుండిన లేవు శుభాశుభములు.

తే. శారదాదర్శణంబున జ్యోతిషంబుఁ, బట్టి గ్రహమైత్రి మాత్రంబునలుకఁబడియొ

దానిఁ గని విస్తరించిరి తద్విధంబు, శైరవాదులు తెనుఁగునఁ బనికిమాలి. 335

కృత్యాదివర్ణనవ్యయయోగలక్షణములు.

అ. గరిమ యోనిలింగగణతారకాదూర, రాశిభేటతత్ప్రకాశబీజ

చక్రకూటములు విచారించి కావ్యాది, వర్ణయగము నిలుపవలయు సుకవి. 336

తే. అదిలిఫి కన్యయును ద్వితీయాక్షరంబు, పతియుఁ గాఁ జేసి యారెండువర్ణములకు

నిపుడు చెప్పినకూటంబు లెల్ల నరసి, కూర్చినప్రబంధము నిలింపకుజము పతికి. 337

క. మొదలను సంయుక్తార్థము, గదిసిన ఏరెంటికిని సకలకూటంబుల్

పదిలముగఁ జూడ వలయును, బదరక యామిఁదిలిఫికిఁ బని లేదు హరి. 338

క. క్రిందను జడ్డక్కరములు, పెందనిలిపు లాది నున్న సిద్ధముగాఁ జూ

డందగుఁ గూటము లెల్లను, బొందుగఁ బ్రథమద్వితీయములకు ముకుందా. 339

తే. త్రిదశమత యోని లింగంబు మొదలు గాఁగ

నాటు మును జెప్పఁబడి యుండు నవలిభేట

కాంతికూటము మొదలుగాఁ గ్రమత మూఁడు

చెలియఁ బలికెద నిఁకఁ చేట తెల్ల గాఁగ.

340

గ్రహకాంతికూటము.

క. మొన నున్న మాతృకాద్వయమునకు న్నణయుగ్మమునకు మును జెప్పినచో

ప్పన నైన భేవరంబుల, తనుకాంతులవలనఁ చెలియఁ దగుఁ దత్ఫలముల్. 341

గ్రహవర్ణంబులు.

క. రవిభౌములు రక్తాంగులు, కవిజైవాత్మకులు ధవళకాయులు సోమ

ద్భవగురులు పీతగాత్రులు, దివాకరసుతుండు నీలదేహుం డరయన్. 342

తే. పొందుపీతాంగు లెల్ల శుభగ్రహములు, రక్తమేచకతములు కూరగ్రహములు

పద్మహితుఁగూడి శశియును బాపి యగును, గ్రూరసంగతి బుధుఁడును గ్రూరుఁడగును.

తే. రెండునుఖలగ్రహములైన మృత్యువగును, సౌమ్యుఁడునొకండునైనను శర్మమగును

బాపశుభభేదరము లైన బార మగును, శోభనక్రూరు లైనను శోక మగును. 344

- అ. ¹తీనినామమునకుఁ గ్రిందివంకను మీఁది, వంకయందు నుండువర్ణములకు
గణములకును బాపఖచరంబు లైయున్నఁ, జెడక యుండువాఁడు శివుఁడో వారియే.

దీజాక్షరకూటము.

- క. కమలాప్రమదాప్రియ కావ్యముఖంబున నుండుచెందువ్రాలకు నగుచీ
జములు క్రక్రమమున మి, త్రము లైనను బతికి శుభము దాఁగొనుటరుదే. 846

వీజమైత్రీనిర్ణయము.

- తే. చదలు గాడ్పులముంగల జగతి పుడమి, సరస నేలయు నీరును జలముమీఁద
క్షీతియు నప్పును నిప్పును జిచ్చుచెంత, నుదకమును గృతిముఖమున నున్నతైత్రి.
ఉ. కీలిమీదిగాలి కృతిముఖంబున నిల్చి, యేటిలోనఁ బొత్త మెల్లఁ గాల్పు
గాలిమీఁదికీలి కర్తమందిర మెల్ల, నిర్దహించు నాటునెలలలోన. 848

అరివర్ణశోధనచక్రకూటము.

- క. నిక్కము మొనలిఫి రెండన, యక్కరమున కరిగృహంబునం దుండినయా
వెక్కురుకబ్బం బొడయనిఁ, జిక్కు వడఁగఁ జేయుఁ బగరచే రణభూమిన్. 849

వ్రత స్తకూటంబులు.

- తే. క్షీతిసురుల కాటు ధారుణీపతుల కైదు, వైశ్యులకు నాల్గు కూద్రాంత్యవర్ణజాలకు
మాఁడు రెండునుశుభకరంబులయియున్నఁ, జాలుననియెసంహితలోనకొనకుండు
తే. విభ్రులకు గ్రహమైత్ర్య ముర్వీపతులకు, గణవిధము వైశ్యులకు రాశిగణన కూడ
నిమలకు యోనితార లిన్నింటిలోనఁ, గడుఁ బ్రశస్తంబు లిది వృద్ధగర్గమతము.
క. కూటము తెలుఁగవు మాతో, సాటికిఁ బద్యములు చెప్పి చదివెద విది బల్
చేటు సుమీ యని పెద్దలు, ²నేటించినఁ గుకవి కడుఁ గినిసి జగడించుకా. 85

సంయుతాక్షరవిశేషము.

- సీ. ఊరహరిద్రారజంబులు గూడఁగఁ దమశుభ్రవీరవర్ణములు విడిచి
రక్తవర్ణంబు లై రాణించుచాడ్పున నశుభప్రదంబు లైనట్టివ్రాలు
జగతిపై సంయుతాక్షరము లై కనుపట్టి నిజదుష్టఫలము లిన్నియును బూని
నకలసంపత్ప్రదాయకము లై తనరారు పంచదారయు నానవాలు గలసి
తే. తొంటికంటెను మిగుల మాధుర్యరుచుల, నొప్పగతిశుద్ధలిఫులుసంయుతములగు
నధికమంగళకరము లైయమరు ననుచుఁ, బ్రమథపతి మాతృకానిధానమునఁజెప్పె

1 నృపుని (పూ.ము). 2 మాటికిఁ బల్కినను వినవు మఱిజగడించున్ (వా)

శ్రీకార ప్రభావము.

తే. వేదముల కెల్ల నోంకార మాది యైన, కరణిఁ గృతులకు నెల్ల శ్రీకార మాది
గానఁ గవివరు లెల్లను దానిఁ దక్క, నితరవర్గంబు లిడవు సత్కృతులమొదల.

క. ఎంతయు శ్రీకారము లా, ద్యంతంబుల నుంచి లేఖ లంపిన నగు న
శ్రాంతంబు గార్యసిద్ధి ము, రాంతక కావ్యాదిఁ గూర్చ నరుడె శుభంబుల్. 855

క. పదపడి శ్రీకారము కృతి, మొదల నిలిచి దోషపుంజము నడంచి శుభం
బొడవించుఁ బరుస మినుమును, ¹కదిసి సువర్ణంబు సేయుకరణి² ధరణి³. 856

క. శుభదేవతాత్రయంబును, శుభిచరత్రయము గలిగి శుభవాచక మై
యభినుతి గాంచినకతమున, శుభములు శ్రీకారమునను జొప్పడు టరుడే. 857

వ. దీనితాత్పర్యము శకారమును, రేఫమును ఈస్వరమును ఈమూడును గూడఁగా
శ్రీకారమాయెను. అందఱోను శకారమునకును ఈకారంబునకును అధిదేవత లక్ష్మీ
దేవి గనుక రేఫమున కగ్ని దేవుడు అయిన సేమి. “క్రియ మిచ్ఛే ధృతాశ నాత్”
అని పురాణవచనము గలుగుటం జేసి ఆతఁడును లక్ష్మీప్రసంధే. అటుగనుక మూడు
వర్ణములకును శుభ దేవతలేఅయిరి. మొదలిశస్వరమునకు గ్రహము గురుడు రేఫము
నకును ఈ యనుస్వరమునకును శుక్రఁ డొక్కఁడే. అటుగనుక మాఁటికిని శుభ
గ్రహములే అయిరి. “కమలా శ్రీ ర్వర్తిప్రియా” అని లక్ష్మీనామ మగుటం జేసి
శుభవాచకమును అయెను. అటుగనుక గృతిముఖమునందుఁ బ్రయోగించిన శ్రీకా
రమువలన శుభము గలుగుట యాశ్చర్యము గాదు నిశ్చయమేయనుట. 858

నీ. మొదలితాలుభవోష్ణములకు నభోబీజకారవగతి మహాప్రాణములును
దిగువరేఫమునకుఁ దిర్వగ్గమనదాహఫలవీతిహోత్రాధిపత్యములును
గనుఁగొన నారెంటికిని మర్త్యదానగణబృహస్పతిశుక్రఖిచరములును
బ్రథమాక్షరమునకుఁ బలికిని వైశ్యభాహుజనులగోవ్యాఘ్రయోనిభములు

తే. నగుకతంబున శ్రీ యనునక్షరమున, నిండి యుండుదోషంబు లిన్నియు నెఱింగి
సంయుతం బనియును శుభశబ్ద మనియు, నదియ నిలిపె నన్నయ భారతాదియందు.

కృతిముఖ ప్రశస్తంబులు.

మూ. నూ.—శుభవర్ణా శ్శుభశబ్దా యే చ శుభగణా స్తవన కావ్యాదా

గ్రాహ్యః.

19

తే. అమరవాచకములు మంగళార్థవాచకములు నైసర్గబద్ధములు కావ్యములమొదల
నిలిచి దుర్వర్ణదోషము ల్దాలగఁ ద్రోచి, కర్తకును భర్తకును భావుకంబుఁ జేయు.

క. శ్రీవాణీకీర్తిసత్తి, జైవాత్మకహర్షమేఘసాగరధరణీ
భావుకనీరోగాయు, ర్గావాఖ్యానములు శుభకరము లాది నిడఁ. 861

క. మోదంబున సత్కవి ప్రతిపాదింపఁగ వలయు శుభముఁ బడయుటకై కా
వ్యాదిని పరునకు నాశీర్వాద మయిన దేవతాభివాదన మైనఁ. 862

క. గాయకపుకవులు కొందఱు, నాయకకల్యాణగుణగణము లొండె నభి
ప్రాయతవస్తువు లొండెను, నాయక కీర్తింపుదురు ప్రబంధముమొదలఁ. 863

ప. అమరవాచకంబులకు నేకావళియందు “ప్రా లేయాచలకన్యకా” యనియును,
కల్పితకల్పవల్లియందు, “హేరంబ మవలంబే” యనియును రామాయణమునందు
“రామని శుభచరిత్రములు” అనియును మంగళార్థవాచకంబులకు శ్యామలాదండ
కంబునందు “జయమాతంగతనయే” యనియును త్రిసలీదండకమునందు “విజయ
నగరహేమకూటంబునన్నిచ్చి” యనియును ఆశీర్వాదంబునకుఁ గృష్ణవిజయంబు
నంగు “పాయా దపాయా” త్తనియును సాహసాంకంబునందు “అవ్యాత్సవో”
యనియును దేవతాభివాదంబునకు ఛపన్నంబునందు “ప్రణమ్య లోకకర్తార”
మనియును నాయకగుణంబులకు నైషధమునందు “సువర్ణదణైకనీతాతపత్రితజ్వల
త్ప్రతాపావళీకీర్తిమండల” యనియును అభిప్రవస్తువులకు వృత్తరత్నాకరమునందు
“సుఖసంతానసిద్ధ్యర్థ” మనియును లక్ష్యంబులు గలిగియుండును. 864

తే. క్లీబలింగశబ్దంబులు కృతీకి మొదల, గూర్చ నాయకుధన మెల్లఁ గొల్ల వోవు
సరవి స్త్రీలింగపుల్లింగశబ్దము లిడ, సంకుదలు జై భవంబులు చాలఁగలుగు. 865

క. అతిశుభదపదయుగాంత, ర్గత మై పతిపేరు కృతీని గనుపట్టిన బి
క్షితి వజ్రపంజరాంత, ర్గతుమాడ్కి నభేద్యుఁ డగు నరాతుల కెల్లఁ. 866

తత్తత్ ఫాసప్రయోగనిషిద్ధాక్షరంబులు.

మూ. సూ:—పురాస్త్రురసగిరిరుద్రే ష్వకచటహ మాతృకానింద్యా.

క. ఆదిస్వరమును బ్రథమై, కాదశశబ్దపార్థములు కకారాదులలో
నాదట దంత్యోష్ణము లిడ, రాదు పురశరత్తుగిరిహరస్థానములఁ. 867

క. మూడవతావున మొదలిటి, మూడుసరశస్వరములును మూడవస్వరముఁ
మూడవయూక్షరమును, గూడదు కదియింప నెట్టికూళకు నైనఁ. 868

లే. వ్యంజనాహ్వయమున కొప్పువ్రాలలోన, పోడకాక్షర మాణవచోట నిలిపి
మచ్చరంబునఁ దమఁ జంప వచ్చినట్టి, చెడుగునకు నైనఁ బద్యంబు నుడుగ వలదు.

సీ. గడియలోపల మూడుకంద్రిక లై తాడి ధరఁ గూలఁ దిట్టె మేధావిభట్టు
కినిసి యొక్కముహూర్తమున బ్రహ్మదండిముం డెల్ల డుల్లఁగఁ దిట్టె మల్లఘనుడు
మూడునాడికలకు ముట్టడి వైచినమారని భీమన మడియఁ దిట్టె
నరజామునకుఁ జెఱు వంతయు నింకంగఁ దిట్టెను బడబాగ్నిభట్టసుకవి

లే. వాగరత్నయమునకుఁ జావంగఁ దిట్టె, శ్రీనగము దోచుతుక్కుని శేషమంత్రి
తురగచోరకుఁ బడఁ దిట్టెఁ దిరుమలయ్య, పద్యగతదుష్టవర్ణప్రభావములను. 870

వీరలు చెప్పినలక్ష్యంబు లెవ్వీ యనిన మేధావిభట్టు ఆణవచోట
తకారము నిలిపి గడియకుఁ ద్రాటిచెట్టు పిఱుగఁ దిట్టినచాటుధారః—

క. సాళువపెదతిమ్మనుపీ, పాలవరుడు వీడె నచ్చెఁ బద్యమా వ్రాయ్
గలను లే దా కొకటియుఁ, దాళమ ముత్తునియ లగుచు ధరపై బడుమా. 871

ప్రాధకవిముల్లన మూడువచోట అకారమును నిలిపి రెండుగడియ
లకు బ్రహ్మదండిచెట్టుముండ్లు రాలఁ దిట్టినచాటుధారః—

క. గుడియన్ననృపతీ బొడగన, నడనంగాఁ గొండపల్లినగరిపడమటం
గుడియడుగుడుడమ గాడిన, చెడుముండులు బ్రహ్మదండిచెట్టున డుల్లఁ. 872

వేములవాడభీమకవి పదునొకండవచోట హకారంబు నిలిపి
మూడు గడియలకు రామగిరిదుర్గమున ముత్తిక దిగినమారని జావఁ
దిట్టినచాటుధారః—

ఉ. చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహినిమారఁడు మారుత్తవడి
బొక్కి పడం గలండు చలము న్నలముం గలయీచళుకృపుం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రు డయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీదికి వచ్చిన రిత్త వోవునే. 873

బడబొసలభట్టు ఏడవచోటను టకారంబునిల్పి త్రిపురాంతకము
నుండి శ్రీశైలమునకుం బోవునప్పుడు దెలుఁగురాయఁడు గట్టించిన
చెఱువునీ శ్లన్నియు నాలుగుగడియలకు నింకి పోను దిట్టినచాటుధారః—

క. బడబానలభట్టారకు, కుడిచేయుంగరము రవికి గొబ్బున నర్ఘ్యం
బిడువేళ నూడి నిలాలి, బడియెఁ దటాకంబ నిటిఁ బాయుము వేగఁ. 374

ఏలూరి శేషగుంత్రి యైదవచోట కకారము నిలిపి శ్రీశైలముం
దోచిన తుక్కరుసును మూఁడుదినములకుం జొవం దిట్టినచాటుధార:—

చ. మును పొకకేల రావణుండు మోదమున న్నజతాద్రి యెత్తినం
తనె హరుఁ డప్పడే తనపదంబునఁ ద్రొక్కి మదం బడంచె గా
వనమయగోరితుక్కసచివా యలశ్రీగిరి గడ్డపారలఁ
గనలుచుఁ ద్రవ్వె సర్వమును గైకొన నీ కిపు డాతఁ డోపునే. 375

వెల్లూరి తిరుమలయ్య ఆఱవచోటను తకారంబు నిలిపి తనగుట్టమును
దొంగిలించిన శ్రీపతిరాజు పోతరాజును నేడుదినములకుం జావఁ దిట్టిన
చాటుధార:—

చ. హయ మది సీత పోతనసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ బాహ్మవి వారిధి మారుఁ డంజనా
ప్రియతనయుండు లచ్చన విభీషణుఁ డాగుడి మెట్ట లంక నా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేడవనాఁడు సూడుఁడి. 376

వ. మఱియును గొన్నియుదాహరణంబు లెడవల్లి పర్వతన్న పంచమస్థానం
బునను హకారము గూర్చి చెప్పినపద్యము:—

క. అంగజసంహరుం డగు, సంగరభీముండు ప్రళయసమయోగ్రుం డై
యంగలపుగంటఁ జూచిన, బంగరుకామయ్య మేను భీష్మం బయ్యెఁ. 377

పింగళి రామరాజు పంచమస్థానంబున కకారంబును షష్ఠస్థానమున
చకారంబును గూర్చి చెప్పినపద్యము:—

ఉ. పింగళి యేకచక్రపురి పెంపుగ నందు వసించి యున్నయా
తంగెడకొండఁడే బతుండు తథ్యము మానవులార వానిబా
ధంగ డడ మట్టఁ జేసె మును ధర్మజాతమ్ముండు భీముఁ డిప్పు డీ
యెంగిలిముచ్చుఁ జంపుటకు నిశ్చరు వేడుండు భీముఁ డయ్యెడిఁ. 378

తెనాలిరామకృష్ణయ్య పంచమస్థానంబున కకారంబును సప్తమంబున
టకారంబును గూర్చి చెప్పినపద్యము:—

క. బసవనకుఁ బుట్టినప్పుడె, పసరము గోవిందరాజు పసరం బైతే

గస వేటికిఁ దినఁ డంటే, గసవుం దిను శత్రు లాజిఁ గవినినవేళకా. 879

రంగరాజులింగయ తృతీయస్థానమునందు కకారము గూర్చి గూఢముగాఁ దిట్టినచాటుధారపద్యము:—

క. రవికోటిధామమయ మై, నవకొంచనయుతము నగుచు నానాటి కొగిఁ

భువిని శివాన్విత మగు నీ, భవనము జూపల్లిలింగ భవగుణసంగా. 880

తే. అదిపర్వంబు మొదలిపద్యంబునందు, సప్తమస్థానమున శబ్దకాసనందు

జమిలియక్కరమును విశేషము దలంచి, పామకొలిపె జవర్ణంబు భయము దక్కి.

దోషప్రభావము.

క. ఇప్పటినియమము లన్నియు, నొప్పుగఁ గావ్యంబుమొదల నొకపద్యము దాఁ

జెప్పినను జాలు నవతలఁ, దప్పిన దోషంబు లేదు దర్పకజనకా. 882

క. గట్టిగ దోషము లెఱుంగక, తిట్టిన నది దీనిన యగు దీవించినచోఁ

దిట్టగు నది చెలుసుక మఱి, తిట్టిన దీవించినను బతికి నిక్క మగుకా. 883

క. గుడ్డి యగునెద్దు కొన్నను, బడ్డపగిది లక్షణంబుపథ మెఱుంగనియా

యెడ్డ కవిత్వముఁ జెప్పిన, నడ్డం బై బుధు లదల్ప 'నది యే మగునో. 884

గుణావగుణభావాశ్చయిశేషంబులు.

తే. ఇపుడు చెప్పినదోషంబు లెల్ల మాని, గుణము లన్నియుఁ గలుగంగఁ గూర్చ నగునె
ప్రప్త కై నను స్వల్పదోషంబు నధిక, గుణము లగునెద్దిదానిఁ జేకొనఁగ వలయు. 885

క. ఇల సద్గుణనికరములో, పల నొకదోషం బడంగుఁ బదియాటమృతాం

శులలోన నొకకళంకము, జలజారికి నెన్నఁ బడనిచందమున హరీ. 886

తే. విఫలము సకంటకంబును విషధరాశ్ర

యంబు వక్రంబు పంకభవంబు నైన

మొగలి పరిమళమున యోగ్య మగు లెఱుగున

సద్గుణం బొక్కటియ దోషసమితిఁ జెఱుచు. 887

*పూ.ము.లో 'పసరంబైనకా'... 'డనఁగా' అనిఉండెను. గాని వ్రాతప్రకృతిలోమాత్రము 'పసరంబైతే' 'అంటే' అనుప్రయోగములే కనబడును.

1 నపుడే మగునో (వా); నపు డేమియగుకా (పు).

క. తెలియఁగ నీశుభలక్షణ, ములు కురుకుకుపులకావ్యముల లేవు సుమీ
తొలుత మహాకవివర్ణలు, పలికినసత్కృతులఁ దక్కఁ బన్నగశయనా.

888

మాతృకార్చనావిధానము.

చమత్కారచంద్రికాయామ్:—

శ్లో. ఆకారాదిక్షకారాంతవర్ణాః స్యుర్మాతృకావ్యయాః,

సాహిత్యరత్నాకరే:—

శ్లో. ప్రథమా నుద్దిశ్య పద్యం వా ప్రబంధం వా కదాచన,
న వక్తవ్యం న నక్తవ్యం మాతృకాపూజనం వినా.

• లక్షణదీపికాయామ్:—

శ్లో. నాయకేన ప్రయుక్త స్యుక్త దంతధానపూర్వకమ్,
పుణ్యనిర్మలతోయేన మంగళస్నాన మాచరేత్.
శుచిర్ధౌతాంబరధరో గంధమాల్యై రలంకృతః,
పూజాగృహం వ్రజేత్సాహితీహద్యాదినిస్సృజై.
శుభాసనే సుఖాసీనః ప్రాజుభో న్యాసపూర్వకమ్,
విప్రాదిమాతృకాస్తత్త్వవ్యర్తద్రవ్యైః ప్రపూజయేత్.

ఆ. కవులు మొదల మాతృకాపూజ సలుపక, కావ్యమొండె జాటుకావ్యమొండె
జెప్పిరేని తమకుఁ ద ప్పగుఁ బలికిని, హాని వచ్చుఁ గృతియు నడఁగి పోవు. 889

సీ. ప్లక్షకావ్యంబునఁ బలుదోమి మంగళస్నాతుఁడై శుభ్రవస్త్రములు కట్టి
మలయజగద్గమం బలఁది భూషణములు మొదలై ననుమదామములు చుట్టి
కవిలాక్షణికలేఖక గ్రంథవాచకశాద్వికతాస్మికసహితముగను
గానతతానదధనునసుషిరస్వనంబులు సర్వదిమ్మల భోరుకలుగ

రే. వచ్చి దక్షిణపాదపూర్వకముగాఁగ, హాని యొ మాతృకార్చనమందిరంబుఁ
జొచ్చి పూర్వాభిముఖముగా నుకవివరుఁడు, చిత్రకంబళమునసుఖాసీనుఁడగును.

శ్లో. విష్ణురాజ నమస్తుభ్యం లహ్రిదర గజానన,
నిర్విష్ణుం కురు మే దేవ సర్వకార్యేషు సర్వదా.

క. ఈమం త్రంబున మున్నుగ, సామజముఖు నేకదంతుఁ జామరకర్ణుక్
ధూమధ్వజాఁ బ్రమథగణ, స్వామిని బూజించి గుకవి సమధికభక్తిక్. 891

సీ. జ్యోతిర్విదుక్తముహూర్తకాలంబునఁ బ్రసఫంచకమాత్రపాండుకాలి
తండులంబులను హస్తద్వయనిస్తారసమచతురశ్చక్రసండిలంబు

గావించి నాల్గుచాకపుటిండ్లు రచించి వామదేవునిమూలగీమునందు
విప్రమాతృకలను వీతిహోత్తునితావుమందిరంబున రాజమాతృకలను
ఆ. దనుజుచాయభవమున వైశ్యమాతృక, లను సమీరభాగముననుగలుగు
సదమునను శూద్రజాతిమాతృకలను, వరుస దప్పకుండ వ్రాయ వలయు. 892

మాతృకానిర్ణయము.

కారదాదర్పణే: —

శ్లో. స్వరాః కచటవర్గా శ్చ ధరణీసురమాతృకాః,
తపవర్గా సమాంతస్థా బాహుసంభవమాతృకాః.
యశాదిహకారాంత వర్గాశ్చోరవ్యమాతృకాః,
దంత్యై చ జౌ గురు అశౌ జఘన్యభవమాతృకాః.

అ ఆ, ఇ ఈ, ఉ ఊ, ఋ ఋ, ౪ ౫, ఏ ఐ, ఓ ఔ, అం అః, ఈస్వర
ములు పదునాఱును క ఖ గ ఘ ఙ, చ ఛ జ ఝ ఞ, ట ఠ డ ఢ, ఈకచటవర్గాక్షర
ములు పదునేనుగుడ ముప్పదియొకటియు విప్రమాతృకలు; ఇవి యీశాన్యమాల
యింట వ్రాయ వలసినది. త థ ద ధ న, ప ఫ బ భ మ, యాతపవర్గాక్షరములు పది
యును అంతఃసములలోన సరియక్షరములైన రేఫవకారములు రెండును గూడఁగాఁ
బండ్రెండును రాజమాతృకలు; ఇవి యీ గ్నేయదిక్కుననుంచవలసినది. యవరలవర్ణములు
రెండు శ ష స హ లు నాల్గును గూడ నాఱును వైశ్యమాతృకలు; ఇవి నిర్వృతిభాగ
మున నిలుపునది. దంత్య జవలు రెండును అకారలకారములు రెండును గూడ నాలు
గును శూద్రమాతృకలు; ఇవి వాయువ్యకోణమున లిఖించునది.

సీ. ఆస్వర, మవుదల యా ఫాల మిద్వయి శ్రవణముగ్తం బుకారములు రెండు
గన్నులు ఋత్వయుగంబు చెక్కులు ౪వర్ణ ద్వంద్వ ముభయదంతచ్ఛదములు
వక్రమూర్ భుజములు వక్రతమాక్షరంబులు కక్షములు సున్న లలితగళము
పటువిగర్గము లుహోభవనూచకంబులు కచవర్ణములు పాణికరరుహములు

తే. టారు లైదును గూడఁ బృథ్వియు చతుర్థ, వర్ణముదరంబు పంచమవర్ణజములు
జఘన మంతస్థలిపులు నూష్ణములు సంఘృ, లేవధూమణి కట్టివాగ్దేవిఁ గొలుతు.

క. అని వారిజాతసంభవు, వనితకుఁ బ్రణమిల్లి సుకవివరుఁ డీపద్యం
బునఁ జెప్పినట్లు న్యాసము, తనకుడికడ మొదలుగాఁ బదపఁ జేయ నగు. 894

న్యాసప్రకారము.

అం శిరసి, అం లలాటే, ఇం దక్షిణకర్ణే, ఈం వామకర్ణే, ఉం దక్షిణనేత్రే,
ఊం వామనేత్రే, ఋం దక్షిణకపోలే, ఋం వామకపోలే, ౪ం ఊర్ధ్వోష్ఠే, ౪ాం

అధోష్ఠీ, ఏం దక్షిణభుజే, ఓం వామభుజే, ఐం దక్షిణకక్షే, ఔం వామకక్షే, అం గళే, ఆః దక్షిణోత్తరస్తనాగ్రయోః, కం ఖం గం ఘం జం దక్షిణహస్తాంగుళిఘ, చం ఛం జం ఝం ఞం వామహస్తాంగుళిఘ, టం తం డం ఢం ణం పృష్ఠే, తం థం దం ధం నం ఉదరే, పం ఫం బం భం మం జఘనే, యం రం లం వం దక్షిణపాదే, శం షం సం హం వామపాదే విన్యసేత్.

విప్రమాతృకాపూజామంత్రః.

విధిప్రదీపికాయామ్:—

శ్లో. శ్వేతమాల్యాంబరధరాం శ్వేతరత్నవిభూషితామ్,

శ్వేతాబ్జవాసీం విప్రమాతృకాం పూజయా మ్యహమ్.

అనేన వాగీశ్వరీధ్యాన ముక్తం. తల్లక్షణం మంత్రరహస్యే ద్రవ్యవ్యమ్.

వ. ఆకారము మొదలు ముప్పదియొక్కమాతృకలను ఈమంత్రముచేత వేతవేత పూజించునది. 395

సీ. వెలిపట్టుబుట్టులు మలయజగంధంబు మాక్తికామలవిజ్రమయము లైన
భూషణంబులు దెల్లపువ్వులు కర్పూరధూళిధూపంబు మధూకలైల
నిరాజనంబు ఖర్జూరపాత్రంబు సమన్వితశర్కరామస్పృణధేను
దుగ్ధాన్నయను భక్తితో సమర్పణ చేసి శ్వేతాబ్జకర్ణికావిష్టరస్థః
తే. దారకాకుండమందారధవళదేహః, బుస్తకసువర్ణవర్ణకీహస్తవిప్ర
మాతృకను గవి కాస్తోక్తమార్గమునను, గొలువఁ జతురసచోలద్ధి గలుగు టయదె.

రాజమాతృకార్చనమంత్రః.

శ్లో. రక్తమాల్యాంబరధరాం రక్తరత్నవిభూషితామ్,

రక్తాబ్జవాసీం రాజమాతృకాం పూజయా మ్యహమ్.

అనేన వశ్యమాభీధ్యాన ముక్తమ్. తల్లక్షణం ప్రపంచసారే ద్రవ్యవ్యమ్.

వ. ఈమంత్రముచేతఁ బండ్రెండుమాతృకలను పూజనీయునది. 397

కవిగజాంకుశే:—

సీ. జలుగుచందురుకావిచీరయుఁ గుంకుమగంధంబు పద్మరాగప్రవాళ

భుచితంబు లగుపరిస్కారంబులును గెంపువన్నియ గలపరువంపువిరులు

త్రస్తుతాలక్తధూపంబులు తిలబీజలైలదీపికయును వాక్రుచషక

పూరితగోఘృతాహారంబు భక్తితో నర్పించి రక్తతోయజనివిష్టఁ

తే. గోకనదనిభలోహితం గోమలాంగిక, బ్రహ్మబాణేక్షుకోదండపాణి రాజ
మాతృకను గవి శాస్త్రోక్తమార్గమునను, గొలువఁ జతురవచోలభి గలుగు టరుచె.

వైశ్యబాలిమాతృకారాధనమంత్రః.

శ్లో. పీతమాల్యాంబరధరాం పీతరత్నవిభూషితామ్,
పీతాబ్జవాసీం వైశ్యమాతృకాం పూజయా మ్యహమ్.
అనేన సిద్ధలక్ష్మీధ్యాన ముక్తమ్. తల్లక్షణం మంత్రార్థవే ద్రప్తివ్యమ్.

వ. ప్రతిమాతృకారాధనము ఏమంత్రము చదువుదును జేయునది. ౩౪౯

సీ. అతతబహురత్న పీతకాశేయంబు నవవారిద్రాలేపనంబు పువ్వ
రాగ గారుత్తత రత్నకీలితమండనంబులు పచ్చక్రొన్ననలసరులు
సాంద్ర సారభిచారిచందనధూపంబు బస్తాజ్యసహితదీపంబు రీతి
ఘటపరిపూరితక్షౌద్రోపహారంబు గడు భక్తి నర్పించి కనకవలిన

తే. కర్ణికాపీతకాసీన గౌరగాత్రి, వనజశుబ్దల్యావృతకరద్వంద్వ వైశ్య
మాతృకను గవి శాస్త్రోక్తమార్గమునను, గొలువఁ జతురవచోలభి గలుగు టరుచె.

శూద్రమాతృకారాధనమంత్రః.

శ్లో. నిలమాల్యాంబరధరాం నిలరత్నవిభూషితామ్,
నిలాబ్జవాసీం శూద్ర మాతృకాం పూజయా మ్యహమ్.
అనేన త్వరితాధ్యాన ముక్తం. తల్లక్షణం మంత్రదర్శనే ద్రప్తివ్యమ్.

వ. శూద్రమాతృకల నన్నిటిని బూజచేయునప్పుడు ఈమంత్రమే చెప్పవలసినది.

సీ. నిలవర్ణదుకూలచేలంబును లవంగమృగమదగంధంబు నగవిశోధి
రత్నవిభూషణరాజీయఁ గృష్ణపుష్పములు కౌలాగురుసాలమూల
రచితధూపంబు నేరండబీజన్నీహారిజనంబును జారుకాంస్య
మయఁచపకాన్వితమధ్యనైవేద్యంబు మోసఁగి సద్భక్తి పెం పొంది మదిని

తే. శ్యామపద్మనివిష్ట మేచకశరీర, శరధనుఃకాండధృతపంచశఖ శూద్ర
మాతృకను గవి శాస్త్రోక్తమార్గమునను, గొలువఁ జతురవచోలభి గలుగు టరుచె.

వ. ఇది ప్రబంధోపక్రమం దింక నాశుధారాకవిత్వమున కెట్లనిన. 40౩

తే. సభలను సమస్త్య లాసఁగినసమయమునను, మాతృకాపూజ కవుల కేరీతి నబ్బు
నపుడు నాగ్దేవతాధ్యాన మార్గ జేసి, యాశువుగఁ జెప్ప నొప్పుఁ బర్యంబు లెల్ల.

వాగ్దేవతాధ్యాన ము క్తమ్.

- సీ. ¹ త్రయివేణి మీమాంసతల వైద్యశాస్త్రంబు నుదురాగమంబు కన్బొమలనడుము
కడపలి ప్రాబల్కు కణతిలు శ్రౌలంబు తకుకుఁజెక్కులు నిరుక్తంబు శ్రుతులు
న్యాయంబు చిబుకంబు జ్యోతిషం బక్షులు శిక్ష గంధవహంబు స్పృతి రదములు
కౌష్యంబు జిహ్వా వ్యాకరణంబు పెదవులు గీతంబు గళ మలంకృత కుచంబు
తే. లలపురాణంబు నడు మితిహస మక్కు, కల్పము కరద్వయము రతికళ జఘనము
ఛంద మూరులు నాట్యులక్షణము పదము, లేవధూవణి కట్టివాగ్దేవిఁ గొలుతు. 405
- ఆ. అనుచు శారదాంబ నధరనిర్జితబింబ, భ్రమరవేణిఁ బద్మభవునిరాణి
సుకవిరాజకీరసురమహీరుహలతిఁ, గొలిచి యాశుకవితఁ గూర్చ వలయు. 406

ప్రబంధోపక్రమశుభకాలంబులు.

- క. వెస వయనమాసపక్షుడి, వసవారభయోగకిరణవర్జ్యవిలగ్నా
భ్రుసరేక్షణము లరసి సద,వసరమునను మొదలు సేయ నలయుం గృతికి. 407
- తే. సింహమున గురుఁ డున్న రాజేబంధుఁ
దార్ద్రమొదలుగఁ బదితారలంచు నడువ
జీవకవు లస్తమయమును జెంది యున్నఁ
గావ్యసముపక్రమము సేయఁగాదు పతికి. 408
- సీ. ఆబ్దంబు మొదలిదివాప్తకం బయనర్తమాసానులను బంచవాసరములు
కవిబ్రహ్మకులు గ్రుంకికముంచుఁ బొడిచినవెనుకను మును ప్రొద్దుమనుయుగాదు
లగుదినములు సంక్రమాది రెండుపగళ్లు గ్రహణంబుతోలునాఁడు కామదహన
మునకు మీఁదను మూఁడుదినములు తిథ్యాదిఘటికాశ్రయంబు ఋక్షంబుమొదల
తే. నాడికాయగ్నమును విలగ్నమున కాది, వెలసినవారంశ మొకటియు విడిచిపెట్టి
చిక్కినప్పుడు శుభములు సేయ వలయు, ననుచు చ్యవనుఁడు సంహితయందుఁజెప్పె.
- సీ. షష్ఠ్యంతమున నొక్కినంబత్సరము హయనారతంబునను బక్ష మయనమునకుఁ
గడపల దివిసాష్టకము ఋతుమాసావసానంబునను దివసంబు లైదు
రవిశక్తిగ్రహణాదివివిధమహోత్సావముల కెల్లఁ దరువారే మూఁడునాళ్లు
సంక్రమాంతమున వాసరము తిథ్యంతంబునంచు నాడీశ్రీతయంబు రిక్త
తే. శౌనసు బదిగడియలు లగ్నమునకుఁ దుదినిగిదియుసార్థ వవారంబు వదలి కావ్య
మునకుఁ దొలుతటిపద్యంబు మొగి రచింప, వలయు సత్కవి తక్కినవానియందు.

క. ఉదగయనంబునఁ జెప్పిన, సదమలకావ్యంబు పతికి సంపద లిచ్చుకొ
బదపడి యామ్యాయనమున, మొదలుకొనినఁ బ్రాణమునకు మోసముఁ దెచ్చుకొ.

తే. శ్రా నణజ్జిప్తకార్తికచైత్ర మాఘ, మార్గశీర్ష కఫాల్గునమాధవముల
సకలశుభకర్తృములు సల్పఁ జను నటంచుఁ, జెప్పిరి పరాశరాత్రినిసిద్ధములు. 412

తే. నింద్యములుభాద్ర పదమను నెలయునుచియు, సరవిర్భుష చైత్ర కర్కటశ్రావణములు
వధికమాసంబు బుద్ధ్యంబు నాశ్వయుజముఁ, గార్తికాది నేకాదశఘస్రములును.

క. కావ్యమునకు నారంభము, కావ్యుడు సితపక్షమునను గావించిన నా
ధివ్యాధు లడఁగు విభునకు, ద్రవ్యక్షయ మగునీలేతరంబున నైనకొ. 414

క. దశమిద్వాదశ్యేకా, దశులను బంచమిని విదియలేదియల హిమధా
మశకాంకనుతబృహస్ప, త్యుశనోవారములఁ గావ్య మొనరింపఁ దగుకొ. 415

తే. ఉభయపక్షములంచుఁ ద్రయోదశియును, సప్తమియు దిననాథవాసరము నంత
రాయ మొనరించుఁ గృతినమారంభమునకు, నితరతిథివారములు గూడ వెంచిచూడ.

క. లిపులను బూర్వాహ్లాంబున, నుపక్రమించిన శుభంబు లాసఁగును గావ్యం
బపరాహ్లాంబున సంధ్యల, త్తపలను దొరకొనిన సాధ్వసం బొనరించున్. 417

సీ. నందయు భద్రదినంబును జయయు రిక్తయును బూర్ణయు ననఁ గ్రమత నైదు
భంగుల దినసముల్ పదియేను నొప్పారు భూమిబీజాక్షరంబులకు నంద
వనబీజలిపుల కెల్లను ధద్ర శిఖిబీజరాజికి జయ వాయుబీజములకు
రిక్త నభోబీజరేఖకుం బూర్ణయు నాదిగాఁ బంచసంఖ్యాస్వరములు

తే. చెందు దిన మొక్కటొక్కట శిశుమార, రాజ్యవృద్ధమృతాఖ్యలఁ బ్రమదవిత్త
విజయభయలయదంబులై వీని నెఱుంగవలయుఁ గృతీపతి నామాదిపర్ణమునను. 418

క. బాలాదిస్వరములకును, గాలము నాతేసినాడికలు చేసి కృతుల్
వాలాయము నందాదుల, మే లగువేళల నుపక్రమింపఁ దగుఁ గృతుల్. 419

సీ. వరుస భూజలవన్ని వాయునభిస్తత్త్వములు దంతిగతశాస్త్రభూతశైల
పరిమితఫుటికలఁ బగలును రేయును దినమున కిసుమాలు దిరుగుచుండు
నూరేందుభౌమజ్జ వారింబులను ధరాంభోగ్నివాతము లాది యగుఁ గ్రమమున
గురుశుక్రమందవాసరముల నాకాశతత్త్వంబు మొదలుగాఁ దవరు నైదు

తే. కావ్యములఁ దత్త్వమున నుపక్రమముసేయఁధనముదకతత్త్వమునగుభుమనలతత్త్వ
మున భయంబు మరుత్తత్త్వమున గదార్తిగగనతత్త్వంబునమృతంబుగలగుఁబతికి.

సీ. నాడికాత్రయము వివాడికావింశతిమాత్రకాలములఁ గ్రమంబుతోడ
సత్త్వరజస్తమస్సంజ్ఞల వేళలు త్రివిధంబులై పదరెపునులేజ్య

దినముల సత్త్వాభ్యయును భౌమభృగువారముల రజోవేళయు జలజమిత్ర
బుధమందవాసరంబులఁ దమోవేళయు నాదిగా నూర్జ్యోదయమున నుండి

తే. పదియు నెనిమిదిమాటులు ప్రతిదినంబుఁ, దిగుఁ గావున నివి యెల్లఁ జెలిసికవులు
భర్తరాశికి మైత్ర చొప్పడనివేళఁ, జెప్పఁగురు కబ్బములు వానిఁ జెఱుచుకొను.

తే. సత్త్వపరిపంథులు కుశీరచాపమీన, కన్యలు రజోభియాతులు కార్పివృషభి
మేఘతులలు తమోరులు మిథుననీంహ, ఘటమృగంబులు చుట్టలు కడమ రెల్ల. 422

తే. వైష్ణవత్రయమునను బూర్వత్రయమున, మిత్రపూష్యశ్వినుల భాస్కరత్రయమున
ధాత్యుక్తునికాచరతారకలను, గావ్యసముపక్రమముఁ జేయఁ గలుగు శుభము.

తే. ఇజ్రకులన్యతీపాతవైధ్యతులను, గండపరిఘాతగండవిష్కంభములను
బదియు మూడవదానను బ్రతుకునాన, సేయువారు శుభంబులు సేయఁ బోరు.

క. బవ మొద లగునాటింటను, గవి కబ్బ ముపక్రమింప ఘనతరవిభవం
బవు ధ్రాదుల నేనిటఁ, దివిరి మొదలు సేయఁ దోడ తెవులు జనించున్. 425

తే. న్యస్తల త్రలు క్రౌంతయోగాయోగ, దర్శహూర్తములును ద్యాజ్యదోషములును
గుప్తచంద్రోదుబలములు దొరలునపుడు, కృతీకి దొరకొనునట్టివ ర్షతీయుఁ గలఁడె.

తే. తనకు భర్తకు నష్టమద్వాదకారి, జన్తములు గానిశుభేటసదనములను
మొదలు సేయఁగఁ దగుఁ గబ్బమునకు గ్రహము, లష్టమంబున లేకుండ నరసి నుకవి.

తే. పాపు లాటింట మూటను బనునొకొంట, సోమ్యలు ధరాగ్నిగతిదికాజలజగర్భ
మునిగృహంబుల నుండింగ మొదలుకొనినఁ, గబ్బములు గడలేఱు విష్ణుముల లేక.

క. బుధుఁ డినుఁ గూడినివేళను, బుధదినమున బుధవిలగ్నమున బుధదృష్టికొ
బుధహారను గావ్యమాలకు, బుధవర్యు బుపక్రమింపఁ బూనుదు రపుడున్. 429

సారస్వతౌషధంబులు.

తే. బ్రాహ్మి బోడతరంబు పిప్పలియుననయు, శుంఠియు సమంబులుగఁ దూచి చూరుఁజేసి
ప్రతిదినము లేపకడ సగ బాలు లేసి, గలిపి రూకెత్తి దిననూత్తులు ఘటించు. 430

బ్రాహ్మి యన ముండుక బ్రహ్మికివేరు.

సీ. కరకకాయలమీదఁ గలుగుబబ్బరయును బిప్పలిమూలంబు తప్పతిఁగ
బ్రాహ్మియు శుంఠియు బావంచివి త్రనములు నపామార్గము మొదలివేర్లు
వాయువిశంగంబు లాయష్టిమధుకంబు సన్న పిప్పలియు నచ్చపుసముద్ర
పొడవి త్రనంబులు బోడతరంబును వలమాటితుంగము స్తలను వసుయు

లే. సమములుగఁ జూచి పొడి చేసి సంతతంబు, పూర్వమును లేచి నేతితో ముద్దఁజేసి
కర్ణమాత్రంబు భక్షింపఁ గలిగినేని, గడియ కొకపద్యశతకంబు నుడువుటరుచె.

సీ. చెంగల్మకొప్పును జీలుతపిప్పలియును మంచియోమపుఁబొట్టు మ్రానిపసపు
మైపుఁతపసపును మధుకంబు సైంధవలవణంబు చిత్రమాలంబుబరడు
జీలకఱ్ఱయు శుద్ధి చేసినశుంఠియు సమభాగములు గాఁగ సంతరించి
చూర్ణంబు గావించి శుభ్రపటంబుపై రాచి యాక్రిందను రాలినట్టి

లే. పాడుము నూతనఘటములో నిడి ప్రభాత
సమయమునఁ బ్రత్యహంబు నాజ్యమున మెదపి
వేసరక చిన్న మెత్తు నేవించువరని
నాలుకను గాపురం బుండు నలువచెలువ.

432

కందద్యయర్కువతీకమలవిలసితగర్భకృంచనదవృత్తము.

ద్వారవతీనాథా సదుదారా, తరుణధవళకరధరసుతనామా
మారమణీధామా సుకుమారా, మరుదధిపతిరిపుమదగిరిశంఖా
సారసనేత్రా సత్యవిచారా, శరరుహభవముఖిసకలసురేశా
శూరకులా తేజోజితనూరా, సురవరమణినిభిసురుచిరదేవ.

433

గర్భప్రథమకందము.

ద్వారవతీనాథా సదు, దారా తరుణధవళకరధరసుతనామా
మారమణీధామా సుకు, మారా మరుదధిపతిరిపుమదగిరిశంఖా.

434

ద్వితీయకందము.

సారసనేత్రా సత్యవిచారా శరరుహభవముఖిసకలసురేశా
శూరకులా తేజోజిత, మారా సురవరమణినిభిసురుచిరదేవ.

435

గర్భగుర్గువతీవృత్తిము.

ద్వారవతీనాథా సదుదారా, మారమణీధామా సుకుమారా
సారసనేత్రా సత్యవిచారా, శూరకులా తేజోజితనూరా.

436

గర్భకమలవిలసితవృత్తము.

తరుణధవళకరధరసుతనామా, మరుదధిపతిరిపుమదగిరిశమ్భా
శరరుహభవముఖిసకలసురేశా, సురవరమణినిభిసురుచిరదేవ.

437

గద్యము. ఇది శ్రీమదాపస్తంబనామత్రభారద్వాజగోత్ర కామెపల్లిపురమంజరనంద
నందనచరణారవిందవందనాభిలాషమంజుస్రాభవవేంగనార్యతనూభవ విద్యావిశేష
సురాచార్య కామనార్యప్పకవివిరచితం జైనయంద్రశబ్దచింతామణి యనువ్యాకర
ణశాస్త్రంబునందు మూలనామత్రంబులను వర్ణసంజ్ఞలును వర్ణోత్పత్తిసానంబులును
శుద్ధాంధ్రకలిపివిలేఖనక్రమంబులును బంచాశద్వర్ణనిర్ణయంబును బ్రాకృతోనా
క్షరపరిగణనయు నంద్రభాషావర్ణసంఖ్యయుఁ దత్తద్వర్ణభేదంబులును గావ్యాది
గ్రామ్యవర్ణంబులును నాయకాక్షరకూటంబులును గృత్యాదివర్ణద్వయయోగఫలం
బులును సంయుతాక్షరవిశేషంబును శ్రీకారప్రభావంబును గృతీముఖప్రశస్తంబు
లును దత్తత్సానప్రయోగనిష్ఠాక్షరంబులును దోషప్రభావంబును గుణావగుణ
బాహుళ్యబలంబును మాతృకార్చనవిధానంబును శుభకాలంబులును సారస్వతౌ
షధంబులును గలవర్ణపరిచ్ఛేదం బనుద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

శైలశ్రమరాంబా
ధీశైశానవిదిజ్ఞహీతలవిలస
త్కాశీసమతంగెడనగ
రీశమదాశానివేశరిపుజననాశా.

1

- క. అవధారు శబ్దశాసనుఁ, డవనిఁ గలియుగమున కాది వారాజమహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పినయాం, ధ్రువహావ్యాకరణమూత్రతతిఁ దెనుఁగింతుఁ 2
- క. ఇమ్ముగ వర్ణపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పంగఁబడియెఁ దగ నేకశ్లో
కమున ముఖ్యవర్ణి ప్రాసములు సంక్షేపములుగ సామజవరదా. 3

మూ. నూ:—అద్యో వర్ణి ర్ద్వివీతీయో వర్ణః ప్రాసోఽత్ర పాదపాదేషు,
స్వస్వచరణేషు పూర్వః ప్రాస స్పర్శేషు చైక ఏవ స్యాత్. 21

- వ. ఈశ్లోకం బాక్కుటి యొకనూత్రం బయ్యె నది యెల్ల నిండు వివరించెదను. 4
- క. చరణచరణమున కాద్యక్షరములు వరు లయ్యె నవియై క్రమముఁ దత్త
చ్చరణములలోనఁ జెప్పిన, యిరవులఁ బొందింప వలయు నెల్లకృతులలోక. 5
- తే. విరతి, విక్రాంతి, విక్రామ, విశ్రమములు, శ్రాంతి, విరమణ, విరమ, విరామ, యతులు
ననఁగ నివి తొమ్మిదియు వర్ణి కాఖ్య లయ్యె, భవ్యసత్తుఫలాయామ్యభాగగేహ. 6
- క. భీమన పది చెప్పె ననం, తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువది నా
ల్గమిఁదఁ గొందఱు కవి, గ్రామణు లిరువదియు నేడు గావించి రొగిల్. 7
- ఆ. పూర్వకవులత్యయములు గూర్చి సత్కవి, జనము లవు నటించు సమృద్ధింప
విశ్రమంబు లేను, విరచింతు నాలుగు, పదులమిఁద నొకటి విదితముగను. 8

యతిభేదములు.

- క. స్వరయతులు వ్యంజనాక్షర, విరతు లుభయవరులు ప్రాసవిక్రాంతులు నాఁ
బరికింప నాల్గుదెలుగుల, విరమణములు పఱుచుండు విహగతురంగా. 9

అందు స్వరవళు లెట్టి వనిన:—

స్వరవళులు.

తే. రససు స్వరమైత్రివళులు స్వరప్రధాన
వళులు లు ప్తవిసర్గకస్వరవళులు
ఋణభి ఋత్వసంబంధంబు ఋత్వసామ్య
వృద్ధి లన స్వరవళు లేదువిధము లయ్యె.

10

స్వరమైత్రివళులు. 1.

తే. ఆద్యయమునకు ఇక్రతమద్యయంబు, నిద్యయమునకు ఋయుగంబు నెద్యయంబు
చుద్యయమునకు సంశ్యనక్రద్యయంబు, జెల్లు స్వరమైత్రివళు లన శేషశయన. 11

అకారయతు లు.

అ. అభవత్ర నేత్ర ఆర్ధాననగత్ర, ఆతపాయజైత్ర వింద్రమిత్ర
విందవ ప్రగోత్ర ధౌర్వశేయస్తోత్ర. యుదుఁ జెప్పనొప్పు యతులు కృష్ణ. 12

ఇత్వవళులు.

అ. ఇంశువంశసోమ ఈశ్వరీసుతనామ, ఈశితాంగధామ ఋషభభీమ
ఋక్షజాభిరామ ఎటు లెన మాభామ, ఎడఁ గటాక్ష ముంచి ఏలు మనఁగ. 13

ఉన్విరామము.

అ. ఉరగరాజకాయ ఉర్వవిప్లపదాయ, ఉర్జితోరుక్షీర్తి ఒడలి కార్తి
ఒదవ కుండఁ బ్రోచి ఓలి వాసునిఁ గాచి, చేరి కనకకళిపుఁ జీరి తనఁగ. 14

స్వరప్రధానవళులు. 2.

క. తెలిసి పదాంతగతాక్షర, మలతోఁ దైశబ్దమలకు మొదలఁ గలుగున
చ్చులు గూర్చినసంధుల క,చ్చల స్వరమలె నిలుచు నుభయవళులను దక్క. 15

తే. అతులగుణధామ భానువంశాభిసోమ, ఇనతమాభవమిత్ర, లంకేశజైత్ర
ఉరుగుణకలాప శకలీకృతగ్రచాప, నాఁగ నిట్లు స్వరప్రధానవళు లొప్పు.

లు ప్తవిసర్గస్వరవళులు. 3.

తే. దైవభాష నదంతసాంతములమీఁద, నర్తు మొదలను గలశబ్ద మతుకువేశ
నమరు నోత్పంబునకుఁ జెల్లు నమహాలిపులు, జగతి లు ప్తవిసర్గకస్వరవళు లన. 17

తే. అంబుదళ్యామ తప కింకరోహ మనఁగ, యామినచరగర్వతమోర్క యనఁగ
హరిసుకుండును నివు నన్యోన్యమిత్రు, లయి ప్రవర్తింతు రనఁగ లక్ష్యంబు లయ్యె.

మరున్నందనశతకమునందు:—

కా. కోపాటోపము కుప్పిగంతులు నిజాకుంఠీభవచ్ఛార్వకే
ఖాసాండిత్య మయారె నీకును నమస్కారంబు లంకాపురీ
పాపగ్రంథికులాంగ నాకుచతటి పైతాపతద్దాహ బా
హుపాటచ్చర రామదాస తన దాసోహ మ్మరున్నందనా.

19

సుభద్రావరిణయమునందు:—

కా. తా సైరింప కపర్త యుండగ భవద్గర్భంబునం దాల్చి తే
జ్జోసమ్యక్ శరజన్మం గాంచి మలనీహారక్షమాభ్యుత్కమా
రీసాపత్న్యము గన్న మోహపుణ్యరంధ్రీ రత్నము న్నివ కా
డే సర్వజ్ఞున కేల నిన్నుం దలపై నెక్కించుకో జాన్నునీ. (1-114) 20

ఉద్యోగవర్వమునందు:—

ఉ. దైన్యము దక్కి దూత యుచితంబుగఁ బొందునృపాలుపాలు రా
జన్యబుండు ధర్మజుండు సమ్మతి వేడెడు నన్న లోక సా
మాన్యవిధిం దగంగ గరిమంబున నిచ్చినఁ బుచ్చికొంద మ
నోన్యవిరుద్ధభాషణము లాడినఁ దత్ఫల మాతఁ డం చెడిక. (1-32) 21

ఋవళి. 4.

క. ఇత్వైత్వంబులఁ దొలగక, ఋత్వంబును ఋవళి యనఁగ రేఫముతోమి
త్రత్వంబు నెఱుపు నెట్టిమహత్వ మొ యట్ల నగు గాగులం దున్న పుడుక. 22

క. రతివల్లభజనక వినిర్జితకనకవిలోచనాఖ్య ఋగ్యజురాది
శ్రుతిచయగోచర వాహీ, కృతఖేచరకులలలామ రిపుజనభీమా. 23

నభావర్వమునందు:—

సీ. పా. ఋత్విజాం డని విచారించి పూజించితే ద్వైపాయనుం దుండ ధర్మయుక్తి.
(2.11)

విజయవిలాసమునందు:—

ఉ. అణిమెఱుంగుముతైపుటాయారపు మ్రుగ్గులు రత్న దీపికా
శ్రీణులు ధూపవాసనలు హృద్యనిరంతరవాద్యధూపము
ల్రాణఁ బొసంగఁ బోలు మిగులం గనువిం దొనరించు నిత్యక
ళ్యాణముఁ బచ్చతోరణము నై జను లందఱు నుల్లసిల్లఁగాక. (1.83) 25

1 రత్న హాదీన (వా). 2 గలయక (పూ. ము); తెరయక (వా).

ఋత్వసంబంధవశులు. 5.

తే. సారిది గాదులఁ గలవట్లునుదుల కెల్ల, ఋత్వమిత్రంబు లగునచ్చు లెనయ నెదుఁ
జెల్లు హయలును స్వరమైత్రి జెందునపుడు, వెలయునివి ఋత్వసంబంధవశులనంగ.

ఁ. ఇనతనూభవుండు పృషదశ్వసుతు నేనె, ఋభునదీసుతుండు కృష్ణు నేనె
నేమి చెప్ప నపుడు దృఢశక్తి శల్యుండు, హీనబలునిఁ జేసె వృష్టికులుని. 27

జై మినిభారతమునందు:—

నీ. గీ. తంద్రితరమునఁ బెనిమిటితరమునందు, వీసమంతయుఁ బుణ్యంబుఁ జేసి యెఱుంగ
వార్ధకంబున నిం కేల నట్టివోడును, కృష్ణు దర్శింప కున్న నాకేమి చిక్కు. 28

(2.109)

నూనుచరిత్రమునందు:—

నీ. తీర్థసంవాసు లేతెంచినా రని విన్న నెదురుగా నేగు ద వ్యెంత యైన
నేగి తత్పదముల కరంగి యింటికెఁ జెచ్చుఁ జెచ్చి నదృక్తి నాతిధ్య మిచ్చు
నిచ్చి యిహాన్న సంతృప్తులఁగాఁ జేయుఁ జేసి కూర్చున్నచోఁ జేర వచ్చు
వచ్చి యిద్ధరఁ గలువనధిపవ్యతిసరి తీరమాహర్త్యము లెలియ నడుగు. (1.57) 29

సరిసంహృతాణమునందు:—

నీ. పా. ఏదేవులీల లై యెసఁగుజగంబులు సృష్టిరక్షాసమాపేక్షఁ బరఁగు. (2.80)

ఆము కమాల్యదయందు:—

చ. హితులు భిక్షగ్గిహజ్జబుధబృందకవీంద్ర పురోహితుల్ హితా
హితులు ధనార్జనాదివృత్తకృత్సనియుక్తులు వెండి కేవలా
హితులు దళాదళార్చితసమృద్ధరమాచారశేషు లౌట నా
హితమును నట్ల కాఁ జతురప్యత్నిఁ జరించుట ఏతి తేనికికా. (4.278) 31

సుభ ద్రాపరిణయమునందు:—

తే. చెఱుకువిలుకానిబారికి వెఱచి ఏదు, మఱుంగుఁ జొచ్చితఁ జేపట్టి మనుపు నన్నుఁ
బ్రాణదానంబుకన్నను వ్రతము గలదె, యెఱుంగవే ధర్మపరుడవు నృపకుమార.

(1-158)

ఎడవల్లిపర్వతన్నచాటుధార:—

మ. రణరంగంబున ఏకితాసి యరినోరం బూరి గైకొన్నఁ దా
నణుమాత్రంబును వానిపైని దెగ దాహాచిత్ర మూహింపఁగాఁ
దృఢమే కావలె దారికట్లు మొన క ట్టిదారుణీమండలిక
బ్రబుతప్రాభవ కందనోలిపురగోపాలాక్షమావల్లిభా.

33

ఋత్వసామ్యవశులు. 6.

తే. వట్టువలు చెంది తమలోన వ్యంజనంబు, లన్నియును గూడుఋత్వసామ్యవశులనగ
వృక్షీనంకాధిసోమండై పృథివిఁ బట్టివృక్షానిఁ గావించెఁ గంసునిఁగృహ్మడనగ.

విష్ణుచిత్తీయమునందు:—

సీ. గీ. తిరుగుదు రయాఁక మరపురి మరల మఱిగి, బహుళహలహలభరితకల్పరిగనగర
నగరపురవరపరివృథజవనయవన, పృథిన భవదసి ననిఁ జెగి కృష్ణరాయ. (1-41) 85

అందే:—

మ. గృహసమార్జనమో జలాహరణమో శృంగార¹పల్యంకిక²
వహనంబో ననమాలికాకరణమో వాల్మీశ్య³శిష్యగృ⁴
గ్రహణంబో వ్యజనాతపత్రధృతియో ద్రాగ్ధీ⁵కాలోపమో
వృహరీ వాదము లేల లేరె యితరుల్ నీలీలకుం బాత్రమల్. (2. 91) 86

వృద్ధివశులు. 7.

క. తలకట్టులపై సంస్కృత, ములఁ గదియుపదాదివృత్తి మలకు వరుసతో
నెలకోనువక్రతమఁబుల, కిల నుభయముఁ జెల్లుచుండు వృద్ధివశు లనన్. 87

తే. ఇభిభయవిదార సర్వలోకైకవీర, ఆఖిలభవనప్రశస్త జితైణవాస్త
ఉదధిజాశ్రితవత్స భిక్తాఘరత్స, హతపరాపిక నందప్రజౌక యనగ. 88

ఏత్వము నకు విష్ణుచిత్తీయమునందు:—

మ. గురుగుం జెంచలి తుమ్మి లేదగిరిసాకుం దింత్రిణీపల్లవో
త్తరముం గూడఁ బొరంటి నూనియలతోఁ గట్టావివట్టారిశో
గిరము¹లైక్కి తమిం బసు ల్పూమువోఁ గ్రేపుల్ మెయి న్నాక మేఁ
కరువుంగుంపటిమంచ పెక్కిరి ప్రభులైవకాపి ర డ్లజ్జడిక. (4-134) 89

ఐత్వము నకు విరాటపర్వమునందు:—

ఉ. అకమలాక్షీరూపమహిమా తిశయంబు మనోహరంబు భో
గైకపరాయణు ల్పురుషు లంగజాఁ డప్రతీమానచప్తిత
స్వీకృతలోకుఁ డట్లగుటఁ జేటు పురంబునవారి కెత్తెయిన్
గా కెటు లుండు నిట్టియవగాధపుబొత్తు మనంగ వచ్చునే. (3-82) 40

ఓకారమునకు భాస్కరరామాయణమునందు:—

కా. నికంఠార్చితకాలపాశము శిరోనిర్భూతపాతంబులం
కాకస్సంచయకాశరాత్రి గళబద్ధోదగ్రకాలాహిక
న్యాయకారాగతమృత్యు వీజనకకన్య స్వేగ నొప్పించి లో
కైకత్రాణుని రామునిం గనుము ని క్షబుద్ధి గా కుండినకా. (సుం. ప. 448) 41

ఔకారమున కయ్యల¹రాజు రామభద్రునిచాటుధార:—

క. రాజమనోజా విద్యా, భోజా దీనారికల్పధూజా రిపుసం
జ్ఞాజా వైభవవిజితబి, డాజా రవితేజ గుత్తియప్పలరాజా. 42
ఇవి యేడును స్వరయతిభేదంబులు.

వ్యంజనాక్షరవిరతులు.

సీ. క్రమమునఁ బ్రాణి వర్గజ సింహ తద్భవన్యజ విశేష సమాహ్వయములు
మహి ననుస్వారసంబం ధానునాసికాక్షర మువిధి క్తి ముకారయతులు
మొగి మన ర్విరామములు ఋజు ప్రత్యేక భి నైకతరము లభేదవిరతు
లోలి నభేదన ర్గోష్ఠవిక్రంతులు సరస సంయక్తవిక్రమములును
తే. గరిమ నంతోష్ఠ్య సంధి వికల్పసంధి, విరమములు నాఁగ వ్యంజనాక్షరవిరతులు
నిఖిలసుకవిప్రయోగము ల్నెమకి చూడ, నేకవింశతిభేదంబు లెఱుంగ వలయు. 43

ప్రాణవిగామములు. 3.

తే. ప్రాణములు నాఁగ స్వరసమాహ్వయములయ్యె
నవి కలిమిఁజేసి హల్లులు ప్రాణులయ్యె
బొల్లుహల్లుల నచ్చులు పొంద కునికె
ప్రాణు లని కల్కఁ గూడదు వాని నెందు. 44

తే. వ్యంజనంబులు స్వరమైత్రినీలనఁ దమకుఁ, దాము ప్రాణివిరామాభిధానములను
జెంది మాఁడులెఱుంగులై చెల్లుచుండు, వాని నెఱుంగక కృతి సేయ వలను గాదు.

క. చెలులు తలకట్లు నాచా, పులు నైత్యైత్వములు మిత్రములు గుడిగవయుక్త
¹సుడిగవయు నైత్యయోగమును, జెలు వగుచుట్టములు ద్వివిధశృంగౌత్వముల్. 46

1 విటరాజురామభద్రుని (హా); బలరామభద్రుని (ప). 2 సుడి (ప); సుగి (హ). లడలశ్రావణ. అప్పకవికవృత్తమే (ఆ. 3-866).

సీ. కలకాల్మిగంధీర కాంచనాచలధీర కాళియారగవైరి కైటభారి

కైలాసపతిమిత్ర కాళికమతిపాత్ర కిల్బిషాద్రిసురేంద్ర కీర్తిసాంద్ర

కీలాలరుహనాథ కృష్ణజీమూతాభ కృతవర్షతో నేగి కలకు లాగి

కెరలి చైద్యుడు నూడఁ గకయు ల్గానియాడఁ గుండినేశునిపట్టి గూడ ముట్టి

తే. కూర్చి వెలకేల సింగంపుఁగొడమలీలఁ, గొని శతాంగంబుపై సుంచికోర్క మించి
ద్వారకకు వచ్చునై భవంబు బొగడ, శక్యమే యనఁ గాను లక్ష్మ్యంబు లయ్యె.

వర్ణజనుతులు. 9.

అ. శబ్దహస్త్రములను జగతి నేక సాన, సంధింబు లగుచు సంధివేశఁ

గలసవర్ణ సంజ్ఞఁ దలపోసి యతులకుఁ, గూర్చి వచ్చు మఱియుఁ గొన్నికృతుల. 48

క. తమతమయనునానికవర్ణములు విడిచి వెనుకలిపులు నాల్గును దమలోఁ

దమకు నెర లేక నిలిచిన, నమరాహితదమన వర్ణయతు లనఁ బరఁగుక. 49

అ. కంధిమధ్యగేహ ఖండితారిసమూహ, ఖంజనాభదేహ గానమోహ

గరుడపక్షివాహ ఘనవాహజన్నేహ, ఛర్గవినుత యనిన వర్ణయతులు. 50

వ. తక్కిననాలుగువర్ణములకు ఈలాగుననే తెలిసికొనునది.

51

బిందుముఖాలు. 10.

క. పనిఁ బూని నిలుచుఁ దమతమయనునానికములకు బిందుయతులను వెనుక

గనుపట్టు నాల్గలిపులను, బెనుసున్నలు డాసి తమకుఁ బిఱుఁదఁ గదియుచోన్.

తే. జ్ఞానవేద్యాయ తప్తకాంచనవిభూష, జ్ఞాయ మేచకవర్ణకంఠప్రియాయ

నగధరాయ నమోస్తు సౌందర్యవిజయ, మనసిజాతాయ గోపడింభాయ యనఁగ. 58

తద్భవవ్యాజవిశ్రమములు. 11.

సీ. విజ్ఞానమునకు భావింప విన్నాణంబు విజ్ఞాపనమునకు విన్నపంబు

సంజ్ఞకు సన్న యజ్ఞమునకు జన్నంబు నాజ్ఞ ప్తి కానతి యాజ కాన

యని యిట్లు సంస్కృతవ్యవహారమధ్యావసానంబుల ద్వితీయసరళమునకు

నడుగునఁ గల తాతలుజానునానికములు తద్భవంబున ద్రుతత్వంబు గాంచి

తే. వెలయుటను దద్భవవ్యాజవిశ్రమమున, జరిగి నణలకు రెంటికి జ్ఞాతనర్పు

జ్ఞానిచేతోంబుజాతతోణకర యనఁగ, జ్ఞాతివిద్వేషిన్యపనాశనకర యనఁగ. 54

గ. శీతమునందుఁ బావులూరి ముల్లన్నః—

ఉ. శ్రీనిధి యైనశివ్యనమ జిమ్మననుక మఱి సూర్యదేవునిక

ధీనిధి బోలనార్యులను నేజమునక రవితుల్యులైనయా

నూనుల నల్వరం బడసె నూరిజనముతసత్యభారతీ
జ్ఞానులఁ బద్మగర్భవననంబులు నాలుగుఁ బోలె వారిలోకా.

55

విశేషచతురు. 12.

తే. ప్రాధకవులు కొందఱు జ్ఞానంబునను, ప్రపంచంబుతోలియుక్కరములునాల్గు
నిడుమరు ప్రబంధముల నొక్కయొడ విశేషచతురునునుసోమయాజులువాడుకతన.

శాంతిపర్వమునందు:—

క. జ్ఞానము కేవలకృప నజ్ఞానికి నుపదేశవిధం బ్రతాపము సేయం
గా నది సకలధరిత్రీ, దానంబునకంటె నధికతరఫలద మగుకా. (4-255) 57

అనుష్టూరసంబంధములు.

ఆ. ఆదిప్రార్థయుతము లై టతన్మోక్షరములు మనసు గలుగువ్రాలు దక్కఁ
బాసగు నొకటి కొకటి భవి ననుష్టూరసంబంధములు నాఁ బ్రబంధములను.

మనుచరిత్రమునందు:—

శా. శీలంబుం గులము నృసుంబు దమముం జెల్లంబు లేఁబ్రాయముం
బోలం జూచి యితండు పాత్రుఁ డని యేఘాపాలుఁ డీపచ్చినకా
సాలగ్రామము మున్నగాఁ గొనడు మాన్యతేత్రము ల్పెక్కుచం
దాలం బందు నొకప్పుడుం దఱుఁగ దింబం బాడియుం బంటయుకా. (1-55) 59

రావీసాటికిప్పు నాజుచాటుధార:—

మ. సరిపేసె రిపు డేల భాస్కరులు భాషానాథపుత్రా ననుం
ధరనం దొక్కఁడు మంత్రి యయ్యె 'వినుకొండ' ప్రామయామాత్యభా
స్కరుడో యా నయితే సహస్రకరతాళి లే వదే యున్నవే
తిరమై దానము సేయుచో రిపుల హేతి స్వేయిచో వ్రాముచో. 60

ఆము క్తమాల్యదయందు:—

మ. దహిధూమంపురమంబులోఁ దమగనద్రవ్యంబు పంకేజబాం
ధవభానుప్రతతుల్ హరింపఁ గుయి వెంట న్నెల్లఘనోయోయకూ
పవితానంబులఁ జూడఁజూడఁ బుడమిం బాటిలి పై విష్ణు లై
యననం బంచుల నాడఁగా నెగసె వాత్యాళి న్రజశ్చక్రముల్. (2-48) 61

అనునాసికాక్షరయతులు. 14.

తే. అల ద్రుతంబునకును, మధ్యమానునాసి, కమునకును జెల్లు ననునాసికయతు లనఁగ
డాపలను బూర్ణములు గల్గుటతడఁగును, దధదధలును గ్రమంబున దానవారి. 62
క. మనుసంతతిమండన భం,డననిర్జితకార్తవీర్యనరనాయకఖం
డన పక్షిస్యందననం,దన చందనచక్రవారణలసత్కీర్తి. 68

కిష్కింధాకాండమునందు:—

క. బలవంతుఁ డైనవానికిఁ, దలఁకుమఁ గిష్కింధ వెడలి త్వరతో నలుది
క్కులకుం బాటి మహిమం,దలమెల్లను జూచినాడ నాఁడు నరేంద్రా. (ప. 614)
రాజశేఖరచరిత్రమునందు:—

మ. కలమాన్నంబు ఘృతంబుఁ బాయసము కాక వ్రాతముల్ పిండివం
టలు బాల్తేనియ జన్ను వెన్న యిడి యానా లుక్కర ల్చుక్కరల్
ఫలము ల్పానకము ల్రసాయనము లంబ శ్లాగుబిడ్డ హుగ
యలు బజ్జ ల్దగిపిండఖండములు నం దావిర్భవించె న్వసక. (2-127) 65

పరమయోగినిలాసమునందు:—

సీ. పా. సిగమచోరకుని ఖండించినయలఁతయో యభిలోగిరి మోచినట్టియలఁతొ. (2-104)

చిశ్రభారతమునందు:—

తే. నకులసహదేవులార భండనపటిష్ఠు, లార సౌందర్యలక్ష్మీపమారులార
పోయితిక మీరు నేఁడు నాపొందు విడిచి, యసుచు విలపించు నలుదిక్కులాలకించు.

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునందు:—

సీ. పా. పల్లవారుణజటాపటలభారముతోడ నవ్యపలాశదండంబుతోడ. (1-8) 68

మువిభక్తియతులు. 15.

తే. పున్నపుంసకతత్వమంబులకడపలఁ, దత్వమానాంధ్ర దేశ్యశబ్దములకుదలఁ
గదిసినను కారశృంగముల్ కావ్యములను, బొసఁగుమువిభక్తియతులనెబ్బుముభులకు.

తే. పుష్కరము సూక్ష్మమగ్ధమముగ నొనర్చు, పుల్లపంకేరుహము వక్త్రముగ నొనర్చు
బొండుమల్లెలు దరహాసముగ నొనర్చు, భోజనృపనందనకు నిక్కముగ నజాండు.

అదిపర్వమునందు:—

క. ఎట్టివిశేషకులంబునఁ, బుట్టిన సదసద్వివేకములు గలిగినఁ దాఁ
గట్టినకర్షణలంబులు, నెట్టిన భోగింపకుండ నేర్పర ముజుల్. (5-58) 71

ముకారయతులు. 16.

క. హెచ్చరికను బుభుభుభు, నచ్చపుమాకొమ్మలే మహాకవులాదిక్
మెచ్చులుగ నిలిపి రచ్చట, నచ్చటను ముకారయతు లటంచును గృతులన్. 72
వసంతవిలాసమునందు:—

క. అత్తటి విటనాగరకులు, చిత్తమున వసంతకేళి చిగురొత్తంగ
మొత్తములు గట్టి తెచ్చిరి, మత్తెపురుగులతోడిబుట్టకొమ్మల్. 73

శ్రీరంగమాహాశ్మ్యమునందు:—

చ. పరిచయఁ గాఁగ నేరె నిరపాయచరిత్రునిఁ బాపకానన
స్ఫురదురుపీతిహాత్రుని సమాజ్ఞులమేరుసమానగాత్రునిన్
బరమపవిత్రునిన్ మునిగుపర్యపరస్తుతిపాత్రుని న్ననో
హరఫలశేముషీకబలితాంబుజమిత్రుని వాయుపుత్రునిన్. 74

హరిశ్చంద్రకథయందు:—

ద్విపద. ముందు మీ రెఱిగినభూతలాభీను, అందు రాజ్యంబుఁ బోనాడి క్రమ్మను.

మనర్థవిరామములు. 17.

సీ. మర్దితదైత్యసంయమిమనోబాదిత్య మహితమేఘాభ సందక్షిలేభ
మాయాప్రవర్తి సంలబ్ధనిర్మలకీర్తిమణిహార సురవశంపదవిహార
మందరధైర్య వంశనినాదచాతుర్య మాభూప యువతిపుంపండరూప
మంజులస్వాంత కంసధరావరకృతాంత స్తరహారారాధ్య సింహనిభమధ్య
తే. యనుచుఁ జరమానునాసికంబునకు నిట్లు, గ్రాలుఁ గృతుల మనర్థవిరామము లన
డండిసున్నలు దాపల నుండెనేని, పెలుచ వంతప్రములు నూన్చుములును గృష్ణ. 76

భీమనచాటుధార:—

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢమహాశనికోట సమైటల్
హరునయనాగ్ని కొల్పి యురగాధిపుకొరలు పట్టుకొల్లుది
కృరటికిరంబు దాయి అయకొలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణోగుణాభిరామఁ డగుమైలముభీమనఖిడగృప్తికిన్. 77

అనంతనిఘండమునందు:—

తే. యరలవలు శషసహలును నాదిబిందు, యుతము లై ముకారవిరామయుక్తి దనరు
మారుతాత్మజుఁ డరిదిసంయమి యనంగ, మదనజనకుఁడు దనుజసంహారు డనఁగ. 78

(1-117)

ఋజుయతులు. 18.

లే. మొదలియంతవర్ణంబు తుదిని బొదలు, నూష్టమును ఋజుసంజ్ఞచే నొకటికొకటి యతు లగు నపారకూరసంహార యనఁగ, హరముఖార్చితపాదతోయజ యనఁగ.

ప్ర త్యేకయతులు. 19.

లే. ఉత్తరపదాద్యలిపి లోప మొదవ కుండు, తఱిని బ్రత్యేకయతి నాఁగఁ దనరుచుండు నరయ కార్ణంబు హరిచేతియదియు నాఁగ, దివ్యచాపంబు కూలిచేతిది యనఁగ. 80

భిన్నయతులు. 20.

లే. గుడుగుతైఁ గ్రియనడుమ నాగుడుగు వచ్చి
భిన్నయతి యగు రానిచోఁ బెరియతి యగు
నెదను లచ్చిని హరి ధరియించె ననఁగ
రిపుల నెల్లను జోర హరించె ననఁగ.

విజయవిలాసమునందు:—

ఉ. చిత్తజాఁడల్లితూపు మొనఁ జేసినఁ జేయఁగ నిమ్ము పై ధ్వజం
బెత్తిన నెత్తిమ్ము వచియించెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా
నత్తరకాయలేక్షణకటాక్షవిలాసరసప్రవాహముల్
కుత్తుకబంటి తామరలకుం దలమున్కలు గండుమీలకున్. (3-15)

అందే:—

ఉ. చెట్టతనంబునన్ జనకుజీవన మంతయు వెల్లి పుచ్చి తోఁ
బుట్టినయాపెయి ల్విడిచి పుట్టినవిడ్డనికిం బగైన న
యిట్టినికాటకృత్యమున కెవ్వఁడు రోయక సమ్మతించు న
వెట్టిత్రదోషవేళ జనియించినవాడవొ గాక చంద్ర మా.

33

పెరియతి.

అగమము రాసందులకు శ్రీరంగమాహాత్మ్యమునందు:—

ఉ. గండపుఁగొండనెత్తములఁ గందువమేలిమిరీసయిండ్లలోఁ
గండలిరాకుపాన్పున కుఖించి నితాంతరత్రిమంబునుం
జెందినోచెంచుగు ద్వైతలచెక్కులఁ జిమ్మజవాదివాసనల్
విందులు నేయుచు న్నెయఁగ నేయనఁ గోమలగంధవాహముల్.

34

ఏకతరయతులు. 21.

తే. మహిని రేఘాక్షరంబును మణిశతాంగ

నామకఱకారమును సవర్ణంబు అయ్యుఁ
గావ్యములయందు నొకటి కొక్కటి గలయక
దమకుఁ దా మయె యగు నేకతరయతు అన.

85

అ. రార బాలకృష్ణ రచ్చలగమిఁ గూడి, తాఁగ యనుచు నిన్ను అన్వఁదెట్టు
వాండ్రయిండ్ల కేఁగి వా దేల దెచ్చెద, వనిన నేకతరము లై పొసంగు.

86

అభేదవిరతులు. 22.

తే. నేదముఖమున నబయో రభేద యనుట, వలన వబ లొక్కటొక్కటి నిలుచు విరతి
కవని అడలకు లళలకు నట్లు కలిమిఁ, జేసి తమలోన నివియును జెల్లుచుండు.

87

అ. ననుమతీకళత్ర బకతైత్ర గానక, లాలసత్కలాపదంభ గోప
లలితదేవా పింగళపురదక్షిణగేహ, యన నభేదవిరతు లత్ర మేయ.

88

ఆదిపర్వమునందు: —

చ. నుతజలపూరితంబు లగునూతులు నూటిటికంటె నూన్పర

ప్రత యొకబావి మేలు మణి బావులు నూటిటికంటె నొక్కగు
త్కృతు వది మేలు తత్కృతుశతంబునకంటె సుతుండు మేలు త
త్సతశతంబుకంటె నొకనూన్పరవాక్యము మేలు చూడఁగన్. (4-94)

89

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

చ. ప్రతిబలదర్పభంజనుఁడు పార్థుఁడు దారుణబాణవర్షము

న్నతి నతిధీరుఁ డై కురిసినం బరముండు మహాంబువృష్టి ప
ర్వతము గ్రహించునట్లు తనబాహుల వాని గ్రహించి పోర న
క్షతతనుఁ డయ్యె వాని నతిగర్వితుఁ బార్థుఁడు చూచి యాత్మలోన్. (1-811)

90

భీమనచాటుధార:—

చ. *విసరుహగర్భవ్రాతయును విష్ణునిచక్రము వత్రివత్రిముఖ

దెసలను రాముబాణము యుధిష్ఠిరుకోపముఁ గాలుదండముఖ

1 డంబ (పూ. ము). 2 గ్రహించు (పూ. ము.) 3 కాపమును (చా);

పాశమును (ప).

* పాతాంతరము.

చ. విసరుహగర్భవ్రాతయును విష్ణునిచక్రము వత్రివత్రిముఖ

దశరథనూనుబాణమును ధర్మబాకోపము చూనికాపముఖ

మనకపుసాముకాటును గుమారునికైయు మానికోపముగా
బసవనిరొతుకూలమును బండితవాక్యము రిత్త వోవునే.

91

చమత్కారమంజరియందు:—

ఉ. బంగరుదుప్పటంబు వలెవాటుగ నొప్పు హసన్తుఖాబ్బుఁడై
రింగున నారిఁ గోల నమరించి తటాలునఁ ద్రుంచె నాధను
శ్చంగుఁడు గోపయావతభుజంగుఁడు మోచితసంగుఁడుం గృపా
సాంగుఁడు దృఢదర్పబలభంగనయంత్రము మత్స్యయంత్రముగా. 92

తే. పెద్దకాకును దనకు నభేద మగుట, లళలకు నభేద మట్లన కలుగుకతన
క్షీతిని మూడవసరళంబు యతులఁ బ్రాస, ములను లఘ్వలఘులకారములకు నిలుచు.

అనంతని ఛందమునందు డ శ లకు:—

క. కాకుస్వరయతి యగు నితఁ, డే కదలక జలధిఁ బవ్వరించె ననఁగఁ బ్ర
క్నాకలితదీర్ఘమున నితఁ, డే కవ్యడిరథముఁ గడిపె నిమ్మల ననఁగఁ. (1-95) 94

లళలకు నాదిపర్వమునందు:—

చ. అలసత నోరఁగాఁ దరుణి యమ్మనిపుంగవు మ్రోల నున్నయా
మిలితనుగంధబంధురసమీరవళంబునఁ దూలి బాలనై
వలు వెడల న్నయల్పడియె వల్లకుచంబులఁ గక్షయుగ్తమున్
అలితకృశోదరంబుఁ దరళ త్రివలీయుతతోమరాజియుఁ. (4-42) 95

నిర్వనోత్తరరామాయణమునందు:—

క. చేనేతం బృథివీశు లందుకొనఁ గాశీపుణ్యతోయంబునగా
జేసె న్నజనముం గుటంబున హరించెన్ బలవోర్వీశును
ల్లాసం బై తగ ఫాలలోచనమలీలం గట్టెఁ గావేరి వే
లాసాధ్యాఖిలదిబ్బులుండు కలికాశక్త్యావిధుం డల్పఁడే. (1-26) 96

పారిజాతావహరణమునందు:—

మ. అలిసిలాలక నిపు నీపతి రహస్యకీడ వర్తించువే
శ లతాంతాయుధుసంగరంబునకు మల్లాసంబు గల్పించును
జ్వలదీపాంకుర మైరతిశ్ర మతనూసంజాతధారాశ్రు
ర్తలవంబుల్ దోలఁగింపఁగా నురటి యై రంజిల్లు నిచ్చారతిగా. (1-60) 97

మనకపుసాముకాటును గుమారునికైయుఁ గాలదండముగా
బతుకలికంటిమంటయును బండితవాక్యము రిత్త వోవునే.

అభేదవర్గయతులు. 23.

క. తన కరలేని¹ బకారంబునకు స్వవర్గము లైన మొదలిలిపులరెం
టను బైలిఫి నొకటను వా, యనువ్రాయి యభేదవర్గయతి వా నెనయుకా. 98

ఆదిపర్వమునందు:—

ఉ. ప్రల్లదుఁ డైనయొక్కకులసాంసనుచేసినదానఁ దత్కులం
బెఱును దూషితం బగుట యేమి యపూర్వము కావున న్నవీ
వల్లభ తత్కాథమునెపంబున సర్పము లెల్ల నగ్నిలోఁ
బ్రెళ్లఁగ సర్పయాగ మతిధీయుత సేయుము విప్రసప్తుతికా. (1-126) 99

అందే:—

క. ఉరగకళేబర మంసాంతరమునఁ బడి నైలుచునికిఁ దలఁపక యచల
స్థిరుఁ డై పరమధ్యానో, పరతేంద్రియవృత్తి నున్నవాని శమియకా. (2-172) 100

అరణ్యపర్వమునందు:—

క. కోరి యనేకయుగంబు ల, పారతపోయత్తు లైనవారికిఁ బడయకా
దూరము నీసభ² మిటిసి, కారుణ్యమునంతకంటెఁ గడుద వ్వెందుకా. (1-871) 101

పుకారమునకు సాంబోపాఖ్యానమునందు:—

క. మురసంహరునాటోప, స్ఫురణమునకుకా సదాశివుం డైన రణ
స్థిర నిలువఁ గలఁడె బాణా, సురునకుఁ దోడుపడ వచ్చి సాయుట వినరే. 102

ఆదిపర్వమునందు:—

మత్తకోకిల. ధీరు లీధృతరాష్ట్రపాండు లతిప్రళస్తగుణు ల్పిసి
ద్ధోరుక్షీర్తులు న్నాకు నిద్దఱు నొక్కరూప తలంపఁగా
వీరు వారసునట్టిబుద్ధివిభేద మెన్నఁడు లేదు గాం
ధారిపుత్ర శతంబునందుఁ బృథాతనూజులయందునుకా. (8-29) 103

ఉష్ణవిశ్రాంతులు. 24.

తే. అంత్యవర్ణంబుఁ బాసి యూష్ణక్షరంబు, బూష్ణవిశ్రాంతు లనఁ జెల్లు నొకటి కొకటి
శతమఘోపతభూషానుషంగ యనఁగ, పుష్టయతివేఱునాదప్రసంగ యనఁగ. 104

సరసవళులు. 25.

క. హయ లత్యమునకు శపసలు, నయవర్తన చఛఛర్ముతకు నలి మధ్యమవ
ర్ణయుతానునాసికము నిశ్చయముగ ద్రుతమునకుఁ జెల్లు సరసవళులనకా. 105

తే. హరిహరయాదిసురాధ్యక్ష అంబుజాక్ష, యతిజనమనోంబుజవిహార ఆఘవిదూర
నరక దైత్యవిరోధి ఘృణాపయోధి, యనగ సరసాఖ్యవశ్యుదాహరణము అగు. 108

తే. శకటదానవసంహరి చక్రధారి, పట్టదక్యామమూర్తి స్వేచ్ఛాప్రవర్తి
స్వర్ణపటపరిధాయి భుజంగకాయ, కరుణ ననుఁ బ్రోవు మన నయ్యె సరసవళులు.

సంయుక్తవిశ్రామములు. 26.

అ. ఒకటి రెండు జడ్డలుండెడువర్ణంబు, విశ్రమస్థలమున వెలసెనేని
యవల దాని కెద్దియైన సంయుక్తవి, శ్రమసంజ్ఞచే బొసంగుచుండు. 108

తే. త్వాధరం బాతపత్రంబుగా ధరించె, త్వాకుమారుని బోరసు సంహరించె
త్వరుహంబున న్నిలింపపతి నొంచె, జక్రి యనిన సంయుక్తవిశ్రామములగు. 109

యతినియతి.

క. ఏకపదంబున విరతు ల, నేకంబులు గలిగి యుండునేని పదాదిం
జేకొన్నలిపియొ యన్నిట, బ్రాకటముగ నిలుచు నీసపదములఁ దక్క. 110

అ. ఒక్కపదములోనఁ బెక్కువిశ్రమములు, జలుగుచోట మొదల జడ్డలున్న
నడుగు పెడలుదనుక నం దొక్కటియొకాని, యుండ దొకటనదియు నొకటనిదియు.

జయభద్రరగడ:—

త్వేపుత్రికాలోల కమనీయగుణజాల, ఘనశిల యని చెప్పఁగా బహువిరతు లొప్పు
త్వపాలకలలామ కంధిగర్వవిరామ, సంగ్రామభీమ యన మహిని రెంటికీ దప్పు.

తే. ఒంటియుడుగున బహుయతు లుండునపుడు, నడుమ నొకదాన జమిలివర్ణంబు గదియ
నందుఁ జరచాడికి సవర్ణ మయ్యె నెద్ది, దానికయ నిల్చు విరతి ముందరను గృతుల.

విజయమంగళరగడ:—

త్వరిమదతమనవతంగ స్వజనపోషితాంతరంగ
ప్రజవధూభుజంగ యనగ వలయుఁ బెక్కు వడులయొడల
దారిత్తమాకుమార ద్వారకాపురీవిహార
బ్యాససన్నతప్రచార యనగఁ దప్పుకడకు పెడల.

114

అంత్యోష్మసంధివదులు. 27.

పాణినీయసూత్రము.—

సూ. ఝయో హోఽన్యతరస్యామ్.

ప్య. ఝయః పరస్య హస్య పూర్వసవర్ణో వా స్యాత్. వాక్ హరి, ఘోషవత్ప్రాణి
గుణవతో హస్య వర్ణచతుర్థః పూర్వ సవర్ణ స్యాత్. వాగ్గురి.

సీ. కైరవకామధుగ్గురవాహకవికుండ హైరణ్యగర్భవాగ్గురిసభుండ
డిండిరభోగిరాడ్డిమశైలశైలాసహరిధవళాంబురుడ్డరినివాస
దేవాశ్వసురసరిదీరమక్రాకాశహరిచందనైభిధ్రాదిశ
సారదప్రాక్కకుబ్బప్తికంబుక్షీరహలధరకారదాబ్బయపటిర

తే. పాండుసత్కిర్తి యని యిట్లు పర్గహల్లు, పొల్లులకుఁ బైహకారంబు పొందునపుడు
కంధిబంధన యంత్యోష్ట సుధివిరమ, జాఖ్యచే దాని కయ్యెడి యైనఁ జెల్లు. 116

వికల్పనిరమణములు. 28.

పాణినీయనూత్రము:—

నూ. యరో నునాసికే నునాసిగో వా.

స్ఫ. యరః పదాన్తస్యానునాసికే పరే అనునాసిగో వా స్యాత్. ఏతన్తురారిః, ఏతద్దు
రారిః, మయటి నిత్యమ్ వాచ్యమ్, చిన్తయః.

తే. వ్యాకరణశాస్త్రముల సంఘ లతుకునపుడు, రెండువిధముల యాపంబు లుండెనేని
వసుధ నయ్యక్కరముల కవ్వల వికల్ప, సంధి విరమణ మన రెండు సాగుచుండు.

తే. నందసుకుమార గూఢపాన్త దవిహర, దళితశిశుపాల గోత్రభిన్న జివిః
నాగపర్యంకకాయ సస్పార్శయాం, ధాత్యనుతనామ యోగిహృన్మధ్యధామ. 117

1 అదిపురాణమునందు:—

మ. ఒకనాఁ డిందుధరుండుఁ బార్వతీయు లీలో ద్యానకేశీసరి
న్నికటానేకవనప్రదేశముల దైతేయేంద్రకన్యాపురో
నికురుంబంబులు, పారిజాతకుసుమాంకంబు పైఁ జల్ల ద
ర్పకబాణంబుల కెల్ల నెల్ల యగుసాభాగ్యంబు శోభిల్లఁగాన్. 118

మనుచరిత్రమునందు:—

మ. అకలంకౌషధసత్త్వముం చెలియ మాయాద్వారకౌపంతికా
శికురుత్సేత్రగయాప్రయాగముల నే నేవింప కుద్దండగం
డకవేదండవరాహవాహరిపుఖిడవ్యాఘ్ర మిమ్మంచుకొం
డకురాఁ జెల్లునె బుద్ధిజాడ్యజనితోన్పాదు ల్గదా శ్రోత్రియుల్. (2-16) 119

తే. హలధరానుజ మయటి నిత్య మ్మటంచుఁ, బలుకువాక్యంబుచే మయపదము గూడు
నప్పు డనునాసికంబె నిత్యమయి నిల్పు నలినలోచనుమేను చిన్తయ మనంగ. 120

ఇవి వ్యంజనాక్షరవిరతిభేదంబులు.

1 అదితిపురాణము (ప) ఇది సోమనిశిత్రహరివంశములో ఉన్నది. ఇందు
ధరోపాఖ్యానమందు మొదటిపద్యము.

ఇక నుభయవళు లెట్టివనిన వివరించెద.

- సీ. సర్వేశ యుష్మ దస్త చ్చబ్ధయతులును బరహాపవితరులు ప్రాదియతులు
 వెండి నిత్యసమాసవిక్రాంతిదేశ్యనిత్యసమాసనిత్యాభిధానములును
 రాగమసంధివిభాగ నామాఖండపంచమివికృతివిభక్తియతులు
 కాకుస్వరస్థతాక్షరయుగవిక్రామములు నన నుభయాఖ్య వెలయవళులు
 తే. క్రమత శబ్దానుశాసనప్రకృతిపూర్వ, కవిజనంబులకృతుల లత్యములకలిమిఁ
 బదియు రెండువిధంబు లై పరఁగుచుండు, దద్విధంబులు తెలియంగఁ దగుముకుంద.

యుష్మ దస్త చ్చబ్ధయతులు.

- క. క్షీతి నస్త్యుష్మ త్పద, యతు లనఁ గాన్యముల యుష్మ దస్త చ్చబ్ధ
 ద్వితయమునకుఁ బైఁ బ్రాణము, లతికిన నుభయంబుఁ జెల్లు నభయవిహారా. 122

సాంబోపాఖ్యానమునందు. —

- క. చతురానననందన ది, న్యతపోధనవర్య యుష్మ దాగమనమునకై
 గృతకృత్యుడ నైతిని నే, నతిపానన మయ్యె నస్త దన్వయ మెల్లక. 128

అధర్వణాచార్యులవిరాటపర్వమునందు: —

- అ. ధర్మతనయ యుష్మ దాజ్ఞానిగళవిని, బద్ధ మగుచుఁ జిక్కువడియొఁ గాక
 విజయమ త్తగజము విడివడ్డవో నడ్డ, పాటు గలదె విప్రపత్రయమున. 134

ఆదిపర్వమునందు: —

- క. ప్రస్తుతఫణిసత్తభయ, త్రస్తాతుల మైనయస్త దాయల కెల్లకై
 స్వస్తి యని పలుక నవసర, మస్తీకున కయ్యె నీప్ప డంబుజనేత్ర. (2-219) 125

2. పరహాపవితరులు.

వ్యాకరణసూత్రము. —

సా. అచోఽన్త్యాది టి.

- పు. అన్త్యాచ్ త్రకృతిశబ్ద ప్తిసంజ్ఞ స్సన్యో. శకంధ్వాదిభ (ఠే) పరహాపం
 వాచ్యమ్. (వా)

- శ్లో. శకంధు రథ కర్కంధూః కుద్ధాలోఽల క్తవర్కటీ,
 లాంగలీషా హలీషా చ మనీషా చ పతంజలిః,
 కుత్కిలోష్ఠీషమంజీరమ స్తిమ్మకులటాదయః,
 తథా వృకంధునీమస్తా శకంధ్వాదిగణే స్సృతాః.

శకానాం దేశానా మంధుః కూపః శకంధుః, శకంధు వనఁగాను, శకదేశమందలి బావిపేరు. కర్కసాన్ధంధూః, కర్కంధూః. 'కర్కంధూర్బదరీకోలీ' త్యమరః. కర్కంధువనఁగాను రేగుచెట్టు. కం శిరః, ఉష్ణవీర్యత్వా దుద్దాలయతీతి కుద్దాలః; కుం భూమిమద్దాలయతీతి వా. దశ విశరణే. ఉ దిక్కుపస్థః. 'కుద్దాలో బహునారక' ఇత్యమరః. కుద్దాలమనఁగాను విరిగి చెట్టు. పాద మలతీ త్యలక్ష్మ. అల భూషణే- 'యానో లక్ష్మోద్రుమా మయ' ఇత్యమరః. అలక్ష్మ మనఁగాను లత్తుకపేగు. పర్వతేపరస్పరం స్పృష్ణత ఇతిపర్కటీ. పృచిసంసర్గే. 'పక్షో జటిపర్కటీ స్వా'దిత్యమరః. పర్కటీ యనఁగాను జావ్విచెట్టు. లాంగలన్యేషా లాంగలీషా, 'ఈషాలాంగలదండస్యా'దిత్యమరః. హలన్యేషాహలీషా. ఈరెండును ఏడికోలపేర్లు. మనస ఈషా లాంగలదండవ త్యేబద్ధా ముషా. 'బుద్ధిర్నిషా ధిమణో'త్యమరః. ముష యనఁగా బుద్ధిపేగు. పశక్ అంజలిః పతంజలిః. పతంజలి యనఁగాను వ్యాకరణమునను మహాభాష్యము వసిననాగముపేరు. కో రూభమే రుత్క్రిలఃకుత్క్రిలః. 'అగ కుత్క్రిలశీమూత సామమన్నగపర్వతా' ఇత్యమరః. కుత్క్రిలమనఁగాను గట్టుపేగు. ఉష్ణస్య ఈషః, ఉష్ణీషః. ఉష్ణీష శ్చిరోశేష్టకిరీటయో రితి నానాథే. ఉష్ణీష మనఁగా దలపాగ పేరు. మంజ రుచ్య మిర యతీతి మంజీరః ఈర స్వనే. 'మంజీరీ నూపురో శ్రీయా' మిత్యమరః. మంజీరమనఁగా గాలిగజ్జె. మస్తం శిర ఇవ్యతి ప్రాప్నోతీతి మస్తీష్కం, ఇష గతౌ. 'తిలకం క్లోమమస్తీష్క' మిత్యమరః. మస్తీష్కమనఁగా దల మొదడుపేరు. కులం విటకుల మటతీతి కులటా, అట గతౌ. 'అసతీ కుల టేత్వరీ' త్యమరః. కులట యనఁగా లంకెపేగు. ఆదిశబ్దముచేత వేదండసారంగములు మొదలైనవి మఱి కొన్ని గలవు. వేదః సామవేదః అండః జననతారణం యస్యసః వేదండః, సామోద్భూ ఇతి ప్రసిద్ధిః. 'సామజ స్సింధురోపి స' ఇత్యమరః. వేదండమనఁగా నేరుగుపేరు. సారాణ్యంగాని యస్య సః సారంగః. 'సారంగ శ్చాత్రకే భృంగే కురంగేచ మతింగజ' ఇత్యమరః. సారంగ మనఁగాను చాత్రకామలపేరు. వృకస్య అంధుః వృకంధుః వృకంధువనఁగాను వృకదేశమం దున్న బావిపేరు. నీమ్నః అంతః నీమంతః. నీమంత మనఁగా బాపటపేరు. ఇవి శకంధుశబ్దము మొదలుగా గలవి గనకను శకంధ్యాదిగణ మనఁబడును.

క. విరతికి వ్యాకరణమునను, పరరుచిచే జెప్పఁబడినవాక్యమువలనక

బరరూపము నిత్యం బై, పరఁగుశకంధ్యాగులకు సుభయముం జెల్లుకా.

126

వేదండశబ్దమునకు నాదిపర్యమునందు.—

మత్తకోకిల. దండితాపాలవీర నూరినిధాన దానవిసోద కో

దండపార్థ పరాక్రమస్త్రి యథామ దిక్పరివ్రాతా

ఖండపాండుయశోనిధీ పరగండతైరవ తైరితే

దండదండవిచారిఘోరతరాసిభాసిభూర్గళా.-(3-228)

127

భీష్మ పర్వమునందు:—

ఉ. పాండునృపాలనందనులు పాపని ముందుగఁ దాడవట్లు భీ

ష్మండు గడంకమై నడుచుచోటికిఁ జక్కటిగాఁగఁ ద్రోచి యొం

డొండ గడంగి సేన తమయుబ్బున కుబ్బుగ నవ్వసైన్యవే

దండముఖాంగము త్ప్రణవితానముఁగాఁ గొని నిర్వికారు లై. (1-284) 128

సారంగశబ్దమునకుఁ జంద్రి కాపరిణయమునందు:—

ఉ. జంగమశోహణాద్రి సదృశంబులు తత్పరిఁ గల్గభద్ర పా

రంగవరేణ్యము ల్పయికి హస్తము లించుక సాచి యవ్వియ

దాంగర్షురంబు పీల్చి మఱి తద్వహధు ప్రకరంబు దప్పి వా

యంగ నొసంగు రంగుగ నిజాఖ్య వహించినచాతకాళికిన్.

129

దోణిపర్వమునందు. —

ఉ. అంగద నాథుమింగినవృకానలి ద న్వైసఁ జాటుకొన్న స

ర్వాంగములం జలింప బెగ డంచుచు దిక్కులు చూచుచున్న సా

రంగియ పోలె నుండెఁ గురురాజ భవత్సుతుసేవ భీష్మ నా

జం గబలించి పాండవులు జృంభితవిక్రమలీలఁ బొల్పుటన్.

(1-17) 130

3. ప్రాదియతులు : ఉపసర్గ లు.

శ్లో. ప్ర సరా ప్రతి ప ర్య త్య ధ్య భృషానూప సం స్సవ,

ని వి ని ట్ట రుద ప్యాజేత్యుపసర్గా స్తు విశతేః.

ప్ర, పర, ప్రతి, పరి, అతి, అధి, అభి, అప, అను, ఉప, సమ, సు, ఆప, ని,
వి, నిర్, దుర్, ఉత్, అపి ఆత్, ఇవి యిరువదియును సుపసర్గలు.

వ. ప్ర కాశోపసర్గం బాది యగుటంజేసి ప్రాదు లనబడును.

131

తే. అంధ్రమునకుఁ జేరనిపరాజపులు మూఁడు, గాక తక్కినయుపసర్గకమాలతలల

స్వరము లతికిన వాని కవ్వలను నిలుచున చ్చయిన హల్లయిన ప్రాదియతి యనంగ.

తే. అజ్ఞయోని రజోగుణ ప్రాప్తిఁ దనరు, బద్ధనాభుడు సాత్త్విక ప్రాప్తిఁ దనరు

రజశగ్నిరందిగుడు, తమః ప్రాప్తిఁ దనరు, ననఁగ నిర్భంగిఁ బ్రాదుల కమరుయతులు

6. కడచు యుపసర్గములకు అన్నిటికిని ఇటువలెనే రెండుమూ జెల్లు నని తెలిసికొనునది.

4. నిత్యసమాసవిశ్రాంతిలు.

తే. ఒక్కసమసనమున శబ్దయగము గూడి, పదము లేర్పాటుగాఁ గానఁ బడనిప్రాణ సంధులకు నిత్యసమసనశ్రాంతిలును నశ్రిండవిశ్రమములు ననఁ రెండుఁ జెల్లు. 185

క. లోకంబునఁ గర్ణాటవ, నాకోద్దీపాంతరీపనాన్తిపదార్థా
నేకాశ్శ్యవ్యజనార్దన, నాకాదలు నిత్యసమసనము లంద్రు బుధుల్. 186

వ. ఆదిశబ్దముచేత మందారనారికేళశబ్దాదులు మఱియు అనేకములు గలవు. 187

కర్ణాటశబ్దమునకు రామాయణమునందు:—

క. లాటిచందనచర్ప చోళమహిళాశాన్త్యాసామగ్ని క
'ర్ణాటిగీతకళాసరస్వతి కళింగాంతపురీమల్లికా
వాటిమంజరి గౌళవామనయనావత్తోజహారాళి యై
పాటింపం దగు నీదుక్తి రథవిపాలాగ్రణీ సాహితీ. (కీష్కిం. 826) 188

శ్రీనాథునిపీఠినాటకమునందు:—

మ. కుసుమం బద్దినచీరకొంగు వొలయం గ్రావ్యరుపాలిండ్లపైఁ
త్రిసరంబు ల్పాలుపార వేణి యెటూదేశంబుపై రాయఁగాఁ
బస నెవ్వాడొ యొకండు రాత్రి రతులం బల్లాసి గావించిన
| న్యనీవాశ్వాదుచు పచ్చువున్నయది కర్ణాటాంగనం గంటిరే. 189

వ. వనాకశ్యబ్దమునకు వసే కానసే, ఓకః స్థాన మస్యేతివనాకాః. 140

అధర్వణాచార్యులవిరాటపర్వమునందు:—

క. శ్రీకంఠుఁ డెదురునపుడు వనాకోధ్వజ మింద్రమకుట మర్జనతురగా
నకము దివ్యతాంగము, నాకవృడి కల్పియన్న నతఁ డే మగునో. 141

వ. దానియంద.

క. ఆకర్ణదురాలాపము, లాకర్ణింపఁగ నసహ్య మై ద్రోణునితో
నాకనడీనుఁడఁ డనియె వనాకోధ్వజ మెఱుంగ వచ్చునరుఁ జూపి రగఁ. 142

ద్వీపశబ్దమునకుఁ గావ్యాలంకారచూడామణియందు:—

ఉ. ద్వీపులఁ ద్రుంచువిశ్వజగతీపతి యై త్తమశక్తిబాంబవ
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్మగఁ జేయటయుం బ్రసన్నయై
గోపతగ్ధేను పవ్విభునకుం దనవైభవ మిచ్చెఁ గాక యే
భూపతు లీవదాన్యగుణబుద్ధిఁ బ్రసాది వహించి దుర్వరఁ. (7-65) 148

నై వధమునందు:—

నీ. పా. వితతనవద్వయద్వీపనానాబయశ్చివధూటీసమాశ్చిబ్ధభుజాదు. (1-44) 144

వ. అంతరీపప్రతీపశబ్దములకును ఇటువలె నే. 145

నా స్తిపదమునకు శృంగారవృత్తమునందు:—

నీ. గీ. తల్లియను దండ్రి దైవంబు తలఁప గురుడ

కాడె యితఁ డేమి చేసినఁ గనలఁదగునె

నా స్తికాధమ యోరి యన్యాయవృత్తి

“నా స్తి తత్త్వం గురోః పర” స్తునఁగ వినవె. 146

విష్ణుచి త్రీయమునందు:—

క. అనిష్ఠానిధిగేహనీమ నదురే యాలించిన న్నోయు నెం

తే నాగేంద్రశయానుపుణ్యకథలుం దివ్యప్రబంధానుసం

ధానధ్యానము “నా స్తి కాకబహుతా, నా స్తుష్ణతా, నా స్త్యృతా

హా, నా స్త్యోదనసౌప్త్యం చ, కృపయా భోక్తవ్యే” షష్ట్యంబులు. (1-84)

పదార్థశబ్దమునకు సాంఘికలాసమునందు:—

తే. హలికి నెదు రేగి సకలపదార్థములు ను, పాయనము నెట్టి నీముద్దుపటితోడ

కాంఠవంతునిద హితు కాశీపుత్రు, సాంఘిక వాష్పించి బ్రతించు సకలజనల.

భాస్కరశతకమునందు:—

ఉ. దక్షత లేనియింటికిఁ బదార్థము వేటొకచోటనుండి వే

లక్షలు వచ్చుచుండినఁ బలాయన మై చనుఁ గల్గ గాదు ప్ర

త్యక్షము వాగులు న్యూద లన్నియు వచ్చిన నీరు నిల్చునే

యక్షయ మైనగండి చెగినట్టితటాకములోన భాస్కరా. 149

అనేకశబ్దమునకు విష్ణుచి త్రీయమునందు:—

క. తునియలు లోమిది యట పదు, నెనమం ద్రుట మోచువా రనేకపకిటికూ

రన్నగామ లేటిలావరు, అనితాకి బాహు వొకటి యఁగి ఖండించె. (1-16) 150

కాళహ స్తిమోహశ్చ త్రీయమునందు:—

ఉ. తాను గుమారబంగమనుధాకరహాళియఁ గూడి మాడి యిం

పైనరతి ప్రసంగముల నర్ధనిమిలితనేత్రపద్మమల్

మానని చుంబనం బలర మాటలుసొక్కులు వీడి వీడిపో

నిక వుంగిలింతలు ననేకవిలాసములం జెలంగఁగా. (1-42) 151

కర్ణపర్యమునందు:—

ఉ. మ్రొగ్గుడువాహనంబులును మోములు ద్రెళ్లగ బారువాజులున్

డిగి తొలంగునై నీకు లనేకులు గవ్వపుఁజుటు చొప్పడక

1 మ్రొగ్గుడింబులుం గులము మాటికి నేటి యెదిర్చి యొగిటిమై

మ్రొగ్గుడువారు నై కురుధరావరుపైన్యము రూపు మాయఁగాన్. (2-855) 152

ఆము క్తమాల్యదయందు:—

చ. మలిచి పయోజనోశమలమాడ్చి నొనర్చినపద్మరాగపుం

గలశపు పెఱ్ఱఁదాల్చామిడికంబులతో నపరంజియొడుచి

అల నలవై జయంతముఁ జలంబున గెల్వఁ దదఁజెంబులై

నిలిచినభంగి మాడుపు లనేకము లల్లసిలం బరంబునన్. (1-52) 153

ప. అనాది అనంత అనంగ అమూల్యవస్తువులు మొదలైననానాసమాసముల కన్నిటికిని

ఇటువలెనే రండునుం కెప్పు వెచ్చును. 154

అన్యోన్యశబ్దమునకు గావ్యాలంకారచూడఁమనియందు:—

ఉ. ధన్యుఁడు విశ్వభూవిభుఁడు ధారుణి నేలఁగ భూజనంబు ల

న్యోన్యహితత్వసంపదల నొందిరి దంపతు లింపు నింప న

న్యోన్యసుఖానుకూలతల నోమిరి విప్రులు వేల్పుపిండు న

న్యోన్యసుభ్రష్టితుష్టికళాచల నొందిరి నాఁడునాఁటికిన్. (7-65) 155

జనార్దనశబ్దమునకు:—

ప. జనా నర్దయతీ సుఖయతీల జనార్దనః, అర్ద గతౌ యాచనే చ. 'విష్వక్సేనో

జనార్దన' ఇత్యమరః.

సాంబవిలాసమునందు:—

చ. శరధిసుతాకళత్ర నవసారసనేత్ర బలాంతకాదిని

క్షరసుతనామ పాతకవిరామ విహంగమయాన చారుక

ర్మురపరిధాన పాండవవిరోధవిభంజన నిర్మలాత్మకా

యరుచిజితాభ్రఖంజన జనార్దన కైటభదైత్యమర్దనా. 156

ఆరణ్యపర్యమునందు:—

చ. నగినగియేనియు న్విను జనార్దన యెన్నఁడు బొంతు పల్క మ

త్యగజితవిక్ర మోరుబలధైర్యసమగ్రుల మట్లుగాక కా

లగతి దొలంగఁ ద్రోవఁగఁ దలం బగు నే యగుఁ గాక నీకు మె

చ్చుగ నిటె పొగొని మిచ్చెదము స్రుక్కుము చావున కెత్త నేమియున్. (4-397)

వ. నాకశబ్దమునకు, నవిద్యలే ఆకం దుఃఖ ములేతి నాకః. 'స్వ రవ్యయం స్వర్గనాక
త్రిదివత్రిదకాలయా' ఇత్యమరః.

గౌరవాజుచాటుధారః—

ఉ. పాకటదర్శనై సకలరాయని లక్ష్మణపాలు నాజిలో
చాతువిరోధనైన్యము ముదం బాదప న్వరియింప నచ్చుచో
నాకస మెల్లఁ గ్రమ్ముకొను నంచితదివ్యవిమానసంచర
న్నాకవిలాసినిచరణహంసకభూరిర్ముణంర్ముణధ్వనల్.

158

విరాటపర్వమునందు:—

క. మును వెఱుతు నేయ మీరలు, నను నేసినఁ గాని యనుడు నాకేశసుతుఁ
ధనురాచార్యుఁడు డెబ్బది, సునిశితబాణముల నేసెఁ జూపఱు వొగడన్. (5-124)

కావ్యాలంకారచూడామణియందు:—

క. ఏకరవాలముపా లై, నాకంబున కేగి రాజి నారాయణ యా
భూకాంతు లెట్టిచనువో, నాకవిటోత్తములఁ దూల నడఁతురు కడిమిన్. (7-66)

వ. నభోనమానశబ్దము లెన్ని యెన్నను అన్నిటికిని ఇటువలెనే అని తెలిసికొనునది.

విశ్వామిత్ర శబ్దమునకు రంగనాథినిరామాయణమునందు:—

ద్వి. ఎక్కడా గురుడని యెఱుంగనిదీ, నక్కటా గరఁడు విశ్వామిత్ర డెయ్యె. 161

రామాయణమునందు:—

మ. కూరకొదండవిఖండనుండు జనకత్సేధశుజామాత భా

స్మరవంకాగ్రణి బానకీప్రియుఁడు విశ్వామిత్ర యాగాహితా

గురసంహరి విరాధకౌలుఁడు ఖరాసుధ్వంసి మారీచనం

హరుఁ డన్య ప్రమదాపరాక్రుఖుఁ డయోధ్యానాయకం డాడటన్. (సుం. 263)

ఆపోశనశబ్దమునకుఁ జమత్కారగాహాయణమునందు:—

క. ఓశశముఖి లోపాము, ద్రేతుఁడు కలశభిరుఁ డుండు నిలు నతఁడు తపో

రాశి మహాత్ముఁడు మను పా, పోశనమగఁ గొనియె సాగరాంబువు లెల్లన్. 163

శృంగారషష్ఠమునందు:—

సీ. గీ. తత్తరమన నాపోశన మెత్తఁ బోయి, భుసురం డెత్తు నుత్తర పోశనంబు. 164

స్వాంతరి శబ్దమునకు శృంగారస్తోత్రమునందు:—

గీ. అధికరోషక హయితస్వాంతరుఁ డైన, నరపతికి విన్నవింపకు నాయనస్థ

వైత్యదోషదయంబునఁ బరుస నైన, బహ్వకుసు బంచదారయఁ జేయ గాఢ.

(2-82)

విరాటపర్వమునందు:—

ఉ. స్వాంతసు బాహుగర్వసునసంతమసాంధముగాఁగ శంక యా
వంతయు లేక కీచకుఁ డహంకృతి ముంగలినాగమంటపా
భ్యంతరసీమఁ జొచ్చి దరియం జని యారసి నెజ్జఁ గాంచి య
త్యంతముదావహం బగుడు నందు రయంబునఁ గలు సామఁగాక. (2-381) 166

ఏకాంతశబ్దమునకుఁ బాలిబాలాపహరణమునందు:—

ఉ. అంతట నొక్కనాడు ధనశాంబుజనేత్రుడు నచ్చి రుక్మిణీ
కాంతగృహంబులోన శశికాంతశిలాసుయవేదిమీఁద నే
కాంతమునందుఁ గొందఱు మృగాయతనేత్రలు గొల్వ జూద మ
త్యంతవిసోదకేళిమెయి నాడుచు నుండఁగ నచ్చుతంబుగాక. (1-43) 167

ఆదిపర్వమునందు:—

సీ.గీ. కామసుఖసంగములకు నేకాంతగృహము, పాలిచిపాలిచియు ధర్మార్థములకునిదియ
యాస్పదంబున వర్ణత్రయాసురమ్ము, లైవజనుల కెంతయునొప్పు నప్పురంబు. (8-74)
న. సిద్ధాంత రాధాంత లతాంత సాంత నికాంతాదిశబ్దముల కన్నిటికిని ఇటువలెనే
రెండును నడచును. 169

న. నారాచూర్ణమూలము, నారాః ఆహుః ఆహుః స్థాన మస్య నారాయణః. 'విష్ణు
ర్నారాయణః కృష్ణః ఇత్యమరః.

ఆదిపర్వమునందు:—

ఉ. పాయక పాకకాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణునట్లు దాసును ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణునట్లు వాజ్మయధురంధరుఁ డీకృతి కిప్పుడు నృహ
ధ్యాయుండు నైననాఁ డభిమతంబుగఁ నో డయి నిర్వహింపఁగాక. (1-25) 170

వాతాయనశబ్దమునకుఁ బాదుధేష్టచరిత్రమునందు:—

గీ. అచ్చరలు నందనంబునఁ బెచ్చుకొనును, రాగసుమములు హర్షవాతాయనముల
చెంతఁ గా లూది తత్పురస్త్రీలకొనఁగి, వేడికొనిపోవుదురు కప్రవీడియములు. 171

విరాటపర్వమునందు:—

సీ.పా. తరుణులఁ బతులువాతాయనముల నల్లమలయవేఁబోకలమలయవవను. (2-238)

ఉ. పాయనశబ్దమునకు నుదయగోపరిణయమునందు:—

చ. కలఁ బడి యున్న జక్కనకవం బురుణింపుచు నన్నపైటలో
పల బిగుబ్బుదోయి కనుసంకుపు నేనుఁగ నొప్పుజేతు లా

దలను ఘటించి మొక్కిడి పదంపడి మెల్లన డాయుఁ బోయి తొ
య్యలి విరిబంతి దోయిట నుపాయన చూయన కిచ్చి యిట్లునుకా.

178

అష్టమహిషీకల్యాణమునందు:—

ద్వి. ఇంతులమేల్పంతియిడిననేనంతి, బాతి చేదోయి నుపాయన మిచ్చి.

174

రసాయనశబ్దమునకు ననంతనిభందమునందు:—

ఆ. నాన్తి యనక మహి ననంతసంపదలు నా, రాయణుం డొసంగు రమ్య మగుర
సాయనంబు బాధుల కతఁ డన నిత్యసహసయతులు రెంటి నంటియుండు. (1-21)

జై మినిగారతమునందు:—

సీ. గీ. మట్టిమాత్రంబె పిల్లలమట్టిపేరు, పేరునలెఁగాను శారదాపీఠకంబు
వారిలోపలఁ దినవీరువాక్యసరణి, సరసులకు నెల్లఁ గర్ణరసాయనంబు. (1-22) 176

రామాయణశబ్దమునకు రాఘవసాంఘీయమునందు:—

ఉ. ఏయెడ నరగౌరవసవ్యుద్ధియు శబ్దవిశుద్ధి నుం 'దిరం
లై యననద్యతం బరఁగ నుధ్ర)వచస్సేతి భారతంబు రా
మాయణముకా రచించినమహాత్ము నాత్మఁ దలంచెద న్జగ
ద్యేయుల నన్న పామ్యునిని 'దిక్కున నెఱున భాస్కరాఖ్యునికా. (1-4) 177

జై మినిభారతమునందు:—

తే. మానిజల్పిత మైనరామాయణంబు, స్వరలయగ్రామమూర్ఖనాసరణు లెఱిగి
గానశక్తుల మెఱిసి సాక్షాత్కరింపఁ బాడి రాజునముం ద్రిపత్తులు ముట్ట. (6-96)
ప. పరాయణ, పూయన, బాదరాయణ, సాంఖ్యానున, కాకటాయన, కాత్యాయన,
వాత్స్యానున, బోధాయన, దక్షిణోత్తరాయణాదిశబ్దములకును ఇటువలెనే రెం
డును గలవు. 179

మార్తాండశబ్దమునకు శింగారవృత్తమునందు:—

సీ. గీ. వలనకు భయంబు నా రెంతవార లైన, నట్టివారలు మన కగ్గ మైనవారు
వారు నిరయంబునకుఁ గాఁపు నచ్చువార, లనుచు బుద్ధిగఁజెప్పేమార్తాండమతుఁడు.

గ్రోదపర్వమునందు:—

మ. ధరణీచక్రము దిద్దిరం దిరిగె మార్తాండుండు కుంఠీభవ
త్కిరణుం డయ్యె దిశావితానము వడంక 'ని న్నదర్చనహీ

1 దృఢంబై (ప). 2 దిక్కునుభీనుణి నెఱుసత్కవికా (అచ్చప్రతి). 3 మిన్నె
దిర్చా (వా); మిన్ను మ్రానెకా (ప).

ధరసంతానము లోన గ్రక్కదలె నుద్భాంతంబు లై యంబుధుల్
 పారలె న్నట్టులమీఁడ బెట్టుపిడుగుల్ మోసె న్నితాంతధ్వనిఁ. (5-877) 181

వ. బ్రహ్మాండాదిశబ్దములకును ఇటువలెనే అచ్చును హల్లును శెప్పఁదగును. 182

ఉపనర్గసంధికిఁ జంది కాపరిణయమునందు:—

ఉ. అంతట రుక్ బాహువనుధాధిపనందన యొక్కనాఁడు ను
 ధాంతగృహంబు వెల్వడి విహారరతిం జనుచెంచె నెచ్చెలుల్
 చెంతలఁ గొల్వ గుంజదళింజితరంజితకుంజమంజుల
 ప్రాంతగళత్ఫలాసవరతాంగజఘోటికిఁ బుష్పవాటికిఁ. 183

కవిజనాశ్రయమునందు:—

ఉ. మానుగ విశ్రమాక్షరసమంచిత మై స్వర మూఁదినం దదీ
 యానుగుణాక్షరంబ కొని యైనను శెప్పఁగ నొప్పు నీక్రియఁ
 భానుసహస్రభాసి వృషభాగ్ధిపుం డన్నటు లర్థయు క్తమై
 పూనినచో నఖండవడి పాల్పగు వాదికవిప్రజీతమై. (సం. 66) 184

వ. ద్వారశబ్దమునకు, ద్వే అరే పార్శ్వస్య యస్య తత్ ద్వారమ్. 'పృషోదరాదీని
 యథోపదిప్త' మితి నూత్రేణ ద్విశబ్దాంతస్య ఇకారలోపః అకారాదేశః.

ఉ. వారక వారకామినులనర్థులచారుపుచోపగూహముల్
 గోరక కోరకోల సితమంజములం జగురాకుపానుపుల్
 చేరక చేరకేశకళింగకుళింగనరేంద్రమందిర
 ద్వారవిహారు లై సిరుల నందక నందకపాణిఁ గొల్వరో. 185

హల్లులకు నిర్వచనోత్తరరామాయమునందు:—

ఉ. వారలు వారిఘోషరవారముతోన విమాన మెక్కి రాఁ
 గా రఘునందనుం డరిగి కాంచనతోరణచిత్రమైన త
 ద్వారనికాయ మైననిజపట్టణ ముక్కుకవృత్తిఁ జొచ్చె నిం
 డారుముదంబున న్నరకునాకృతి బాలికవృత్తిఁ గ్రాలఁగాఁ. (1-84) 186

క్యజ్ ప్రత్యయాంతములు.

వ. కుమారప దాచరితా శక్తిః కుమారాయితశక్తిః కుమారాయితయా శక్త్యా కాలత
 ఇతి కుమారాయితశక్తిశాల్ః. కుమారసమాసపరాక్రమద్యోతనా నిర్వ్యర్థః.

1 నుద్భాంతంబులై (ముద్దరాజు రామన్నకవిసంజీవని). 2 మోసెన్న మో
 ఘోగ్రతఁ; మఱికొన్ని పాతభేదములును గలవు.

ఆదిపర్వమునందు. —

- ఉ. ఆయుఁ గర్వము న్విడిచి యన్యపతు ల్పని సేయ నిట్లు గాం
 గేయభుజాశ్రయంబున నికృతవిరోధిసమాజుడై కుమా
 రాయితశక్తికాలి ధృతరాష్ట్రుఁడు రాజ్యము సేయుచుండె న
 త్యాయతక్తితోఁ దనకు హస్తపురం బది రాజధానిగాఁ. (5-6) 187
- వ. భద్రవ దాచరితా మూర్తి ర్యస్య తత్ భద్రాయితమూర్తిః శోభనమూర్తిమ దితి
 యావత్, అయ మపి క్యచ్ ప్రత్యయాన్తః.

విరాటపర్వమునందు:—

- ఉ. శ్రీ యన గౌరి నాఁ బరఁగు చెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ
 ద్రాయితమూర్తి యై హరిహరం బగురూపము దాల్చి “విష్ణురూ
 పాయ నమ శ్చివాయ” యని పల్కెడుధి క్తజనంబువై దిక్
 ధ్యాయిత నిష్ఠఁ బొల్పుపరతత్త్వముఁ గొల్పెన నిష్ఠసిద్ధికిఁ. (1-1) 188
- వ. ఈరెండుపద్యములయందును నన్నయ తిక్కన గాథ వచనార్థద్రవ్యములు క్యచ్
 ప్రత్యయంతములు చేసి సంయుక్తవిశ్రావంబులుగాను బ్రయోగించిరి. ఆది గనుక
 గొందఱా రెండుశబ్దములమీఁదను, అకారము లున్నవి నిత్యసమాసవిశ్రాంతు లని
 భ్రమయందురు. శబ్దసూత్రమువలన వానికి దీర్ఘములు వచ్చినవి గాని అందులో
 పతి అక్షులు లేవు. 189

5. దేశ్యనిత్యసమాసవిశ్రాంతులు.

- లే. శబ్దశాసనముఖపీఠ్యరకృతప్రబంధములలక్ష్యములఁ గనుపట్టుకతన
 దేశ్యనిత్యసమాససంధికిఁ బొసంగు, వడి స్వరం బైన వ్యంజనవర్గ మైన. 190
- క. రూపఁ బెంపఁ బెల్లఁ, యేపఁబుట గ్రిక్కిఁటియుట నిలఁ గ్రచ్చఁబయం
 జూపఁట్టియుక్కఱి మొదలుగ, ట్టైపతి యివి దేశ్యనిత్యసమాసనపదముల్. 191
- వ. కొందఱు వీనిపేరే దేశ్యాఖండములును అందురు. 192

అనంతనిఘండమునందు:—(పేజీ. 81)

- లే. అఱ యనంగను బోవుట కర్థ మైన, సంధి నిత్యసమాసోక్తి జరుగు రెంట
 నకురవీరుల సెల్ల నుక్కఱు వధించె, భానుకులుఁడు రావణుని సేవఁబె ననఁగ.

ఆరణ్యపర్వమునందు:—(3-345)

- క. ఎఱకలు గలమలశైలము, ¹తెఱఁగున మై రయము మెఱయ దివికి నెగసి ది

ట్టులుముజలధరముక్రియ నుక్కజుల దద్దన పెల్ల న ద్రువ వార్చుచు గడిమిన్.

యుద్ధకాండమునందు:—

చ. ఎటిగియెటింగి మున్నుండె యెగ్గొనరించినదానికై కదా
చెజు గొని వచ్చితిం బిదప నీత వృథాకథ లింక నేల పెం
పలు బ్రతు కింత తీయనె ఖర్తాదులచావున కేమి చింత నీ
మజుదలిబన్న మేపగిది మానిని యాగును సంధు జేసినకా. (784)

195

వశిష్ట రామాయణమునందు:—

ఉత్సాహ. మతియొక బెక్కుయోనలందు మహిమచిత్రగుతులఁ జెం
పలు జనించి దుఃఖభాజి యొ చురచి వెండియున్
వలువిప్రవరునియింట హనుదేవుఁ డనగఁ గా
నెఱుక గలిగి పుట్టె వేల్పు జేటితిరభూములకా.

196

విరాటపర్వమునందు:—

చ. చిటునగ వొప్ప గాండివము చెచ్చెర సజ్యముఁ జేసి సేనలు
క్కజు రభసంబుమై నడరఁ గప్పడి ద్రాణియొ నడువోక య
త్తటిఁ దలుమంగ నస్త్రములు దందడి దాక్కొని మండుమండఁ జి
చ్చుఱపిడుగు ల్వడిం దొరగుచాడ్పున నంబరవీధి నుగ్ర మై. (5-148)

197

లక్ష్మణసారసంగ్రహమునందు:—

తే. అచ్చుచాల్చునదేశీయమనియెడి వడియొన్న నొక్కొక్క వోట గ్రీక్కిరియెఁగుతుల
సరసలక్షణకవులు గ్రచ్చరవోనర్ప, భంజితామరసముదాయ యాంజనేయ. 198

నిర్వచనోక్త రామాయణమునందు:—

చ. ఎఱుగవు గాక భోగముల కెల్లను నెచ్చెలి జవ్వనంబు ని
త్తటి నుడి వోన కుండ నుచితంబుగ జక్కవదోయిఁ బోలి క్రి
క్కిటిసినచిన్ని చన్నుగవ యం పెసలారగ నాచుచిత్తమ
న్వలులునోవరంబున నవారణకేలి యొనర్చు కోమలీ. (5-14)

199

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

చ. ఎటిగిలి నిన్ను నేను విబుధేంద్రుడ వీవు జగత్త్రయంబు గ్ర
చ్చుట భవదీయరక్షణమునంద వెలుంగుచుండు నట్టిని
న్నుఱువుగ నేను వేడుకొన నుత్తుండఁ గాక మొఱంగి నన్ను న
క్కజుపడి నీవు వేడు టిది కర్జమె నిర్జితదైత్య చెప్పమా. (7-867)

200

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

చ. తటి యగునంతకు నిపుడుదగ్గత సైచుట నీతి నీవు నా
కఱపినయట్లు సేయుము తగం జని యాతనిఁ గాంచి నన్ను నె
త్తెఱుగున నైనఁ బొందఁగ మదిం గలదేనియు నింత యేల క్ర
చ్చలు మునివర్గవాహనుడవై చనుచె మ్మను మంతఁ దీఁతుడు. (1-176) 201

ఉ. నన్నయముఖ్యసత్కవిజనంబులకావ్యములందు లేఖకులే
గొన్నియుఁ బాఠకాధములు గొన్నియుఁ బోకడఁ బెట్టి తక్కువై
యున్నెడఁ గాంచి జానపదు లోడక దిద్దినతప్పు త్రోవ రె
ల్ల న్నిజ మంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమర్థింతు రే. 202

ప. అది యెట్లనిన సులక్షణసారంబునందు లింగముగుంటిమ్మనవ్రాసినయప్రశస్తంబు
లగులక్ష్యంబులకు నాశ్చర్యంబు నొంది బహుపుస్తకంబులు నిరీక్షించి వానినెల్లను
బ్రక్షిష్టంబులుగా నెఱింగినవాడ వై లక్షణపఠంబు లగుపురాతనకవిప్రొక్తం
బులు వివరించెద. 203

అదిపర్వమునందు:—

క. నావచనమున నపత్యము, గావించును నీకు గోంతి కడు నెయ్యమునక
నవగచినయాయర్థమా, సూపె మనంబునఁ దలంతు మందరి యెఱుడు. (5-185)

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

క. తమతండ్రిభంగి నీకును, సముచితముగ భక్తిఁ జేసి సజనమతమా
ర్థమునను జరియింపంగా, నమలమతీ కన్నకొడుకుల ట్లరయఁ జను. (2-74) 205

అనుశాసనకపర్వమునందు:—

క. అతిథి నినుఁ గోర నేనియు, వతిఁ గింకిరిపడక యోలమాస పడక నీ
వతనికిఁ బ్రియంబు సలుపుము, సతికిం బతిపనుపు సేయఁ జను నెల్లవియు. (1-68)

రామాయణమునందు:—

ఉ. అన్నపు తండ్రియట్ల విను మంతియ కా దటమీఁద రాజ వే
మన్నఁ గొఱంత లేదు మణిహారము లాదిగఁ బెక్కుకామక
ల్పముగ సీత నిచ్చి జవలోకపతిం గని మమ్మఁ బ్రోవు మీ
సన్నపుకార్యము ల్వలదు సంధియ మే లటు గాక తక్కినక. (య. 142) 207

మఱియు, దానియందే:—

ఉ. ఓకపివీరులార సుగుణోదధి నీరఘరాము సర్వలో
తైకశరణ్యునిం గొలువ నిప్పుడు వచ్చితి నొండు గాదు నా
రాక మహాపరాధి యగురావణులముడ నే విభీషణా
భ్యాసుడ వీరు నాసచివు లర్కపులాగ్రణితోడఁ జెప్పరే. (యు.166) 208

దేవకీనందనశత తకమునందు:—

మ. చతురంభోధిపరీలభూవలయరాజన్యాలికోటిరరం
జితమాణిక్యవిరాజితచ్చరణరాజీవుండు ధర్మాత్మజుం
డతీకార్పణ్యముతోడ మత్స్యపతీఁ దా నాసింపఁడే సుమతా
శ్వతకారుణ్యము గల్గునంతకును గృహ దేవనందనా. 209

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

చ. ఉరమున రెండు గన్నులు పృథూదరదేశమునందు నోరు ప్ర
స్ఫురితభుజద్వయంబును సముజ్జ్వలదున్నతభౌషణం గరం
బరుదుగ ను గ్రహైవవికృతాకృతితోడ నశేషసత్త్వసం
హరుఁ డగుచున్నవాని దివిజారిఁ గబంధుని గాంచి రచ్చటక. (6-357) 210

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

చ. అని మది నిశ్చయించి తగ నందఱఁ టిల్వగఁ బంచి వాఁతో
ననిచినమాటలాడి వినయంబునఁ బ్రార్థన చేసి మీరు మా
కొననినైనయము ల్పదునొకొంటికిఁ బ్రాధిప మాచరింపఁ జొ
చ్చిన సకలంబు నొప్ప నభిషేకముఁ గైకొనుఁ డుత్సవంబునక. (4-140) 211
ప. దీనిమాడవపాదంబునందు “పరునొకొంటికి” నని యున్నచోట సంధి గూర్చి
స్వరప్రధానవడిగాను సోమయాజులు ప్రయోగించినారు. ఇది తెలియక కొందఱు
మాధులు దేశ్యనిత్యసమాసవడి యని యనుకొందురు. 212

6. నిత్యయతులు.

క. ఏని యనుశాంధిశబ్దముతో నడికినపూర్వపదము తుదివ్రాయకి న
చైన్యను వ్యంజనవర్ణం, బైన రచింపుదురు నిత్యయతు లనుచుఁ గవుల్ 213

శేషధర్మములయందు:—

క. పెట్టెడు నారకమార్గం, బెట్టిమహాకూరికర్తుఁడేనియుఁ డుద ని
ట్ట ట్టనక నెప్పునంబున, నెట్టన హరి తలఁపు గలిగెనేని మహత్తా. 214

7. రాగమనంధివధులు.

లే. అ లనుపదంబు మొదలను రాగమంబు, వచ్చునంధికి నుభయంబు పలికిక జెల్లు
నలన జవరాలు బాలింతరాలు ముద్దరాలు ధర్మాత్తురా లన రాక్షసారి. 215

మనుచరిత్రమునందు:—

ఉ. ఇంతలు కన్ను లుండఁ జరు వెవ్వరి వేఁడెడు భూసురేంద్ర యే
కాంతమునందు నున్న జవరాండ్ర నెపం బిడి పల్కరించులా
గింతియె కాక నీ వెలుంగ వే మును వచ్చిన త్రోవచొప్పు నీ
కింత భయంబు లే కడుగ నెల్లద మెఱుమ మాట లేటికిఁ. (2-41) 216

చారుధేష్ఠచరిత్రమునందు:—

క. ఈలన వేలుపుంజవ, రాలో యచ్చరయొ కిన్న రవఘామజియో
వ్యాళాంగనయో కా కీ, భూలోకశ్రీల కిట్టిహంకము గలదే. 217

8. విభాగవధులు.

క. తులసీభూపణ సంఖ్యకు, జెలుగునఁ బరిమాణసంజ దేటపఱచుప
ట్టుల నేసి యనుపదమునకు, నలరు విభాగవడి యనఁగ నచ్చును హల్లుక 218

కాశీఖండమునందు:—(2-104)

లే. అప్పటికి నియ్యకొంటి గా కంబుజాక్షి, ఋషుల పాలిటివే యింతలేసిపనులు
కొతుక కాబోతు నాబోతుఁగుములాడి, నడిమియూఁ బెయ్యి నన వచ్చె నాకుఁబాడ.

కావ్యచింతామణియందు:—

ఆ. కృష్ణుఁ డెచ్చ నాలుగేసిచీరలు కూర్చి, నింతులను నాలుగేసిమణులు
తీవిలోడ దోసె డేసిమాడలు కడు, నిం పెసంగ గంపె డేసిసాము. 220

9. నామాఖండవిశ్రమములు.

ఆ. అప్ప అయ్య అన్న అర నవ్వ అమృక్క, ఆయి యనుపదంబు లగుకునంధు
లుభయమునకుఁ జెల్లుచుండు నామాఖండ, పశు లనంగ నూడఁబడక నైన. 221

అప్ప యనుటకు నందితివ్వున చాటుధార:—

క. ఇప్పటిదాతల సరిగా, జెప్పకురా భట్టకర్ణ కిలిఖేచరులక
జెప్పుము మూర్తిఘనునివెం, కప్పకు దానమున నిర్భయంబున సభలక. 222

హూలిక్కిభాస్కరునిచాటుధార:—

క. అప్పు లిడునతఁడు ఘనుఁడా, యప్పు డొసఁగి మరలఁ జెందునాతఁడు రాజా
చెప్పగ వలె సాహిజిమా, రత్నము దానమున ఘనుఁడు రాజా నటించుకొ. 223

అన్న అనుటకు పొట్టూరిగోపన:—

క. అన్నలుఁడు రూపమున సిరి, యన్న కళాముక్తి భరతునన్న కరుణచే
నన్న సముద్ర పుపేదచిన్న న్నకుమారుఁడు వెంగళామాత్యుఁ డిలకొ. 224

తెనాలి రామలింగము:—

క. చిన్నన్న ద్విపద కెఱుఁగును, బహుగఁ జెదతిరుమలయ్య పదమున కెఱుఁగు
స్తి న్నంది మొరసె నరసి, గన్న కవిత్వంబు పద్యగద్యశ్రేణికొ. 225

తేలఁబలుకుటకు విక్రమార్కచరిత్రమునందు:—

చ. అనఁకుఁడు సింగ నాన్యునకు నబ్బయ గోపయమంత్రి చిక్కనా
రనయను గల్గి రాత్తజ్జులు రాములు మువ్వరు దోచినట్లు పెం
పున వెలయుంగ నబ్బయనుఁ బుత్రులు పుట్టిరి రామరాజుఁ గే
సనయును బాచిరాజు గుణున గుఁడు లింగనయుఁ గ్రమంబునకొ. 226

అయ్య అనుటకు:—

... ..

కాశీఖండమునందు:—

సీ. గీ. నైవేద్యాదిమహాప్రబంధములు సెమ్మ, చెప్పినాడవు మాకు నాశ్రితుడ వనఁగు
యపుడు సెప్పదొడంగిన యీ ప్రబంధ, మంకితము సేయు వీరభద్రయ్యపేర. 227
(1-13)

పోతఁబడక ఉన్నందునకు నవదనుసిఘందమునందు:—

తే. ఒకట న పుయ్య యనుకోట నూడఁబడక
ద్వివిధ మగుఁ బ్రభునామాంతవిరమణంబు
మహి నయోగ్యును రాజా రామయ యనంగ
నతనిపట్టంపుదేవి సీతమ యనంగ. (1-120) 228

కుక్కాంగదచరిత్రమునందు:—

ద్వి. శ్రీకరగుణసాంద్ర చిరమశోరుంద్ర
అకారచంద్ర రామయభాస్కరేంద్ర. 229

అనును అనుటకు ఆంధ్రాకవితాపితామహానుజుఁ—

క. చేపట్టిన ధృతి లగుదురు, కోపించిన రంభఁ గూడుకొందురు జగతిన్

సాపింపఁ బొడవఁ జాలని, యాపందలు సాల్పకోన మరుసున కనయే. 280

పలకలూరిగోపనః—

ఆ. గోలకొండమలక గోవుల భక్షింగము, గొండవీటివిప్రకులము నెల్ల

బాచమరుసు చేరి భక్షించుచున్నాఁడు, మలక మేలూ బాచమరుసు మేలూ. 281

అవ్వ అనుటకు.—

... ..

అవ్వయనుటకు ఈవనిపెద్ది రాజురాయ రాజుచాటుధారః—

క. ఇవ్వహిలో మహానియగు, గుమ్మల నీపాటి గలరె నానావిధదే

శముల శ్రీ రామునిసీతవ్వా మాయవ్వు నిత్యహర్షము లివ్వా. 282

క. ఇవ్వా మదభీష్టుంబులు, కొవ్వా మామ్రొక్క లెల్ల గురుమతితో మా

యవ్వా రఘునందనుసీతవ్వా సాభాగ్యసిద్ధిదాయని ఇవ్వా. 283

అక్కయనుటకుఁ జాటుధారః—

క. ఇక్కలియుగశస్త్రలలో, లెక్కింపకు ఫట్టశంక లేక ధరిత్రిన్

మిక్కిలి మల్లేశునియగు, బక్కకు సరివేల్పు గలనె యశుసలిలోన్. 284

క. చొక్కపుశ్రీగిరినిలయుని, మప్పున మదిలో నెఱింగి మమజాలఁ బోవున్

దిక్కయ నిల్చినకూడు, బక్కకు సరిగలనె సకలభాగ్యస్ఫురణన్. 285

ఆయి యనుటకు రాచపూడి వెంకటయ్యచాటుధారః—

క. వ్యాయామజనితమామో, పామసమస్తానుమలు నివారణ మగు రు

స్కాయంబు పూత మగు గం, గాయని బొడగన్నఁ దాన మాడినమాత్రన్. 286

వణుకూరిగుర్వరాజు శమంతికమణిచరిత్రమునందుః—

ఉ. కామవచోమనఃసంలనకల్పితదోషము లెల్లఁ బాయఁగా

నాయెదలోన నిత్యము సనాతనధర్మముఁ బూని యర్చి లిన్

బాయక కొల్తు రామనరహాలనిరంతరసౌఖ్యదాయి నీ

తాయి సమస్తశోభనవిధాయి మహత్ఫలసిద్ధిదాయిగన్. 287

1 మహాఫలసిద్ధి అనియుండునలెను. లేకున్న 'మహతాం ఫలసిద్ధి' అని వక్షి సమాసము చేసికొనియైనఁ దృప్తికెందనగును.

10. పంచమీవిభక్తివిరామము.

అ. తత్సమంబుఁ జేయుతఱిని బంచమి కన్న, నంటె ననువిభక్తు లనుకుసంధి
మెలఁగుఁ గృతులఁ బంచమీవిభక్తివిరామ, మనఁగ నచ్చవసును హల్లునకును. 238
చమత్కారరామాయణమునందు:—

క. నిన్నుఁ జెఱఁగొన్న హైయఁ యు, కన్నకొ గోర్వీర్య మెక్కు డగుభార్గవు లీ
ల నిర్జించినరాముని, కన్నను శూరుండు ముజ్జగంబులఁ గలఁడే. 239

ఆదిపర్వమునందు:—

చ. వితతమఖప్రయోగవిధివిత్తము లుత్తమధీయుతు ల్లగ
న్ముతసుమహాతపోధనులనుగ్రహనిగ్రహశక్తియుత్తు లీ
క్రతువున ఋత్విజు ల్కమలగర్భసమానులు పూర్వదిక్పతి
క్రతువున యాజకోత్తములకంటె బ్రసిద్ధులు సర్వవిద్యలక. (2-227) 240

11. కాకుస్వరవళులు.

క. పలుకులతలఁ గలవ్రాలకు, వల నగుచోఁ బ్లుతము నిలిపి వానికి రెండుక
నకులుగఁ జెప్పినఁ గావ్యంబుల నది కాకుస్వరంబుఁ బ్లుతవళియు నగుక. 241

అ. ఏకమాత్రహ్రస్వ మిరుమఱిచిన దీర్ఘ, మయ్యె మూడుమాత్ర లయినఁ బ్లుతము
భీతశోకతర్కగీతమారాహ్వాన, సుకయాధములను జరుగుఁ బ్లుతము. 242

భీతిప్లుతమునకు భాస్కరునిరామాయణమునందు:—

ఉ. ఏ జనకాత్మజ న్దశరథేశ్వరుఁడల రామభార్యఁ జాం
డోజనులార యడ్డపడఁగో సురలార సురారి కంచు నం
భోజదళాక్షి శైలవనభూములు దాటుచు భీతి నేగుచో
నిజలరాళిఁ జూచి మది నెంత దలంకెనొ యేమి సేయుచుక. (యూ.41) 243

మనుచరిత్రమునందు:—

ఉ. ఎవ్వతె వీవు భీతహరిణేక్షణ యొంటిఁ జరించె దోట లే
కివ్వనభూమి భూసురుడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుడఁ ద్రోవ దప్పితిం
గ్రొత్తున నిన్న గాగ్రమునకుం జరుడెంచి పురంబుఁ జేర నిం
కెవ్విధిఁ గాంతుఁ జెప్పఁగదవే లేకు వేది శుభంబు కగుక. 244

శోకప్లుతమునకు రామాయణమునందు:—

కా. అన్నా లక్ష్మణ నిన్నుఁ బూనిధి నే నజ్ఞాన నై పల్కితి
న్న న్నా పాపము వచ్చి ముట్టుకొనియె న్నా పాలిదైవంబు నై

యిన్నిచుం బరిమార్చ వేగఁ బఱలేవే నన్న రక్షింపు మీ
యన్నం గ్రక్కనఁ జీరవే యరుగవే యక్యగ్రశీఘ్రంబునఁ. (అర. 2-111)

తర్కపుతమునకు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునందు. —

కా. ఓరీ రాజకులాధమా నృపులు లేరో వేట రాలో మద
క్రాంతిలమృగావళిం దునుమరో ఘోరాటవు లేరొ నా
యారామంబు గలంచి జంతుతతి మాయం జేసి యన్నతృమా
రీరత్నంబులు వేడ వచ్చినను వారి న్నొంచినా వేమిరా. (2-147)

246

శాంతిపర్వమునందు. —

మ. అనుమానింపక తోడఁబుట్టులనె కాదా తున్ని తూటాడె నెం
దునుఁ గ్రొన్నెత్తురు లేటు లై పఱవ నింద్రుం డుగ్రతఁ దైత్యులఁ
మును లవ్వీరు భజింపరోక్రతువు లామోదంబుతో నమ్మహా
త్తునిఁ జేయింపరా యూర్ధ్వలోక మని కాదో నాక మూహింపుమా. (1-237)

రంగనాథునిరామాయణమునందు. —

ద్వి. అట్టి నామీద నీవా యలిగెదవు, పట్టి చెట్టులు వాపి పాతి వైచెదను. 248

అనుశాసనికపర్వమునందు. —

ఉ. అనరనాయకుం డొకమహాధ్వర మెంతయు వేడ్కఁ జేయఁగాఁ
బూని మహీసురావలికిఁ బూజ యొనర్పఁగఁ దాను బ్రాహ్మణుం
డై నయ మారఁగా ననలుఁ డాతని పాలికి వచ్చి నాకు నీ
వే నృప నీచుపుత్రిఁ గృప యేర్పిడ దానము గాఁగ నావుడుఁ. (1-58)

249

దూరాహోవనస్తుతము: —

తే. ఆదితేయార్చితాంఘ్రిపద్మా యనంగ, ద్వారకాపురమధ్యపద్మా యనంగ
నసురకులవైరివీరులారా యనంగ, రసికచిత్రాబ్జవాసులారా యనంగ. 250

కళాపూర్ణోదయమునందు: —

మ. అకటా యే మని దూరుదాన నిను నాథా వేగుజా మయ్యెఁ బొం
దిక గాఁ బొదము లొత్త రి మ్మనుట గాన యొంటి యేమో కదా
నికటక్షోణికిఁ జేరి ర మ్మనుట గాన కొంత నెయ్యంపుతూ
నికతోఁ గన్నుల విచ్చి చూచుటయ కాన లే దొకింతేనియుఁ. (4-112)

251

సంశయస్తుతము: —

అ. హరి యనంగ నారఁడా నిన్నఁ గంసు నృపంచెఁ గృష్ణఁ డీతఁడా యశోద
కౌరవభాగ్య మబ్ధి నేనోటి నానోటి, నెంత కలుగు నే తలంప. 252

రామాభ్యుదయమునందు:—

సుగంధి. అంగనాలలామఁ గానవా లతాకుడుంగమా

తంగమా భుజంగమా పతంగమా కురంగమా

లుంగమా అవంగమాతులుంగమాధవీనట

దృష్టంగమా వనరమా కరీరమా సమీరమా. (5-239)

253

విజయ నేనమునందు:—

ఉ. వల్లభుఁ డేగు దుర్లభుఁడు వానిచెసం దగు లూఁది యిమ్మైయిక్

దల్లడ మంచె దేల యుచితసితికి న్ననుఁ బాప జూపినక్

, దల్లియు బంధులొకమును దండ్రియు నే మనువా రెఱింగిరే

సుల్లమ యిట్లు నీకుఁ దగునో తగదో పరికించి చూడుమా.

254

రామాయణమునందు:—

క. జనకజను సుమిత్రా నందనవకుఁ బ్రణమిల్లి సమచితసితి దర్శి

సనమున నుండఁగ రఘుపతి, యనుజన్తుని జూచి సేమమా ¹జనపతికిక్. (అ.258)

12. పుత్రయుగవిశ్రామములు.

క. తా మేవర్ణము లైనను, క్షౌండులమునను బ్రాణమైతి గలిగినక్

చామోదర పుత్రయుగవిశ్రామము లనఁగాఁ బ్లుతాత్మరద్వయ మమరుక్. 256

వజ్రపంజరశత్రుకిమునందు:—

ఉ. శ్రీగజగామినీమణిని సీతనుగా నిరపాయఁగాఁ ద్రిలో

శిగృహమేధిఁగా గరుడకేతనుగా భవరోగవైద్యుఁగా

నాగురువాన నిన్నె మది నమ్మితి వేటొకవేల్పుఁ గొల్పి న

వే గతి కావవే రఘుపత్తి శరణాగతవజ్రపంజరా.

257

— ఈపండ్రిండును నుభయవళి భేదంబులు.

ఇంకం బ్రాసయతు లెట్టి ననిన:—

ప్రాసయతులు.

గీ. గీతముల సీసములను సంగీతములను, విరతి విడనాడి యొక్కొక్కచరణమునను

రంటికిని బ్రాసవర్ణంబు నంటఁ బలుకఁ, బ్రాసవిశ్రాంతి లండ్లు కబ్బముల వాని.

అ. దేవకీకుమార గోవర్ధనోద్ధార, తోయజాక్ష పాండవయోపక్ష

ఘనవిలగాత్ర మునిజనన్తుతిపాత్ర, యదుకులాభిసోమ కదనభీమ.

259

అగ్రాహ్వవిరామంబులు:—

అ. వికటకవులు కొన్ని వింతలు గల్పించి, కవిజనాశ్రయమునఁ గలిపినారు

- వానిఁ గైకొనంగ వల దప్రయుక్తము, లేల నెప్పు ధీమఁ డెఱింగియెఱింగి. 260
- వ. అవి యెవ్వి యనిన. 261
- క. వెలయఁ గకారారులు భూతలమున నైదైదువళులు దా మగు ననుచుకొ
లలనామదనుఁడు లేచన, నలినభవనిభుండు గుణవతంగుఁడుచెప్పెన్. 262
- వ. ఈపద్యములోఁ జెప్పినయందువర్గములయందును మొదలివర్గములు నాల్గింటికి వ
ర్గవర్గ గనుకఁ జెల్లుబడి యవి యన్నియు దాపలఁ బూర్ణబిందువు లేకుండిన నను
నాసికములకుం జెల్లువు. ఆబిందువు లున్నట్లాయెనా బిందుయతులు గనుక నవియు
చెల్లును. ఈభేదము చెప్పనందుచేత నీపద్య మగ్రాహ్యము. 263

అగ్రాహ్యసంబంధవళులు.

- క. దడలకు భేదము లేంచక, వడియును బ్రాసంబు నిలుప వచ్చును గృతులం
దది యె ట్లన్నను శ్రీహరి, దొడిబడి దానవులఁ జంప దులి యాయె ననక. 264
- వ. ఈచెప్పినదడలకు పదాదినున్న చతుర్థవర్గసరిశము ఆదేశమై వచ్చునప్పుడు ఆదేశ
యతిగాఁ జెప్పవచ్చును. అది యుఁ గాక ఆరెంటికిని దాపలించి నెఱుగున్నలున్న
ప్పు డనుస్వారసంబంధయతులు గనుక అటువలెను జెప్పవచ్చును. అవి గలుగఁ
జెప్పలేదు గనుక నిదియు సమ్యక్తము గాదు. 265

అగ్రాహ్యవర్గ చతుష్టయవళులు.

- క. యరలవ లనునీనాల్గును, వరుసం దమలోన వల్ల రయమునఁ జెల్లుకొ
ధరశషసహవర్గంబులు, సరవి నొకటి కొకటి చెల్లు హరినిభరేచా. 266
- వ. ఈమొదలను జెప్పినయరలవలకు నాల్గింటికిని చెల్లుబడి గాదు. శషసహలలోపలను
తొలుతటివిమూఁడును ఊష్పవిశ్రాంతలు గనుక చెల్లును. వానికి హకారము చెల్ల
దు. ఇవి తెలియక చెప్పినకతంబున ఇదియు అప్రయుక్తమే ఆయెను. 267

అగ్రాహ్యభేదవర్గయతులు.

- క. ధరఁ బభబభమాక్షరములు, పరువడి నీయెనుగూడ వాలోఁ జెల్లుకొ
సరి సంభావన వడి యన, మరుదీమము లేమ కీరవాణి యనంగక. 268
- వ. పంచమవర్గాక్షరము లైడింటిలోనున్న వబల కభేదయతి గనుకను ప్రధమద్వితీయ
చతుర్థవర్గములు వకారమునకు నభేదవర్గయతులు గనుకను అవియు నిలుచును. మ
కారము నడవదు. ఇది విచారించక చెప్పినాఁడు గనుక నిదియు అబద్ధమని తెలిసి
కొనునది. 269

తే. భగితభువనార్థ వంబుతో న్రంత సరియె, రమ్యమణిరాజరాజుతో లక్క సరియె
లలితపీఠారవంబుతో ధక్క సరియె, యనగఁ జెల్లు నభేదాఖ్య నమరువర్లు. 270
వ. ఈమూఁటిలోపలను భీకార వకారములకు నభేదవర్గవిరతి గనుక ప్రయోగించ వ
చ్చును. అవర్ణధవర్ణములకు నభేదవర్ణయతులును గావు. కనుక ప్రయోగించరాదు.
రేఫమునకును లకారమునకును గ్రాహ్యంబు గాదు. వానికిని లక్షణవిలాసమువారు
తెలియక *కొన్ని యుదాహరణంబులు వ్రాసినారు. అవియును వివరించెద. 271

శృంగారనైషధమునందు:—

క. తైలాటరాయ యభినవ, లీలామకరాంక చంద్ర రేఖాంకురచూ
దాలంకారపదాంబురు, హాలింగితసుభ్రతనిర్మలాంతఃకరణా. (1-110) 272

రామాయణమునందు:—

క. దానవసుందరు లత్తజీ, జానకి నందలముమీఁద సమృద మొదవణ
గా నిలుప కారదాశ్రవి, లీనత నేపారుచంద్ర రేఖయి పోతెణ. (యు.2828) 273
వ. సంస్కృతమునందు రేఖారేఖాశబ్దములు రెండును గలవు గనుక ఈరెండు పద్య
ములయందును చెప్పినరేఖాశబ్దము మొదల ద్వితీయాంతస్థ మని యెఱుఁగునది. 274

హరిశ్చంద్రనికథయందు:—

ద్వి. చీకటి విరియించుఁ జిజునవృ పసిడి, రేకులతో నెదిరించుచెక్కులును. 275
వ. కొందఱు రేకులతో మురాళించుచెక్కులును అని చదువుదురు అది వ్రాతంతప్ప
గాని కవిహృదయము గాదు. 276

ననుచరిత్రమునందు:—

కా. ఓలంబాలక యోల యోల యన నో లోలంచు మేలంబునక
లోలంబాలక యోర్తు గ్రుంకి బినవల్లు బున్ది తూటూడి కెం
గేలం బూని తటాలున న్నెగసె నక్షిణాంబునాథాంబుజా
క్షీలోకంబు జయించి వారలయశశ్రీఁ జెచ్చుచందంబునక. (8-162) 277
వ. ఈపద్యము రెండవచరణము మొదలను లోలంబాలక గ్రుంకియనికవిహృదయము,
ఇది గానక కొందఱు “ఇందిందిర శ్చంసరీకో రోలంబో బంధరోపిచ” అని నిఘం
టున ఉన్నదని రోలంబాలక యని చదువుదురు. ఇట్లు రామరాజభూషణము తలం
పుగాను. 278

క. నణ లనురెండక్కరముల, నును వడి ప్రాసంబుఁ బెట్టుకొన వచ్చుఁ గృతిక
విను జరల కిట్ట పెట్టం, జను లశల కభేద మరయ సర్వజ్ఞనిధీ. 279

* (వా) ప్రతిలో ‘సుపూర్వానునిర్గయము’ అని ఈతావున ‘తలనీల’ కలదు.

వ. ఈ చెప్పినమూఁటిలోపలను మొదలం జెప్పిననణలకును సరసవడియు కడను జెప్పిన లళలకు అభేదవిరతియుఁ గనుక నరెందును గూర్చనచ్చును. నడుమను జెప్పినరణలకు “రయోస్తునిత్యంస్యాత్” అని శబ్దశాసనగూర్తముకలిమింజేసి యేకతరయతు లగుటనుం గూర్చరాదు అటుగనుక ఈపద్యమును బ్రశస్తము గాదు. 280
ఇవి నలువదియొక్కటియు యతిభేదంబులు.

ఇంకఁ బ్రాసస్వభావం బెట్టి దనిన.

మూ. సూ:—ద్వితీయో వర్ణః ప్రాసోఽత్రపాదపాదేషు, కించ ప్రాస స్సర్వేషు చైక ఏవ స్యాత్. 22

తే. ప్రథమపాదద్వితీయాక్షరంబు ప్రాస, మధ్యో బదపద్యముల నడుగడుగునందు నదియు రెండవవర్ణ మై యమరు నీస, గీతదండకమంజరీకృతులఁ దక్క. 281

ప్రాసపూర్వాక్షరనిర్ణయము.

క. గురులఘువులలో నెయ్యది, మురహర తొలిచరణమునకు మొదల నిలుచు నిద్ధర నాపై నిడుఁబ్రాసా,క్షరములఁ బూర్వమున నదియ కదియింప నగుకా. 282

జ. దాసపారిజాత వాసవావరజాత, ఘనఘనాఘనాంగ దనుజగర్వభంగ యనుచు నిట్లు ప్రాసాదులను గూర్చునలయు నొక్కభంగివ్రాలు కృతుల.

జ. క్రింద జడ్డలును బిటుంద బిరువులును, నూడి ప్రాసములకు నుండెనేని ప్రాస్వ మొకటి నిడుదయక్కరం బొక్కటి, వానిమొదల నిలుప వచ్చు నెందు.

జ. పక్షిరాజపత్ర రాక్షసతృణదాత్ర, దంతిభయవిరామ శాంతిధామ యింద్రనీలమూర్తి సాంద్ర పాండురకీర్తి, యనఁగఁ బ్రాసమాతృకారు లాప్స.

జ. వేదవేద్య యనుమృతపాదములను, బ్రాసనియమరహితపాదములను వలసినట్లు మొదలివ్రాలు నెప్పఁగ నొప్పు, నొక్కదానగురువు నొకట లఘువు.

స్వస్థానార్థసమస్తైర్వచాతివృత్తిము.

క్షమాకళత్రుక వనజాతనేత్రుక, గామేపలీశం ద్రి జగత్ప్రకాశుక దమాలిలు నృమదారకీలుక, హేమాక్షవైరి నృజియింతు శౌరికా. 287

జ. వారిజాతగర్భవామదేవసహస్ర, నయనముఖ్యపుణ్యవామ యనుచుఁ బ్రాసనియతి లేనినీసాదిపదముల, మొదల రెండు నిట్లు గదియుచుండు. 288

ప్రాసాక్షరమైత్రి.

తే. ప్రాసముల కల్లఁ దుల్యాక్షరంబు లైనఁ, జాలు స్వరభేద మైన దోషంబు లేదు చరణములకడఁ గూర్చుప్రాసముల కెల్ల, నన్నియ సమస్వరంబులై యమరవలయు.

జ. సరసిజాతనేత్ర దురితగుల్మవిత్ర, హరితనూజమిత్ర గరుడపత్రి ధారుణీకళత్ర నిరదాసితగాత్ర, యనుచుఁ గూర్చ వచ్చు నచ్చు లెల్ల. 290

క. దురితద్విపహర్యతా, నరకమురాసురవిపత్త నాశీకాతా

శరధిసుతాలయవతా, కరినాయకరత్న హరముఖసురాధ్యతా.

291

తే.*వట్టున యుద్విత్వమును గలవర్ణజనంబు, ప్రాస మై యుండు నెడఁజెఱ ప్రాసములను
వ్యంజనంబు సమాత్మరం బైనఁ జాలు, వానిపై నేస్వరం బైనఁ బూన వచ్చు. 292

అ. సకియ పూర్వజన్త సుకృతఫలంబునఁ, గాక తనువిభానిరాకృతాభ్యు

నిక్కృపాపయోగి దక్కఁగఁ గొనుటకుఁ, దరమె భోజనుతకుఁ దక్క ననఁగ.

శల్యపర్వమునందు:—

క. చానరు నొవ్వరు పాండవు, లేవురు నని నీవు నెప్ప నిప్పులుకులు చుల్లు

ఖావేశకరము నై చేతోవృత్తి గరంపఁ జొచ్చె దుర్భరభంగిణి. (1-14) 294

కవికర్తరసాయనమునందు:—

మ.అమరీవిభ్రమరీతిలోలనయనాహస్తాబ్జదోదాయమా

నమణీదండకచామరాగ్రపవమానాస్పందనాందోళన

క్రమశోభాన్యపటంతలప్రకర ముత్కర్ణార్ద మయ్యెం దదీ

యమృతస్వర్ణసుఖోన్నతిం బరవశం బై తూఁగుచందంబునక. (1-64) 295

క. విరమము స్వరప్రధానము, ధరఁ బ్రాసము వ్యంజనప్రధానము నగుటక

స్వరసంధిఁ జెందునపుడును, బ్రగుచిరముగ హల్లు దాన ప్రాసము లయ్యెక. 296

క. ఆనలు నెట్టిన నిలువక, దా నూరక యలిగి యాసుదంతిని జేరెక

దానవసంహారు డేక్రియ, చే నికఁ జనుచెంచు నానుఁ జెప్పవె యనఁగ. 297

ప్రాసభేదంబులు.

సీ. అర్థబిందుసమాహ్వయముఁ బూర్ణబిందుఖండాఖండములు సంయుతాత్మరంబు

ధర సంయుతాసంయుతము రేఫయుతలఘుద్విత్వవికల్పముల్ వెన నుభయము

ననునాసికప్రాసమును ప్రాసమైత్రియుఁ ప్రాసవైరంబు స్వవర్గజంబు

ఋప్రాసలఘుయకారప్రాసములు నభేదంబును సంధికతంబు ననఁగ

తే.బదియు నేడుచెఱంగులఁ బరిధవిల్లు, ప్రాసములు పూర్వసుకవిప్రబంధములను

గ్రమత లక్షణలక్ష్యయుక్తంబుగాఁగ, దేటపఱచెద వాని నిశాటదమన. 298

సమప్రాసములు.

తే.పూర్వమున నర్థమైనను బూర్ణమైన, దిగువ జడ్డక్కరం బైనఁ దగిలి మొదలి

ప్రాస ముండినయెడ సమప్రాస మనఁగ, బిదప నన్నియు నట్లనఁ గదియవలయు.

* నైత్వము (ప. వా).

సమప్రాసములం దర్థబిందుప్రాసము.

అ. వీరక బత్తిముఖుఁ దాడి కోసలవల్ల, భుండు బూసురాంతకుండు సెలంగ
నవని గూల్చె ననుట నర్థబిందుప్రాస, మిట్లు గూర్చ నలయు నెల్లకడల. 800

పూర్ణ బిందుప్రాసము.

క. పొందింప వలయు నెల్లడ, బృందావనచారి పూర్ణ బిందుప్రాసం
బిందీవరాక్షి భీష్మక, నందనక జేకొనియె నందనందనుఁ డనంగఁ. 801

ఖండాఖండప్రాసములు.

క. నిడుపులు నరసున్నలు నను, కెడను గలకచటకపల కిలఁ బ్రాసము లె
దొడరును నిర్బిందువు లొక్కడ ఖండాఖండసంజ్ఞ నివశ శివయనా. 802

ఆదిపర్వమునందు:—

క. వీరక బలతెంచునిరుగడఁ, దాడినఁ గడు నలిగి ఘోరతరశరహతి న
మూకలు విరియఁగ నర్జునఁ, ¹దాతముననేసె నుగ్రుఁ డై రణభూమిఁ. (8-208)

విరాటపర్వమునందు:—

క. నాకొఱత దీర్చి నచ్చితి, నీకొఱతయ యింక నూతుని నెగఁ జూడ
నోకను వంచింపఁగఁ దగు, చీరకటి నే యొడవె నేమి నేరుగుదో చెపుమా. (2-271)

ద్రోణపర్వమునందు:—

* నీ. పా. మూకలువిరియించి వీరక నా దార్మానియోధులై కలలు నొక్కఁడెసరు. (2-116)

రుక్మాంగదచరిత్రమునందు:—

ఉ. ఓకరుణాకలాప వికచోత్పలలోచన యిప్పు డియ్యెడఁ
గానులు చంప మండ ననుఁ గైకొని కాచిననీకృపాగుణం
బే కలిగె న్వసింపఁ దగు నే తొలిపుట్టువునందు భర్తపైఁ
గాఁకలు నేనినట్టిసునకల్త పను ల్వివ నీనుఁ జెప్పెదఁ. (4-99) 806

ఆదిపర్వమునందు:—

మ త్త. తీరఁ ముయ్యెల నూగుఁ జలనితియ్యమామిడిమోకలం
దాగుఁ బువ్వుల లేవెనోనలఁ దారుఁ గేతకి జేరుఁ బు

1 బలతెంచినల్లడ (పూ. ము). 2 దాతమున (ప. వా. పె). 3 నీకొద
వయ (వా. ప). * మూకశబ్దము శబ్దరత్నాకరములో సార్ధానుస్వారముగఁ జేర్చి
యీసీసపాదమునే యువాహరించినాడు; కాని యప్పకవివ్రతమున సార్ధానుస్వార
ము గాదు.

న్నాగపూగమహాగపీఠుల నాట్యము ల్పఱచించు నా
భోగనాగలతాగృహంబుల భోగము లనువేడుకన్.

307

రామాయణమునందు:—

ద్వి. మూఁగి చరించున మ్మికరితు మైదలు, బా గొప్పఁ గొప్పనఁ బరచినవాని.

308

నరాహుపురాణమునందు:—

క. ఆచింతామణి మని తన, వీచ మడచువాఁక నీక పృథులోభముచే
దాచుకొనుఁ గాక నాచే, నీచే నిక మోసపోవునే నరనాథా.

309

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

క. 'మీటుగతి రథికులను నొక, నాటికి వేపుర పథికు నరుశరములు నో

నాటి పడవైచునంతకు, వేటాడెదఁ బ్రతిబలంబువీరుల నెల్లన్. (4-407)

310

ఆ. బోటి యొక తె పెండ్లిపాట పాడఁగఁ జొచ్చె నాప రానివిరహతాపమునను
బేరు గూర్చి తాను బెండ్లిపూచును గాఁగ, గోత్రధరుఁడు పెండ్లికొడుకు గాఁగ.

ఆదిపర్వమునందు:—

క. ఆపన్నగముఖ్యులఁ దనవీఁపునఁ బెట్టుకొని పఱచి విసినములు మహా

స్వీపములు గిరులు సకలది, శాసాలపురములుఁ జూపెఁ జని వారలకున్ (2-42)

(2-42)

సంయుతాక్షరప్రాసము.

తే. సంయుతాక్షరప్రాస మై జగతి వెలయు, గర్గుఁ డర్పించుచైవంబు భర్గుఁ డనఁగఁ
బత్తరేక్షణకానతిహత్త మనఁగఁ, జుద్రవంశ్యుఁడు భోగదేవేంద్రుఁ డనఁగ. 313

సంయుతాసంయుతప్రాసము.

తే. రలు తనుక్రింద జన్మ లై గ్రాలువ్రాలు, ప్రాసవర్ణంబు లై వానిఁ బాసియైనఁ
గూడియైనను బెఱయకుగులను నిలుచు, సంయుతాసంయుతప్రాససంజ్ఞఁ దనరి.

తే. పాడి ద్రచ్చుగ నిమ్మ వాతండ్రి కృష్ణ
వేడుకొనియెద నందాఁకఁ బండ్లు దినుచు
చుండగ పుచ్చేట్టులును నోటిగాండ్ర తనము
మెండుగాఁ జొచ్చె నీకు నై దేండ్లు కనఁగ.

315

శేఫల్లివృత్తమునకు నాదిపర్వమునందు:—

ఉ. క్షత్రియవంశ్యు లై ధరణిఁ గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ
క్షత్రియవైశ్యసూద్రు లనఁగాఁ దగు నాలుగుజాతుల వృత్తా

1 నటుగల; మేటులగు (అచ్చు. భా).

రిత్రముఁ దప్ప పండఁగఁ బరిక్షితుకొచినయట్లు రామమాం

ధాతృరఘుక్షీతిశులు ముదంబునఁ గాచిరె యే యుగంబునకా. (అ. 2-178) 316

వ. మాంధాతృశబ్దము ఋకారాంతము గనుకఁ దకారముక్రింద నున్నది వట్టువ
సుడిగాని క్రొరనడి కాదు. అందులకు. 317

కవికర్తరసాయనమునందు:—

నీ.గీ. దానగుణశాలి భూసమాధ్వరణవత్సర

డనిశమఘదీక్షితుండు మత్తారిహరిణ

విహృతినిరతుండు యువనాశ్వవిభుసుతుండు

ఘనుండు మాంధాత నృపుఁ డైనకాలమునను. (2-58) 318

సోమునిహరినంశమునందు:—

కా.నాతో మార్కాన లేరు నిర్జరపురీనాగేంద్రబృందారకా

రాతు ల్లున్నగ దేవసంఘములు పోర నీరసంగ్రామకుం

డీత్రైలోక్యమునందుఁ గల్గెడు రణం బెవ్వోట లేకుండఁ గాఁ

జేతు లే్వయు వృథాభరం బగుచు నచ్చె న్నేన యీమేనికీకా. 319

దేవీవిజయమునందు:—

తే. వాక్త్రిజేత్రాంగనాశచీత్ర లభిక

సంభ్రమంబునఁ గుంభనికుంభచైత్య

హంత్రిఁ బూజింపుచురు త్రయీమంత్రములను

స్తోత్రములు చేసి మంగళారాత్రిక లిడి. 320

పద్మపురాణమునందు:—

క. శ్రీకరచక్రాంకితు లగు, లోకులు శుద్ధులును బుద్ధులును నగుదురు వా

రీక్రియలు లేక ముండిన, బ్రాకృతు లనఁ బతితు లనఁగఁబడుదురు జగతికా. 321

లకారశ్లోమమునకు రాఘవపాండవీయమున:—

కా.లోకత్రాణరతిం దదాదిమమహీలోకప్రవేశోత్కంభా

మోక్షప్రప్రథమద్వితీయపదగుంజన్తంజుమంజీరగ

ర్జాకల్పమలరామభాగతకథాసర్గంబుల నించువా

ర్శీకివ్యాసులఁ గొల్చెదం దనుభయశ్లేషార్థసంసిద్ధికీకా. (పీఠిక. 3) 322

రేఫయుక్తపానము.

అ. సుడులు తెలుగులగుఁ బాడమ వాడెవడి, వ్రాలుకొమ్మ క్రారవడులు గాన

* 'క్షృష్ణ' లో 'క్ష' లకారశ్లోమము గాదు. అప్పకవి యీపద్యములను లకార
శ్లోమమున కుదాహరణముగ నిచ్చుట ప్రమాదము.

శేఫయుతసమాఖ్యఁగృతులఁ బ్రాసము లగు, సారిడి దమకుఁదాము సుడులఁబాసి.

క. సంగ్రామరంగమునఁ బెలుచుం గుప్తజుచున్న సాల్యజగతీవరుమే
నం గుప్తిపార నాటిం, చెం గూర్తాస్త్రములు నాల్గు శ్రీకృష్ణఁ జొగిన్. 324

క. ఈకౌర పలుకునకు మొదలై కౌలుమఁ దేలిపొస మగుఁ దనతనకే
శ్రీకృష్ణుడిసౌందర్యము, వాసువ్వం దరమె యరగవరునకు నైనన్. 325

లఘుద్విత్యప్రాసము.

తే. భువి లఘుద్విత్యసంజ్ఞికంబు లయి కొన్ని
యూఁదఁ బడనికౌరలతోడ నొకటి కొకటి
ప్రాసముల కగుఁ దమలోనఁ బత్రయుగము
విద్రు చే వినతార్తజాఁడు దిక్కు లద్రువ ననఁగ. 326

వికల్పప్రాసములు.

తే. పంచపర్గంబులను గనుపట్టునట్టి
టొల్లు లనునానీకాక్షరంబులను గదిసి
తమదుపంచమములఁ దృతీయములు నగుచు
నమరుఁ బ్రాసంబులకు వికల్పహ్వయమాల. 327

తే. ప్రాజ్ఞగసమానధృతి సుధారుజ్ఞభాస్య, స్రజ్జీచయసక్తకంఠ దావాగ్ని సాయి
నాబ్జనోహరనుత యసద్బుద్ధహృత్, దిబ్జహితకీర్తియగ్జనయగ్జభేది. 328

ఉభయప్రాసము.

అ. ధాత్రిఁ బాణీయమాత్రమలను దృతీయోష్ణమును ద్రుతంబు నొక్కచోటఁ
గ్రమత సాక్షరము ణకారము నై ప్రాసములకు సుఖయసంజ్ఞఁ బొసఁగు రెండు.

త్రైశంకీవోపాఖ్యానమునందు:—

క. ఝష కేతుద్విభునకుఁ గి,ల్పిషపర్వతవృషున కమృతవిషనిధిజామా
త్రిభునకు ఋషిపూజితునకు, విషమాక్షున కింద్రముఖదివిజపక్షునకున్. 330

సాంబవిలాసమునందు:—

క. వసుధాకళిత్రునకు సా,రసదళనేత్రునకు మరుదరాతిమదతమా
విసరాంబుజమిత్రునకు, నిష్పమశలీముఖసహస్రనిభగాత్రునకున్. 331

తే. ప్రాణములఁ బాపె నావాపితోఁ జీయందుఁ, బ్రాణవల్లభిఁ గొని చన్నదానవేంద్రుఁ
దమ్ముఁడును దాను గీకళాతమ్మతోడ, శరధి బంధించి దాఁపె దాళరధి యనఁగ.

ఉద్యోగపర్వమునందు:—

ఉ. ద్రోణుడు భీష్ముడుం గృథుడు ద్రోణుతుండును గర్గశబ్దములు
బ్రాణము లాసుయోధనునిపాలివ యుండు నిజాసుజన్మ ల
క్షీణపరాక్రమ లున్నకు లజేయులు బాహికసోమదత్తు లా
సాణువ కైన నోడరు పశంబె జయింపగ వారి నేరికొన్. (1-299)

333

కాశహస్తిమాహాశ్త్రమునందు:—

మ. ప్రణకు లేయించు గాంచె గుంభజుడు లోపాముద్రతో గూడి ద
క్షిణకైలాసము నంబికాహరకృత శ్రీపాదుకాన్యాసమున్
మణిమంత్రైషధవాసము నభవమహాయావిపర్యాసమున్
గణనాతీతనటివిలాసము సమగ్ర శ్రీ సముల్లాసమున్. (1-109)

334

కాశీఖండమునందు:—

క. శ్రీణయనునిరాణివాసము, నణిమాద్యైశ్వర్యవితరణామరతరువున్
మణికర్ణిక ముత్తికధూ, మణికర్ణిక దలచె మాని మానసపీఠిన్. (2-110)

335

రామాయణమునందు:—

చ. రణమున సుగ్ర సాయకపరంపర భానుకులం బరామల
క్షణము జగం బవానరముగా విలునేర్పును ముచ్చజావిజ్ఞం
భణమును జూపి తండ్రిమది బట్టినచింత దొలంగె బెట్టి శూ
ర్పణకు నిట్లు వాటిలివలన్నము నీగురు నే నవశ్యమున్. (యు. 544)

336

మధుసేవనమునందు:—

క. పో నుద్యోగము జేసిన, ప్రాణంబు యింక నీకు బాధేయం బీ
మానినిమందస్థితమధు, రాననచంద్రికలు గ్రోలి యరుగుము పిదపన్. (337)

337

శృంగారవృత్తమునందు:—

క. అనుటయుఁ గృష్ణద్యైపా,యనతనయుం డిట్టులనియె నవహితమతి యై
విను మతిగుహ్యము నారా,యణకవచము భక్తవాంచితార్థప్రదమున్. (338)

338

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

చ. కనకగిరిం బ్రదక్షిణముగా శశిభాస్కరతారకాగణం
బనవరతంబు ద్రిమృణు మహామనిస ప్రకమండలంబుతో

†ఇచ్చట ఆరణ్యమకాదు; కాని శ్రీ నాథుడు ప్రయోగించినందున సాధుత్వము కల్పనీయము. లేక సామాన్యముగ నణలకుఁ బ్రాసమైనను ఒప్పుకొనవలసివచ్చును.

ననఘ తదీయశైలశిఖరాగ్రమునందుఁ బయోరుహాసన

*త్రిణయనవిష్ణు లుండుగురు దేవగణంబులు గొల్చుచుండఁగఁ. (4-88) 339

అనునాసిక ప్రాసము.

తే. తమకుఁ దాము ద్విత్వంబు లై తనరునవిఁగుఁ

బూర్ణ బిందులు దాపలఁ జొరయునవిఁగుఁ

గలసి యనునాసిక ప్రాసము అనుపేర

నను అమరుఁ గావ్యములయందు దమకుఁ దాము. 340

క. మిన్నేలు పాదమున ధాత స్నాభిని గునుమశరు నెదం గాంచిన

సాన్నిధ్యము దొరకుటకై, సన్నతి సేయఁచుగు నిన్ను సనకాగు లజా. 341

క. తమ్ములను మల్లికార్జును, మమ్ముల మరువాటిపత్రి మాలికలను భ

క్తి మురసంహరుపూజలు, సమ్మదమున నలుపఁ గలుగు సకలార్థంబుల్. 342

ప్రాసమైత్రి ప్రాసము.

తే. గట్టిబిందువుమీదిబకారమునక, జమిలిమా ప్రాసమైత్రి నా జగగుచుండఁ

గమ్మలావులు వెదచల్లనంబుజములు, శింబరా రాలిచేలివాలమ్ము లనఁగ. 343

ప్రాసవైరము.

తే. కబ్బుములు రేఫమునకు అకారమునకు, మైత్రి గలుగమిఁ గవిశిఖామణులు ప్రాస

వైర మనుచును గలపగు వాని నెఁగుఁ, గూర్తు రారెండు నెఱుఁగక కుకవిజనులు.

స్వవర్గజ ప్రాసము.

తే. గ్రంథమంథశబ్దంబులఁ గలద్వితీయ, వర్ణములు రెండును నఘోషవర్ణము లగు

నైన నిజవర్గభవచతుర్థాక్షరములఁ, గలియుఁ బ్రాసంబులను స్వవర్గజము లనఁగ. 344

వ. 'గ్రంథగ్రంథసంధర్శ'యనుధాతువులనల్లను 'కా'స్త్వద్ర విణయో ర్గ్రంథః' అని నా

మలింగానుశాసనమునందు నానారవర్గములో పలను దవర్గద్వితీయాంతములయందే

అమరసింహుండు చెప్పటచేతను గ్రంథిశబ్దము తనయందు రెండవవ్రాయి తవర్గ

మునందు ద్వితీయాక్షర మైనఁగానీ ప్రాసములయందు చతుర్థాక్షరములకు మహాకవి

ప్రయోగములు గలుగుటవల్లను చెల్లును. 346

అరణ్యవర్ణమునందు.—

ఉ. అంధకవృష్టిభోజకురురాన్వయభూపతు లెల్ల నిదెనక

బాంధవసోహృదప్రణయభక్తివిశేషము లొప్ప నిమనో

*ఇచ్చట ణత్వప్రాప్తి కవకాశములేదు; కాని వ్రాతప్రతులయందు ణత్వమే కనబడుచున్నది.

గ్రంథి యడంగఁ జేయునెనకంబునఁ బూనినవారు లోభిమో

హంధులు ధార్తరాష్ట్రులు నయముపెయి వైన కుర్వి యిత్తురే. (ఆ. 4-160) 847

విరాటపర్వమునందు. —

ఉ. బాంధవశాత్రవా కలితభావభవా భవపాశబంధనం

బంధవిరామకామపరిపక్వవివేకినిరూఢభక్తహృ

ద్గ్రంథివిభేదనా పరమకారుణికా పరిమాణదూర దుః

ఖేంధనపావకాయితసమీక్షణాచైత్యమగోదృభతాత్మకా. (1-388) 848

వ. మంథ విలోడనే యనుధాతువు కవికల్పద్రువమునందుఁ దనగద్వితీయాంతధాతువు

లలోను బరిగణిత మైనది గనుక మంథరశబ్దములోని రెండవవ్రాయి తనగమునందు

ద్వితీయాక్షర మైనను బ్రాసములపట్లను బూర్వకవిప్రయోగములు గలుగుటచేతను

జతురవర్ణములకుఁ జెప్పవచ్చును.

849

ద్రోణపర్వమునందు. —

క. సింధురము మదోద్రేకము, దంధులై వెచ్చునోబ నాచార్యునిపై

గంధవహసుతుఁడు శివయోగి, మంథరగతి నెవ్వఁ డాగు మనయోధులలోక.

(1-88)

ఆముక్తమాల్యదయందు. —

ఉ. కంధరసిలవర్ణ మధుకైటభ నాగసువర్ణ యోగిహృ

ద్గ్రంథిభిదోల్లిభోగినితాస్త్వనవచ్చునని ప్రవృత్తి

స్పంధవనన్నితావతరన సుతీయగ్ధపయ క్షపీచికా

మంధరకేశికాధర సమాశ్రితపక్షుకీరంధనోదరం. (5-168) 851

వ. బుధ ఆవగమనే అనుధాతువులనను బుధశబ్దములోని రెండవవ్రాయి తనగమునందు

చతురాక్షర మైనను బ్రాసములపట్లను బూర్వకవిప్రయోగములు గలుగుటచేతను

ద్వితీయవర్ణమునకుఁ జెప్ప వచ్చును సుధాశబ్దము మొదలైనవానికిని ఇటువలెనే

యని తెలిసికొనునది.

852

ఆదిపర్వమునందు. —

ఉ. కాదన కిట్టిపాటియపకారము తక్షకుఁ డేకవిప్రసం

బోధనఁ జేసి చేసె నృపపుంగవ నీవు ననేకభూసురా

పాదితసర్పయాగమున భిక్షము సేయుము తక్షకాదికా

కోదరసంహతిక హంతవహోగ్ర మహోగ్ర శిఖాచయంబులక. (2-200) 853

నరసింహపురాణమునందు.—

క. వేదము లాదిగఁ గలయు, ప్రాదేశవిద్యలను నీవ స్రవ్యవ తత్ర
దోష్ఠధకులును భవదాజ్ఞా, పాదకులు సమ స్తధర్మ పాలనచతురా. 354

విరాటపర్వమునందు.—

క. ముద మొదవ రమ్యహర్ష్యులు, తుది నిలువున నిష్టశులతోడ విహారా
స్వద మగు¹ నెశపున మెలఁగెను, సుభేష్ట శబ్దాలకములఁజూ చెంద్రీతిక్. (1-301)
ద్రోణపర్వమునందు.—

క. వింధ్యాద్రివోలే నాప్రతి, వింధ్యుఁ డవలితో గ్రమూర్తి వెలయు నిలిచి గ
ర్వాంధ్య మలరఁగను దీప్తా, నంధ్యాత్మము లహ్మ-మారవహుపైబలపెట్. (1-135)
విరాటపర్వమునందు.—

ఉ. ఎండను వాన కోర్చి తనయిల్లు ప్రవాసపువోటనాకనా
కొంటి నలంగితి న్నిదురమం దటి దప్పెను డప్పి వుట్టె నొ
క్కండను నెట్లకో యనకఁ గార్గము గల్గినచేళ నేలినా
తొండొకచాయఁ జూపినను వత్సరతం బవి నే యు టొప్పగున్. (1-135) 357

ఋషాప్రసము.

తే. స్వరము లెల్లను బ్రకృతిభానంబులందు, రావెనుక వ్రాయి యగుఋస్వరంబొకండు
తగునుజాదేశమున రేఫ మగుటఁజేసి, ప్రాసముల కట్ల యగు వళిపట్ల గారు. 358

క. భారుణి ఋషాప్రస మనం, గా రేఫాక్షరమునన ఋకారము చెల్లెన్
నారికి నై నాకమజ్జ, వాఋఘనని గెలిచి తెచ్చె నద్యునుఁ డనఁగన్. 359

ఆరణ్యపర్వమునందు:—

క. అఋషిపుత్రుఁడు గట్టిన, చీరలం మృదులములు నన్యశిష్టములు మనో
హరులు నాతనిపృథుకటి, భారంబున నొక్క-కనకపట్టము వ్రేలున్. (3-104) 360

లఘుయశారప్రాసము.

తే. ప్రకృతిభానంబుఁ జెందినప్రాణులను, మొదలి ముంజనములు ప్రాసములనునిలుచు
నటమణులలేకలఘుయశారాహ్మయములు, నాయజానితేంద్రి, ఫణిరాజకాయయనఁ
గళాపూర్ణోదయమునంద:—

ఉ. ఏయెడ నెన్నడుం గననియింపులు గుల్కెడుఁ ద ద్గళస్వనం
బాయత మైనకాతుకము నదృశము న్నొలపింప నెయ్యె ద

1 నెలపున్య (పూ.మ).

ద్రీ యి చాలఁ గ్రుత్త బలి యిక్కొకమా టిక నొక్కమా టటం
చాయలలవేణి నలకాధిపమానుడు వేడె వేడినఁ. (1-92)

362

అభేదప్రాసము.

తే. రేఫమునకుఁ బై నుండుమాతృకకుఁ బెద్ద, లా యభేదాహ్వయప్రాస మై యొసంగు
భుజనవిపత్తు జలరుహదళనిభాత్తు, కాళియోరగమదననకీలి యనఁగ. 363

రాజశేఖరునిచరిత్రమునందు:—

కా. కేళికాంచనసాధనిధికలచక్కిన్ కొట్టిల్లఁ బెట్టి యో
ప్రాల్లయా చలకన్యకాధవకృపాపారంగతా నిద్ర వో
వే లాన్యోపయోనిధి యనుచు నావిరూపతమోదంబుతో
జోలల్పాడును రక్కుమారకునకున్ శుద్ధాంతికాంతామఃబుల్. (2-4) 364

రామాభ్యుదయమునందు:—

ఉ. పాలును నీరు నేలుపలుపం గలమావుల నేదనీధి నా
హ్యలి యొనర్చు నేయలికులాలక తా సిరవర్ణ యన్ము నే
బాల సువర్ణదేహమున భాసిలు నానలు మోమువేల్పుప్రో
యాలు ప్రవీణ మామకనుహాకృతివాగుఁ గృతార్థ జేయునఁ. (1-8) 365

తే. పెద్దలకును దనకు నభేద మగుట, లళితమ నభేద మట్లను గలుగుకతన
క్షీతిని నూడవసరళంబు యగుటఁ బ్రాసములను లఘ్వలఘులకారములకు నిలుచు.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందు:—

క. జలనిధి యను తెరమఱుఁ గట్టు, పెడలి నిలిచినట్టియాటవెలదియపోలెన్
గడు నింపులు గులుకుమఁ దన, రెడు సేపురలక్ష్మి యనధరించి తె యధిపా. (1-67)

ఉద్యోగపర్వమునందు:—(1-22)

క. కొడుకులు దానును గుఱ్ఱపు, దళములు కరిఘటలు భటరథవ్రాతములుం
బుడను చలింపఁగ ద్రుపదుండు, గడు వేడుకఁ దోడు నూపెఁ గాంతేయులకున్.

భీష్మ పర్వము:—

క. కొడుకులు దమ్ములు గుఱ్ఱపు, దళములు పెక్కై నబలవితానము తగుమై
నడపింపుచు మెలపున సం, గడములతో నడుచుశకుని కడు నొప్పారెన్. (1-98)

శృంగారస్తైష్యమునందు:—

చ. చిలుకలు గూయునో చెవులు సిలులు వోవఁగ నంచు పెన్నడు
స్వేదలఁడు నందనోపవనవీధులకై యట హరిభాగని

ర్తలశశిరేఖ చేయునపరాధమునక గజదైత్యశాసనం

గాలువఁడు పాకశాసనఁడు కోమలి నీచసఁ గూర్చి యెట్టిదో. (4-24) 870

కూర్మపురాణమునందు:—

తోటకము. తాలిమి దూలినతాపసపత్నుల్, ప్రిడమనంబున వీడ్కొని జాఱక

లోలమదాలసలోచనప జ్ఞిక్ష్ణ, బాలఁ దలిర్చిరి శంకరులీలక. 871

సంధిగతప్రాసము.

తే. సంధిఁ గూడిన వ్రాలు ప్రాసంబు లైన, నవియె సంధిగతాఖ్యల నమరుమందు

దివిజ లాశ్చర్య మొంద శౌరి వడవైచె, తెంగి పోసికమధురలోనఁ గరి నన. 872

శల్కపిర్యమునందు:—

క. కవదోనలును గాండీనము, ననల నిశం బనుపు ముంద రరదము డిగు మే

ను విదప డిగియెద శుభకర,మవు నివ్వెగ మిట్లు సేయఁ మనుడు నతండుక. (2-834)

కళాపూర్ణోదయమునందు:—

శా. ఆవాలుంగనుదోయి యానగు మొగం బాగుబ్బ పాలిండ్లపెం

పావేటిధర మాతనూచిలసనం బాయెప్పు లేఁ జెప్పినల

గైవారం బగుఁ గావె కేలశిరఃకంపంబు గల్పించి యా

హ వుట్టింపదె యిత్తుధన్వనకు నయ్య బ్రాహ్మీ విక్షింబినక. 874

వికాటపిర్యమునందు:—

శా. సింగం బాఁటితో గుహంతామునక జేడ్పాటుమై మఁడి మా

తంగమ్మజ్జ తయూధదర్శనసముద్యోగిధ మై వచ్చునో

జం గాంతారనివాసఖిన్నమతి నస్త లేననై వీడె వ

చ్చెం గుంతీసుతమధ్యమందు సమరసేమాభిరామాశ్చరిక. (4-95) 875

లకారప్రాసము, కాకుల్ సప్తిజయమునందు:—

శా. మారుం డచ్చుతశంఖ మొక్కటిని సంపాదించి దోర్తధ్యక

స్తూరీచర్చ నెపంబునం దనచుకే ల్లోపక సునర్ త్వరే

ఖాలిప్పక శశి క తిఁ జూప నతఁ డుత్కంఠోత్థుఁడై చేర నిం

పారక బట్టుట దోచెఁ దద్గళము కేశాఘంబు మోముం గనక. 876

వ. ఈపద్యములోను 'కేఖాలిప్పక' అన్నచోటను రచిరాధిస్థే యనధాతువులనఁ

బుట్టినది లిప్పాశబ్దము గనుక సంధిగతప్రాసమాయెను. 877

అప్రశస్తప్రాసము.

ఆ. అప్రశస్తము లగు ప్రాసజాలము తెలం, కారవిస్థితములు గావు గానఁ

దివి ధూర్జులైనకవులు కల్పనఁ జేసి, యొప్పిదంబు అనుచుఁ జెప్ప రాదు. 878

వీధినాటకమునందు:—

ఉ. కందుకకేళి సల్పెడుప్రకారమునం బురుషాయితక్రియా
తాండవకేళి సల్పెడువిధంబునఁ బాపరభామ లేతని
రండఁ బ్రభాతవేళ రచియించెను గుబ్బలమీఁదిహారముల్
కుండలము ల్కురు ల్గదల గోమయపిండము లింటిమందటన్. 879

రామాయణమునందు:—

చ. కడుకొని వేడిబాష్పములు గ్రన్థి పయిం బడి పర్వ భీతిమై
నడరుచు విన్న నైనహృదయంబునఁ బొల్పగుహరయస్థి ప
య్యద దడియంగఁ గానఁబడి యంచితనిర్మలరత్నభూషణన్
దదుదితదృశ్యమానమణిభామసముజ్జ్వలభావోదోషగన్.
ఇవి పదియేడును బ్రధానస్రావంబులు. 380

ఇంక శబ్దాలంకారంబు లగునీ శేషప్రాసంబు లెఱింగించెద:—

సీ. ప్రాసంబు సులభాక్షరం బైన సుకరంబు చుట్టంగ బైనను చుష్కరంబు
తగ రెండుమూడునాలుగువరములపదంబుల నెల్ల నొకభంగిఁ బొనఁగెనేని
వరుసఁ గావ్యముల ద్వంద్వప్రాసమును ద్విక్షరప్రాసమునుజతుఃప్రాసము నగుఁ
బదములఁ దుది నొక్కపగిదియక్షరములు దనరు నంత్యప్రాసమునను నెందు
తే. బడిఁడిని వర్ణ మొక్కఁడుకడను నెడలఁబలుకఁ బడునేని యది యనుప్రాసమయ్యెఁ
గంజలోచన యవి యలంకారశాస్త్ర, కథితములు వీని నేడింటిఁ గానవలయు. 381

సుకరప్రాసము.

క. కమలదళనయన సకలా, గమవేద్య పురాణపురుష కరుణాకర మ
ద్రమహీశప్రియతనయా, రమణ యనుచుఁ బలుక సుఖకరప్రాస మగున్. 382

దుష్కరప్రాసము.

క. దుష్కృతగిరివజ్రయుధ, పుష్కరసదనాధినాథ బుధవత దనశో
చిష్కేశాహర యనన్, దుష్కర మని దీనిఁ బలుకుదురు ప్రాసజ్ఞుల్. 383

ద్వంద్వప్రాసము.

క. వ్యాసమునివినుత గోప, స్త్రీసముదయమానహరణ శృంగారరసా
హసముగ నిట్లు ద్వంద్వ, ప్రాసము క్షయములఁ జెప్పబడు నెల్లెడలన్. 384

త్రిక్షరప్రాసము.

క. తిర సుగుఁ ద్రిప్రాసమా ముందర మగుమారవైదియాపుతరుణులకు మనో

హర మగు దానవులకు భీకర మగుఁ దపసులకు ముక్తికర మగు ననినఁ. 885

చతుష్పాదీనము.

క. ధీరుఁడు కమనియశుభా, కారుఁడు కమలానుభూతికృష్ణగుహ్యదయా
ధారుఁడు కుమలిజనాధిక, మారుఁడు కమలాత్మఁ డనఁ జతుష్పాదీనముజా. 886

అంశస్థానము.

క. తొలుతను గురులఘువులతో, పల నెయ్యెడి పదముతుదిని బ్రాసమునకుఁ డాఁ
పల నిచ్చు నదియె నాల్గది, గులకడఁ బ్రాసముల మొదలఁ గూర్చుఁగవలయున్. 887

తే. అంప్రితుదివ్రాయి డాపలియత్తరంబు
గురు వయినఁ బ్రాస మొక్క-యక్క-రము యగును
గాక లఘు వైన పర్వయుగ్మంబు నడుచు
స్వరవిభేదంబు గాక కౌస్వయంబులందు. 888

క. నందాంగ నామహారా, మందరగిరిభీర దనుజమదసంహారా
బృందాగహనవిహారా, కందర్పకౌర రాధకౌశ్మీజారా. 889

క. గోపనభూజనమదనా, గోపాలసః తుర కందపట్నలరదనా
గోపారివిజితకదనా, గోపలవాహస్త ధవళగోసమదనా. 890

అనుప్రాసము.

క. నందసుత పురందరముఖ, బృందారకవంద్య వానబృందావన గో
వింద యన ననుప్రాసం, బందం బగు నెందఁ గృతులయందు ముకుందా. 891

క. నడులకుఁ బ్రాసంబులకును, విడువక చెల్లుబడు తెల్లి వివరించితిఁ బా
ల్పడి వీనిలోన సత్క-పు, లూడఁబడి కౌవలసినవి ప్రయోగింపఁ దగున్. 892

మతేభవృత్తకందగీతగర్భసీసము.

సీ. వినయసంపన్నరవిప్ర భూతరమణీనాథా పయోజేత్తణా నరాస్త
విభయదాకారహవిర్భుగాయతరిపుప్రాణానిలాహీశ్వరా రమేశ
విలయకౌలానలవిక్రమ ప్రధతసాల్పగ్రావపృథ్వీశవా వరేణ్య
విజయశీలా యదువీర కాన్తుభధరా చక్రీ యశోదాత్మజా ముకుంద
తే. కరివరద పూతనాంతక గరుడగమన, సత్త్వసహిత కౌమజనక శంకరసఖ
కనకవనససుందరదేహ విసధిశయన, సనకమునివినుతచరణసరసిజయంగ. 893

గర్భము తేభము.

నయసంపన్నరవిప్ర భూతరమణీనాథా పయోజేత్తణా
భయదాకారహవిర్భుగాయతరిపుప్రాణానిలాహీశ్వరా

జయకాలావలిక్రమప్రధితసాల్యగ్రామవృద్ధశ్రవా
జయశీలా యదువీర కాన్తుభగధరా చక్రీ యశోదాత్మభా.

394

గర్భకందము.

కరివరద పూతనాంతక, గరుడగమన సత్త్వసహిత కామజనక శం

కరసఖ కనకవసనసుందరదేహి వనధిశయన సనకమునిస్తుతా.

395

గద్యము. ఇది శ్రీమదాపస్తంబనూత్ర భారద్వాజసగోత్ర కామెపల్లిపురమందిరనంద
నందనచరణారవిందవందనాభిలాష మనీషా ప్రాభవవేంగ నార్యతనూభవ విద్యావిశే
షసురాచార్య కామనూర్యప్రకవినర్యవిరచితం జైనయాంధ్ర శబ్దచింతామణి యను
వ్యాకరణశాస్త్రంబునందు వలిస్వరూపంబును నేకచత్వారింశస్త్యుఖ్యవిశ్రావం
బులును నగ్రాహ్యవిరామంబులును, ప్రాసలక్షణంబులును, సప్తదశ ప్రధాన
ప్రాసనిర్ణయంబును, ఉభయప్రాసంబులును, శబ్దాలంకారనిరూపణంబునుం గల
వలిప్రాసపరిచ్ఛేదం బనుత్పత్తియాశ్వాసము సంపూర్ణము.

చతుర్థాశ్వాసము.

సహ్యత్రత్యంతో
 ర్వీసంభృత్ప్రసవకృష్ణవేదీతటభూ
 1 వానైరేశ్వరపూర్వా
 శా²సప్తసుయోజనప్రసన్న సమస్తే.

1

- క. ఆనధారు శబ్దకాసనుఁ, దననిఁ గలియుగమున కొది నారాజుమహేం
 ద్రవరంబునఁ జెప్పినయందు, ధృవచోవ్యాకరణసూత్రతతిఁ దెనుఁగింతుకొ. 2
 తే. ఘనుఁడు వాగనుకాసనకవియందు, ముందు వర్ణపరిచ్ఛేదమునకుఁ దుదినీ
 బద్యలక్షణ మెల్ల నేర్పడఁగఁ బల్కె, సారవి సంక్షేపముగ నైదుశ్లోకములను. 3

పద్యపరిచ్ఛేదమూలసూత్రంబులు:—

ఆర్యావృత్త శ్లోకంబులు.

వృత్తం జాతి శ్చేతి ద్వివిధం పద్యం గణై ర్నిర్ణాతైః,
 నంబధం వృత్తం స్యాదుపగణమాత్రాభి రన్వితా జాతిః.
 శాస్తార ఏకమాత్రం లఘోర్ద్విమాత్రే గురో రితి పదన్తి,
 గౌతా గగలలసంజ్ఞాన్తో హగణో లఘుగురూ లగో నగణః.
 గత్రితయం లత్రితయం మనసంజ్ఞా వాద్యమధ్యమాన్త్యాగ్ణాః,
 గురువ శ్చే ద్భజనగణా లఘువో యది యరతసంజ్ఞికాః క్రమశః.
 మిత్రే నగలా వింద్రా నలనగసలభరతా శ్చంద్రా మలఘుః,
 రలరగతలతగనవనవాభలభగనలనలలనగగనవనహః.
 దీర్ఘ స్సంయుక్తాద్యః పూర్ణానుస్వంపూర్వవర్ణశ్చ,
 ఏతే గురువ శ్చేమా స్స ర్వే లఘువక్షరా ఇతి జ్ఞేయాః.

1 వానైరేశ్వర (వా); వానైరేశ్వర (వె); వానైవేశ్వర (పూ. ము. 1869).
 2 సప్తమ (పూ. ము). 3 క్రమతః (పూ. ము).

వ. ఈశోకంబు ¹లైదును లోమ్మిదిమాత్రంబు లయ్యె నవి యెల్ల నిందు వివరించెద. 4

²అ. సకలభాషలందు ఛందంబు చెలియక, పద్యములు రచింపఁ బాటి గామిఁ దద్విధం బెఱుంగఁదగుఁ గావ్యములు సేయు, తలఁపు గలిగినట్టిధన్యులకును. 5

మ. హరభిక్షుం డగుభీమసత్కవి నవంతామాత్యునిం బెద్దస ద్వరునిం దాతనఁ గాచిరాజు బసవప్ప స్ఫైరపు స్ఫిధరుం బరమాత్మాహునుం దగం దలచి చెప్పం బూసతి న్వాఠిచే త రచింపఁబడినట్టిఛందములచుండం బెల్ల నందంబుగాఁ. 6

క. భువి నిఘండముఁ చెలియక, కివితిను రచించుతు ననుచుఁ గడఁగుట లెల్లకా వివరింప నిత ³సెఱుంగక, తివలి యమున దాటి పోవఁ దలఁచుట గాదే. 7

ఛందః ప్రభావము.

తే. అదిమూలస్వరూపుఁ డైనట్టివేద, పురుషుఁ డాఱు ప్రధానాంగముల వెలుంగు నాని సెఱిగింతుఁ జేదఘావరకృతాంత, తంగెడావ్యయచేశమధ్యమనిశాంత. 8

తే. శిక్ష నాస, నిరుక్తంబు చెవులు ఛంద, మంఘ్రియగ్గంబు కల్పంబు మాస్తయుగము జ్యోతిషము నేత్రియుగశంబు శబ్దవిద్య, సురుచిరానన మామ్నాయపురుషునకును.

తే. వేదమునకుఁ బాదంబు లై వెలయుకతన ఛంద మన్నిటిలో నవశ్యంబు గాఁబె పురుషుఁ డభిలాంగయుతుఁ డయ్యుఁ జరణయుగము లేక నడవ సమర్థుఁడే లోకమునను. 10

క. ఛందస్సూత్రంబులచేతం దగఁ గూర్పంగఁబడి కదా వాక్యమణుల⁴ చెందుఁ జతుర్దశవిద్యా, సుందరహారంబు లై యజానిసతిగళముకా. 11

ఛందోవ్యాపకసంప్రదాయము.

తే. అట్టిఛందంబు నంది దా నంచె ముందు, శివునిచ నంత నొక్కనిచేత నొకరు వడసిరి ససత్కుమారకుంభజబృహస్ప, తీంద్ర నాసుకిపింగళాహిప్రమాణులు. 12

క. గురుఁడయి పింగళకాళో, దరపతి నెసఁ జెప్పె మానిదానవిద్యా ధరనిర్జరగంధర్వా, ప్సరోభుజగయక్షసిద్ధసాధ్యుల కెల్లకా. 13

వ. తత్స్వరూపం బెట్టి దనిన. 14

క. ప్రేమమున ⁵బ్రహ్మ గాయ, త్రిమహిమగ్రంథకథితదివ్యచ్ఛందో నామము లింకను బలిపెదఁ, గా మెపలిపురనివేశ కంసవినాశా. 15

1 లేనును (పె). 2 ఈపద్యము (పె) లో లేదు. 3 కవిత్వము రచింతు (ఓ.; పూ. ము). 4 నేరక (ఓ.; పూ. ము). 5 ధర్మ (ప. పె).

అనుష్టుప్ శ్లోకప్రయము.

- ఉక్తా, అత్తుక్తా, మథా, ప్రతిష్ఠా, సప్రతిష్ఠా, గాయత్రీ, ఉష్టిక్, 1
 గాయత్రిస్త్రిస్లిగనుష్టుష్టు బృహతీ పద్మీ, రేవ చ.
 త్రిష్టుష్టు జగతీ చైవ తథా తిజగతీ మతా, 2
 శక్వరీ చాతిపూర్వాస్యా దష్టి రశ్వస్తి రేవ చ.
 ధృతి చాతికృతి శైచన కృతి, ప్రకృతి రాకృతి, 3
 వికృతి సంకృతి శైచన తథా భికృతి కుశ్కృతి.

పదవిభాగగద్యము.

ఉక్తా, అత్తుక్తా, మథా, ప్రతిష్ఠా, సప్రతిష్ఠా, గాయత్రీ, ఉష్టిక్, అనుష్టుప్, బృహతీ, పద్మీ, త్రిష్టుప్, జగతీ, అతిజగతీ, శక్వరీ, అతిశక్వరీ, అష్టి, అశ్వస్తి, ధృతి, అతిధృతి, కృతి, ప్రకృతి, ఆకృతి, వికృతి, సంకృతి, అభికృతి, ఉశ్కృతి, ఏకాని మడివించి శబ్దం నామాని.

క. యదతిలక కామెపలిపుర, సదనా యివి యిరువదాఱుభందంబులకుఁ
 మొదలుకొని వరుస నెంబడి, సదమలనామములు నీవిఁ బనుఁ జెలియఁగాక. 16

ఇతిహాసాదిస్వరూపము.

అ. కవిత యనుచు నొకటి కల్పించి వాల్మీకి, చెలగి రామకథ రచించె మొదల
 నతనిఁ జూచి చెప్పి రామిదికపు లెల్లఁ, గామెపల్లిగోపకామినిశ. 17

వ. అది యెట్లంటేని. 18

లే. ఎఱుకు మును క్రాంచమిగువంబు నేయఁ గాంచి
 వగచి వాల్మీకి దాఁ బల్కు వాక్యములును
 బద్య మైనను నేర్చి చెప్పంగఁ దొడఁగెఁ
 బూర్వరామాయణము నాడు పుట్టెఁ గవిత. 19

క. విను మితిహాసము కావ్యము, నన ద్వివిధం బయ్యెఁ గవితయం దితిహాసం
 బనుపమచాతుర్యపురా, తనవృత్తం బయ్యె భారతం బదియ కదా. 20

క. పుడమిని గవిచే జెప్పం, బనునది కావ్యం బటంచుఁ బలుకును రామ్యుల్
 తొడిబడ నదియె కదా యిప్పుడు రామాయణ మనంగ భూనుతచరితా. 21

అ. ద్వివిధ మయ్యై గావ్య మనని సంగీతసాహిత్యసంజ్ఞలను మహేంద్రవంద్య
సప్తతాళభసము సంగీత మాజయ, దేవకావ్య మదియై పోవచింప. 22

మ. ధర సాహిత్యము గద్యపద్యములనం దా రెండుభేదంబు లై
పరఁగు న్నద్యమునందు బాదనియతు ల్బావింపఁగా లేవు నా
క్కురణం బై విలసిల్లఁగా నుడువ నొప్పుం గావ్యుఁ డెంతేనియన్
మరుతంద్రీ మఱి దీనికే చనననామం బయ్యై నాంద్రంబునన్. 23

గద్యము. శ్రీ విఁశిష్టత్వోరుహద్వయగిరిదుర్గసర్వాధ్యక్ష, పద్మబాండానేకభరణదత్త
దత్తజామాత్యధాత్మ ప్రభమవిశాలనేత్రప్రముఖనిఖిలబర్హిర్ముఖప్రన్యాయమానశుభ
శీల ధరణీతనూజాద్విత్వకాలకాలయననజరాసుత ప్రభృతిమషక్షితిపశినిగ్రహోపా
యపారీణ, పౌందర్యవిజితాగవింద బాణ, బాణాభిధానపూర్వగీర్వాణేంద్ర సహస్ర
బాహురంభాస్తంభ సునిశితమతార, ద్వారకాపటణవిహర, హారాగ దవలయమకర
కుండలకిరీటాద్య శ్లేష విశేష భూసణభూషితగాత్ర, భూమిధరా రాతిపుత్రమిత్ర, మి
త్రకుమారీకాంతికకాంతారాంతరలతానిశాంత సంసరణ చరణసముల్లాస, యోగీం
ద్రహృదయసయోజవాస, వాసవరత్నాభి, వారిజనాభి, వాగారిస్కందన, నందగోప
నందన, కరుణాలవాల, కాంచనచేల, భుజగేంద్ర శయన, పుండరీకనయన, ఆర్తరక్షణ
పరాయణ, గోవింద, మమంద నమస్తే నమస్తే పునస్తే పునస్తే. 24

ప. అని యివ్విధంబున గద్యరూపంబుగా నాదిమధ్యాంతకూన్యండును, చక్రదుర్గభూన
మాన్యండును, సకలసంగణసంపన్నుండును, సజ్జనాసన్నుండును, శివబంధమోచనుం
డును, బంకజలోచనుండును, కందర్పకోటివిలాసుండును, గామెల్లనివాసుండును
నగు గోపాలుని వినుతించుజనంబులను ధర్తంబు కరతలామలకం బర్తంబు ముం
గొంగుబంగారంబు, కామంబు లం గెటిచెట్టునం బెట్టినజుంటితేనియపెరయ, మోక్షం
బంగణంబునం గలవేల్పుటా వివి నిశ్చయం బని విపశ్యద్వచనంబులు ప్రచురంబు
లై శైలయుమండు. 25

తే. కొంగను నిమరుఁ డేయఁ గన్గొనినవామ, లూరుభవునిశోకంబు లకారసహిత
మై కదా శ్లోక మయ్యై బద్యంబు నంద్రు, దానిఁగొందఱు నాల్గుపాదములకలిమి.

మూ. సూ. — వృత్తం జాతి శ్చేతి ద్వివిధం పద్యం గణై ర్నిన
గ్గాఖై ర్వి, సంబంధం వృత్తం స్వాదుపగణనా త్రాభి రన్వితా జాతిః. 1

తే. పాదనియంబు గలయట్టిపద్యసమితి

వృత్తములు జాతులును నన ద్వివిధ మయ్యై

నిట నిసర్గగణంబుల వృత్తము లగు

జాతు లుపగణమాత్ర ల జరుగుమండు.

ప్రథమప్రశ్నయోధారణక్రమము.

క. ఆత్మాశ్చర్యము భ్రమ, ట్పుశ్చయములు దాన యైనప్రస్తారాఖ్య
ప్రశ్నయమునలన గణములు, జైత్యంతక తెలియఁ జెప్పెద న జెట్లన్నక. 23

మూ.నూ.—శాస్తార ఏకనూత్రం లఘోర్దివనూత్రే గురో
రితి వనన్తి. 2

క. భరితేందర కామెపలీ, పురమందర యొక్కమాత్ర భువి లఘువునకు
గురువు ద్విమాత్రా నుత మీ, యురవునలన రెండులఘువు లాకగురువునకు. 29

తే. మహిని లఘువులు నిగువుగా మరకరముల, వైఖిలి వ్రాయ నగురులో వానికెట్టి
యగుట రెండేసి రేఖలు విగునొనలు, గల రుగార గ్రొప్పైలభంగి నిలుపఁ దగును.

క. సమవృత్తప్రస్తార, క్రమ మిది తో నుక్త మొదలుగా నెన్నవఱం
దము వలయు నన్నిగురువులు, కమఃప్రియ అడ్డచాలుగా నిడి పిదపక. 31

ఆ. బంతిబంతి మొదల భాసిలు గురు వెండు, వాక్రింద లఘువు దానికుడిని
బైకి సమము వామభాగోక్తి గురువులు, నయ్యె సర్వోలఘువు లేనదనుక. 32

తే. ఇటుల వ్రాయంగ నేఱంద మెన్నిబంతి
లన్ని సమవృత్తములు దానియందు బుటె
బంతి యొక్కొక్క సమవృత్తపాదగణము
లయ్యె వాలుగుపదముల నవియె నిలుచు. 33

ఇందునకుటిక. ప్రస్తార పృత్యయ మనంగా: ఇన్నవఱందంబున నెన్ని సమవృత్తంబులు
పుటెను? వానిలోపల నిన్నవసమవృత్తంబునకు నేయేగణంబు అని యడిగిన సరి
చెప్పెనువిధము:-వా రెన్నవఱందమున నడిగిన నన్నిగురువులు అడ్డపక్షిగాను
వ్రాసి పృథురించునది. ఆదియెట్లనిన: ఆబంతి మొదల ఎక్కడ గురు వుండునో
దానిక్రిందగా లఘువును వ్రాయునది. ఆలఘువునకు వలపలనుమీఁదను గురువుండిన
గురువును లఘువుండిన లఘువును నిలుపునది. ఏమియు లేకుండిన నేమియు వ్రాయక
ఊరకుండునది. ఈబంతిని ముందుగా వ్రాసినలఘువునకు ఎడమదిక్కునను
మీఁదను గురులఘువులలోపలను ఏది ఉన్నను దానిక్రింద గురువే నిలుపుచు వచ్చు
నది. మీఁదను ఏదియు లేకుండినఁ గ్రిందను వ్రాయఁబనిలేదు. ఇప్పుడు వ్రాసిన
కర్మముననే క్రిందిబంతి చూచి యాక్రిందట దిరుగార దిరుగా బంతిని అన్నియు

మలఘుః, రలరగతలతగనవనహభలభగనలలనలలనగగనవనహః. 5

క. ద్వివిధం బయ్యెను గణచయ, మవని నిసర్గములు నుపగజాలియు ననఁగా
నివి నైసర్గగణంబులు, రవిశక్తిశతాంకు లివి ధరణి నుపగణముల్. 40

తే. గరిమ నత్యుక్త మొదలుగాఁ గలుగునట్టి, మూఁట రెండేసిపంక్తులు మొదల విడిచి
మొదల లఘువున్న పంక్తుల మొదల లఘువు, వెండిమునునిల్ప రవిశక్తివిధుగణములు.

ప. దీనికి తెలివిడి: ఆత్యుక్త యనురంజివఁడందము ప్రస్తరించిన నాలుగుపంక్తులు వుట్టె
ను, మధ్య యనుమూఁడెవడి లిఖించిన ఎనిమిదిచాళ్లవును. ప్రతిష్ఠ యనునాలవడి ప్రా
సినిఁ బదహాఙుపీఠలవును. ఈమూఁడుఁడందములయందును మొదలివి రెండేసిపం

క్తులు విడిచి మిగిలినపీఠలలోను ఏదేని మొదలకు లఘువు వుండిన ఆపీఠిని ఆలఘువు
నకు మొదలను, మఱియు ఒక్కొక్కలఘువు నిలుపునది. ఇటువలెనే ప్రస్తరించి
యొక్కొక్కచాలునఁ గలగురులఘువులు గణములు చేసిన ఆత్యుక్తయందలిరెం
డుబంతులవియు సూర్యగణము లవును. మధ్యయందలి ఆఙుచాళ్లవియు ఇంద్రగ
ణము లవును. ప్రతిష్ఠయందలి పదునాలుగుపీఠలవియు చంద్రగణము లవును. 42

క. నగణమును గురువు నగ మగు, నగణము తుదిలఘువు గదియ నల మనఁ బరఁగున్
నగణముపై గగ ముండిన, నగగం బగు మఱియు నుపగణము లి ట్లోప్పున్. 43

క. హన లర్కగణము లనఁగాఁ, జను నింద్రగణములు భరత సలనలనగముల్
పనిపడి జాతులయం దివి, కనబడు నెక్కిరలు మొదలుగా శశి కొప్పున్. 44

క. భలభగురుతలతగములును, మలఘురలరగములు నేడు మఱి నవనహలున్
నలనగగములు నాలుగు, సలసవనహములు మూఁడు చంద్రగణంబుల్. 45

స్వభావగణప్రస్తావము.

ఉక్తాఁధందోజాతగణంబులు.	
○	గగణము.
।	లగణము.
వెరసి ౨ ఉభయమున్ను.	
అత్యుక్తాఁధందోజాతగణంబులు.	
○○	గగ గణము.
।○	లగ గణము.
○।	గల గణము (ఇదేహగణము)
।।	లల గణము.
వెరసి ౪ గణములు.	

మధ్యఁధందోజాతగణంబులు.	
○○○	మగణము.
।○○	యగణము.
○○।	రగణము.
।।○	సగణము.
○○।	తగణము.
।○○	జగణము.
○।।	భగణము.
।।।	నగణము.
వెరసి ౮ గణములు.	

సూర్యేంద్రచంద్రగణప్రస్తారము.

సూర్యగణములు:—

{ 00 }

00

గలగణము.

000

నగణము.

వెరసి

0

ఉభయమున్న.

ఇంద్రగణములు.

{ 000 }

000

రగణము.

0000

నగణము.

0000

తగణము.

00000

సలము.

00000

భగణము.

000000

నలము.

వెరసి

0

గణములు.

చంద్రగణములు.

{ 0000 }

0000

రగగణము.

00000

నగగణము.

00000

తగణము.

000000

సవగణము.

000000

భగరుగణము.

000000

నవగణము.

000000

మలఘగణము.

000000

సహగణము.

000000

రలగణము.

000000

నహగణము.

000000

తలగణము.

0000000

సలగణము.

0000000

భలగణము.

0000000

నలలగణము.

వెరసి

0

గణములు.

గురులఘువర్ణనియమము.

క. గురువు పరమేశ్వరాకృతి, యరయ లఘువుగిరికి మారి తాకృతి గణముల్

పరికింపగఁ దత్ప్రకృతులు, మరహర్ గణములకు లక్ష్యములు వర్ణించుల్. 46

మూ.సూ:—దీర్ఘ స్పందయుక్తాద్యైవూర్ణానునావరపు ర్వస్వశ్చి,

ఏతే గురవ శ్చేమా స్పశ్వే లఘువీరా ఇతిజ్ఞేయాః. 6

క. ఇల జమిలియక్కరమలకుఁ, బలసున్నకు నెడమ నూడి పల్కెడువర్ణం

బులుఁ జూపి పలుకునెయ్యన, లలి గురువులు కడవలిపులు లఘువు లఘూరీ. 47

క. విను తన్వంగి యని ప, ల్మిన మూడును గురువు లయ్యె గిరిజ యనుచుఁ బ

ల్మిన మూడు లఘువులయ్యెను, దనరు లిపుల కెల్ల నిట్లు దనుజవిధేదీ. 48

తే. కొమ్మకైరలు ద్విత్వార్థంబు లగుట, వానియెడమవి గురువులు పట్టునుడులు

ప్రాణములు గాన వానిదాపలను గల్గు, నక్కరము లెల్ల లఘువులు నిక్కమాగను.

- అ. వ్యంజనాక్షరంబులందుఁ గ్రిందటివ్రాత, లైవట్లుసుడులు నైత్వములును
వాని గూడి యున్న స్వరములు కాని బృహ్దక్షరములు గావు యజ్ఞరూప. 50
- అ. అన్యతసదృశ మగు మహావృజనంబును, బిత్వసమర్పణ బోలునతిసుకృతము
నమృతసింధుకాయినమమగుజ్ఞానంబు, గణగ దనఁగ లక్ష్యములు ముకుంద. 51
- అ. అంధ్రకృతులమాట కాదివర్ణముక్రింద, నూడఁబడనిజడ్డ లుండెనేని
వానియొడచు నున్న వ్రాసినందును గూడి, గురువు అనుచు గణము గూర్చవలదు. 52
- తే. భనవినుతనామ వ్రాజధామ పృథనభీమ, కంబదళ నేత్ర స్తుతిపాత్ర త్ప్రకళత్ర
శౌరి పృథ్వస్తవేరి భ్రాజిత్కరీలు, హరకేయుర యనఁగ లక్ష్యంబు లయ్యె. 53

సర్వగణలక్ష్యంబులు.

- క. ఇలఁ బద్మా యన గగ మై, పాలుచు రమా యనిన విగణమును లగమును నై
వలయు గిరి యనఁగ లల మగు, లలి లక్ష్మీ యనంగ నగు గలము హగణంబుకా. 54
- క. మయరసతజగ్గనగణముల, భయమునఁ బింగళుండు దొల్లి పక్షింద్రునితో
రయమునఁ బల్కినమాటల, పయిపొల్లు లటంచుఁ జిప్పబడు నెనిమిదియుకా. 55
- ప. అవి యెయ్యెని యనినః ధీశ్రీస్త్రీమ, వరాహాయ్, కాగుహర్, ఎనుదాస్, సా
తేక్వత్, కదాసజ్, కింపిదభి, ననహస్, అనియెడు ఏయెనిమిది వాక్యంబులయం
దు నొక్కొక్కదానికి మొదల నుండెడుమాండత్వరంబులకు నైవగురులఘువులకు
నాలవది యగుపొల్లు గణసంజ్ఞాక్షరం బని వియద్గంగాతరంగిణీరంగదుత్తరంగభంగ
శృంగారసంగతోత్తరంగదయాపాంగసుధారసైకి పానవాంగుం డగుపింగళభుజంగ
మపుంగవుండు నేదాంగంబునందు ముంగల నెఱింగించె నట్లు గావున. 56
- క. శ్రీరామా యన మగణం, బారయ ఘనుఁ డనఁగ నగణ మగు మధ్యాప్ర
స్తారాద్యపానంబుల, నిరండును వెలయుఁ గ్రమత నెఱుంగఁగ వలయుకా. 57
- క. ధీరుఁ డన భగణ మొప్పు మురారి యనం జగణ మయ్యె ననఘా యనఁ జె
న్నారు సగణంబు వీనికి, నారయ గురు లాదిమధ్యమాంతగతంబుల్. 58
- క. సారథి నుజేంద్రా యనినన, బరుడి యగణంబు లల్లభా యన రగణం
బరుదగ గోవింద యనకా, ధరఁ దగణము క్రమత లఘుయుతము లీమాండుకా.
- తే. నరవృగా యన నగమగు నరసఖ యనఁ, దలఁకొను నలంబు నరకజైత్రా యనంగ
నగగ మైతిగు నిగతి జగతి నింద్ర, చంద్రగణములు మఱియను జను నుజేంద్ర.

గణాధదేవతాఫలంబులు.

- తే. కంఠవర్దన కృతీమఖిగ్రాహ్యవర్ణ, మాత్రమున శబ్దశాసనసూరివరుని

చేత సంతేపమాగ మును జెప్పఁబడిన, శుభగణము లిచ్చట వచింతు నుకవు లలర.

మూ. నూ:—యే చ శుభగణా స్తే ఏన కావ్యాదౌ గ్రాహ్యః. 7

క. తలఁపఁగ శుభఫలదాయకములు మంగళదేవతాకములు నగుగణములే

నిలుపఁ దగు గృతిముఖింబునఁ, చెలిసి కనీశ్వరుఁడు పతి కతిశ్రేయముఁగాక. 62

అ. బాలచంద్ర నిభము పార్వతీనల్లభు, దాసి యుచ్చరించుతటి ద్విమాత్ర

హరలఁ దక్క గణములం చెల్ల మొదలను, భూతిదాయి గురువుఁ జొగడ వశమె.

క. శరసన్నిభము లలనజేతరగణములమొదల భద్రదాయి పలుకుచో

ధర నేకమాత్ర హిమభూధరనందన దాసి లఘువు తరమే హగడక. 64

అ. గగము భూమిగణము లగ మంబుగణమును, లలము వాయుగణము గలము పావ

కమును మధ్య నైనకతమానఁ దత్సమానంబు లై శుభాశుభంబు లొసఁగు. 65

క. మయరసతేజభవలకు భూపయోగ్ని పవనగగనరివివర్తారవృష

హ్వయు లీశులు శివజయలయ, భయశుభిరుగ్ధనముదములు ఫలములు వరుసక. 66

ప. అది యెట్లనిన సధర్వణవేదముంబున మగణంబు వసుమతీదేవతాకంబు గావున శివ ప్రదంబని మహానాటకంబునందు “విఘ్నేశో న స్స పాయా” త్తని హనుమంతుండును, సూర్యశతకంబునందు, “జంభారాత్పిశుంభోద్భవ” మని మయూరుండును, మేఘసందేశంబునందు “కశ్చిత్కాంతాపిరహగురుణా” యని కాళిదాసుండును, కాలామృతమునందు “శ్రీమద్వేంకటనాయక” మ్మనిమదీయాన్వయప్రభవుం డగు తిరుమలభట్టారకుండును, భారతంబునందు “శ్రీవాణిగిరిజా” యని వాగమేశాసునండును, కవిజాత్రయమునందు, “శ్రీకాంతా” యని వేమలవాడభీమకవియును, ఛందంబునందు “శ్రీరామాస్తనమండలీమితకాశ్చీరార్చనత్వంబుతో” నని యనంతుండును మొదలం గదియించిరి. యాజుషామ్నాయాద్యం బగుయగణంబు జీవనదేవతాకంబు గాన జయప్రదంబని యాదికౌవ్యంబునందు, “తపస్స్విధ్యాయ నిరత”మని వాల్మీకియ, ప్రథమశైవస్తవంబునందు “మహిమ్నః పారంలే” యని పుష్పదంతుండును, సౌందర్యలహరియందు “శివ శృక్త్యాయక్తో” యని శంకరాచార్యభారతులును తొలుత నిలకిరి ఋక్సామంబులకుం బ్రథమం బగుగగణ మాత్ర యాశదేవతాకంబు గాన లయప్రదంబని యెల్లవారు నాది నిడ నోడిరి. కవికంతపాశంబునందు “వ్యోమమూర్యం వితనతే”యనిపల్కినకతంబునఁబంచత్వంబు నొందె. సగణంబు దహనశుభదేవతాకంబుగాన భయప్రదంబని కవివరులు మొదలం గూర్చి వెలుదిరి. వెలువక “కాలినిహంకారంబు”నందు “అవలంబ్యస్వహేరంబ”మని సార్యభౌముండును, వృత్తిరత్నాకిరమునందు “సుఖకంతానసిద్ధర్థి” మని కేదారకవియును రచియించి పంచత్వంబునొందిరి.

తే. గగన మేలిక గావునఁ దగణమునకు, ఫలము కూన్యం బటందు రాపలుకు మిథ్య
యభిలభూతంబులందు నిత్య మయి నిల్చు, వ్యోమమాశుభ ప్రదంబుగాకుండుటెట్లు.

ఆకాశము నిత్య నైవంతుకు భాగవతము నిర్వీచీముస్కంధమునందు.—

ఉ. సర్వఫలప్రదాతయును సర్వశరణ్యుడు సర్వశక్తియుఁ
సర్వజగత్ప్రసిద్ధుఁడును సర్వగుణుఁడును నైనచక్రి యా
సర్వశరీరులు శివ్యగతసంగతిఁ జెంది విశిర్యమాణులై
పర్వినచో నభంబుగతి బ్రహ్మము దాఁ జెడ కుండు నెప్పుడుకా. 69

తే. ఎల్లరును శుభదము లని యొన్నినట్టి, గణములను వ్రాయుటేపాటి? కాని వనిన
దజలు మంచివిగా వ్రాయఁ దగు మహాకవిప్రయోగలక్ష్యంబులు వెదకి పెక్కు.

వ. అవి యెయ్యెవి యనినఁ బ్రక్రియాకాముదియందు “యేనాత్మరసమామ్నాయ”మని
ధర్మకీర్తియు, తర్కభాషయందు “బాలాపి యో న్యాయనయే” యని కేశవమి
శ్రుండును, పంచదర్పణమునందు “అధారపద్మనవభేదరాజహంసీ”మనిపృథివీధ
రాచార్యుండును, కృష్ణవిజయంబునందు “పాయా దపాయా”త్తని కుసుమాయా
ధుండును, సానాసాంకరణునందు “అన్యాయో” యని సరిమఘండును కావ్యాదిని
బ్రతిపాదించిరి. మఱియు “అగోగ్యం భాస్కరా శిష్యైక” యని మనువచనంబు
గలుగుటంజేసి. 71

తే. అరయ నాగోగ్యకగుఁడైనయగుణుఁ డేలు
జగణున నెల్లు గోగంబు సంభవించుఁ
గాంతి యగుఁ గాని గోగంబు గాను మక్వ
దార్థ మనుచు వెల్లంకితాతప్ప చెప్పె. 72

వ. కావున శిశుపాలనధంబునందు “క్రియః పతి క్షీమతి” యని వణిక్తా ఘండును,
కిరాతాష్టసంబునందు “క్రియః కురూణా” మని భారవియును, మణిదర్పణము
నందు “దివాకరంసమస్కృత్య” యని యానాశననామ గ్రంథంబునందు “విరించి
నారాయణాదికరేభ్య” యని యిదు భవ్యంబునందు “బ్రహ్మ లోకకర్తార”
మనియును భోజరాజీయంబునందు “సుపతిశాస్త్రసద్విద్యా” యనియును మందరం

1 శక్తుఁడు (అచ్చు. భా.) 2 గతుండు చక్రపాణియీ. 3 విగమ.
4 విశిర్య. 5 నభంగ. (అచ్చు. భా.) ఈపాతము అప్పకవిమతమున కాధారముగాను.
నభంబుగతి యన్న నే యాకాశమునకు బ్రహ్మమును సమానధర్మమగు నిత్యత్వమేర్ప
డును. 6 దిచ్ఛేత్ (ప). 7 లాకునలనామకానునగ్రంథంబునందు (పె); లాకుం
డును కాకువనామ (ప).

బొందించిరి. భగణంబు కుఠాకరదేవతాకంబు గాన ధనప్రదం బని శుభ మపేక్షించి భారతశ్రేయమగువిరాటపర్వము ప్రారంభించునప్పుడు, “శ్రీ యన గౌరి నాబరంగు” నని తిక్కనయును, శ్రీమద్రామాయణమునందు “రామునిశుభచరితములను” అని భాస్కరుండును, యుద్ధకాండమునందు లంకాదహనముపట్టుకథ ఉపక్రమించుచును “శ్రీయుతమూర్తియైన” యని యశ్వలథట్టారకుండును, నృసింహపురాణమునందు “శ్రీకి నిరంతరం” బని ప్రబంధపరమేశ్వరుండును, రుక్మాంగదచరిత్రమునందు “శ్రీమయపత్రముల్ జడలు” అని ప్రాధకవిమల్లనయుం బ్రయోగించిరి. నగణం బమృతాంశోనాగదేవతాకంబు గాన సకలభోగప్రదం బని నలోదయమునందు “హృదయసదా” యని కాలిదాసుండును, శివభద్రంబునందు “ప్రణవిత శిరసి” యని కవినరుండును, అరణ్యపర్వాదిష్టంబునందు భీమకవిశాపభయంబున జయము గోరి “స్ఫురదరుణాంశు రాగరుచి” యని శంభుదాసుండును, త్రిస్థలీదండకమునందు “విజయనగర హేమకూటంబున న్నిల్చి” యని నందిశిష్యునయుం జెప్పి రదియునుం గాక.

73

సీ. గ్రహములలోన భాస్కరునిచందంబునఁ దనలలోఁ బాఠజాతంబుకరణి
క్షైధరంబులలోనఁ గనకాద్రికై పడి నశులలో జమ్మకన్యకవిధమున
దైవతంబులలోన దైత్యారిచాక్షునఁ బ్రహులలో శూలసాజిపగిది
‘మృగములలోన గరిద్యేషిభాతిని వివిధవిద్యలలోన వేదముక్తియ

లే. క్షేత్రములలోన వారణాశిలంబు, తీవి నిధములలోన నైరావణంబు
రీతి గణములలోనఁ జర్పించి చూడ, నగణ మొప్పగు శుభనిధానంబు గాన. 74

క. కృతి మొదల నిలిచినప్పుడు, మఱి దలచుగ నుపగణములు మగణములతో
జత గూడి చూపలంబులె, పతి కిచ్చు రవీంద్ర శీరభానలమహిమ.

75

అష్టగణాలక్షణంబులు.

సీ. చంద్రసూర్యాగ్నిలోచనుఁ డగుచుక్కంటియూడునేత్రములను మూడుగురువు
లావిర్భవించి మధ్యాహ్నదమున కాది యొ మగణం బయ్యె నందుమలన
జనియించెఁ బ్రస్తరించిన క్రమమున యరసతభజన లనంగ సప్తగణము
లివి మగణముఁ గూడ నెనిమిదిగణము లై తనరు వీటికి రూపవైచర్య
లే. కులరసస్వరదిగ్యామగోత్రయోని, గణభరాశిగ్రహతదీయకాంతిజనక

1 ‘మృగములలోఁ గరిద్యేషిభాతినిజూడ’ అనిపూర్వముద్రాణములం దన్నిటఁ గలనుగాని యతిభంగము. 2 పూ. మ. అన్నిటను ‘లక్ష్యంబు’ లనియున్నది; గాని రప్ప.

తనయఫలములు నాఁబడు నెనిమిదియును, దెలిసి కృతిముఖమునఁగూర్చవలయుఁగృష్ణ.

మగణలక్షణము.

సీ. అలఘుత్రియంబు కాశ్యపము గోత్రము వన్నె పచ్చన సంతతి పాదజంబు
ధరణి దైవంబు శౌద్రము రసంబు శుభంబు ఫల మాదియామ మత్స్యత్రివేళ
స్వరము మధ్యమము శంబరయోనియును దైత్యగణమును నగున్యపర్ణంబు తార
వృష్టికాఖ్యము రాశి విప్రులామూరుండు గ్రహము వానిశరీరకాంతి యెఱుపు

తే. ప్రమథనాఘనిలోచనత్రియము జన్మభూమి గారాపుపట్టి యంభోగణంబు
మందిరము శంభుకోణంబు మగణమునకు, దానవవినాశ కామెపల్లినీవేశ. 77

యగణలక్షణము.

సీ. అదిలఘువు ద్వితీయప్రహారము జన్మవేళ బ్రాహ్మ్యంబు భావింపఁ గలము
గౌతమగోత్రంబు కాయణ్యము రసంబు జలము దైవమ్ము పంచమము స్వరము
కపియోని మర్త్యంబు గణము పూర్వాషాఢ నక్షత్ర మిహ్వాసనంబు రాశి
గ్రహము గురుండు తత్కాంతి సీతాభంబు పరుణునిదిక్కు నివాసభూమి

తే. తండ్రి ధరణి గణంబు సంతాన మగ్ని, దేవతాకంబు ఫల మతిభావుకంబు
హరిణవర్ణంబు తనుకాంతి యగణమునకు, దానవవినాశ కామెపల్లినీవేశ. 78

రగణలక్షణము.

సీ. మధ్యమలఘువు యామంబు మూడవయది షోత్రంబు కులము రక్తంబు చాయ
దైవతంబు స్వరంబు దైత్యంబు గణము దసమ్రము యోని శతతార జన్మభంబు
రాశి కుంభము వికర్తనసుతుండు గ్రహంబు ఖంజనాభంబు తత్కాయకాంతి
శృంగారము రసంబు కృష్ణవర్ణ యధీశుఁ డాంగిరసము గోత్ర మంబుగణము

తే. గణుతి సేయంగఁ గడుపారఁ గన్నతండ్రి, యనుఁబట్టి సకారంబు వృధఫలంబు
రచ్చపట్టు హుతాశాశ రగణమునకు, దానవవినాశ కామెపల్లినీవేశ. 79

సగణలక్షణము.

సీ. గురు వంశ్యవర్ణంబు ఘోరంబు రసము వంశంబు పంచమము తేజంబు నలుపు
ధవుఁడు మారుతము గోత్రంబు కాశిక మున్కిపట్టు వాయుస్థంబు ఫలము లయము
నాకేశము గణంబు హస్త తారక యోని మహిష మంగవరాశి గ్రహము బుధుఁడు
నానిదేశము పీతవర్ణంబు స్వరము గాంధారంబు యామంబు నాలవయది

తే. యేడుచేతులు గలదయ్య మేలువట్టి, వ్రాయి జవకుండు గగనదైవత్య మాత్ర
సంభవుం డెంచి చూడంగ సగణమునకు, దానవవినాశ కామెపల్లినీవేశ. 80

తగణలక్షణము.

సీ. అవసానమున లఘు వాకాశ మీశుడు రసము శాంతంబు భార్గవము గోత్ర
మనిలదైవత్యంబు జనకుడు వనజబాంధవదైవతాకుండు నందనుండు
జనన మగ్రజము పంచమము యామము వర్ణ మనీతంబు ఫలము శుభాభివృద్ధి
సౌరంబు గణము పుష్కమి తార బస్తంబు యోని రాశి కుశీర ముడువిభుండు

తే. గ్రహము తద్విగ్రహచ్చని తుహినశైల, సన్నిభంబు నిమేదసంజ్ఞంబు స్వరము
తావు దేవేంద్రభాగంబు తగణమునకు, దానవనినాశ కామెపల్లినీవేశ. 81

దగణలక్షణము.

సీ. నడుచక్కి నుండువర్ణము గురు వాఙ్మయది యామ మన్వవాయంబు త్పత్తి
యము రుక్మ ఫలము శోణాభంబు రుచి నభోగణ మయ్యశీతాంశుగణము కొడుకు
నరసంజ్ఞ కంబు గణంబు యోని వృషంబు రెండవఫలని రిక్కు రసము
వీరంబు రాశి కంఠీరవం బాత్రేయగోత్ర మంబరచారి మలయారి

తే. యతనిమైచాయ కెంపు పూర్వాశ యిరవు
ఋషభసంజ్ఞంబు స్వరము త్రియీతనండు
జలజబంధుడు వేలుపు జగణమునకు
దానవనినాశ కామెపల్లినీవేశ. 82

భగణలక్షణము.

సీ. ప్రథమాక్షరము ద్వితీయాక్షరము కాపిలము గోత్ర ముత్తరం బిరవు మహారగంబు
యోని మృగోక్షంబు లుడురాసు లుశనుడు ఖచర మాతండు మల్లికానిభాంగుఁ
దూరుజంబు కులంబు నూరదైవత్యంబు జనకుఁ డైంద్రము చూలు స్వరము పక్ష
మధిపతి జాబిలి యాదితేయంబు గణంబు సప్తమము జన్మప్రహరము

తే. రసము హాస్యంబు వన్నియ రజతనిభము, ఫలము ధనహేమమణివస్త్రపశుతనూజ
పరిజనాశ్వాదిసంప్రాప్తి భగణమునకు, దానవనినాశ కామెపల్లినీవేశ. 83

నగణలక్షణము.

సీ. ఏకమాత్రలు మూడు నింద్రుడు పతి యద్భుతము రసంబు నిశితదైవతాశ
మారయఁ దంద్రీ బృందారకాశీసుందంతావళం బుండుతావు నెశవు
ద్వివ్యోగం బీగి తెలుపు వర్ణము జాతి విప్ర ముద్భవవేశ వేగుజాము
రవము పక్షము ప్రవరంబు వాకిష్టంబు చుక్క రేణి గాము సురగురుండు

తే. కానిలేజంబు పచ్చన యోని గజము, రాశి మీనంబు గణము సుధాశనంబు
నందనుడు లేడు మధ్యను నగణమునకు, దానవనినాశ కామెపల్లినీవేశ. 84

నేవతాంకితనియమంబులు.

క. స్వరమును బామును దిక్కును, బరికించి కవీశ్వరుండు పదపద్యంబుల
సురనామాంకితములుగా, విరచించినఁ గలుగు సకలవిభవము లెపుడుకా. 85

స్వరకూటము.

క. నిరతము నిషాదముఖ్య, స్వరములపదములు రచించుచక్కిని దత్త
త్స్వరగణములె మొదలను గూ, ద్దురు గానకళాయుగంధరులు భద్రేచ్ఛకా. 86

యోమకూటము.

క. పనిపడి పద్యం చేబ్రామునను రచింపంగ వెలయు మొనలను నాబా
మునఁ బుట్టినగణ మిడఁ దగు, ఘనకాక ప్రకాశ కామెవలికా. 87

దిక్కుకూటము.

క. ఏదిక్కున నెలకొను గణ, మాదిని గూర్చంగఁబడియె నపుడు కృతికిఁ దా
నాదిక్కున కభిముఖ మై, మోదంబునఁ జెప్ప వలయు మురనరకహరా. 88

నరాంకితనియమంబులు; దగ్ధాదితారలు.

తే. దగ్ధమును జ్వలితము ధూమితంబు మృతము, గదముతము నగుతారలగణము లాది
నిడఁగ నొల్లరు విభునకు నిష్ఠనీధి, గలుగఁ గోరెడునట్టిసత్కవులు కృతుల. 89

ప. పీనిలక్షణం బంతయు మందర చండవపరిచ్ఛేదంబున పరమస్థితారానిర్ణయంబు
నందు విస్తరింపఁబడియెఁ గావున నది చూచి తెలిసికొనునది 90

నాయకకూటంబులు.

చ. అలయక కబ్బపుండోరకు నాదిగణంబునకుం గ్రమంబునకా
గులములు యోని లింగములు గోత్రములు న్నటి కాంతులు న్గణం
బులు నుడురాకి ఖేటములు బొందిక లై శుభదాయకంబు లై
వెలయ నరాంకితంబులు గవి ప్రవరు ల్రచియింపఁగాఁ దగుకా. 91

క. కుతలమున నఘావరులకుఁ జతురత వైషజ్ఞమణి విచారించుగతికా
కృతికన్యానాయకులకు, హితమతిఁ జెలియఁ దగు సుకవి యివి తొమ్మిదియుకా.

గణకులకూటము.

తే. నాథులమును మొదలిగణంబులము, సొకటి గాక విజాతు లై యుండెనేని
భిన్నకులజాత యగుచం ద్రబింబుదనఁ, గేలు నట్టిసపగిది చుష్కీర్తిఁ జెందు. 92

గణయోనికూటము.

క. బా నగునాయకతారా, యోనియుఁ గృత్యాదిగణభయోనియు వైరం
బూనక యుండ నహల్యా, బానివచనమున నెఱుంగఁ జను సుకవులకుకా. 93

లే. తత్తదాఖ్యముఖార్ణసంతతికి నైన, తారకలు గావు ఛందోమతంబునందు
జన్మతారక లని బహుజనము లాడు, కతన నవియె వచించితి గణములకును. 95

క. వర్ణపరిచ్ఛేదంబున, నర్ణములకుఁ గూటనిర్ణయం బంతయు వి
స్తీర్ణముగా మును జెప్పితి, గర్ణాహితమిత్ర దానిఁ గని తెలియ నగుకా. 96
గణలింగకూటము.

క. మొనగణమరిక్కలింగంబును బలినక్షత్రలింగమును వైరముఁ జెం
దిన నాయకుధన పెల్లను, మనుజపతి హరించుఁ బంచమాసంబులకుకా. 97
గణగోత్రకూటము.

క. పతిగోత్ర ప్రవరములో, సతతంబును బలుకఁబడిన సప్తనిగోత్రాం
కితము లగుగణము లలినిం,దితములు కావ్యాది¹నాదితేయసహాయా. 98
గణకాంతికూటము.

లే. నాయకునికాయ మేచాయ నలుపు మీఱు, నరసి తద్వర్ణమునఁ దనరారునట్టి
గణము పద్యాదిఁగూర్చినఁగలుగు శుభము,వ్యత్యయంబయ్యెనేని దేహంబుచెడును.
క. శ్వేతము నీలము నేకము, భూతలమున రక్తపీఠములకు నభేదం
బై తనరు నరతనుద్యుతు, లీతెఱుగునఁ చెలియవలయు విధపతివరదా. 100
గణదేవాదికూటము.

లే. గద్యపద్యాదిగణతారకాగణంబు, భిర్త్యనక్షత్రగణమును బంధు లైన
వత్సరకతంబు బ్రతుకుఁ గావ్యప్రభుండు, మైత్రి లేకున్న నెలకు ధర్మపురిఁ జేరు.
గణనక్షత్రదూరము.

అ. అదిగణమరిక్క కథిపతినక్షత్ర, మెన్నఁ బదియు మూటి కెక్కుఁ దైన
బ్రతుకు నూఱునెత్సరంబులు కృతినేత, తక్కు వైన వేగఁ దనువు విడుచు. 102
గణరాశికూటము.

క. పదపద్యగద్యముఖమున, గదియ గణమురాశి²నుంచి గణులించిన నా
రదనుత విభురాశి శుభ,ప్రద మై యుండంగ సుకవి పరికింపఁ దగుకా. 103
గణభేటకూటము.

క. మహి నధినాయకురాశి, గ్రహమును గృతిముఖగణోదురాశి గ్రహముకా
మహిరేందులు దమగతిలో, సుహృత్తులై యున్న సరియ చుట్టము గాదే. 104

1 నాదేనేనసహాయా (పూ. ము). 2 గదయు (పె.ప. పూ. ము.) లోను,
4-అ. 126 వ పద్యములోనున్నది. 3 తాటాకుపు స్తకములలోనుంచి³అనియేయున్నది.

క. కొందఱు జ్యోతిశ్శాస్త్రము, పాంచ వదలి భిన్న మార్గముల గణములకుం
బొందింతురు గ్రహముల నా, చందమునకు గణము కాస్త్ర సాధక మెంచుకా. 105

కృత్యాదిగణన్వయకూటములు.

తే. మొదల నండుగణద్వయంబునకు రెన్నఁ, జూడఁ దగు యోనిలింగగణోడురాశి
భిచరతత్కాంతైస్సర్గరసనామ, కూటములు తోమ్మిదియును నికాటదమన. 106

అ. ప్రథమగణము పథువు పైగణంబు వరుండు, నగుట నాగణద్వయంబునను
బొత్తు గలిగిపట్టిపాత్రంబు ముంగిటఁ, గలుగువేల్పుటావు గాచె పతి. 107

ఆ. తొలుత నేడుకూటములు మాత్ర కాపరి, చేపవమునను చెలియఁ జెప్పఁబడియె
గాన వాని మాని కడవని రెండును, వివరపాటు నిచటఁ గవులు వొగడ. 108

గణపై సర్గకకూటము.

అ. తండ్రి కొడుకు లగుచుఁ దనరారుగణములు, గలసి మెలసి కృతిముఖమున నిలుచు
రసలనడుమఁ బచ్చికనవు వైచిన ముండు, నగ్ని పవనగణము లగుట నేమొ. 109

క. సుతజనకులు గడిసిన ధనయుతుఁ డగుఁ గృతిభర్త రెండు నొకగణ మైనకా
గులలాధినాయకుం డగు, నితరగణద్వయము గూడ నిలపైఁ గూలుకా. 110

గణరసకూటము.

క. మొగదలఁ గలగణముగమున, కగపదురసములకు వైర మగుపాత్రము భ
ర్తగణంబునఁ జుట్టినపాముగతిం దత్ప్రాణపక్షములు భక్షించుకా. 111

తే. తలఁప శృంగారభీభత్సములకుఁ బలు
హాస్యకృపలకుఁ బోరు రౌద్రాద్భుతముల
కధికవైరంబు వీరభయానకముల
కీను కాంతంబునకుఁ జెలు రెనిమిదియును. 112

క. రసములకు రెంటికిని సమ, రస మైన శుభంబు వైరరససంగతి సా
ధ్యస మొకరస మైనను సం, తప మన్యరసములు గూడినను ముద మొదవ్రకా. 113

ప్రశస్తకూటంబులు.

తే. క్షీతిసురల కాలు ధారుణీపతుల కైన, వైశ్యులకు నాల్గు శూద్రాంత్యవర్ణములకు
మూడురెండును శుభకరంబులయియున్నఁ, జాలుననియెసంహితలోనకొనకుండు.

తే. విశ్రులకు గ్రహమైత్ర ముర్వీపతులకు, గణవిధము వైశ్యులకు రాశిగణన కూడ
నిచులకు యోనితార లిన్నింటిలోనఁ, గడుఁ బ్రశస్తము లిది వృద్ధగర్భమతము.

దోషాదోష బోహుశ్యఫలంబులు.

౨. స్వల్పదోషములును సమధికగుణములు, నైన నుక్తఫలము లధిక మగును

సద్గుణంబు లిచ్చు సప్తాశ్వపవమాన, కీలిగుణము లిడవు కృతిమాఖమాన. 116

లే. గుణము లవగుణములకన్నఁ గొంచె మైన, నాధునకు మెండు దుష్టగుణంబు లిచ్చు సోఁకనియ వొకింతయు శుభగుణములు, నిజఫలములను బద్యాది నిలిచినపుడు. 117

మగగుద్యయ యోగమునకు:—

1. యోనికూటము, రెండును హరిణయోనులేకాన ఏకయోనులేకనుక మంచిది. 2. లింగకూటము, జ్యేష్ఠ ప్రథమయోని గానఁ బుల్లింగనక్షత్రము రెండును బుల్లింగతారలే అయెను పోరుపుట్టినగాని మొదలిగుణము వధువును రెండవగుణమునరుండును గనుక స్త్రీకి పుల్లింగతారఅయినందుచేతను అదోషముపనిలేదు. 3. గణకూటము, రెండును రాక్షసగుణములే కనుక ఉత్తమము. 4. ఉడుకూటము, మొదలిగుణముతారనుండి రెండవగుణముతారదనుకను లేకపెట్టవలెను గనుక రెండింటికిని జ్యేష్ఠయొక్కటే అయెనుగనుక లేకకు మొదలిదేఅయెను. పదమాఁడులోపలఉండుటచేతను కృతి పతికల్పాముపు. 5. రాశికూటము, ప్రథమగుణరాశినుండి ద్వితీయగుణమురాశిదను కను నెన్నవలెనుగనుక రెండునువృత్తిక రాసులే కనుక సంఖ్యపదోలులేటిదేఅయెను గనుక సామ్రాజ్యము. 6. భేటకూటము, రెంటికినిరుజాఁడేకనుక మంచిది. 7. గ్రహకాంతికూటము, అంగారకుఁడెఱుపుగనుక పాపియాయెను. ఆ రెంటికిని పాపగ్రహమైనను వలఁ డొక్కఁడే కనుక సుఖము. 8. నైసర్గికకూటము, రెండును మగజాలేకనుక కుల లాధినాయకత్వము. 9. రసకూటము, రెండును రౌద్రరసములేఅయెను గనుక సం తనము. వీనికిలేరుగడనివరము: ఉడుకూటమొకటి చెడ్డదియు, కడమకూటము లెని మిదియు మంచివిగనుక దోషము కొంచెమును గుణములు చాలానుగాన అది మన్న మగుణము తనమీఁద మగుణమునిల్చినప్పుడు తానిచ్చుశుభఫలమధికముగానిచ్చును.

మగగుద్యయ యోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణకపులు భిన్నయోనులుగనుక కొంతమేలు. 2. లింగకూటము రెంటికిని పుల్లింగతారలే కనుక పోరు పుట్టును. అయిన నేమి? మొదలిగుణము వధువు గనుక స్త్రీకిఁ బుల్లింగతార అయినందుచేతను అదోషముపనిలేదు. 3. గణకూటము, రాక్షసమనుష్యగుణములు గనుక నాశనము. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠ కు పూర్వాషాఢ మూఁడవనక్షత్రముగనుక పగుమూఁటికి లోపలనుండుటచేతను కృతిపతి కల్పాయువు. 5. రాశికూటము, వృశ్చికమునకు ధనుస్సు రెండవరాశి గనుక నిర్ధనము. అయిన నేమి? వృశ్చికాధిపతి యైనకుజుండును ధనురధిపతి యైన గురుండును వనోన్యమిక్రులుగనుక నారదమతమున అదోషము పనిలేదు. 6. భేటకూటము, కుజగురు లనోన్యమిక్రులు గనుక మంచిది. 7. గ్రహకాంతికూటము, కుజుఁ డెఱుపుగనుక పాపియు, గురుండు పచ్చనగనుక శుభుండునుగాన పాప

శుభయోగము గనుక జగడము వచ్చును. 8. నైసర్గికకూటము, ప్రస్తురించునప్పుడు మగణమువలనను యగణము పుట్టుటచేతను మగణము తండ్రియు యగణము కొడుకును గనుక సులభనకయోగమున నిధనము. 9. రసకూటము, రాద్రకారుణ్యరసము లన్యములు గనుక సుఖము. 10. వీనికిఁ దేరుగడవివరము: గణోద్గుహకాంతికూటములు మూడును చెడ్డవియుఁ గడమకూటము లాఱును మంచివి గనుక దోషము కొంచెమును గుణములు చాలాను గనుక మగణము తనమోదను యగణము నిల్చినప్పుడు తా నిచ్చుశుభిఫల మధికముగా నిచ్చును.

మగణరగణయోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణతురగములు భిన్న జంతువులు గనుక కొంతమేలు. 2. లింగకూటము, పుంలింగ స్త్రీలింగతారలుగనుక ఉత్తమము. 3. గణకూటము, రెండును రాక్షసగణములే కనుక మంచిది. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠకు శతతార యేనిమిదవ నక్షత్రము గనుక పదమూటికి లోపలనుండుటచేతను కృత్రిమత కల్పముయ్యును. 5. రాశికూటము, సృష్టికమునకుఁ గుంఠము నాలుగవరాశి గనుక సామ్రాజ్యము. 6. ఖేటకూటము, కుజునకు శని సముండు అవంచునకు భౌముండు శత్రుండు కాఁగాను సమశాస్త్రవముగనుక కీడు. 7. గ్రహకాంతికూటము, కుజుఁడెఱుపును శని నలుపును గనుక నిద్దెఱును బాపగ్రహములే కాన మృత్యువు. 8. నైసర్గికకూటము, మగణతగణము లితరగణములు గనుక మరణము. 9. రసకూటము, రాద్రకారుణ్యరసము లన్యములుగనుక ముదము. 10. వీనికిఁదేరుగడవివరము: ఉడుఖేటగ్రహకాంతి నైసర్గికకూటములునాలుగును చెడ్డవి కడమకూటములయియును మంచివి గనుక దోషములు కొంచెమును గుణములు చాలాను గనుక అదినున్నమగణము తనమోదను రగణము నిలిచినప్పుడు తా నిచ్చుశుభిఫల మధికముగానిచ్చును.

మగణసగణయోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణమహిమములు గనుక కొంతమేలు. 2. లింగకూటము, పుంలింగ స్త్రీలింగతారలు గనుక సుత్తమము. 3. గణకూటము, రాక్షసదేవగణములు గనుక నధమము. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠకు హస్తయిరువది నాలుగవనక్షత్రముగనుక పదమూటికిపై నుండుటచేతను కృత్రిమత కల్పముయ్యును. 5. రాశికూటము, సృష్టికమునకుఁ గన్యపదునొకండవరాశి గనుక దైన్యము. 6. ఖేటకూటము, కుజునికి బుధుండు శత్రుండు అసౌమ్యునకు భౌముండు సముండు కాఁగాను సమశాస్త్రవము గనుక కీడు. 7. గ్రహకాంతికూటము, కుజుఁడెఱుపు గనుక పాపి బుధుండు పచ్చి గనుక శుభుండు అయినను కూరిగ్రహముతోఁ గూడినప్పుడు తానును గూర్చుండే కావునను ఖలద్వయయోగము గనుక మృత్యువు. 8. నైసర్గికకూట

ము, మగణనగణము లితరగణములు గనుక మరణము. 9. రసకూటము, రౌద్రభయానకము లన్యరసములు గనుక ముదము. 10. వీనికిం దేరుగడవివరము: గణరాశి భేటగ్రహతత్త్వాంతికూటము లైదును జెడ్డవియుఁ గడమకూటములు నాలుగును మంచివి గనుక దోషములు చాలాను గుణములు కొంచెమును గనుక మగణము తనమీఁదను సగణము నిలిచినపుడు తా నిచ్చుశుభఫలము అధికముగా నియ్యదు.

మగణతగణయోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణమేషములు భిన్నజంతువులు గనుక కొంత మేలు. 2. లింగకూటము, పుంలింగ స్త్రీలింగతారలుగనుక నుత్తమము. 3. గణకూటము, రాక్షసదేవగణములు గనుక అధమము. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠకుం బుష్కమీనత్త త్రము పంచొమ్మిదనది గనుక పనుమూటికిం బై నుండుటంచేసి కృత్రిమతికి శతాయువు. 5. రాశికూటము, వృశ్చికమునకుం గర్కూటము తొమ్మిదవరాశి గనుక నవత్తము. 6. భేటకూటము, కుజానకుఁ జంద్రుఁడు మిత్రుఁడు అశశికి మంగళుఁడు సముఁడును గాఁగాను సమమిత్రముగనుక భద్రము. 7. గ్రహకౌంటికూటము, కుజుఁ డెఱుపు గనుక పాపియుఁ జంద్రుఁడు తెలుపుగనుక శుభుఁడునుగాఁగాను బాపశుభయోగము గనుక జగడము నచ్చును. 8. నైసర్గికకూటము, మగణతగణము లితరగణములు గనుక మరణము. 9. రసకూటము, రౌద్రశాంతములు మిత్రములు గనుక శుభము. 10. వీనికిం దేరుగడవివరము: రాశిగ్రహకౌంటి నైసర్గికకూటములు నాలుగును జెడ్డవియుఁ గడమకూటము లయినను మంచివి గనుక దోషములు కొంచెమును గుణములు చాలానుగనుక యాది నున్న మగణము తనమీఁదఁ దగణము నిలిచినప్పుడు తా నిచ్చుశుభఫల మధికముగా నిచ్చును.

మగణజగణయోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణవృషభములు భిన్నజంతువులు గనుక కొంత మేలు. 2. లింగకూటము, రెంటికినిబుంలింగ తారలేకనుక పోరువుట్టును. అయిననువధూగణమునకుఁ బుంలింగ తారయయినందుచే నాదోషముపనిలేదు. 3. గణకూటము, రాక్షసమునువృగణములుగనుక నాశనము. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠకు నుత్తరయరువిమూఁడవనత్త త్రముగనుక పనుమూటికిపై నుండుటచేతను కృత్రిమతికి శతాయువు. 5. రాశికూటము, వృశ్చికమునకు సింహమువదవరాశిగనుక ముఖము. అయిననేమి? వృశ్చికాధిపతియైనకుజుఁడును సింహాధిపతియైనసూర్యుఁడును అన్యోన్యమిత్రులుగనుక నారదమతమున నాదోషము పని లేదు. 6. భేటకూటము, కుజసూర్యులన్యోన్యమిత్రులుగనుక మంచిది. 7. గ్రహకౌంటికూటము, మంగళభూను లిద్దఱును ఎఱుపే కనుక పాపగ్రహములే కాఁగాను ఖలద్వయయోగమునను మృత్యువు. 8. నైసర్గికకూటము,

మగణజగణము లితరగణములుగనుక మరణము. 9. రసకూటము, రాద్రవీరము లన్య రసములు గనుక ముదము. 10. వీనికిఁ దేరుగడవివరము: గణగ్రహకాంతి నైసర్గిక కూటములు మూడును జెడ్డవియుఁ గడమకూటము లాఱును మంచివి గనుక దోషములు కొంచెమును గుణములు చాలాను గనుకను అది నున్న మగణము తనమీఁదను జగణము నిల్చినప్పుడు తా నిచ్చుశుభఫల మధికముగా నిచ్చును.

మగణభగణయోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణభుజములు భిన్నజంతువులు గనుక కొంత మేలు. 2. లింగ కూటము, పుంలింగస్త్రీలింగతారలుగనుక సుతమము. 3. గణకూటము, రాక్షసదేవ గణములు గనుక నధమము. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠకు మృగశిర పదియాఱవనక్షత్రముగనుక పదుమూటికిఁ బై నుండుటచేత కృత్తిపతికి శతాయువు. 5. రాశికూటము, వృశ్చికమునకు వృషభ మేడవది గనుక సామ్రాజ్యము. 6. ఫేటకూటము, కుజశుక్ర లన్యోన్యసములు గనుక మధ్యమము. 7. గ్రహకాంతికూటము, కుజుఁ డెఱుపు గనుక పాపియు, శుక్రుఁడు తెలుపు గనుక శుభుఁడును గాన పాపిశుభయోగముగనుక జగడము. 8. నైసర్గికకూటము, మగణభగణము లితరగణములుగనుక మరణము. 9. రసకూటము, రాద్రవీరము లన్యరసములు గనుక ముదము. 10. వీనికిఁ దేరుగడవివరము: గణఫేటగ్రహకాంతినైసర్గికకూటములు నాలుగును జెడ్డవియుఁ గడమకూటము లయిదును మంచివి గనుక దోషములు కొంచెమును గుణములుచాలానుగనుక అది నున్న మగణము తనమీఁదను భగణము నిలిచినపుడు తా నిచ్చు శుభఫల మధికముగా నుండును.

మగణనగణయోగమునకు:—

1. యోనికూటము, హరిణగజములు భిన్నజంతువులు గనుక కొంత మేలు. 2. లింగ కూటము, పుంలింగస్త్రీలింగతారలు గనుక సుతమము. 3. గణకూటము, రాక్షసదేవగణములుగనుక 'నధమము. 4. ఉడుకూటము, జ్యేష్ఠకు రేవతి పదునొకొండవనక్షత్రముగనుక పదుమూటికి లోపలనుండుటచేతను గృత్తిపతి కల్పాయువు. 5. రాశికూటము, వృశ్చికమునకు మీన మయిదవరాశి గనుక సామ్రాజ్యము. 6. ఫేటకూటము, కుజబృహస్పతులన్యోన్యమిత్రులు గనుక మంచిది. 7. గ్రహకాంతికూటము, మంగళుఁడెఱుపుగనుక ఖిలుఁడును గురుఁడు పచ్చ గనుక శుభగ్రహముకొఁగాను బాపశుభయోగము గనుక జగడము వచ్చును. 8. నైసర్గికకూటము, మగణనగణము లితరగణములుగనుక మరణము. 9. రసకూటము, రాద్రాద్భుతములు నిత్యవైరములుగనుక సాధ్యమము. 10. వీనికిఁ దేరుగడవివరము: గణోడుగ్రహకాంతినైసర్గికరసకూటము

లైదును జెడ్డవియుఁ గడమనూటములు నాలుగును మంచివి గనుక దోషములు చాలాను, గుణములు కొంచెమును గనుక అది నున్న మగణము తనమీఁద నగణము నిల్పినపుడు తా నిచ్చుశుభఫలము నియ్యదు.

తే. మగణమున కెల్ల వ్రాసిత మిగిలినట్టి, గణములకు నిట్లువ్రాసిన గ్రంథ మధిక విస్తరం బగు నవి వ్రాయ వెఱచినాఁడఁ, చెలిసికోనఁ దగుఁ గవులుయాగులకునిట్లు. ప. ఇది కావ్యముఖంబున నుండురెండుగణంబులకుం గవిరాత్న సమతానుసారంబు లగు యోగ్యాదిననూటఫలంబు. ఇంక నధోక్ష బాచార్యమతానుసారంబులగు గణనాథయోగ ఫలంబు లెఱింగించెద.

119

తే. అష్టగణములు శిషివిష్టునప్తమూర్తు, లయి వెలింగెడుతమతమయధిపతులకుఁ జెల్లమందెడునామంబు లెల్లఁ దాముఁ, దాల్చి ఛందంబులం చెల్లఁ దనరుచుండు.

ఆ. ధరణిపై సిరాంబుదహనమారుతవిష్టు, పదరపింగుదేవపతులు గదియఁ బ్రమదవిత్తతాపథ్యద్రాజయసౌఖ్య, శత్రు నాశనము లూసంగు నరును.

121

క. తోయముపై భూజలశిఖి, నాయుగగనసూర్యచంద్ర వాసపు లున్నక శ్రోయోవ్యాధక్తకా, ల్పాయు ర్నరణసుఖభోగహర్ష ము లబ్బుక.

122

ఆ. పీఠహోత్ర మీఁద విశ్వంభరాంభోగ్ని, నాయుగగనసూర్యవారిబారి వృషులు గదియఁ గుశలవిభవాగ్నిధియరాజ్య, శోకకొగయుద్ధశుభిఫలములు.

123

చ. అపనిజలాగ్నివాయుగగ వార్కశశీంధ్రులు దాయఁ గల్గు గంధవహుపయిక్ స్వరాజ్యగృహదాహమృతార్తిగదార్థభోగముల్ దివిపయః గీర్తిశర్తలయాదీ ప్రిబలక్షయభద్ర మోదముల్ రవిపయి ఖేదముద్భయపరాభవభోగమృతిస్వరాజ్యముల్.

124

క. హిమకరుమీఁద నిలాంభో, గ్నిమరుద్వియదర్కసోమః ర్నరనాథుల్ క్రమమున నిత్తురు జ్వరభయ, సమరశుభాశుభగదార్థసౌఖ్యము లెపుడుక.

125

సీ. శర్మరతోఁ గూడి చవి గానివస్తువు లెంతయు మధుర మె యెనసినట్లు గంగోదకంబులఁ గలసి పల్వలతోయమును బవిత్రంబునఁ బొందునట్లు పరుసము సోఁకంగఁ బడి యయసపిండంబు బంగార మె కనుపట్టునట్లు చందనవృక్షంబునంగతి నిర్గంధతరువు నామోది యై పరగినట్లు

తే. నిర్జరేశ్వరగణముపై నిలిచి నున్న, మగుగణంబును శుభికారి యై మెలంగ శోభనగణంబు గదసినచోట నిహ, దండమునఁ బండుపండుచందంబు గావె. 126

ప. మఱియుఁ గొందఱుకవిపురందరులు నిజకృతచ్ఛందంబులందుఁ గొన్నివిశేషంబులు చెప్పి రవియొల్ల వివరించెద.

127

తే. భువనముల కల్ల నాధారభూత మైన, జగతి యధిపైవలంబుగాఁ జనుమగణము
తమకుఁ గారణ మగుటచేఁ దానిఁ గూడి, ధన మొసఁగునేడు ననిపల్కెఁ దాతనొజ్జ.
తే. చందనోదకములను నిచ్చులును బెంపఁ బడియు వెల్లులి తనకంపుఁ బాయనిగతి
శుభగణము గూడియును నిజసూన్యఫలము, తగణము త్యజింప దనియొనధర్వణుండు.
అ. ఇది గణప్రపంచ మింక నిగణముల, పితఁ గూర్చుబడుచుఁ జెల్వ మీలు
వృత్తముల తెఱంగు విదితంబు గాఁగ పుట్టివృత్తములు లేటపలుతు మొదల.

మట్టిప్రత్యయములు.

తే. వృత్తసంఖ్యయుఁ బ్రస్తారవిధము నన
లభియును వెన న్నిదివలయుగరుక్తి
యాధ్యభాగము లనఁగఁ బ్రత్యయము లాటు
వెలయు వానిఁ గవీంద్రులు చెలియ నలయు.

181

1. వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయము.

ఉ. ఇన్నవదాన నెన్ని జనియించెను వృత్తము లన్న ధాత్రి నె
నన్నిగురు ల్లిఖించి యొకఁ డాదిగ నిబ్బడి వానిక్రిందటక
సన్నతలీల వ్రాసి తుదిసంఖ్యలు రెట్టిగఁ జేయ నెన్ని యా
నన్నియే దానియం దుదయ చూ సమవృత్తము లన్నఁ జెన్నగుక.

182

తే. ప్రత్యయము లాటు నిచెప్పవద్యములను, చెలిసికొన నెంతవారికి నలవి గామి
నగున నన్నింటికిం డీక వ్రాయ నలసె, దెగుఁగుచూటలఁ గడు లేటతెల్ల గాఁగ.

టీ. వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయ మనఁగాను ఇన్నవధందమునందు ఎన్ని సమవృత్తములు పుట్టి
నవిఅని యడిగిన సరిచెప్పెడివిధముః వా రన్నవధందమున కడిగినఅన్నిగురువు లడ్డవ
రుసగా వ్రాసి వానిక్రింద నొకటి మొదలుగా నినుమడించుచును లెక్కలు వరుస
వెంబడిని గడకు వెడల వ్రాసి తుది లెక్క లినుమడింపఁగా నెన్ని ఆయెనో అన్ని
సమవృత్తము లాధందమునందుఁ బుట్టినవి యని చెప్పవది.

184

తే. ఆత్మరం బొక్కటియె యుక్త కంతకంత, కవలి వానికి నేనోత్తరాధికంబు
లుక్తయం దెల్ల సమవృత్తయుగము వుట్టె, నదియే మొద లంతకంతకు నయ్యరెట్టి.

తత్తచ్చందోవృత్తసంఖ్యాసేనమూలిక.

ఉ. క్తను గరము లత్యుక్తను వేదముర్ మధ్యను వసువులు మఱి ప్రతిష్ఠ
నలనను రాజు లవ్వలిసుప్రతిష్ఠను నేత్రపావకులు గాయత్రియందు

విద్య లుష్కిక్కున వేదండలోచనక్షమ అనుష్టుప్సన కాస్త్రబాణ
పాణులు బృహతినీ¹ బాహుభూశరములు పక్తిని గతికరాంబరజగతులు
త్రిష్టుప్సనందు దంతియుగా భ్రనయనములో జగతి నంగవిరించిగనయుగము
లతిజగతినీ లోచనాజభూవసువులు శక్వరిని గతిభసలిలయోని

కాస్త్రకుంభిను లతిశక్వరిని గజగ్రమునిబాహురాము లష్టిని రసాగ్ని
సాయకభూతరసంబు లత్యష్టిని హస్తగోత్రనభోధరాగ్నిశశులు
ధృతియందు గతియుగక్షీతిపక్షరసబాహు లతిధృతిని వసుద్విపాక్షీనిగమ
శయబాణములు కృతిచ్చందంబున రసాద్రిపర్వభవేదాభ్రపద్మరిపులు
ప్రకృతిని నేత్రనారాచసోమాహర్యగీర్వరాభ్రాక్షు లాకృతిని ధాతృ
వదనాంతరిక్షపావకయుగబ్రహ్మచంద్రశ్రుతు ల్వికృతిని నాగశూన్య
తర్కసింధురవసుదహనకుంజరములు సంకృతిని రసాంబుజాతవైరి

హస్తాద్రిగిరిపర్వతాంగోదుపతు లభిక్యతిని² బాహుకృశానుగతియుగాస్త్ర

తే. రతిపశరశిఖివహ్ను లుత్కృతిని వేద, కాస్త్రసామజగజనభిశ్చంద్రశైల
రసము లిట్లుద్భవం బయ్యె¹ బ్రస్తుతింప, సమసదము లగువృత్తమల్పందములను.

టీ. ఇవి అన్నియు ఉక్తాదిపద్వీంశతిచ్చందంబులకును ద్వితీయాదిద్విగుణితంబు లై యొ
క్కొక్కఁచందంబునం బుట్టినసమవృత్తసంఖ్యలకు గణితకాస్త్రోక్తసంజ్ఞలు గావున
జ్యోతిశ్కాస్త్రోనుసారంబున కుడినుండి యెడమకు పద్యక్రమంబున ఆయాసంజ్ఞలు
లెక్కలువైచి యుగడించి వామాదిగాను డెలిసికొనునది. 187

ఉక్తాదిపవృత్తసంఖ్య.

తే. ఛందమున నొక్కటను వృత్తసంఖ్య మడపి, రెండు వెలియ నుక్తాదిజవృత్తసంఖ్య
యటుల నుత్కృతివృత్తసంఖ్యయును జేయ, సర్వసమవృత్తసంఖ్య భుజంగశయన.

టీ. ఉక్తాదిజవృత్తసంఖ్య అనఁగా ప్రథమచ్చందం బగునుక్త మొదలుకొని యిన్నవ
ఛందమువద్దకి ఈవెనుకటిఛందము లన్నిటియందును పుట్టినవృత్తములు అన్ని
యు ఎన్నియాయెనని యడుగఁగా సరి చెప్పెడువిధము: వారు ఎన్నవఛందమువద్ద
కడిగిన ఆఛందమునను బుట్టినసమవృత్తసంఖ్య యినుమడించి ఆలెక్కలో రెండు
దీసివేయఁగా నెంత లెక్కనిలిచె నన్నిసమవృత్తములు మొదలిఛందమువద్దనుంచి
వారడిగిన దానివద్దకి ఆయె నని చెప్పెడిది. ఉక్తాదిపద్వీంశతిచ్చందంబుల నన్నిం
టను పుట్టినసమవృత్తములన్నియు కలయఁ గూడ నెన్ని యయ్యె నని యడిగిన సరి
చెప్పెడువిధము: మునుపటివలె నే కడపటిఛందమగునుత్కృతియందుఁబుట్టినసమవృ

- త్తసంఖ్య రెట్టించి అందులోను రెండు కడను దీయఁగా ఎన్ని నిలిచె నన్నిసమవృత్తములు ఇరువదాఱుఁచందములయందును బుట్టిన పని చెప్పవది. 139
- క. పదుమూఁడుగోటులును నలు,బదిరెండును లక్ష లవలఁ బదియే డ్యేలుక్. 140
- దుది నేడునుట్టిపై నిరు,వదియూఱు సహస్రస్థిత్తపద్యములు హరీ. 140
- తే. అందులో నొకకొన్ని వేదాంగమైన,ఛందమునఁ బల్కబడి యుండె నందులోనఁ గొన్ని తెనుఁగుగఁ జేసె భీమన్న మొదల, నవియే వెనఁ జెప్పకొని రసంతాదికవులు.

2. ప్రస్తార ప్రత్యయము.

- సీ. పరఁగ నేఛందంబు ప్రస్తరింపు మటన్న నాఛందమునఁ బుట్టినట్టిసర్వ సమవృత్తసంఖ్యకు సమ మగునందాఁక దొంతిగాఁ గ్రిందుక్రిందులను వ్రాయ నగు మీఁదగురువును వాక్రింద లఘువును నొప్పారఁ దొలుబంతి నొక్కటాకటి తరువాత నది మొద ల్దప్పక రెట్టించి ఛంద మెన్నవ దన్ని చాళ్లుగాఁగఁ
- తే. బొడవునకు నడ్డవరుసలు పాసఁగ నిలుప, నందనందన వేడినఛంద మగును ధారుణీమండలమునఁ బ్రస్తారమనుచు, దీనినామంబు కవులచేఁ జేటవడియె. 142
- టీక. ప్రస్తారప్రత్యయ మనఁగాను: ఇన్నవఛందంబునందు పుట్టినసమవృత్తంబులకు ఏయేగణంబు లని యడుగఁగా సరి చెప్పెడువిధము. వారు ప్రస్తరింపు మన్న ఛందమానందు ఎన్ని సమవృత్తములు వుట్టె నన్ని గురులఘువులు దొంతరగా ఒకదాని క్రింద నొకటి వ్రాయవది. అదియే ట్లినన: తొలిదొంతరకు నొకగురువును నొక లఘువును, రెండవదానికి రెండుగురువులును రెండులఘువులును, మూడవదానికి నాలుగుగురువులును నాలుగులఘువులును, ఇటువలెనే యినునడించుచు ఎన్నవఛందమైన అన్ని నిడుద చాళ్లుగాను అడ్డవరుసలు సరిపోవునట్లుగాను పొడవునకును వ్రాసి వా రెన్నవసమవృత్తమునకు నడిగిన అన్నవయడ్డవరుస నున్న గురులఘువులు గణములు చేసి ఆవృత్తమునకు నొక్కొక్కచరణమునకు ఆగణంబు లని చెప్పవది.

ప్రస్తారద్విగుణము.

- క. అందముగా నేఛందము, క్రింద మటియు నదియే నిలిపి రెండర్థములం బొందుగ గురులఘువులకుడి, బందునఁ జెఱిసగము వ్రాయఁ బైఛంద మగుక్. 144
- టీక. ఎదియేని యొకఛందము ప్రస్తరించి యాఛందమే దాని తరువాతిదిగాను బ్రస్తరించు మనఁగాఁ బ్రస్తరించెడివిధము. ఆఛందము క్రిందను తిరిగి ఆఛందమే ప్రస్తరించి కుడికడను మీఁదినుండి క్రిందుక్రిందులను నిడుపుగా సగముదనుక గురువులును కడమ సగము లఘువులును వ్రాసిన ఆమీఁదటిఛంద మవును. 145

3. నష్టలబ్ధి ప్రత్యయము.

సీ. జలజాత యిన్నవధందంబులోపల నిన్నవసమృత్త మెట్టి దనిన

వాన్మత్తసంఖ్య దా నందంద యర్థించి వ్రాయంగ దిగుదానివైపు చెలిసి
సరిలెక్క లేడనెడ సగము గావించువేళల వెల్ల నొక్కొక్కలఘువు నిలిపి
వినుమంబులను బాలు వెలయు మఱొక్కటి, గలిపి యర్థము నేయుకాలములను

తే. గురుశుభాకార యొక్కొక్కగురువు నిడుచు, నడిగి రెన్నవధందమునందు వారు
దన్ను గురువులు లఘువులు నన్నియైన, మాననగు నష్టలబ్ధి రమాసహాయ! 146

టీక. నష్టలబ్ధి ప్రత్యయ మనఁగా: ఇన్నవధందంబున ఇన్నవసమృత్తమునకు నేయేగణం
బులని యడుగఁగా సరి చెప్పవలయు. వా రన్నవసమృత్త మడిగిన నన్నవలెక్క
నుండి తేపతేపకు నర్థించుకొనుచును గురులఘువులు వ్రాయునది. అది యెట్లున్నను:
సరిలెక్క యర్థించునప్పు డెల్లను ఒక్కొక్కలఘువు పెట్టునది. జేసిలెక్కయైన
ప్పు డర్థించుటకు బాలుపోచు గనుక నుటి యొక్కటి కలియఁ గూడి సరిగాఁ జే
సి యర్థించునది. ఒకటి కూడి యర్థించునపుడెల్లను నొక్కొక్కగురువు పెట్టునది.
తన్ను వారన్నవధందములోనిసమృత్త మడిగిన అన్నియగునట్లుగాను గురులఘు
వులు వ్రాసి అవి గణములు చేసి ఆధందమున అన్నవసమృత్తమునకు ఒక్కొక్క
సాదమునకు అవి గణము లని చెప్పనది. 147

4. వృత్తోద్దిష్ట ప్రత్యయము.

సీ. తనయిచ్చు నచ్చినట్లును గురులఘువులు జగల్పై నడ్డచాలుగ లిఖించి

యేధందమునఁ బుట్టె నెన్నవసమృత్త మిది యన్న నొక్కఁడు మొదలుగాఁగ
కెట్టించుచును వానిక్రిందను లెక్కలు వరుస దప్పక యుండ వైచియందు
లఘువులక్రింది వెల్లను గూడి వెండియ నొక్కటి గలుపుక యుగ్గళింప

ఆ. నైనప్పత్తసంఖ్య మది గురులఘువుల, సంఖ్య ధందమునకు సంఖ్యయిట్లు
చెలిసి చెప్పవలయు దీని వృత్తోద్దిష్ట, ముందు ప్రత్యయజ్ఞ లంబులాత్మ. 148

టీక. ఉద్దిష్ట ప్రత్యయ మనఁగా: దనమనస్సునకు నచ్చినట్లు గురువులఘువులు అడ్డ
చాలుగా వ్రాసి యిది యేధందమునఁ బుట్టినది, ఆధందమునందీది యెన్నవసమ
ృత్తము అనియడిగిన సరి చెప్పెడువిధము. అతఁడు వ్రాసినగురులఘువులక్రిందను
వరుసను ఒకటి మొదలుకొని లెక్క లినుమడించి వ్రాసి వానిలోపలను గురువుల
క్రిందిని అన్నియఁ విడిచిపెట్టి లఘువులక్రిందిలెక్క లన్నియుఁ గలయఁ గూడి

అందులోపలను మఱి యొకటి కలిపిన నెన్ని ఆయెనో అన్నచప్పుత్ర మనునది. అతఁడు వ్రాసిన గురులఘువు లెన్ని యైన అన్నవచందమునఁ బుట్టినది యనునది. ఇరువదియాఠింటిలోపల నెన్ని గురులఘువులు వ్రాసినను ఇటువలెనే వ్రాసి సరి చెప్పవది.

149

5. లఘుగురుక్రియాప్రశ్నములు.

సీ. రెండిండ్లు వ్రాసి యాక్రింద వెంబడి 'నిరుమేల నొక్కొక్కయిల్లు మించి యుండ మొదలయించియు నిరువది యాఠ్డవీధుల మర్క రెండుకోపులను గల్లు గీముల నన్నింట సోమల నిడి మధ్యగృహములయందుఁ బైయిండ్లరెంటు
• నిలుచులెక్కలు గూడి విలిఖింప సిమేరుచక్ర పార్శ్వద్వంగోపదనములను

తే. వెలయునవి సర్వగురులఘువృత్తసంఖ్య
లగు ద్వితీయాదిగృహములయందుఁ దనరు
సంఖ్య లేకాదిలఘువృత్తసంఖ్య లయ్యె
నన్నియును వానివృత్తసంఖ్య లగుఁ గన్పట్టె.

150

టీక. మేరుచక్ర మనఁగా: ఇన్నవచందమునందు ఎన్నే నిలఘువులవృత్తములు ఎన్నియ ని యడిగిన సరిచెప్పెడివిధము. మొదల అడ్డవీధిగా రెండిండ్లు వ్రాసి యాక్రిందను వెంబడిగాను రెండుపార్శ్వములయందును ఒక్కొక్కయిల్లు మించియుండు నట్లుగా మొదటివీధిలోఁగూడ నిరువదియాఠ్డవీధులుగా గీటులు తిరిచి యుభయపార్శ్వములయందు మించియున్న కడపటియిండ్లను మీఁదియిండ్లు మొదలు కొని యన్నియిండ్లను దప్పకుండను ఒక్కట్లు పెట్టి మీఁదివీధి నున్న లెక్కలక్రిందను దిగువవీధియందు నిడుపుగా ఒక్కొక్కయింటను ఆలెక్కలతఁ గ్రింద నుండునట్లుగా వ్రాయువది. ఇటుల వ్రాయఁగా మీఁదివీధికంటె గ్రిందివీధి ఒక్కొక్కయి లైక్కున అవుచును నచ్చును. ఈక్రమమున వ్రాయఁగా ఈమేరుచక్రమునందుఁ బైవీధి మొదలుగా అడ్డవీధు లన్నియు ఉక్త మొదలైనయిరువదియాఠ్డ ఛందములను గ్రమముననే యవును. అవీధులయందు మొదలియిండ్ల నున్నయొక్కటొక్కటియు సర్వగురువృత్తములు. తదియిండ్లనున్న ఒక్కొక్కటియు సర్వలఘువృత్తములు. రెండవయిండ్ల నెన్ని యుండిన అన్ని ఒంటిలఘువృత్తములు. మూడవయిండ్లవి రెండేసిలఘువులవి. నాలవయిండ్లవి మూడేసిలఘువులవి. ఈప్రకారముననే ముందరను అన్నియిండ్లకు నని తెలిసికొనునది. అవీధిని నున్న లెక్కలన్నియఁ గలయఁ గూడ ఆచందమునఁ బుట్టినవచ్చువృత్తసంఖ్య

యవును. వా రెన్నవఛందమున కడిగిన అన్నవయడ్డవీధి చూచి యిప్పుడు చెప్పిన చొప్పున సరి చెప్పనది. ఏఛందముదనుకను వ్రాయు మన్నను అఛందముదనుక వ్రాయ వచ్చును.

151

లగనిర్ణయశకటచక్రము.

సీ. ఒకమందిరంబులో నొకలెక్కవైచి యాదిగువ నడ్డంబిండ్లు దిద్దుకొనుచు

గ్రమతఁ బైవీధిలెక్కలు ద్విగుణింపుచుఁ బొలుసారి యవి యెల్లఁ గలుపు వ్రాసి పెండియు రెట్టించువేళ నొక్కొక్కటి విడిచి వ్రాయుచు దాని వృత్తసంఖ్య కచ్చైన మానుచు నీరీతి వాస్తవ్యుత్తసంఖ్యపక్షికిఁ దొలిపదనమునను

తే. నిలుచునందాఁక బంతు లెన్నన్నివ్రాయ

శకటచక్రంబు నాఁగఁ బ్రశస్త మయ్యె

వరుస నాద్యంతములు సర్వగురులఘువులు

కడను వేకొదిలఘునియు క్తంబు లిందు.

152

టీక. శకటచక్ర మనఁగా: ఇన్నవఛందమునందు ఒకలఘు వాదిగా ఎన్నే నిలఘువృత్తములు. ఎన్నవ వెన్నవయవి యని యడిగిన సరి చెప్పెడువిధము. వారడిగినఛందమువృత్తసంఖ్యనిర్ణయించుకొని ముందుగాను ఒకయిల్లువ్రాసి యాయెంటు లెక్కయొక్కటి వైచి దానిక్రిందనుండి యడ్డముగా ఇండ్లు వ్రాసికొంచు ఆయిండ్లలో వానికి మీఁద నున్న యడ్డవీధియిండ్ల మొదలియిల్లు మొదలుకొని వరుస వెంబడి నొక్కొక్కయింట నున్న లెక్క సారసారకు నినుమడించుకొంచు వ్రాయుచు వచ్చునది. అది యెట్లంటే: తొలుసారి ద్విగుణించునపు డెంతలెక్క యైనను అంతయువ్రాయునది. అంతలునుంచి అవియెన్నిమాటు లినుమడించినను ఒక్కటొక్కటి కడకుం బుచ్చి చిక్కినలెక్క వేయనది. ఇటువలెను వ్రాయ నాఛందంబునం బుట్టినవృత్తసంఖ్యయెప్పుడు మించునో అప్పు డది విడిచి మీఁదివీధిని ఆతరువాతను ఇండ్లలెక్కలు ఒక్కటొక్కటి యిప్పుడు వ్రాసినట్లే రెట్టించుచును వ్రాయునది. ఏదియైనను వృత్తసంఖ్యకు నధిక మయ్యేనేని అది విడిచిపెట్టునది. పైవీధిలెక్కలయ్యేనేని అంతలును అవీధిని వ్రాయక చాలించునది. ఇప్పుడు వ్రాసినబంతిలెక్కలు మునుపటియట్లునే చేయనది. అక్రింద తిరుగాను ఇండ్లు వ్రాసి ఆయిండ్లలో నిప్పటివలెనే లెక్క నిలుపునది. ఇటువలెనే ఒక్కొక్కబంతి వ్రాసి అదిచూచి దానిదిగువను మఱొక్కబంతివ్రాయుచునురాఁగా బంతికి మొదలియింట అఛందమునఁ బుట్టినవృత్తసంఖ్య యొక్కడ వచ్చిన నక్కడనుండి వ్రాయక మానునది. ఈతీరునవ్రాసిన ఏయింటనువచ్చినలెక్క¹రాక వచ్చును. దీనిపేరు శకటచక్ర మని

పించుకొనును. ఈచక్రమునందు మొదలిబంతిది సర్వగురువృత్తము. కడపటిబంతి యెంతయుండినను అన్నవయది సర్వలఘువృత్తము. రెండవబంతియిండ్ల ఎన్నియుండిన అన్నవయది ఒంటిలఘువృత్తములు. మూడవయడ్లవీధిని నెన్నియుండిన అన్నవయది రెండేసిలఘువులవృత్తములు. నాల్గవచాలున నెన్నియుండిన అన్నవయది మూడు మాత్రలు గలవృత్తములు. ఈచక్రమునన మందర ఎన్నిబంటు లున్నను రెండవ బంతి మొదలుగా బంతిబంతికి ఒక్కొక్కలఘు పెక్కువయని తెలిసికొనునది. ఇండ్లు అన్నియులెక్కింప ఎన్ని అయినవో అన్నివృత్తము లాఛందమునం బుట్టిన వని యెఱుంగునది. ఈరెండుచక్రంబులయందును జెప్పిన లఘుసంఖ్యఛందస్సంఖ్య లో తివిసివేయఁగాను ఎన్ని మిగిలిన నన్నిగురువులు ఆయావృత్తములకు గలవు గాన ఈచక్రములు రెండును లఘుగురుక్రియాచక్రములని యనంబడును. కొండలు లగనిర్ణయచక్రమందురు.

153

6. అధ్వభాగప్రత్యయము.

క. నందసుత యధ్వభాగము

ఛందస్సంఖ్యయును వృత్తసంఖ్యయు రెంటికొ

బొందుగ గుణించి యొక్కటి

యందుఁ దిగియ నెన్ని యన్ని యంగుళములగుకొ.

154

టీ. అధ్వభాగప్రత్యయ మనఁగా : ఇన్నవఛందము ప్రస్తరించుటకు ఎన్నియంగుళ ములపాడవుభూమి కావలె నని అడిగిన సరిచెప్పెడువిధము. ఎన్నవఛందమున కడిగిన నంతయు లెక్కపెట్టి యందులో ఆఛందమునఁ బుట్టినవృత్తసంఖ్య గలి యఁగూడి యినుమడించి యందులో ఒకటి తివిసి వేయఁగా నెంతయైనదో అన్ని యంగుళములపాడవు భూమి ఆ ఛందమునకుఁ బ్రస్తరించుటకుఁ గావలె నని చెప్పనది.

155

సమవృత్తసంఖ్యాజ్ఞానము.

అయిదవఛందమునం దెన్నిసమవృత్తములు

పుట్టిన వని యడిగిన సరిచెప్పెడువిధము.

UUUUU

౧ ౨ ౪ ౮ ౧౬

ఈకడపలిలెక్క పదునాఱునరెట్టించిన ముప్పదిరెండు ఆయెను. అటుగనుక ఐదవ ఛందమునందు ముప్పదిరెండుసమవృత్తములు పుట్టిన వని చెప్పెడిది. ఏఛందమున కడిగినను ఇటువలెనే వ్రాయునది. ప్రస్తరించి చూచిన అన్నివృత్తములే పుట్టుచు న్నువి.

156

పంచమచ్చందమునకుఁ బ్రస్తారము.

UUUUU	౧	UUUUU	౧౭
UUUUU	౨	UUUUU	౧౮
UUUUU	౩	UUUUU	౧౯
UUUUU	౪	UUUUU	౨౦
UUUUU	౫	UUUUU	౨౧
UUUUU	౬	UUUUU	౨౨
UUUUU	౭	UUUUU	౨౩
UUUUU	౮	UUUUU	౨౪
UUUUU	౯	UUUUU	౨౫
UUUUU	౧౦	UUUUU	౨౬
UUUUU	౧౧	UUUUU	౨౭
UUUUU	౧౨	UUUUU	౨౮
UUUUU	౧౩	UUUUU	౨౯
UUUUU	౧౪	UUUUU	౩౦
UUUUU	౧౫	UUUUU	౩౧
UUUUU	౧౬	UUUUU	౩౨

పంచమచ్చందము ప్రస్తరించినాను. ముప్పదిరెండుసమవృత్తములేఱుట్టెను.

ఛందస్సంఖ్య.	సమవృత్తసంఖ్య.	ఛందస్సంఖ్య.	సమవృత్తసంఖ్య.
౧ ఉత్తయందు	౨	౧౪ శక్వరియందు	౧౬౩౮౪
౨ ఆత్మక	౪	౧౫ ఆత్మశక్వరి	౩౨౭౬౮
౩ మధ్య	౮	౧౬ ఆప్తి	౬౫౫౩౬
౪ ప్రతిష్ఠ	౧౬	౧౭ ఆత్మప్తి	౧౩౧౦౭౨
౫ సుప్రతిష్ఠ	౩౨	౧౮ ధృతి	౨౬౨౧౪౪
౬ గాయత్రి	౬౪	౧౯ ఆత్మధృతి	౫౨౪౨౮౮
౭ ఉష్ణిక్కు	౧౨౮	౨౦ కృతి	౧౦౪౮౫౭౬
౮ అనుష్టుప్	౨౫౬	౨౧ ప్రకృతి	౨౦౯౭౧౫౨
౯ బ్రహ్మతి	౫౧౨	౨౨ ఆకృతి	౪౧౯౪౩౦౪
౧౦ పజ్జి	౧౦౨౪	౨౩ వికృతి	౮౩౮౮౬౦౮
౧౧ త్రిష్టుప్	౨౦౪౮	౨౪ సంకృతి	౧౬౭౭౭౨౧౬
౧౨ జగతి	౪౦౯౬	౨౫ ఆభికృతి	౩౩౫౫౪౪౩౨
౧౩ ఆతిజగతి	౮౧౯౨	౨౬ ఉత్కృతి	౬౭౧౦౮౮౬౪

ఇవి యన్నియుఁ గలియఁగూడిన సర్వసమవృత్తసంఖ్యయగును.

వెరసి ౧౩౪.౨౧౭౭౨౬

ఉక్తాప్రభృతిచ్ఛందోహత వృత్తసంఖ్యావివేకము.

ప్రథమచ్ఛందం బగును క్త మొదలుకొని చతుర్థచ్ఛందమువద్దకి నీలాగుఛందముల యందుఁ బుట్టినసమవృత్తము లన్నియు నెన్నియాయె నని యడిగిన సరిచెప్పెడువిధము.

నాలవఛందమువృత్తసంఖ్య.

UUUU
౧ ౨ ౪ ౮

పదునాఱుసమవృత్తములు పుట్టెను.

ఈవృత్తసంఖ్య యినుమడించిన ముప్పదిరెండాయెను. అందులోను రెండుపు చ్చిన్న ముప్పది గనుక ఉక్తమండి ప్రతిష్ఠవద్దకి నాలుగుఛందములయందును ౩౦ సమవృత్తములు పుట్టినవి. ఏఛందమువద్దకి అడిగిన నిటువలె నే చూచునది. వెరసివేసి కూడినను సరే.

158

సర్వవృత్తసంఖ్య.

ఇరువదియాఱుఛందములయందును ఎన్ని సమవృత్తములుపుట్టె నన సరిచెప్పె డువిధము. ఈఉత్కృతిచ్ఛందమువృత్తసంఖ్య మనుపటివలె ద్విగుజించి రెండుతివిది వైచిన ౧౩౪౨౧౩౭౨౬ అయెను. కనుక ఇరువదాఱుఛందములయందును ఇన్ని సమ వృత్తములు పుట్టె నని చెప్పనది వెరసివేసి కూడినను సరి.

159

వృత్తప్రస్తారవిధము.

నాలవఛందం బగుప్రతిష్ఠయందుఁ బుట్టినసమవృత్తంబుల

కేయేగణంబు లని యడిగిన సరిచెప్పెడువిధము.

UUUU	౧ మగము	UUUU	౯ మలఘువు
UUUU	౨ యగము	UUUU	౧౦ యలము
UUUU	౩ రగము	UUUU	౧౧ రలము
UUUU	౪ సగము	UUUU	౧౨ సలము
UUUU	౫ తగము	UUUU	౧౩ తలము
UUUU	౬ జగము	UUUU	౧౪ జలము
UUUU	౭ భగము	UUUU	౧౫ భలము
UUUU	౮ నగము	UUUU	౧౬ నలము

ఇవియన్నియు అడ్డబంతులుగాఁజేసి ఆయాబంతిసమవృత్తమునకు ఆయాగణంబు లనునది నాలుగుపాదములకును అగణములే యని చెప్పనది. ఏఛందమునకడిగినను ఇటు వలెనే వ్రాయునది.

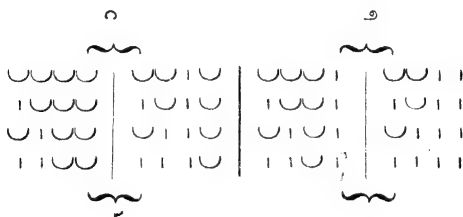
160

ద్విగుణప్రస్తారలేఖనక్రమము.

మూడవఛందమునకుఁ బ్రస్తారద్విగుణము.

UUU మగణము	౧	UUU మగణము	౧
UUU యగణము	౨	UUU యగణము	౨
UUU రగణము	౩	UUU రగణము	౩
UUU సగణము	౪	UUU సగణము	౪
UUU తగణము	౫	UUU తగణము	౫
UUU జగణము	౬	UUU జగణము	౬
UUU భగణము	౭	UUU భగణము	౭
UUU నగణము	౮	UUU నగణము	౮

ఈమూడవఛందము నాలవయదిగాఁ బ్రస్తరించువిధము. ఒక ప్రతికడ గురువును లఘువును వ్రాయునది. ఏఛందమున కడిగినను ఇటువలెనే వ్రాయునది. 161

నష్టవృత్తప్రస్తారము.

అషవఛందమున నలువదిసాల్గనమవృత్తమునకు నేయేగణము లని యడిగిన సరి చెప్పెడివిధము. వారు నలువదిసాల్గపదియడిగిరి గనుక సరిలెక్క గనుక నవి యర్ధించి లఘువుపెట్టునది. నిలిచినయురుపదిరెండును సరిగనుక నవి యర్ధించి లఘువుంచునది. చిక్కిన పదునొకొండును బేసిగనుక మఱియొకటి కలియఁగూడి పండ్రెండుచేసి యర్ధించి గురువు పెట్టునది. మిగిలినయాఱును సరిగనుక నవి యర్ధించి లఘువు పెట్టునది. ఉన్న మూడును బేసిగనుక మఱియొకటి గూర్చి నాల్గుచేసి యవి యర్ధించి గురువు పెట్టునది. కడమరెండును సరిగనుక నవి యర్ధించి లఘువు పెట్టునది వా రాషవఛందమున కడిగిరి గనుక గురులఘువు లాఱునఁ జాలింపవలయు. ఏవృత్త మడిగినను నిటువలెనే సరి చెప్పవలయును.

$$\begin{array}{c} \overbrace{\begin{array}{c} - \\ m \end{array}}^{\mathfrak{R}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} c \\ \infty \end{array}}^{\mathfrak{C}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} c \\ 9 \end{array}}^{\mathfrak{C}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} - \\ c \end{array}}^{\mathfrak{C}} \\ \hline \overbrace{\begin{array}{c} \infty \\ 9 \end{array}}^{\mathfrak{R}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} c \\ c \end{array}}^{\mathfrak{C}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} c \\ c \end{array}}^{\mathfrak{C}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} c \\ 9 \end{array}}^{\mathfrak{C}} \quad \overbrace{\begin{array}{c} \infty \\ 9 \end{array}}^{\mathfrak{C}} \end{array}$$

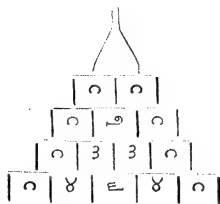
ఆజీవచంద్రమునకుఁ బ్రస్తావము.

[illegible]

ప్రసరించినను సగణజగణములే అయ్యెను.

మేరుచక్రోద్ధారము.

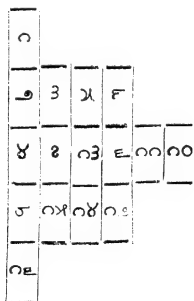
నాలవ ఛందమునకు ఎన్నేసిలఘువుల వృత్తములు ఎన్నెన్ని పుట్టిననగా సరి చెప్పెడువిధము. వీధివీధి ఒక్కొక్క ఛందము గనుక ఈచక్రమునకు నాలుగడచాళ్లు గాన నాలవఛందముపర్యంతము అయెను. దీని నాలుగవబంతి చూచి చెప్పవది. 164

నాలవబంతి మొదలింటి దొకటియు సర్వగురువృత్తము. రెండవయింటినాలుగును ఒంటి లఘువృత్తములు. మూడవయింటియాఱును రెండేసిలఘువులవృత్తములు. నాలవ యింటినాలుగును మూడేసిలఘువులవృత్తములు కడపలియింటి దొక్కటియు నాలుగులఘువుల సర్వలఘువులవృత్తము. 165

శ్లోకచక్రోద్ధారము.

ప్రతిషాఛందమునందు ఎన్నేసిలఘువులవృత్తములు ఎన్నవయెన్నవయవి యని యడి గిన సరి చెప్పెడువిధము. 166

ఈచక్రమునందు మీఁదియింటి దొకటియు నాలుగుగురువుల సర్వగురువృత్తము

రెండవయడదీనినున్న ౨ వది, ౩ వది, ౪ వది, ౯ వది ఒంటిలఘువృత్తములు. మూడవచాలున నున్న ౪ వది, ౭ వది, ౧౩ వది, ౬ వది, ౧౧ వది, ౧౦ వదియు రెండేసి లఘువులవి. నాలుగవబంతి నున్న ౫ వది, ౧౫ వది, ౧౪ వది, ౧౨ వది, మూడే సిలఘువుల వృత్తములు. కడపటి ౧౬ వది యొక్కటియు నాలుగులఘువుల సర్వ లఘువృత్తము.

167

పద్యలక్ష్యోపయోగిసంజ్ఞలు.

ఉక్తాఛందం బొక్కయత్తరంబుననుండి యొండొంటికివచ్చునత్తరంబు పద్యిం కాత్తరపర్యంతంబుగా జరుగు నందు నుక్తకుఁ బ్రతిపాద మేకాత్తరం బొను. 168

ఛందస్సంఖ్యలు.	వృత్తసంఖ్యలు.	ఛందస్సంఖ్యలు.	వృత్తసంఖ్యలు.
౧ శ్రీవృత్తము	౧	౭ లాల	౨౪
౨ శ్రీవృత్తము	౨	హంసమాల	౨౫
౩ నారీవృత్తము	౩	మదరేఖ	౨౬
మృగి	౪	కుమారలలిత	౨౭
వినయ	౫	సరసిజము	౨౮
౪ కన్య	౬	విభూతి	౨౯
ప్రీడ	౭	మధుమతి	౩౦
సుకాంతి	౮	మదనవిలసిత	౩౧
బింబము	౯	౫ విద్యున్నాల	౩౨
౫ ప్రీతి	౧౦	విలాసము	౩౩
ప్రగుణ	౧౧	విమానము	౩౪
సతి	౧౨	సింహరేఖ	౩౫
పజ్జి (సుందరి)	౧౩	చిత్రపదము	౩౬
నంద	౧౪	హంసరుతము	౩౭
అంబుజ	౧౫	నారాచము	౩౮
౬ సావిత్రి	౧౬	ప్రమాణి	౩౯
విచిత్ర	౧౭	నాగరము	౪౦
తనుమధ్య	౧౮	మాణవకము	౪౧
చంద్రవదన	౧౯	సమాని	౪౨
శశివదన	౨౦	౯ భుజంగశిశురతము	౪౩
సురలత	౨౧	ఉత్పాకము	౪౪
వసుధ	౨౨	భద్రకము	౪౫
ననుమతి	౨౩	హలముఖి	౪౬
		౧౦ పలువము	౪౭

మయూర సారి (మయూర భాషిణి)	౪౮	ఉపనితము (శిఖిండిరుతము)	౭౮
ర సారి	౪౯	(ఠ్రి)	
రుగ్గ పతి	౫౦	ఏకరూప	౭౯
చంపకమాలి	౫౧	చంద్రిక	౮౦
మణిరంగము	౫౨	సైగ్విణి	౮౧
మత్త (హంసశ్రేణి)	౫౩	భుజంగ ప్రయాతము	౮౨
కాముది	౫౪	తోటకము	౮౩
భోగివిలసితము (విలసితము)	౫౫	జలధరమాల	౮౪
మనోరమ	౫౬	వంశ సము	౮౫
శుద్ధవిరాటి	౫౭	ఇంద్ర వంశము	౮౬
నందిని	౫౮	దుతవిలంబితము	౮౭
పక్షి	౫౯	తోదకము (తామరసము)	౮౮
౧౧ ఇంద్రవజ్ర	౬౦	ప్రియంవద	౮౯
ఉపేంద్రవజ్ర	౬౧	ప్రమితాక్షర	౯౦
ఉపనిత	౬౨	జలోద్ధతగతి	౯౧
దోదకము	౬౩	విశ్వదేవి	౯౨
రథోద్ధత (పరాంతిక)	౬౪	చంద్రవర్త	౯౩
భద్రిక	౬౫	ప్రహేయము	౯౪
స్వాగతము	౬౬	ప్రముదితనదన	౯౫
కాంతి	౬౭	కుసుమవిచిత్రము	౯౬
శ్యేని	౬౮	మణిమాల	౯౭
చాతోర్తి	౬౯	మేఘవిలసితము	౯౮
కలితాంతము (గీతాలంబవము)	౭౦	౧౩ మత్తమయూరము	౯౯
కాలిని	౭౧	ప్రహర్షిణి	౧౦౦
సుముఖ	౭౨	ప్రభాతము	౧౦౧
భృమరవిలసితము	౭౩	జలదము	౧౦౨
వృత్త	౭౪	మంజుభాషిణి	౧౦౩
పృథ్వీ	౭౫	రుచిరము	౧౦౪
వృంత	౭౬	క్షమ	౧౦౫
మాక్రికమాల	౭౭	క్షప	౧౦౬
	౭౮	చంచరీకావలి	౧౦౭
		మత్తహంసిని	౧౦౮
		సుమంగలి	౧౦౯
		౧౪ వనమయూరము	౧౧౦

వసంతతిలక		మదనదర్పణము	౧౩౬
సింహాన్నత		గజవిలసితము	౧౩౭
ఔదరి	౧౧౧	శిఖరిణి	౧౩౮
ఘోషావతి		పృథ్వి	౧౩౯
మధుమాధవి		హరిణి	౧౪౦
ధూనుతము	౧౧౨	నర్మటము (కోకిలకాకము)	౧౪౧
కుందరి	౧౧౩	మందాక్రాంత	౧౪౨
ప్రహరణకలిక	౧౧౪	పాలాశదళము (త్వరితగతి)	౧౪౩
నవనందిని	౧౧౫	వంశపత్ర పతిత	౧౪౪
అపరాజితము	౧౧౬	చంపకకేసరి	౧౪౫
అసంబాధ	౧౧౭	మత్తకోకిల	౧౪౬
కమలవిలసితము	౧౧౮	కుసుమితలతావేలిత	౧౪౭
౧౧౯ మాలిని	౧౧౯	నిశ	౧౪౮
సుకేశసరము (భద్రకము)	౧౨౦	హరనర్తన	౧౪౯
మనోజ	౧౨౧	త్వహరము	౧౫౦
మణిభూషణము	౧౨౨	౧౯ కార్ణులవిక్రీడిత	౧౫౧
కుగంధి		తరళము	౧౫౨
(కాలిని)		మేఘవిస్ఫూరితము	౧౫౩
(చామరము)	౧౨౩	చంద్రకళ	౧౫౪
(ప్రకాంతి)		ధూతిలకము	౧౫౫
ఇల	౧౨౪	కవికంత ధూపణము	౧౫౬
చంద్రరేఖ	౧౨౫	౨౦ మల్లేభవిక్రీడితము	౧౫౭
నలిని	౧౨౬	ఉత్పలమాల	౧౫౮
అలసగతి	౧౨౭	అంబురుహము	౧౫౯
మణిగణనికరము	౧౨౮	ఖచరప్లుతము	౧౬౦
౧౬ ప్రియకాంత	౧౨౯	త్రభాకలితము	౧౬౧
పంచచామరము	౧౩౦	౨౧ చంపకమాల	౧౬౨
పద్మకము	౧౩౧	వనమంజరి	౧౬౩
చంద్రశ్రీ	౧౩౨	లాటిబిటము	౧౬౪
మేడిని	౧౩౩	మణిమాల	౧౬౫
వాణి		కరిబృంహితము	౧౬౬
ఘనపదనము	౧౩౪	కనకతర	౧౬౭
అశ్వగతి	౧౩౫		

౨౨ మహాస్రగర	౧౬౮	౨౪ సరసిజము	౧౭౮
భద్రకము	౧౬౯	౨౫ చందము	౧౭౯
మానిని	౧౭౦	౨౬ తన్వ	౧౮౦
విచిత్రలిత	౧౭౧	౨౭ అష్టమూర్తి	౧౮౧
తురగము	౧౭౨	౨౮ బంధురము	౧౮౨
మద్రకము	౧౭౩	౨౯ భాస్కరవిలసితము	౧౮౩
౨౩ కవిరాజవిరాజితము	౧౭౪	౩౦ ధరణీధరగతి	౧౮౪
ఆశ్వలిత	౧౭౫	౩౧ భుజంగవిజృంభిత	౧౮౫
పద్మనాభము	౧౭౬	౩౨ వరాహ	౧౮౬
మత్తాక్రీడ	౧౭౭	౩౩ మంగళమహాశ్రీ	౧౮౭

క. యతిగణనామస్తోత్రము, వితతంబుగ సలిపి గురుల వినుతించి తగ్గ
యతిగణనామయుతంబుగఁ, బతగధ్వజ తేటపఱుతుఁ బద్యవిధంబుల్. 169

క. సమవిషమవృత్తమణులకు, సమూద్రము లనంగఁ దనరి షడ్వింశతిభే
దములై వేదములకుఁ బాదములై ఛందంబు లొప్పిదము లగు పరుసఁగ. 170

తే. జగతి సమవృత్త మెన్నవఛందమునను
సంభవము నొందు నన్ని యక్షరము లమరుఁ
బదపదమునకు హెచ్చును గొడువ లేక
గణములను నొక్కభంగిని గానఁబడును. 171

ఆ. ఒంటికొలఁ గొంద యుండఁ జేసిరి పాద, యుగములోడ గొంద యుండఁ జేసి
రేను సకలవృత్తవృత్తుల నడిపింతు, నాల్గుపాదముల జనంబు వొగడ. 172

క. ఒకకొలను రెండడుగులఁ, బ్రకటంబుగ గ్రంథవిస్తరభయంబునఁ బూ
ర్వకవులవలె జెప్పిన లే, ఖకుఁ డొకలిఫి విడువఁ దప్పఁ గనఁ దర మగునే. 173

క. నేను రచించినవృత్తివి, తానములో నొకట రెంటు ద ప్పండిన వి
ద్యానిధులు కడమపదములలో నారసి యతులు గణములును చెలియఁ దగుఁగ. 174

తే. ఆడుగులకు పర్ణములు గొంచె మగుటఁజేసి
యందు సుక్తాశ్రభృతినవఛందములను
బొడము వృత్తములకు నెల్లవధులు లేవు
నాల్గుపదములఁ బ్రాసము ల్పడమఁ గాని. 175

క. గురులఘుగణసంజ్ఞలయఁ, క్షరములు దీర్ఘంబు లైనఁ జను నవి రెండై
పఱునడి సంయుక్తములై, పఱగిన నవి రెండు నెన్నఁబడు వెంబడి గాఁగ. 176

౩. ప్రథమచ్ఛందం బగుమక్తయందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నొక్కొక్కయక్షరం బై రెండువృత్తంబులు వుట్టె నందు శ్రీ యనవృత్తము.

శ్రీవృత్తము. ౧-౧
 U X.

శ్రీ
 గో
 పా
 లా

ద్వితీయచ్ఛందంబగు నత్కుక్తయందుఁ బ్రతి పాదంబునకు రెండేసి యక్షరంబు లై నాల్గు వృత్తంబులు వుట్టె నందు:—

శ్రీవృత్తము. ౨-౧
 U U X X ము.

శ్రీనా
 గాన
 క్తానిం
 పూనుక్.

తృతీయచ్ఛందం బగుమధ్యయందుఁ బ్రతి పాదంబునకు మూడేసియక్షరంబు లై యేనిమిది వృత్తంబులు వుట్టె నందు:—
 నారీ. ౩-౧

U U U మగణము.

శ్రీనాథుక్
 నే నెంతుక్
 మా నొప్పుం
 గా నాదిక్.

మృగీ. ౩-౩

U U U రగణము.

భూమిలో
 రా మహా
 ద్దామ మా
 దా. మృగిక్.

ఆంధ్ర వినయవృత్తము. ౩-౪

U U U సగణము.

వినయం
 బనఁగాఁ
 జను సా
 ననఘా.

చతురచ్ఛందం బగుప్రతిష్ఠయందుఁ బ్రతి పాదంబునకు నాలుగేసియక్షరంబు లై ౧౬ వృత్తంబులు వుట్టె నందు:—

కన్య. ౪-౧

U U U U మగ.

భావింప నా
 గావాప్తి న
 న్నావృత్తంబీ
 నేవనొప్పిల్చుక్.

వీరడ. ౪-౨

U U U య U X.

యగల్ చెప్పం
 దగు వీర్విడక్
 నగోద్ధరా
 జగద్భరా.

సుకాంతి. ౪-౬

U U U జ U X.

జకారముక్
 గకారముక్
 సుకాంతికిక్
 శుకస్తుతా.

బింబ. ౪-౭

U U U భ U X.

ఇమ్మహిలోఁ
 గ్రమ్మ భగల్
 బింబమునం
 గంబుధరా.

పంచమచ్చందం బగుమ ప్రతిష్ఠయందుబ్ర
తిపాదంబునకు నైదేసియత్తురంబుల ము
ప్పదిరెండువృత్తంబులు వృత్తై నందు:-

ପ୍ର. ୩-୩

U I U 8 U U XX.

ప్రీతి నే ఘా
న్వితగద్వంద్వం
బై తగుక దైత్యా
రాతినరింపకా.

ప్ర.కుణ. ౫-౪

11 U 2 U U XX.

ప్రగుణాఖ్యం బా
ప్రగుఁ జెప్పంగా
సగగాప కిక
నిగమస్తుత్యే.

ಸೌ. ೩.೬

ఐదుగళము.

క్షీతిం జగాసం
గతిం దనర్చున్
సతీసుపుత్రం
బతిప్రసిద్ధా.

ప జ్ఞి (సుందరి). ౫-౭

ఉభయము.

ఏకభిక్షారం
చేకగగంబుక
గొనుఁ బజ్జీక
శ్రీకమలాక్ష.

నంద. ౫-౧౩

() | త | () వరదాసు.

దేవముత నం
దావృత్తమునకా
తేవ స్మిలుపం
గా నచ్చుక దనలో.

అంబుజము. ౫-౧౫

గి ధ. గలగము.

ఇముల భక్త

రము లగయు

ॐ बरगुरु द्वा

నంబుజమనన్.

వ. పశ్యచ్ఛందం బగుగాయత్రియందుబ్ర
తిపాదంబునకు నాతేసియక్షరంబు రై
యఱువదినాలున్న తంబులు పుటెనందు:

ಸವಿತ್ರಿ, ೩-೧

మ మ.

గోవిందస్వామిశ్రంబుల్
దేవారు వాముక్తిక
సావిత్రివృత్తంబుల్
గావింపంగా నొప్పున్.

విచిత్ర, ౧౦౦,

|| རྒྱལ་བུ་ལྷ་མོ་ || རྒྱལ་བུ་ལྷ་མོ་ ||

తనర్పున్విచిత్రం
 బనంగాయయా^{పి}
 ఘనశ్యామగాత్ర
 మునిసోతపాత్ర.

తనుమధ్య. ౬-౧౩

८८।३।८८ యగణము.

కామేపలివానుక

మే మెంతు మనంగ

స్వామి తనుమధ్యక్

భూమిక్ దయ లొప్పుక్.

చంద్రవదన. ౬౦౫

ॐ नमः । ॐ नमः ॥

చంద్రవదనము లే

పేద వినుతా ని

సంద తభయంబుల్

సాంధ్రముగఁ జెప్పెన్

శ శివదన. ౧-౧౬

||| న | ||| య.

శ శివదనాఖ్యైక్
విశదమాలయైక్
దిశల నయంబుల్
దశముఖువైరీ.

* సురలత. ౧-౧౬

||| న | ||| య.

మొరహారు దేవే
కురుకుచ నాఁగా
ధరణి నయంబుల్
సురలత శౌప్వక్.
అందు ఎసుధాప్యత్తమా
వసుధ. ౧-౨౦

||| స ||| స.

వసుదేవసుతుక్
బాసఁగింపు మనక్
వసుధాహ్వయ మిం
పెసఁగుక్ ససలక్.

వసుమతి. ౧-౨౦

||| త ||| స.

బృందావనవిహారం
దర్శించెద నం

చందు న్యసుమతిం

బొందింతురు తనల్

వ. సుప్తమచ్ఛందం బగునుష్టిక్కునందుఁ
తిపాదంబునకు నేడేనియత్తురంబు లై
నూట యిరువది యెనిమిది వృత్తములు
పుట్టె నందు:—

లోల. ౩-౧౦

||| య ||| య ||| గ.

ధరిత్రీ సుతారాతిక్
సహజాతపత్రాక్షుక్
హరిక్ యాగలక్ లోలక్
గరం బొప్ప వర్ణింతుక్.

హంసమాల. ౩-౨౦

||| స ||| ||| ర ||| గ.

సరగంబుల్ రచింపక్
బరఁగుక్ హంసమాలా
నరసింహవతారా
సురవిద్విద్విదారా.

మదరేఖ ౨-౨౫

||| మ ||| ||| స ||| గ.

గోపాలాఖ్యైఁడు నిచ్చల్, మాపాలం గలఁ దంచుక్
రూపింప న్నసగంబుల్, దీపించు న్నదరేఖక్.

కుమారలిలిత ౨-౩౦

||| జ ||| ||| స ||| గ.

సుమాముధవిభాంగా, రమాహృదయనాథా
కుమారలిలితావృత్త మొప్పు జనుగా ప్తిక్.

* 'సురలత' నును, 'శ శివదన'కును భేదములేదు. కాబట్టి లక్షణమును మరలఁ
జూప నవసరము.

సరసిజము ౭-౩౧

|| భ || స || గ.

కోరి సరసిజం బిం, పారు భగయుక్తి
నారదసుతిపాత్రా, నీరదనిభగాత్రా.

విభూతి ౭-౪౩

|| || ర || || జ || గ.

ఇమ్మహీ న్రజంబులం, తమ్మనం గకారము
గ్రమ్మి యుండునట్టివృ, తమ్మ చా విభూతి యా.
మధునుతి ౭-౫౬

|| | న || భ || గ.

మధరవైరికడక, విధుండు చా నమరుక
మధుమతి వృనమ, న్నభశరీర హరీ.

మదనవిలసితము ౭-౬౪

|| | న || | || గ.

పదపడి ననగల్, గదసి వెలసినక
మదనవిలసితం, బది యదుతిలకా.

వ. అష్టమచ్ఛందం బగుననుష్టుప్పనందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నెనిమిదేసియక్షరంబు లై
యిన్నూటయేబదియై వృత్తంబులు పుట్టె నందు.

విద్యున్మాల ౮-౧

|| || మ || || మ || || గగము.

శ్రీ దేవీధాత్రిప్రాణేశా, యాదిత్యశ్రేష్ఠాదిస్తుత్యా
శోదోద్ధరా విద్యున్మాలం, బా దై మాగాప్రాప్తిం బొల్పుకా.
వితాన ౮-౬

|| || జ || || మ || || గగము.

క్షితి స్తగాయుక్తం బైనక, వితానవృత్తం బై యొప్పుకా
వితామహాద్యాదిత్యప్రస్తుతప్రభావా సర్వేశా.

విమానము ౮-౩౮

|| || జ || || త || || గగము.

క్షమక జతారిత్రసగాయు, క్తమై రచింపం బొసంగుకా
విమాన మంభోరుహాత్మా, రమాంగనావాసవత్మా.

సింహరేఖ ౮-౪౩

౮ | ౮ ర | ౮ | జ | ౮ | ౮ గ గ ము.

ద్వారకాపురీవిహారా, మేరుధీర పంచబాణా

కార సింహరేఖకుం బెం, పారు రేఖజల్ గగంబుకా.

చిత్రపదము ౮-౫౫

౮ | | భ | ౮ | | భ | ౮ | ౮ గ గ ము.

చిత్రపదం బనువృత్తం, బత్రిమునిక్తు శౌరిక

స్తోత్రము సేయగ నొప్పుకా, ధాత్రిని భాగగయుక్తికా.

హంసరుతము ౮-౫౭

౮ | ౮ | మ | | | వ | ౮ | ౮ గ గ ము.

శ్రీ పత్యాంకితసువత్సా, దేవా హంసరుత మొందుక

భావింప న్నగ గాస్తీకా, గావింపం దగు ధరిత్రికా.

నారాచము ౮-౫౯

౮ | ౮ | త | ౮ | ౮ ర | ౮ | ౮ వ గ గ ము.

క్షీరాధికన్యకాపతికా, నారాయణుం ద్రవంబులక

దోరంబుగా నుతించినకా, నారాచవృత్త మై చనుకా.

ప్రమాణి ౮-౬౬

| ౮ | జ | ౮ | ౮ ర | ౮ | ౮ వ గ గ ము.

అమిత్రలోకసంహారా, సమగ్రకాంతి భానురా

క్షుణ్ణ జరేభగంబులకా, ప్రమాణివృత్త మొప్పుగకా.

నాగరము ౮-౬౭

౮ || భ | ౮ | ౮ ర | ౮ | ౮ వ గ గ ము.

బా గమరుకా భరేభసం, యోగలగంబుల న్నహ

యోగినుకు నివ్వనంబడుకా, నాగరనామవృత్త మై.

మాణవకము ౮-౧౦౩

౮ | | భ | ౮ | ౮ | త | ౮ | ౮ వ గ గ ము.

శోణమయూఖప్రవిభా, బాణనుపర్యారిహరా

వేణుధరా భర్తృములకా, మాణవకం బై తనరుకా.

† ఇది (పూ. ము.) లో లేదు. దీనిపేరుమాత్రము సంజ్ఞలపట్టిలోనున్నది (చూ. ౮. ౩౯.).

కౌముది ౧౦-౨౯౬

||| న ||| త ||| త ||| క.

మనినుతా కామదీప్తత మొ, ప్సను నతాగంబులక పడ్యతిక
దునిమెఁ బాలస్త్య భూపుత్రికై, కిమక రామక్షీతీశుం డనక.

భోగీవిలసితము (విలసితము) ౧౦-౩౧౧

|| భ || స || జ || క.

సాగభసములుక + జగంబులుక, జా గగు నగవిశ్రమంబులక
భోగీవిలసితంబుఁ జెప్పఁగా, సాగరతనయాసమన్వితా.

మనోరమ ౧౦-౩౧౪

||| న ||| ర ||| జ ||| క.

నరజగంబుల + న్మనోరమల్, సరవి శైలవిశ్రమంబులక
దురితదూరు సింధుజాపతిక, సారిది సన్నతిండు పెంతయక.

*శుద్ధవిరాటి ౧౦-౩౧౫

||| మ ||| స ||| జ ||| క.

చా లొప్ప న్నసంజ ల్లకారముక, గ్రాలు శ్శుద్ధవిరాటిన్ పడ్యతిక
హిలాంగా రమణీమనోభవా, నాళీకాసనానందనస్తతా.

నందిని ౧౦-౩౧౬

||| భ ||| త ||| జ ||| క.

శ్రీరమణా నిర్జితదానవా, సారసపత్రేక్షణ పడ్యతిక
సార భతంబుల్లగము ల్దగక, ధీమలచే నందిని నాఁ జనుక.

పక్షి ౧౦-౪౩౯

||| భ ||| భ ||| భ ||| క.

గ్రావవిరామముగా విబుధుల్, భావజాతంద్రీనిభాభగురుల్
గా వినుతించినఁగావ్యముల, వ్యావిరి బక్షియనం బరగుక.

వ. ఏకాదశచ్ఛందం బగు త్రిష్టుష్పనందుఁ బ్రతిపాదంబునకుం బదునొకం డేసియక్ష
రంబు లై ౨౦౪౮ వృత్తంబులు వుట్టె నందు:—

* (పూ. ము.) సంజ్ఞలపట్టిలో 'వరాటి' అనియున్నది; (పె)లో విరాటి;
విరాట (ప).

ఇంద్రవజ్ర ౧౧-౩౫౭

||| త ||| త ||| జ ||| గగము.

ఇంతు ల్పదా పాదుమరింద్రవజ్ర, స్వాంతంబున న్నోహముఁసంధిలంగఁ
దంతావశక్రాంతినిఁతా జకార,స్వాంతంబునం గద్వయఁమంద మందన్.

ఉపేంద్రవజ్ర ౧౧-౩౫౮

||| జ ||| త ||| జ ||| గగము.

ఉపావరారు ల్జితఁజ లగంబుక, బ్రహ్మర్ష మై దంతవిరామ మొప్పక
ద్విపాధిపత్రత నుఁతింపఁ జేరై, యుపేంద్రవజ్ర ల్వలఁయు న్ధరిత్రన్.

ఉపసితము ౧౧-౩౬౫

||| త ||| జ ||| జ ||| గగము.

భక్తుల్నిరిమిఁద నుఁపసితం బా, సక్తి స్విరతు ల్మరిఁసంఖ్య సాగక
మాత్తుల్లాని చెప్పెనుఁచోఁ దజాగా, యుక్తం బగుమం జెలుఁవొందుచుండున్.

దోదకము ౧౧-౪౩౯

||| భ ||| భ ||| భ ||| గగము.

తోరపువేడుక + 'దోదక మొప్పక, భూరివిరామము + భూధరసంజ్ఞం
బారుచు భాభగఁగాన్విత మై ల,క్షీరమజా విరఁచింప నెసంగున్.

రథోద్ధతము (పరాంతిక) ౧౧-౬౯౯

||| ర ||| న ||| ర ||| గగము.

అంది రేఫనరఁవాప్తి నొప్ప గో,వింద భూమిధరఁవిశ్రమంబులక
జెంది కబ్బములఁ + జిత్రభంగిఁ జె,న్నొందు నెంతయు రఁథోద్ధతం బిలక.

భద్రకము ౧౧-౭౦౪

||| న ||| న ||| ర ||| గగము.

నరకదమన + నారవంబులక, నరగఁ గుధరఁసమితంబు లై
విరతు లమర + వేడ్కఁ జెప్పినం, బరఁగుఁ గృతులఁభద్రకం బనక.¹

స్వాగతము ౧౧-౪౪౩

||| ర ||| న ||| భ ||| గగము.

స్వాగతంబు దగు + శైలివిరామం, లై గజేంద్రవరఁదా రవభంబుల్
పై గురుద్వయము + భాసీలఁ జెప్పక, యోగిమానసపఁయోజమిలింప.

ସଂଖ୍ୟା ୩୩-୫୨୨

ఉ. శ. ఉ. జ. ఉ. జ. ఉ. లగము.

శ్రీంకు ల్మరిసంఖ్యను + రాజలంగా, సంతోషముతోడఁ దఁజాలగముల్
చింతింపఁ బదంబులఁ + జెంద రమా, కాంతాహృదయేశ్వర + కాంతి యగున్.

ॐ ११-६५३

ఉ | ఉ ర | ఉ | జ ఉ | ఉ ర | ఉ వగణము.

మానితాద్రివిశ్రామంబుఁ బూనఁగా, శ్వేనికి ప్రజల్పయి న్రవంబులుఁ
గాని యొండు గూర్పఁ + గాదు రుక్మిణీ, పాణనాథ కామఁపల్లిమందిరా.

ಪಾಠ್ಯ ೧೧-೨೦೭

మ ధ భ త పగణము.

ఆమెదం బొప్పగ + వ్యాసాదికవుల్, భూమిధ్రక్రాంతలు + పాంగర మహీ
భామాస్రాణేశ మ+భంబుల్ తపలుక్, దా మివాల్సోర్నిని + దాపింతు హిగిన్.

కలితాంశము (గీతాలంబనము) ౧౧-౨౭౭

ఉ ఉ | త | ఉ | జ | ఉ | జ | ఉ లగము.

సామెద్యపవిశ్రమఃసంయుత మై, వేమాణు తజాలగఃవిస్తృత మై
దామోదరదేవుకఃఫల్గులకా, భూమిం గలితాంతముపూర్ణ మగున్.

શાંતિ ૦૦-૨૫૬

ఉ ఉ ఉ మ ఉ ఉ త ఉ ఉ త ఉ ఉ గగము.

ధీరశ్రేష్ఠు ల్పన్నుఁ తింపఁ గవీంద్రాధారం బై ధాత్రి స్తఃతా గాగణాప్తిక్
 దోరం బై భూభృద్యఃతుల్ సంఘటింపకఁ, రిరేజాత్మ కాలిఁబవృత్త మొప్పున్.

సూక్తులు ౧౧-౧౩ ౦

|| న || ఉ || జ || ఉ || జ || ఉ || లగము.

ఖగపతివాచా + కపర్దినుతా, మృగపతిమధ్య + హితార్తినారా
నగవిరమం బె+నయంగ నవా, లగములచే జె+లగు స్వముఖుల్.

భ్రమరవిలసితము ౧౧-౧౬౦-

ॐ ॐ ॐ మ ॐ ॥ భ . . . న . ॐ పగణము.

ప్రజుంఘ్రిం బారయి మగఁబస, ల్యా యొక్కఁ డవ్వలను నెలకొనక
మాయాతీతా భృమరవిలసితిం, తై యొప్పం దర్కఁ ముకుల నిలుచున్

వృత్త ౧౧-౨౮౮

||| న ||| స ||| త ||| గ గ ము.

అనయమును వేదాంగంబు నెప్పుక, దనుజహర నః స్తంబు ల్లగంబుక
బెనఁగొని ధరాభృద్విశ్రమంబుల్, దనరునది వృత్తావృత్త మంచున్.

వృద్ధి ౧౧-౮౯౬

||| న ||| న ||| జ ||| వ గ ము.

నలినభవనుతః నాజలగం, బులు గలయతులఁ + బొందుపడం
బెలుచఁ బలికినఁ + బృద్ధి యనక, నెలయు నొకనమఃవృత్త మిలన్.

వృంత ౧౧-౨౫౬

||| న ||| న ||| స ||| గ గ ము.

నగణయుగము సగఁగం బొందుక, గగ మొకటియు జతఁగాఁ గూడక
ఖగవీరమమాలను + గల్పింపక, దగుఁ గవులకు నమఃధ వ్యంతల్.

హక్తికమాల ౧౧-౪౮౭

||| భ ||| త ||| న ||| గ గ ము.

భక్తజనత్రాత + భతనగాసం, యుక్తము లై హానియుతయతుల్ ను
వ్యక్తము లై నూత్తలమరఁ జెప్పక, హక్తికమాలాక్రమము లెసంగున్.

ఉపస్థితము (శిఖండిచిరుతము); (స్త్రీ) ౧౧-౨౮౬

||| జ ||| స ||| త ||| గ గ ము.

ఉపస్థితమునం + దొప్పారుమండుక, దపస్థివీరతు + ల్లాకం జకారం
బుపై సతగణంబు ల్లద్వయంబుక, గపిధ్వజసఖా + కామేపలికా.

ఏకరూప ౧౧-౩౯౬

||| మ ||| భ ||| జ ||| గ గ ము.

ఏపారుం గావ్యముల + నేకరూపల్, త్వాపుత్రీశుక మభజఁగాగణంబుల్
బ్రాహ్మిండుం గుంజరవిరామ మొప్పుక, బాపంబుల్ వాయుటకుఁ + బ్రస్తుతింపన్.

చంద్రిక ౧౧-౭౦౪

||| న ||| న ||| ర ||| వ గ ము.

అగవరధర నారఁవాన్నితం, బుగఁ గృతులను జెప్పఁ + బొందికై
తగ నిధివీరమంబు + నాఁకఁగా, జగతిని నెగ జొందుఁ + జంద్రికల్.

వ. ద్వాదశచ్ఛందం బగుజగతియందుఁ బ్రతిపాదఁబునకుఁ బండ్రెండేనియక్షరంబు
లై రంఙ్మ వృత్తంబులు వుట్టి నందు.

స్రగ్వీణి ౧౨-౧౦౭౧

|| || ర || || ర || || ర || || ర || || ర.

కామెపల్లమహాగ్రామమధ్యంబునక

భూమిదేవోత్తము + ల్పూజ నేయంగ నా

స్వామియున్నాడనక + స్రగ్వీణిక తైలవి

గ్రామయుక్తిం జతుష్కంబగుకరేఘుల్.

భుజంగ ప్రయాశము ౧౨-౧౦౭౬

|| || య || || య || || య || || య || || య.

భజింతుక సదా కామెపల్లినవాసుక

వ్రజస్త్రివిటుక యాదావశ్రేష్ఠ నంచుక

భుజంగ ప్రయాశాఖ్యము ల్పూలు యాలక

గజవ్రాతవిశ్రాంతిగాఁ జెప్ప నొప్పన్.

తోటకము ౧౨-౧౦౭౯౬

|| || స || || స || || స || || స || || స.

తగుఁ దోటకవృత్తము + ధాత్యయతిక, సగణంబులు నాలుగు + సాగినఁ బ

న్నగపుణ్యవదీసురనాథదిశా, జగతీద్విజపట్టణసంచరణా.

జలధరమాల ౧౨-౨౦౧

|| || మ || || భ || || స || || మ || || మ.

ధీరుల్ మెచ్చుం గృతుల నతిశ్రీదం బై, మారాకారా జలధరమాలావృత్తం

బై రాజులుక భువి జతుఃరాస్యశ్రాంతుల్, సారం జేరక మభిసమసంయుక్తంబై.

వంశశ్రము ౧౨-౩౦౨

|| || జ || || త || || జ || || ర.

జతల్ జరేఘంబులు + సామజాతస, మిత్రాక్షరశ్రాంతుల + మెప్పు వుట్టగాఁ

బలంగరాజధ్వజాఁ + బద్ధలోచనుక, నుతింప వంశశ్ర మనూన మై చనున్.

ఇంద్రవంశము ౧౨-౧౦౩౧

|| || త || || త || || జ || || ర.

ఇందీవరాక్షుల్ తగ + నింద్రవంశ మా, నందంబునం బాడిరి + నందనూతిపై

దెర్చిదంబుల న్నోహమాఁలేవ మీఱఁగాఁ, బొందె గజశ్రాంతులుఁ పూవదాజులన్.

మ త్తహంసిని ౧౩-౨౭౯౦

|| జ || త || స || జ || గ.

మనోహరాకార + మధుదైత్యసంహారా, వినాయకారూఢ + విబుధేంద్రవందితా
జనార్దనా జత్సజగురుః కుభ్యద్యతిక్, దనర్చుంబద్యంబుదగు మత్తహంసినిన్.

సుమంగలి ౧౩-౧౭౭౨

|| స || జ || స || జ || స || గ.

సారిదిక్ ధరిత్రిని + సుమంగలివృత్తం, బరయంగ సామజ + యతిక్ సజసాగర్
తిర మొంద నొప్ప విధిపూజితపాదాం, బురుహద్యయా ఖర+మరాసురన్తేరి.

వ. చతుర్దశచ్ఛందం బగుశక్యరీయందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదునాలుగేసియత్సరంబు
లై ౧౭౩౮౮ వృత్తములు వుటై నందు:—

వనమయూరము ౧౮-౩౮౨౩

|| భ || జ || స || జ || స || గ.

శ్రీకర ధరారిధర+జిహ్వామత పుణ్య, శ్లోక భజనన్నగ+లుక్ ద్రుహిణసంఖ్యక్
సోఽనువిరమంబుగను+చున్వనమయూరా, భ్యాకమనువృత్తమిల+నత్తమిలుమందుక్.
వనంతతిలక (సింహానోన్నతము, ఔద్ధరిణి, శోభావతి, మధుమూఢవి)

౧౮-౨౯౩౩

|| త || భ || జ || జ || గ.

శ్రీమేడిరమణాసింధుతరంగరంగ, ద్రామాహితల్ప విస+తాసుతవాహ రాధా
కామా వసంతతిలక+దభజాగంగంబుల్, సామప్రభూతయతి+సాగిధరంజెలంగక్.

భూనుతము ౧౮-౩౫౧౫

|| ర || భ || స || భ || గ.

మున్నరించిరనభాగగ+ముల్ దశవిక్ర, మంబుభూతలమునంచున+మానితమయ్యెక్
జాంబవత్సృధిప కేశవ+సారసనేత్ర, కంబునందకగ దాధర+ఖండితసాశ్వా.

సుందరి ౧౮-౫౮౧౫

|| భ || భ || ర || స || గ.

సూరిజనప్రకరంబు + సుందరి నెన్నఁగా
భారసవంబులు రత్న+భానితవిశ్రమా
ధారముగాఁ దనరారుఁ + దార్మ్యతురంగమా
శౌరి మాకుందమునింద్ర + సన్నతకేశవా.

ప్రహరణకలిత గర-౨౧౨౨

|| న || న || న || భ || న || న || వ గణము.

పవిత్రాను సేపుడుంబ్రహరణకలితా, ననభవవలు మం + దగజవిరమముకా
 ఘనవిభ్రమనవింగ్రహ బకమురమ, ర్దన మధునరక + ప్రహరణకలితా.

నవనందిని గర-౩౨౨౦

|| న || న || న || జ || న || న || న || న || గ గణము.

నవనందినిక సజగజాస్పగగ లాయోక, నవవిశ్రమంబును దానర్పి చెలువొప్పక
 నవితచోరకు జానార్దనునుపేంద్రుక, భవమూరు సెంతురు సభాసదులుభక్తిక.

అపరాజితము గర-౪౨౨౨

|| న || న || న || న || న || న || న || న || వ గణము.

ననరసలగ లాందిన న్నవవిశ్రమం, బును గలిగి కవీంద్రభూషిత మై జనా
 ర్దన నిగమమగోచరా యపరాజితం, బనగల దనరు శ్రావ్యమై వినువారికిక.

అసంబాధ గర-౨౦౦౨

|| న || న || న || న || న || న || న || న || వ గణము.

వాలాయంబుక సత్కవిజనములు + వాక్రవ్యక
 వాలారుక గోవింద వరద ధ్రువవాత్సల్యా
 కాళిందీప్రాణేశ మతనసగగ ప్రాప్తిక
 జాలాభాస్వద్విశ్రమమునను నసంబాధల్.

కమలవిలసితము గర-౪౦౦౬

|| న || న || న || న || న || న || న || న || వ గణము.

క్రమమున నననసగగములు గూడక, గమలవిలసితము + కమలజవిత్ర
 మము జగతిని నగుమహితచరిత్రా, కమలదళనయన + కడుల బొగ డొందుక.

వ. పంచదళచ్ఛందం బగునతిక క్వరియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదిహేనేని యక్ష
 రంబులై ౩౨౫౬౨ వృత్తంబులు వుట్టె నందు.

మాలిని గ-౪౬౭౨

|| న || న || న || న || న || న || న || న || వ గణము.

కనకకళిపుహర్తక + గానలోలుక శుభాంగుక
 దనుజహరణదక్షుక + ధర్మమార్గానుసారిక
 మనసిజగురు సెంతుక + మాలినివృత్త మందుక
 ననమయ్యగణంబుల్ + నందివిక్రంతి గూడక.

సుకేశసరము (భద్రకము) ౧౫-౧౧౧౮౮

|| న|| న|| జ|| జ|| భ|| భ|| ర||

సురుచిరధర్మమూల మయిఁసొంపు మీఱు నా, గిరిధర నాభిపంకజసుకేశసరంబువై
ఖరి నజభద్రము ల్గదియుఁగల్పనంబునఁ, గిరిశ విరామసంగతి సుకేశసరంబునఁ.

మనోజ్ఞ ౧౫-౧౧౬౩౨

|| న|| న|| జ|| జ|| భ|| భ|| ర||

అజమృడవాసవసంతఃతార్పితపాదపం
కజముగఁగూ వారి నిర్విఘ్నము మనోజ్ఞ నా
బుజా వగువృత్తమునందుఁ బ్రీతి నుతింపఁగా
నజజభరంబులు వొల్పుఁ నచ్చిన దిగ్గతిఁ.

మణిభూషణము ౧౫-౧౧౭౦౭

|| ర|| ర|| న|| న|| భ|| భ|| ర||

వింత యైనమణిభూషణవృత్తమునందు న
త్యంతహృదమున నెన్నును నద్దశవిశ్రమా
క్రాంత మయ్యు రనభారలఁ గంజదశాత్మకం
సాంతకు న్నరకసంహరు నార్యసమూహముల్.

సుగంధి (*శాలినీ, చామర, ప్రశాంతి) ౧౫-౧౧౮౨౩

|| ర|| ర|| జ|| జ|| ర|| ర|| జ|| జ|| ర||

రంబు జంబు రంబు జంబుఁ రంబు చెన్నుమీఱఁగాఁ
దొమ్మిదింట విశ్రమంబుఁ తోర మై సుగంధికిఁ
గ్రమ్మఁగా నుతింప నొప్పుఁ గానలోలుఁ డమృతుం
డంబుజాత్మకఁ డాదిదేవుఁ డక్షరాఖ్యుఁ డెప్పుడుఁ.

ఇల ౧౫-౧౧౯౩౬౮

|| స|| స|| జ|| జ|| న|| న|| స|| స||

గజవిశ్రమంబునఁ గనలు నిల యనఁగా, సజనాస లుండినసకలకవికృత మై
భుజగాశనధ్వజభుజగపతిశయనుఁ, వ్రజసుందరీముఖవనజహీతుఁ బొగడఁ.

* ౧౧వఁధందములో మణియొక శాలివృత్తము గలదు. (239 పుట)

బరాత్పరుండు మాధవుండు * పంచచామరంబునకా
బ్రూహగనుంభనంబులంగఁ * బాడఁ నొప్పు ధాత్రి లోన్.

పద్మకము ౧౬-౨౩౪౧౬

|| న||భ||బ||జ||బ||జ||బ||జ||బ||

నభజజాగగణయుక్తిఁ బిఁవాకివిరామక
ప్రభవ మై కృతుల నొప్పును * బద్ధక మంద మై
ప్రభుఁడు నక్రమము ద్రుంచి సురక్షితుఁ జేయ సా
మభవపద్మకముచాడ్చున * మానిత మై ధరన్.

చంద్రశ్రీ ౧౬-౧౦౧౭౮

|| బ||య||బ||బ||మ||న||స||స||బ||బ||ర||బ||

క్షమం జంద్రశ్రీతోయమనసరంగ ల్భానువిశ్రా
మముక్త సంబంధించు న్నరహరి రఁమాచి త్రచోరా
శమియామ్యాగారా శమనసహజానాథకృష్ణ
ప్రమత్తకృష్ణాదక్షిణదశన * రాధాభుజంగా.

మేదిని (వాణి) ౧౬-౧౧౧౮౪

|| న||స||బ||జ||బ||భ||బ||జ||బ||బ||ర||బ||

మృడయతి నభజగములు * మేదినిసమాఖ్యక
దడబడుచుండఁగాఁ దనరు * దంష్ట్రీ పద్మనాభా
జడనిధితల్ప నందసుత * సాశ్వరాట్కృతాంతా
కడు హితభక్తి నికు నతి * గావు మయ్య దేవా.

ఫలనదనము ౧౬-౧౬౩౮౪

|| న||న||న||న||న||న||స||స||

ననననగములు దఁనరంగ దశవిశ్రాం
తిని ఫలనదనము లఁతిశయ మగుచొప్పుక
మునిజనహృదయములఁ * బొలుచువానికా (?)
గొనబుగముద మొదవఁ * గొలిచెద మటంచుకా.

అశ్వగతి ౧౬-౨౮౦౮౭

|| బ||భ||బ||భ||బ||భ||బ||భ||

అందము లైనభకారము * లైదును గాంతము నై
పొంది పదింట విరామముఁ * బూనినయశ్వగతిం

గండసమానమహోన్నతః గాత్రుని శౌరివి గో
విందుని బ్రస్తుతి నేయగః + వేడుక యయ్యెఁ జామి.

మదనదర్పణము ౧౬-౨౧౫౫౫

||భ||స||జ||ర||జ||

చారుమదనదర్పణంబు భజనజము ల్దగున్
మారవిమతవిశ్రమంబున + న్నహిం జెలంగు నా
భీరుల యమునాతటంబునం + ప్రియంబుఁ జేసి యా
ధీరవరుడు గూడె నంచు భక్తి సన్నుతింపఁగా.

గజవిలసితము ౧౬-౩౨౭౨౭

||భ||స||జ||ర||జ||

బాలసరోజనాభ + వరద తనుమిలితజం, బాల దిగంబరా సమస్యణకబళకర లం
బాలక మంగళానామా గజవిలసితమున్నాఁలు భరేఫనాననగము లిభవిరమ మై.
ప. సప్తదశచ్ఛందం బగుఆత్మస్థియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదియే డేసియత్తరంబు
లై ౧౩౧౦౭౨ వృత్తంబులు వుటై నందు:—

శిఖిరిణి ౧౭-౫=౩౩౦

||య||స||జ||ర||జ||

భజింతు న్నిత్యంబు స్తునిజనసదాప్రార్థనపరున్
గజేంద్రార్తిధ్వంసిం గృతకలలనాగ్రావు నజరున్
ద్విజశ్రేష్ఠుల్ మెచ్చ న్యమనస భవల్ + విశ్వవిరతి
ప్రజాతాన్ద్రాదం బై శిఖిరిణి యనా + భాసుర మగున్.

వృద్ధి ౧౭-౩౫౭౫౦

||జ||స||జ||ర||జ||

జనల్ జనయనంబు లున్లకరసంఖ్యవిశ్రాంతులున్
బొసంగి కవిపుంగవుల్ పలుక + భూమిలోఁ బృథ్వి నా
నసంశయ మగుం గలిందతనయామనోవల్లభా
ప్రసన్నపదనాంబుజా ధృతిపరశ్వధా మాధవా.

హరిణి ౧౭-౪౬౧౫౨

||న||స||జ||ర||జ||

హరిణి యనువృత్తం బొప్పు న్భాస్కరాత్తవిరామ మై
సరి నసమరేఫస్యం బై పోడకప్రమదాసహ

శ్రురమణుఁ దృణావర్తక్రవ్యాదఃసంహరు మస్త్రా
పరియచిరపింఛాచూడుం బీతఃపస్త్రు నుతింపఁగా.

నర్ముటము (కోకిలకాకము) ౧౭-౧౬౨౦

|||న|||జ|||భ|||జ|||జ|||జ|||గ|||గ|||ము.

కొలిచెద నాదిదేవుపదఃకోకనదంబులు నేఁ
దొలఁచెదఁ దొంటిబామునఁ గుఁదుర్పదుపాపములం
దలఁచెద నామధేయ మతిఃతత్పరత వృద్ధజా
వలఁ దగునర్ముటంబునకు * భర్గవిరామములకా.

మందాక్రాంత ౧౭-౧౮౯౨

|||మ|||భ|||న|||త|||త|||త|||గ|||గ|||ము.

మందాక్రాంత నిరిశవిరతు * ల్లభ్నతాగాగణంబుల్
పొందె స్వాందీపునివలన సంపూర్ణవిద్యాచయంబుల్
మ్రుందించె వ్దారుణరణమునం * బౌండ్రసాశ్వాదులం జే
యందెం జేరెం డడుకులకు నందాత్మజం డంచుఁ జెప్పకా.

పాలాశదలము (త్వరితగతి) ౧౭-౩౨౭౬౮

|||న|||న|||న|||న|||న|||న|||న|||గ|||గ|||ము.

అదనదనున హరిసుతు * లమర ధరఁ బాలా
శదశ మనఁ దనరుఁ గవిఃజనులు వచియింపకా
బదునొకఁ డగునెడ యతి * పదిలమునఁ జేరకా
గదియు నగణములందు * గగము తుద నొందకా.

వంశపత్నీవతీతము ౧౭-౬౪౯౩

|||భ|||భ|||ర|||న|||భ|||భ|||న|||న|||గ|||ము.

బాగుగఁ జెప్ప నొప్పు వసుధకా * భరనభనలగల్
సాగి పిశాకివిశ్రమముకా * సభలనుఁ గుదురై
రాగిలువంశపత్నీవతీత * ల్లణమున నరకు
వ్రాగతనంబునం దునిమె నందతనయుఁ డనినకా.

చంపక కేసరి ౧౭-౪౬౦-౨౮

|| అస | అ | జ || అస || అస || అస | అవగ.

సనకాదియోగినుతు + జాంబవతీ ప్రీయు నిర్విక
ల్పు నమేయు నత్తురు విభు న్యమశార్జునభంజనుక
వనమాలిఁ గృష్ణ మురఃభంజను నెంతురు వారిజా
సనవిశ్రమంబు సజసాస్వలు చంపక కేసరిక.

వ. అష్టాదశచ్ఛందం బగుధృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బడునెనిమిదియత్కరంబు
లై ౨౬౨౧౪౪ వృత్తములు పుట్టె నందు:—

మ త్తకోకిల ౧౮-౯౩౦౧౯

అ | అర || అస | అజ | అజ | అభ | అర.

అ త్తమిల్లు మహేశవిశ్రమ + మార్కసమృతి నొప్పఁగా
సత్తు లా రసజాభరేఫలు + చాకలింపుచు నొందఁగా
మ త్తకోకిలవృత్తపద్ధతి + మక్కువం బొనరింపఁగా
వా త్తి పూజ యొనర్ప వచ్చు జనార్ద నాహ్వాయు నెప్పుడుక.

కుసుమితలతావేల్లిత ౧౮-౩౭౮౫౭

అ | అమ | అత || న | అయ | అయ | అయ.

వేమా తెన్నంగాఁ గుసుమితలతా, వేల్లిత న్నత్నయాయల్
క్రిమా ర్థండ్రాంతియుఁ గుదిరినం + జెన్ను మీఱు న్ధరిత్రిక
గామేపల్లిశుం గనకవససుం + గంజనే శ్రుక శుభాంగుక
గోమద్బాలుం గాలయవనహరుం + గుంజరేంద్రార్తిహాతుక.

నిశ ౧౮-౭౪౯౪౪

|| న || న | అర | అర | అర | అర | అర.

ప్రబలు నిశను నారఃరారంబుల వ్రోత్స విశ్రాంతియుక
గబలితదవపావఃకాపూతవాణీవితాహరి కృ
ష్ణ బలసహజ పారిఃజాతాపహరా యదుశ్రేష్ఠ జే
వబలదమనంద్య + బంహిష్ట వార్ణేయ శైవేయకా.

హరన ర్త్తసము ౧౮-౯౦౯౭౧

అ | అర || అస | అజ | అయ | అభ | అర.

దావపాపకఖాది మాఃధవ దాశార్థాదనుజాంతక
జీవకీప్రియనంద నాదివిషద్యంద్యాధుప్రసన్నతా

భావగోచర విశ్వరూప దగు న్వాక్యప్రవృత్తయ సమస్తం
భ్యావిరామమురేఫసంజ్యభరేఫంబుల్ + హరన ర్ననా.

త్వహారము గూర్తింకరి

లలలమ || న || లలయ లల || త || న || లలలమ.

బాహుబాహిని దమలో + భ్రాతల్ దొడ్డపగల బోరాడర
గా హంపీరుఁ డగుముఖుఁడైనూనుక జంగతిని గూలంగ
నాహ యేనిననరపాలా రత్నే ఘాయతులు పొందంగా
త్వహారంబు మనయతన్నంబుల్ చెంది + మనుసు నందం బై.

ఏ. ఏకోనవింశతిచ్చందం బగునతిథ్యతయందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బందొమ్మిదేసి య
త్వరంబు లై ౨౨౨౨౨౨ వృత్తములు వుట్టె నందుః—

శార్దూలవిక్రీడిత ౧౯-౧౮౯౩౩౭

లలలమ || ల || స || ల || జ || ల || స || ల || త || ల || త || ల || గ || మ.

నిరేజాంచితలోచనాయ హరయే + నిలాంబుదాంగాయ మా
యారాత్రించరఖండనాయ విభవే + హర్యక్షవక్త్రాయ తా
ర్జ్యూరూఢాయ యటంచుఁ గూర్తురు నిరీహ విశ్వవిక్రాంతి వి
స్తారంప న్న సజ స్తతంబులు గము + శార్దూలవిక్రీడితక.

తరళ ౧౯-౭౫౭౧౮

|| న || ల || భ || ల || ర || ల || స || ల || జ || ల || జ || ల || గ || మ.

జలజలోచనుఁ గైటభాంతకు + శంఖచక్రగదాధరుక
గలకజాదిముసింద్ర సేవితుఁ + గాలియాంతకు నమ్యతుక
బలుకుచోఁ దరళంబు లందుతి + భానువిశ్రమపద్ధతిక
గలియ నల్ల సజాగముల్ సమకట్టి చెప్పదు రు త్తముల్.

మేఘవిస్ఫూర్జితము ౧౯-౧౮౬౫౮౭

|| ల || ల || య || ల || ల || మ || || న || || ల || స || ల || ర || ల || ర || ల || గ || మ.

క్షమాతక్షిన్నాఘక విదురవరుక + జాహ్నువీజాతపాదుక
సమామ్నాయ స్తవ్యక గరుడతురగుక + పామజస్రాదాతక
మిముం దాఁ బేర్కొన్న నృభల దనరు + నైఘవిస్ఫూర్జితంబుల్
విమర్శం గూర్చక యమ్మ సరరగము + ల్విశ్వవిక్రాంతిచేతక.

ఉత్పలమాల ౨౦-౩౫౫౫౫౫౫౫

॥భు॥ర॥న॥భు॥భు॥ర॥ప॥న॥

పేదన నేయదుగ్ధములు • పెద్దను మీఁగడయు న్నదా ప్రజా
గారము సొచ్చి త్రాగి వెనుంగంతులు వైచుమురారి నెంచఁ గా
ధారుణి రూఢి కక్కునవఁతారవిరాముచే లనద్భరణ
భారలగంబులుం గలయఁబల్కిన నుత్పలమాల చెన్నగుణ.

అంబురుహము ౨౦-౩౭ అగ్గిం

ॐ॥భ॥భ॥భ॥భ॥భ॥ర॥స॥నకము,

చారిత్రమాలద శాసితవర్ణనఁ + జక్రహస్తుసశాతసు
ద్వారితకంసముఖితిపాలకు + నందనందసు నవ్యయుక్
కూరకులొద్దవుఁ గైబభభేదిని + జోలి చేసి నుతింప భా
భారనవంబులు విశ్వవిరామముఁ + బల్ల నంబురుహం బగుక్.

ఖచరపుకము - 90-32362౬

॥న॥భ॥భ ॥ ॥మ॥స॥స॥వ॥

యమనలోఁ జొర నోడిననానా • ప్రాకృతజంతువులం బ్రమో
దమనఁ బ్రోచుటకై కలఁచంగా • దర్శమునం జనుడెంచి ఘో
రముగఁ జాట్టినకాళియు సంచారం బొనరించినకృష్ణయ

*ర్యమిరామమతోడ నభాష్మిస్వరో • రాజలనా ఖచరపుత్రా.

ప్రభాకర్లింగ ౨౦-౨౨-౨౦౨౯

॥న॥బ॥జ॥బ॥జ॥బ॥భ॥బ॥ర॥స॥స॥వ॥గ॥ము.

నవీ పదమూడవయక్కరంబుగఁవాని కెక్కు నజాఫరే
ఫలు సలగంబు లమర్చి సొం పాదఁవం బ్రభాకలితాఖ్య మై
చెలు వగువృత్తమునందు సత్కవిశేఖరు ల్వినుతింతు రా
జలనిధిమీఁదను బవ్వలించినజాంబవత్సర్గిపాలునికొ.

వ. ఏకవింశతి స్థానంబగు ప్రకృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నిరుపదియొక్క యక్ష
రంబులె ౨౦౯౫౧౨౨ వృత్తంబులు వున్న నందుఁ—

* ర్యమవిరామముతోడ నభాష్మస్వల్పైలయు (పూ. ము.) ఇందు యతి తప్పినది; ర్యమవిరామముతోడ నభాష్మస్వల్ + రాజీలనా (ప. ఓ. పె.) ఇందు గణము తప్పినది.

చంపకమాల ౨౧-౨౧౧౬౦౦

||న||జ||భ||జ||జ||జ||జ||జ||జ||

చపలమనిషితోడ నొక + సంయమి వే మొఱ వెట్టుచుండఁగా
గృహను దదీయపుత్తు బ్రతికించినమేటివిధుండ నంచు నిజ
సపరిగణంబుతో నజభజాజలు రేఫయుఁ గూర్చి సత్కవుల్
త్రిపురవిభేదనాఖ్యవిరతిం దగఁ జంపకమాలఁ గొల్తు రౌ.

వనసుంజరి ౨౧-౨౪౪౩౦౪

||న||జ||జ||జ||జ||జ||జ||భ||జ||జ||

మనువిరతు ల్ను జజాజభర ల్వనమంజరిం గవిశేఖరుల్
దనరఁగ నాజయుఁడు న్విజయుం డను + ద్వారపాలకు లిద్వరు
న్యనకునికాపము చాకి నికాటు లనంగఁ బుట్టి కుపర్యులక
జెనకినవాండ్రను జంపినకోలన్యసింహుని న్వినుతింతు రౌ.

* ప్రగ్ధర ౨౧-౩౦౨౯౯౩

||||మ||||భ||||న||||య||||య||||య||

మాహిందుక్ ప్రగ్ధరాఖ్యక్ + మరభనయయల్ + మత్తనాగావ్విక్ర
మానుసప్రాపులెన్ + హరిముఖదివిజల్ + యాతుధానప్రజంబుల్
సానందాసక్తితోఁ దోయధికడ నమృతం + బారగింపంగ నహో
మానిస్యాకారతక్ సమృద్ధమవోదలుఁ బదాధవానందపుత్ర

లాటీవిటము ౨౧-౩౯౪౯౨౨

||||స||||స||||స||||స||||స||||మ||||త||||య||

సగణంబులు నాల్గిట మత్తలవిశ్వక్రాంతి స్లాటీవిటవృత్తం
బగు నంచుఁ గవీంద్రులు గొల్తురు సమృద్ధీతి వ్యాపించి యశేచ్ఛం
దగు నేర్పన మూడు పదంబులుగాఁ + జైలోక్యంబు శిల్పి సురారుల్
వొగలం బలిదానవుఁ ద్రొక్కినయాపాట్టిం దిట్ట వ్యామసుఁ గృష్ణుక్.

మణిమాల ౨౧-౯౬౫౩౫౬

||||స||||జ||||స||||జ||||స||||జ||||స||

అజహత్వయోదధిస్థుతంబు + లమ్మచ మురారిఁ బాడి రలమిక్
వజాఁగాఁ దదీయచరణాత్తనవ్యవృద్ధయారవింద లగుచు

* ఇది (పూ.ము)ల లో లేదు. (ప) లో ఉన్నది. ౨ (పూ.ము.)లలో-గొల్వఁ గళూరుల్.

స్వప్నజనుందరీజనము లొక్కనాడు మణిమాలయందుఁ బొసఁగ
స్వప్నము త్రినారము సముం దిఁనాకీవరమంబు పొందు దనరక్క.

కరిబ్బంహితము - ౨౧-౮౨౨౨౧

॥३॥न॥३॥न॥३॥न॥३॥न॥३॥

మూడు భవములు రేఫమును బను * మూడు విరతియు సాంపుగా
గూడుకొనఁ గరిబ్బంహితము సను*కూర్చి వసుమతి మండలా
పీఠ మనుకరిబ్బంహితరవము * పెల్లగఁ బలకుమండఁగాఁ
గోడెగఘోచిననాడు శకటునిఁ * గూల్చినవారి నుతించెడన్.

కనకలత ౨౫-౧౦-౫౫

॥न॥न॥न॥न॥न॥न॥८३.

జనమున భగభగ యమచు శ్రీజనముల బొడవినం
దవతిని నుడిపినమధుమర * నరకదమన యని పే
లనముగఁ బలమఱు నిరుదతి * లభ్యులు గము పదుమూఁ
డవయొడ విరతిఁ బొసఁగిన బెండ గడరుఁ గనకలత్రా.

వ. ద్వ్యావింశచ్ఛందం బగుశాకృతియందుఁ బ్రతిపాదంబున కిరువదిరం దేసి యక్షరం
బులై రంగరకంఠ వృత్తములు వుత్పన్నముః—

మహానగర ౨౨.౬౦గి.౮౮

॥ సుసరితసుసరిత ॥ న ॥ సుసరితసుసరిత ॥

స్తతః స్రాగ వ్యరించాః ప్తవీరతులు మహాః స్రగ్ధరం జెప్ప నొప్పుక
గ్రతువిప్పు బావహిల్లం + బ్రమదమున ప్రజః ప్రాతదత్తాన్న మెల్లక
క్షీతిభ్యద్రూపంబున నైః క్షీన యువ మరాః కేసరం దంప మ్రబ్బుల్
ధృతిమై జాల్పావః గూల్పక + దివిరి కరుణతోః ధేనువృద్ధ్యర్థి మాః చెక.

భద్రకము ౨౨-౧౯౩౦౭౧౧

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

భంబు రవశ్రయంబు గమా నొంది • భానుయతి భద్రకంబు దవరుకా
బందివపిల్లగోల కరయుగ్మ • పాదమాల బట్టి యూది పశువ
ర్గంబు నరణ్యుధ్యుపధిశ్రి • గాచునమయంబున న్యమన తి
రంబున గొలలం గలసి యోగిరంబు దినె గృహుఁ డంచుఁ బలకకా.

1 చిననాడుటకుసల. (పె). 2 గూర్పా (ఓ); గూర్పా (ప) గుర్పా (పూ..
ము). 3 ధేనువర్దాద్రి (పూ.ము).

మంగళమహాస్మి ౨౬-౧౫౬౫౨౩౫

॥భా॥జా॥స॥న॥భా॥జా॥స॥ న॥న॥న॥

సాక్షాత్తేడెఁబాఁయుటనుఁ బోరునమయంబుననుఁ బొంగుమఁ గురూద్యహుల నెల్ల
దుత్తుమరు నేయఁగఁ గుఁచుత్తును మనిషి, వదిఁచుప్టుసమరావనిఁ గిరిటి
క్షత్రను భజన్ముభజఁసానగలు మణ్ణజాలఁ శ్రాంతలును మంగళమహాశ్రీ
వృత్తములఁ జెప్పెలరఁ నిచ్చిరి సువాసినులఁ నిం పడర మంగళమహార్తల్.

క. పొందుగ నిమగ్నియై జగు, ఛందములం దుదయ మైన సమవృత్తిము లా
నందమున గవులు పొగ డెడు, కందువల నచించినాడెం గా మెపలీకా. 178

వ. ఇవి సమస్త తలక్షణంబు లింక ముఖ్య గౌణ స్తలక్షణంబు లెరింగించెద. 179

ముఖ్యకౌణ్య శీలక్షణము.

సీ. సమన్వృత్తపక్షి-స్వస్థానార్థసమములు స్వస్థానవిషయాభ్యుఁ + జననవియును
 బృథినినై సమన్వృత్తభేదంబు లీమాటి కక్షరంబులు సమం + బన్నికాళ్ల
 నివి వృత్తముభ్యుంబు + లికఁ బరస్థానార్థసమన్వృత్తములు పరస్థానవిషయ
 సంజ్ఞలఁ బద్యము + ల్పర్వపరస్థానవిషయంబులును నివి + విమనవృత్త
 తే. భేదములు వీనినాటగుఁపాదములను, సమముగాఁ జూపడవు నర్థసంఖ్య లెచ్చు
 కడను లె యుండు నీమాటిఁగొనినృత్తపద్యములంద్రుత్తీకాహంపలీనిలయ.

సమర్థ తపివేకము.

గీ. జగతి సమవృత్త మెన్నవఁగదంచునను, సంభవము నొందె నన్ని యశ్వరము అమరుఁ
బదపదంబున హెచ్చునుఁగోరువ గాక, బ్రాసములు విరామంబులుఁబరిధింప.

స్వస్థానార్థమవి వేకము.

ఆ. ఆక్షరములు సమములయ్యె స్వస్థానార్థ, సమములందు నాల్గుచిరణములను విషమపదము లొక్కవిధముగణంబులు, సమపదంబు లొక్కసరిగణములు. 162

క. సగ మొక్కవిధంబునఁ బ్రతి, సగ మొక్కతెరింగు గాఁగఁసమహూర్పదగు
జగతి నొకకౌ లొకకరణి, నొగి మూఁడుపదంబు లొక్కయోజం దనుచుక.

తే. సాధుకవికృతగ్రంథసంజాత మెల్ల, వెదకి సకలోపజాతులవిచ్చలవిడిఁ
గాలిదానుడు రఘువంశకావ్యమనను, జెలఁగి చెండవనరలోఁ • జెప్పినాడు. 184

వ. అటు గాన స్వస్థానార్ధసమవృత్తంబులం దుపజాతి యనువృత్తిము. 185

ఉపజాతిన్య తమము.

ఈపాటితో శేషుల + నింద్రవజ్రం, బుషేంద్రవజ్రావ్యయ + ముగ్ధిసర్లం
దాపించినంతం గరుణానమద్రా, జపివల్లాలా యువజాతి యయ్యెన్.

వ. ఇది పనునొకండవ త్రిష్టుప్తుండంబునందలి యింద్రవజ్రచ్ఛాయను బేసిపాదాలును
నుపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను సరిపాదాలును నడుచును. ¹దీనిపేరే నిశి. 187

మఱియు, వ్యత్యస్తోపజాతి.

తలంబులై బేసి జఠజగంబుల్, చాలాప్పనరందతజల్ గగంబుల్
జలంబులోనిట్లు * సాగినంతన్, వాలారు వ్యత్యస్తము * వాసుదేవా ! 188

వ. ఇది ఉపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను బేసిపాదాలును, ఇంద్రవజ్రచ్ఛాయను సరిపాద
ములును నడుచును. మఱియు, 189

సమోపజాతి.

తాపింఛనిలాంగుఁ బృథాకుతల్పుల్, గోపాలబాలు న్రవిఃకోటితేజుల్
గృహసముద్రు న్నతియించెద న్నుత్త్యపాధఁ గాంక్షించి సమోపజాతిల్.

వ. ఇంద్రవజ్రచ్ఛాయను మొదలిరెండు పాదములను నుపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను గడమ
రెండుపాదములను నడుచును. మఱియు, 191

వ్యత్యస్తసమోపజాతి.

తపంబుచేఁ గొల్తు విఃధాతృతాతల్, గ పాఠీకోదండవిఃఖండవాఙ్ముఖ
గోపిభుజంగుల్ ధృతంగోత్రు సన్త, త్కోపాయు వ్యత్యస్త సమోపజాతిల్. 192

వ. ఇది యుపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను మొదలిరెండు పాదములును సుంద్రవజ్రచ్ఛా
యను గడమ రెండుపాదాలును నడుచును. మఱియు, 193

వైపరీత్యోపజాతి.

తాజల్లగంబొంట జఠజగంబుల్, గజమ్మన మూఁటునుగంతువేయుల్
న్రజాంగవానల్లఁగవైపరీత్యోపజాతివృత్తంబు సఖం జెలంగుల్. 194

వ. ఇది యింద్రవజ్రచ్ఛాయను మొదలిచరణమును నుపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను గడమ
మూఁడుచరణములును నడుచును. దీనిపేరే వాతాంగియు, మఱియు నివృత్తముననే
యింద్రవజ్రచ్ఛాయను ఏదైన నొకచరణమును నుపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను ఏదైన
మూఁడుచరణములును జెప్పినను తప్పులేదు. మఱియును, 195

ఉపచిత్ర.

భిదురంచినసానలు * బేసులల్, గాదిలి భాభిగగంబులు సర్లల్
గురు రై రసికస్తుతిగూడినల్, శ్రీదయితా యుపచిత్ర చెలంగుల్. 196

1 ఈవాక్యము పూ. ము. లలో లేదు.

2. వ రాంగిని (పూ. ము.); వారాంగి మును నెచ్చును. (చూ. ఆ. 4. 207)

వ. ఇది త్రిష్టుప్పందమునందలి వృత్తచ్ఛాయను బేసిపాదములను దోడకవృత్తచ్ఛాయను సరిపాదములను నడుచును. మఱియు, 197

నారీసుతము.

పేరెంబు ల్వారోరిఁబేసి న్నతాగా, సారంబు సర్లజ్జ దతిఁజల్లగంబుజ్జ
ధీరోధాత్తుల్ సన్నుతింపజ్జ ధరిత్రిజ్జ, వారీసుతం బయ్యె జ్జవార్దనాఖ్యా. 198

వ. ఇది పదునొకొంటఁ త్రిష్టుప్పందమునందలి కాలివివృత్తచ్ఛాయను బేసిపాదములను నింద్రవజ్రచ్ఛాయను సరిపాదములను నడుచును. మఱియు, 199

అజితప్రతాపము.

జలజాత్తు! బేముల సఁజల్ ససలుజ్జ, బలుమఱుజ్జ సరి నభజ్జ లొందఁగా
జలజోద్భవాబ్జజివిఁకాలయతుల్, దళము లైన యజితప్రతాపమా. 200

వ. ఇది పండ్రెండవ జగతీచ్ఛందమునందలి త్రమితాత్తరవృత్తచ్ఛాయను సరిపాదములను ప్రియంవదావృత్తచ్ఛాయను బేసిపాదములను నడుచును. మఱియు, 201

రతిప్రియము.

బేసి న్న నరగలుఁపేర్చి సర్ల జంబుజ్జ, భిన్నగల్గిదిసినఁపాదబద్ధ మై
యాసామోద్భవచతుఃరాస్యవిశ్రమఖ్యాతి సన్నుతింపఁదగు రతిప్రియం బనజ్జ. 202

వ. ఇది పదుమూడవ ఆతిజగతీచ్ఛందమునందలి ప్రహర్షిణీవృత్తచ్ఛాయను బేసిపాదములను దుచిరవృత్తచ్ఛాయను సరిపాదములను నడుచును. 203

ఇది స్వస్థానార్థ సమవృత్తలక్షణం బింక స్వస్థానవిషమవృత్తంబు రెట్టి వనినః—

స్వస్థానవిషమవృత్తవివేకము.

అ. చరణములను వర్ణసంజ్ఞలు దప్పక, నాల్గుపాదములగణములు నాల్గు
విధములై చెలంగువృత్తముల్ స్వస్థాన, విషమవృత్తసంఖ్యవలయుచుండు. 204

ధరణి.

రసపై సుచతుష్కము + రారసలుజ్జ, నాససల్ మాససల్ + నాటిన న్నణితా
పసనగరసఁపరిపక్వయతు, ల్లా సాం పారు న్వాఁలాయముగా ధరణిల్. 205

వ. ఇది జగతీచ్ఛందమునందలి తోటకవృత్తచ్ఛాయను మొదటిపాదమునను గడమ
మూడుచరణములను గవికల్పితములై నడుచును. మఱియు, 206

వారాంగి.

తాజ ల్లయ్యగ్గంబు జతజగంబుల్, తజాగగంబుల్ మధితల్లగంబుల్
రాజిల్లు నిశ్చంద్రవిఁరావయ్యక్తి, వజిగ్గివ మారీవారాంగి దగజ్జ. 207

వ. ఇది యింద్రవజ్రచ్ఛాయను మొదటిచరణమునను సుపేంద్రవజ్రచ్ఛాయను రెండవచరణమునను గీతాలంబవృత్తచ్ఛాయను మూడవచరణమునను వాల్మీకివృత్తచ్ఛాయను నాలవచరణమునను నడుచును. పుటియు, 208

అంగజాస్త్రము.

రంగు భమగ్ధల్ + గ్రాలు మసజల్, పొంగై మన్యగము ల్రిజర్ల లొ
ప్పంగా నార్తవగిరివల్లైతే, నంగజాస్త్రవృత్త + మందగించుకొ. 209

వ. ఇది రుగ్గవతీఛాయను మొదలిచరణమునను శుద్ధవిరాటిచ్ఛాయను రెండవచరణమునను పణవచ్ఛాయను మూడవచరణమునను మయూరసారిచ్ఛాయను నాల్గవచరణమునను నడుచును. పుటియు, 210

నదీప్రఘోషము.

పోలిమై చారరంబుల్ జతజ్రంబులుకొ
తలంచఁగా యాయులుకొ + దతజ్రంబుకొ
విలాసాచలాప్తేభివిశ్రాంతిలోడకొ
దేలింప నొప్పారు నదీప్రఘోషముల్. 211

వ. స్వస్తివృత్తచ్ఛాయను మొదలిచరణమునను వంశస్థచ్ఛాయను రెండవచరణమునను భుజంగప్రయాతవృత్తచ్ఛాయను మూడవచరణమునను ఇంద్రవంశచ్ఛాయను నాలవచరణమునను నడుచును. 212

ఇది స్వస్థానవిషమవృత్తివివేకం బింకం బరస్థానార్ధసమవృత్తివివేకం బెఱింగించెదః—

పరస్థానార్ధసమవృత్తివివేకము.

క. మానుగ సమాంఘ్రి లొకగతి, బూనిక విషమాంఘ్రి లొక్కపోలికలిపులై
హీనాధక్యములు పరస్థానార్ధసమంబులందు + సమవిషమములకొ. 213

మనోహరవృత్తము.

పేరైవతజబ్బలు + బేసియెడకొ, సరులకొ సచతుష్కము + సాగిన గం
భీరేభపితామహావిశ్రమముల్, పెరుగంగ మనోహరవృత్తము లా. 214

వ. ఇది కలితాంతవృత్తచ్ఛాయను బేసిచరణములును దోటకవృత్తచ్ఛాయను సరిచరణములును నడుచును. 215

కేతువతి.

జతబేసుల న్నంజనగముల్, భాతి సరికొ భిరేఁఫసగగంబుల్
యతిశైలసంభ్యు + నమరఁగా, నాతతకేతుమత్యభిధ మొప్పకొ. 216

వేగవతి.

సగణత్రయగల్పము బేసిక, బాగుగ న్నను + భక్తిగగంబుల్
నగవిశ్రమ మండుము నొందుక, వేగవతీసుతవృత్తమునందుక.

217

వియోగిని.

ససజల్ గముసాగ బేసులక, బససప్త ల్లము + భాసిలుక సరిక
రసశైలవిరామసంగతిక, బాసగు న్యోగిని + భూరమాధిపా.

218

పరావతి.

ఓలి రజ్రజాంతగంబులంచి బేసులందులక జరజ్రగంబులుం గుండుర్పరింపక
గ్రామము న్నిధానదిగ్విరామ మొప్పగానిలం బరావతీసువృత్తమింపుగాంచుక.

వృత్తమధ్య.

బారిగ బేసుల + భాగగగంబుల్, సగుల నజాయలు + సాగగమే ల
య్యార కిలోవృత్తము + మాస్తివిరామ, దారత నొప్పుము + దా భృతమధ్యక. 220
వ. ఇది దోదకవృత్తచ్ఛాయను బేసిచరణములును తోదకవృత్తచ్ఛాయను సరిచరణ
ములును నడుచును.

221

ఇది పరస్పానార్ధసమవృత్తవివేకం బింక బరస్పానవిషయవృత్తవివేకంబెఱింగించెద:—

పరస్పానవిషయవృత్తవివేకము.

క. దాననహర యొకచరణం, బైనను రెండడుగు లైన + నత్తరగణసం
ధానములను బెఱుతెఱి వగు, వీనికి బేరు పరదేశవిషయము లయ్యెక.

222

శిగభక్రీడ.

ఘనాదిత్యశ్రాంతి న్యమనసరగ ల్పాడుకాశక్
గనధాత్యశ్రాంతి న్నభయజగద్వంద్వ మొందక
దనర్పంగాఁ జౌరాణికకథలదాశాస్త్ర వాస్త్ర
వృన్దం బై చెన్నార వనిశరభిక్షింజనంజ్జక 3

223

వ. ఇది చంద్రశ్రీఛాయను బ్రథమచరణమునను విశాలచ్ఛాయను మూడుచరణముల
ను నడుచును.

224

1 గుడిరింపగా (పూ. ము) ఛందోభంగము. 2 ఈచరణము రెండవచరణ
మువలెఁబడు. అన్ని ప్రతులందును ఇది ఇట్లేఉన్నది. 3 ఇందు నాలుగు చరణములును
చంద్రశ్రీఛాయనేఉన్నవి. రెండవచరణము గనధాత్యశ్రాంతిన్నభయజగద్వంద్వ
మొందక (పూ. ము).

శ్రీరమణము.

అది భమనాథ తన నామ, గాదిలి భాధకంబులు మూర్తి

బాచుకొనం గవిపల్కినచో అ,త్తీవయితా ధర + శ్రీరమణం బా.

225

ప. ఇది యగవతిఘాతము నొలిచరణమును దోదకచ్చాయును మూలనుచరణములును వ
డుచును. 228

226

రథగమనమనోహరము.

గ్రాధితవయోగరజ్జఃగంబులుంబొసంగంబ్రాధమత్యంతముచక్కఁపాదముల్యదించక
విధితతయతు లొందించితగావజ్యార్థం,రథగమనమనోహారంబున ధృత్తిక.

ఇది పరస్పానవిషయపు త్తవివేకం బింక సర్వపరస్పానవిషయపు త్తవివేకం బెట్టి దనిన:—

సర్వపరస్థానవిషయవృత్తవివేకము.

క. ఉర్దూని నాలుగుపదములూ, బర్దినగణములను వర్ణపజ్జిగణనయు॥

సర్వము విపరీతం బగు, సర్వపరస్థానవిషయః సౌజలను హరీ.

228

వీక్షారచనము.

వారిఁ దయసాగి తీర్తింజ్జు పగాలు, వ్పారించి తజ న్నసలు భిఁసాజనగంబుల్

తేర న, యిదిగళశశః శ్చైవరవి వీ, జారవన భరః కెలండును • నారదవిమలా. 229

229

ఉదాహరణ.

అనువార నువ్వత మయ్యో, న్నరి సజయలుక్ + నసజయలుక్

జానుధవజగలు • పశ్చిమ, గర మాహాధ్వనజ • ధాత్యయతిక.

290

మధుర.

వేసమధురాఖ్యము • విన్నచారగల్గెనా

రసలగములు మీద • రాగవనమ్యులు

ననుబంధం లొండలో దంతిరత్నాబి

కృష్ణ సరవిరమంబు జెందిరి సందనరారజా !

281

వ. ఇది ప్రభాతచ్ఛాయను మొదటిచరణమునను అపరాజితచ్ఛాయను రెండవచరణమునను మాలిన్యాను మూడవచరణమునను నడుచును. నాలవచరణముకవికల్పితము.

మణిదీపిక.

గురుపితామహముఖ్యులఁ గినిసి • ఘోరరణములఁ

చెరలిచె నరుఁ డని పలుక రత్న + దీపిక అనరుసు న

1 ఉన్నతము (పూ. ము). 2 చందోభంగము - నివర్తనము యగణమై ముందవలెను.

క్షరనభభృభస ల్పనాసజఃకారభసలు నభర్యనసనసలు
స్థరసజాగులు భూపతు ల్విసఃభానువిశ్రమముక్తితోక.

233

ఉ. ఈసమన్వృత్తరాజి నుదయిండువిరామములు న్నణుబులు

బ్రాసము లెల్లఁ దప్పక నమర్చి వదించిన నైదుత్రోవ లై
భాసిలు వృత్తపద్యము లఃపారము లై విషమాహ్వయంబు లై
వానికి నెక్కు శిష్టజనఃపాలన దుష్టనిశాటచాలనా.

234

ఇది పంచవిధవృత్తవివేకం బింక నైతాళీయజాతివృత్తంబు లెఱింగించెదః—

మ. ప్రకటింతు స్థర దక్షిణాంతికయు నాఃపచ్చాందసంబుం బ్రవ
ర్తక యాపాతలికాపరాంతికలు వైతాళీయము న్నాదహః
నిక ప్రాచ్యంబు నుదీచ్యవృత్తి యనఁగాఁ జెన్నారవృత్తంబు లిం
దుకులశ్రేష్ఠ యనేకము ల్లుగు నాయం గొన్ని వాక్రచ్చెదక.

235

క. భ్యాతిగను రగడలందును, వైతాళీయాఖ్యవృత్తివారములందున్
బీతాంబరగురువునకు, వీరిగఁ గృతుల స్థువులు యరండేని యగుక.

236

దక్షిణాంతిక.

ఉరుసాజగ యిండు బేసులక, సరులం దూకొను యభ్రవంబులుక
దొర లేడిటఁ దొమ్మిదింట రా, ధరలోఁ జెన్నగుదక్షిణాంతికల్.

237

బేపచ్చాందసము.

ఇమిడి సలమఁలేడు లొమ్మిదింటక, సమకూలు న్యతిఃపద్ధ రేఫయంబుల్
సమత న్వసులఁసనారేఫయంబుల్, క్షమలో నాపఃపచ్చాందసంబు మించుక.

238

ప్రవర్తక (వర్తక).

నీర బేసి నుదీచ్యవృత్తియుక, బరఁగు స్వర్గను యాచ్యవృత్తియుక
గిరిమణియతిఃకీలితంబుక, బరముఁ గొల్వఁ బ్రవర్తకాఖ్య మా.

239

ఆపాతలిక.

లము లాఱు పలుస్థగగంబుల్, లము లెనిమిదిటికడస్థగగంబుల్
క్షమ గిరినవఃక్రాంతులుం దగుక, బ్రమథితముర యాపాతలికాఖ్యల్.

240

పరాంతిక.

ఇలవర్తకవృత్తరీతితో, దులయై పాదచతుష్టయంబులక
బలిసినయది యపద్నాభ చెన్నలయ గృతులఁ బరాంతికాఖ్యచే.

241

వైతాళీయము.

ఋతులఘువులు + రేఫవంబులుఁ, ధృతవనులఘువులు + రేఫవంబులుఁ
జుత సమకొన + సారసాక్ష పా, లితశుక వైతాళీయవృత్తమా. 242
చారుహాసిక.

1 ప్రమదమునను + వర్తకాఖ్యవృ, త్తముచందంబున + ధాత్రి సత్కవుల్
సమహర్షినఁకార్జకార్జకా, సమత స్తియును + జారుహాసికల్. 243

ప్రాచ్యవృత్తి.

తొలి నేడిటఁ + దొప్పిదింట క్రాం, తులు పదునాలుగుదూఱు బేసులం
దులఁ బదాఱుఁతొంగలించు స్వర్గలలి వ్యాధసప్రాచ్యవృత్తి యా. 244

ఉదీచ్యవృత్తి.

తమ కిర వగుదక్షిణాంతికాఖ్యము తేజంబున + నందగించు మే
లిమిక్కుతులఁ గడిందివేలుపా, తిమరు ధాత్రి సుదీచ్యవృత్తికల్. 245
ఇది వైతాళీయజాతిపృత్తవివేకం చింక మాలికాపృత్తవివేకంబు తెలింగించెదః—

మాలికాపృత్తవివేకము.

తే. మాలికాపృత్తము అనంగ + మఱియు నైదు
దనరు నిరువదియాఱు ఛందముల మించి
యల అయగ్రాహి అయవిభాతి అయహరి
గదసహజ్జతిభంగియు దండఁకంబు అనంగ. 246

క. ముప్పదిలోమ్మిదిమాత్రల, ముప్పదియక్కరములపదఁమాలయంఘ్రిలు నా
ల్లాప్పయతిప్రాసంబులు, గుప్ప అయగ్రాహి యనంగఁ + గొమ రొందు హరీ. 247

అయగ్రాహి.

ఇం బడరఁగా భజసఁనంబులకుద స్థజసఁనంబులపదంపడి భయంబులు అయగ్రా
హింబరఁగుప్రాసవిరఁమంబునలుమాఱుగుదుఁరంబులకవీతులఁతిరంబుగ వచింపఁ
నంబరముగా వలసిఁతొంగలి దానవకఁదంబము సహాయముగఁబరిచి త్రిదశుల్ల
గాంబునిధి ద్రచ్చియమృతంబు గొనఁజాలసమయంబు దొరకించితి ముదంబున
ముకుందా. 248

క. ముప్పదిలోమ్మిదిమాత్రల, ముప్పదిసార్వరముపదఁముతదంఘ్రిలు నా
ల్లాప్పయతిప్రాసంబులు, గుప్ప అయవిభాతి యనంగఁ + గొమ రొందు హరీ. 249

1 ప్రథమ (పూ. మ.) ప్రాసభంగమా.

లయవిభాతి.

పెనిమిటులు భార్యలును, దనయులను గాంచిరఁజేమనమలర దోడ్డతపఁముననలదశ
స్యం, దనుఁడు పుటికోసలియఁ, దనకడుపులోపల భువనము లఖలంబు నిడుఁకొనిన
కొడుకుఁడ్రాముననిననదవ్యయము, వెనుకనసగంబులును, జొనిపియతులుండు సెడఁలన
లమఱు ప్రాసం, బునిలిపి క వీశ్వరులు, మును లయవిభాతి నిటు, నినువినుతీనేయు, దురు,
వనజదశ సేత్రా. 250

క. ముప్పదిలోమ్మిదిమాత్రలు, ముప్పదిఁజేడర్థముపదఁముతదంఘ్రిలు నా
ల్గాప్ప యతిప్రాసంబులు, గుప్పిన లయహారి యనఁగఁ గామరొందు హరి. 251
లయహారి.

నగణములుపరునొకడు, నగణమునుగురువునిడి, మిగులనలమఱుయతులు, దగులులయ
హారిక, బెగడితధృతిపరిపరిగతుల మెఱయిడినమఁరిగిర్పుపతనవుఁబొదివి, నిగిడి
చనియంతక, నిగమములు గొనివెనను, జగము లద్రువబఱచి యొడిగి, కడపలిజడధి
ము, నిగిననభియాతిక, బెగడుచునొడిసికఁచి, తెగఁగొనినతురగగఁగు, కడగుహరివనఁగ
కుకవులగఱుతిచెలంగుక. 252

క. ఇది సేత్రాంబుధిలము ముప్పదిహలుగువర్ణములను, బాదం బగు, ద
త్పదచాతుర్థికములచే, నొదివుఁ ద్రిభుజ యనఁపత్రి, ముర్వరలోనక. 253

త్రీ భంగివృత్తము.

విసువక, కుకవులు, రసఁబ్ర తిపదమున, హసగగమాఁడొకతీరైమటివేఱైమాఁడొక
తీరై, రసనగణములును, పసభ సగములును, పాసఁగినపడ్యతిసంగి, న్నణింగింకెల్లఁద్ర
భంగిక, మసరెడు న్నజమున, దుసికిలి మధురకుఁ, గసికినమృద్ధశుభాంగిందగుభంగిం
జేరి, త్రిభంగిక, వెనమనిచినవపఁబిసరుహసయనయఁని సభలవేడ్కగురింతుక విను
తింతుక నిచ్చులుఁగాంతుక. 254

క. ఇదినియమము లేనిమహా, పథమునఁ గావలసినంత, 1 వక్కాఁజింపక
గాద లేక నమరు దండక, మదధీంద్ర శయాన తాపఁకోత్తమనుతులక. 255
దండకము.

విద్వాంసు లెల్లక హాకారంబె కాని ఎకారంబె కాని సకారంబె కాని వచిం
పం దగుస్తుందుగా నిందుఁ గాదేని యాదిం దకారంబు గల్పించి యామి, ది
వెల్లం దకారంబె లే మెండుగా నిచ్చకు న్వచ్చునందాఁకనిర్పించి గుర్వంతముం జేసిన
న్దండకం బం ద్రుభిక్తానుయాయీ భుజంగేంద్ర కాయీ పయస్తక్రదధ్యాదికస్త్రీయ

1 ముపల్లరస (పూ. ము). ఛందోభంగము. 2 ఎక్కాఁజింపక (వ); వక్కా
జింపక (ఓ).

నైర్వర్త్యతాపింఛగుచ్ఛచ్ఛవిస్వచ్ఛమాయూరపింఛావమాదాసదాపూతబృందాట
వీ మధ్యరథ్యాసమారాధ్యతథ్యార్థక క్రిడిహేమేక్షితా ఖర్వదోర్గర్వసంభూతస్వ
ర్వారాభారనిర్వాహకాధాంగితక్రోడ చండప్రభామండితానేకమార్తాండకోటి
ప్రతీకాశ నానావిధస్తోకలోకేశ వైకుంఠసంవేశ ఘోషాంగ నాలోల కాదంబి
నిల గోపాలబాలా నమస్తే పునస్తే నమః.

256

క. దండిగ నేకపదంబున, నుండెడివిన్ నాల్గుగుల + నుండెడివిన్ వే

దండావన దండకముల, పిందువు దనరాయఁ జండఃపుష్పాద్వికముల్.

257

దండకము. ధూర్తుల్ను కారణులు నైంటిపై సప్తరేఫంబులుం గూర్చినం జండవృష్ట్య
ఖ్య మయ్యె న్నకారంబులు నైంటిపై నష్టరేఫంబులుం గూర్చ నశ్వాఖ్య మయ్యె
న్నకారంబులు నైంటిపై రత్నసంఖ్యాక రేఫంబులుం గూర్చిన 'న్నర్థం బయ్యె
నోలి న్నకారంబులు నైంటిమీఁదం దశఖ్యాతరేఫంబులుం జెప్పినక వ్యాళ
మయ్యె న్నకారంబులు నైంటిపై రుద్ర సంఖ్యాక రేఫంబులు న్నిల్పజీమూతమయ్యె
న్నకారంబులు నైంటిపై నొప్పుపండ్రెండు రేఫంబులుం జెంది లీలాకరంబయ్యె
జేర్చి న్నకారంబులు నైంటిపై మించు పద్మాదురేఫంబులు న్నంత నుద్దామ
మయ్యె న్నకారంబులు నైంటిపై రూఢి బద్మాల్లరేఫంబుల నృంఖమన్దండకం
బయ్యె నీరీతితోడ న్నకారంబులు నైంటితర్వాత నేడాదిగాఁగారకారంబు లొప్ప
రగా నంఘ్రీ నొక్కొక్కటెక్కించి కావించినం జండవృష్ట్యాది నానాలసద్దండ
కంబు ల్విసాళించుఁ గాకుండె నాల్గంఘ్రిలుం జేయఁగా వచ్చు నీరీతి నేకోన
సాహస్రపర్యంతమంగూర్చి యిచ్చావిధిం జెప్పఁగావచ్చు గాంతంబుగా రాధికా
జార శ్రీరక్షిణీమానవోరా కుదంతాసునాథాకళిందాత్మజానాథవాకేలికాస్తక్త
గోపీజనోత్సృష్టవస్త్రావహరాశుకాస్యోక్తవాక్యమృతాంభోధిచంద్రోదయా
సాంద్రాదేవా నమస్తే పునస్తే నమః.

258

జాత్యుపజాతినామములు.

క. జాతులు నుపజాతులు నన, భూతలమున రెండు భేదములు జాతులలో

జాతులు కందాదిక మున, జాతులు గీతాదికములు + సరసిజనయనా.

259

నీ. కందభేదము లాటు + గాక నుత్సాహంబు తరువోజ మధ్యమాఙ్గరలు నైదు
దీపించుమంజరీద్విపదత్రిపదచతుష్పదపంచపాదిష్టపదవిధములు
తొమ్మిదివిధములతో నొప్పురిగఁడలు కలికలు నుత్కలికలును గూడ
జాతులు నవివిధగీతంబులును నీససప్తకంబును నుపజాతు లయ్యె

తే. ననుచు నన్నయభట్టు భీమనయుఁ దెద
 నచివ్రుఁడును మూర్తి తాతానాంజలు ననంత
 మంత్రీయునుఁ దివ్యరాజు నిఁమ్మాడ్కిఁ జెప్పి
 రందముగఁ దాను చేసినఁ ఛందములను.

260

జాత్యుపజాతినిరూపణము.

క. గురులఘువులలో నెయ్యెది
 మురసంచార ప్రథమపాదఃకుఱిమున నిలిచెన్
 ధర నుపజాతులు దక్కంగఁ
 బరఁగ నిలుచు నవియె నాల్గుపదములమొదలన్.

261

మ. ధరణిక్ జాతుల కాదివర్ణ మొక్కఁడేతప్పంగరా చెల్లెడన్
 హరి తజ్జాతిగణంబులైన నరి యిట్టట్టైనఁ గావచ్చు మం
 దరధారీ యుపజాతులం బ్రథమవర్ణంబు న్యభేచ్ఛంబుగా
 సారదిం జెప్పఁగ వచ్చుఁ బ్రాసములు నిట్లు న్వర్ణక యొక్కచోన్.

262

క. తెలియఁగ వినుమీ కామే, పలినామగ్రామధామ + ప్రస్తుతపద్యం
 బులు గీతకందనీసా, దలు విరతిగణనియమములతో, వివరింతున్.

263

క. గురులఘువులఁజేరిటియత్తరములు నష్టగణనామకము లగులిపులున్
 మురిపుగర్వతమాభాస్కర దీర్ఘములైన రెండుఁగా నెన్నఁబడున్.

264

కందమట్కాభీధానంబులు.

గీ. పరఁగఁ గందము పథ్యయు + మరి విపులయుఁ
 జపలయును ముఖచపలయు + జఘనచపల
 లనఁగ గందపద్యంబు లీయాలువిధము
 లఖిలసుకవికృతులలోన + నలరుచుండు.

265

సీ. నలగగభజనగణంబు లేమనె కాని కందంబునకు నొందుఁగణము సారదు
 వీటిలోపల నొకఁమూటిచే వడి లేనిహీనపాదము మందుఁ + గానఁబడును
 దరుతాత దీర్ఘ పాదము పంచగణములఁ దగుదాని మూడవతావునందు
 నలజలు దక్కంగఁగలయ నామీదనే యతి దాఁచునిజపదాద్యత్వరంబు

తే. తుదినిగానలు దక్కంగఁ + గదియ దొకటి, కొంచెపడుగుల బేనుల + గొప్పకాల
 నరుల జగణంబు గూడదీచరణయుగము, భువిని నగమయ్యె రెట్టింపఁబూర్ణమయ్యె.

ఇది సమస్తప్రబంధములందుఁ జెప్పెడుసహజకందపద్యలక్షణము:—

పద్య.

ధరలోఁ బథ్యాకందము, హరి యగు నాటవయెడ నల + మాటిటిపై
విరతియుఁ గూడఁగ మూటను, నెరయుఁ జతుర్థణములు గము + నిలిచినచోక.

విపుల.

క్షమ చేసికాలు సమపా, దములోఁ జొర శబ్ద మొకటి + తనరించెక
సమధికపథ్యాకందము, గమనిక విపుల యన నలరు + కంద మగుకా. 268

చపల.

1 సమపదముల మొదలం జగ, ణముం గడముడుగునను ద్విగఁజాలఘువుపై
2 సమకొనువిరతియు పదియొక, లమల్ ముకుంద చపలకు నమరుకా. 269

ముఖచపల.

నీరఁ జపలాకందముకై, ఖరికా మొదలియడుగు చెప్పఁగఁ గవులు పె
ట్టిరి ముఖచపల యనెడుపే, రరివిగ వైకుంఠ వరద + యఘుకైతా. 270

జఘనచపలాకందము.

క్షమఁ బద్యరీతిఁ బూర్వార్థము చపలాకందముక్రియఁ + దగు నపరా
ర్థము జఘనచపలకు మునిం, ద్రమానసమరాళ + దాకార్హా. 271
క. గురువొకటి రెండులఘువులు, సరియైనకతమున వృత్త + చయములఁ దక్కక
తెరజా త్యుపజాతులు వి, బృరముగ నెవ్వైన నిలుపఁవచ్చుకా గృతులకా. 272

ఉత్సాహాలక్షణము.

1 ఈహ మీఱ నూర్యగణములేడు గాంత మైన ను
త్సాహవృత్త మనఁగఁ గృతులఁ + జాగుచుండు సత్కవి
వ్యూహానుతులు గాంచి కృష్ణుఁ + డొడిసి కాళ్లు పట్టి పెక
ద్రోహి చావు మనుచు ఖరునిఁ + ద్రోచె గాళ్లు మీఁదుగాకా. 273

శరునోజ.

శతమఖత్రితయంబుఁజలజాత్తుఁడొకఁడు శతమఖత్రియమీఁదఁ + జనువిశ్రమంబు
ప్రతిధనియడుగులా + ప్పఁగరెండుగూర్చు బ్రతిమీఱునొక్కొక్క + పాదమొత్తవరుఁ

1 సమపదముల మొదలం జగ, ణముం గడపాదమునకు ద్విగఁజాలఘువుపై (ప. ఓ.).
ఇందు రెండవపాదమున మొదటిగణము జగణముకాదు. 2 సమకొనుయతియాలవయద్వి,
లమాముకుందచపలకునమరుకా (పూ.ము). 3 ఈహ కారక క్త (ప. ఓ.).

జతురంఘ్నుః లీరీతిః జత గూర్చి సుకవి చతురవాచారూఢిః జలజాతుః సతులః
గృతులంఘః దరువోజః సింహాజ నెసగః గృతకృత్యుః దై చెప్పః క్షీతి నెల్లసభల.

పంచవిధాక్కురంబు లెట్టివనినః—

క. మధునమన పురందరధా, మధిచంద్రగజాలిచే త్తమ మహామధ్యా
మధురాంతరాల్పపూర్వ, గృథితాక్కుర లైదు దనరు + గ్రంథమలందుకా. 275

మహాక్కుర.

నూరుఁ డొకఁడును మున్ను గాఁ దర్వాత + సుత్రము లేవురు పిఱుఁద నొక్క
తారకేశుండు జత యైన నిట్టిసః ప్రగణంబు లొక్కపాదంబునకుఁ
జేరు చెండవచోట నాలవచోటఁ + జిత్రభానుగణంబు గదియుచుండు
నోరసిలు నాలవగణంబుపై శ్రాంతి + యుత్పలాంగ మహాక్కురంబునకు. 276

మధ్యాక్కుర.

మనువుగాఁ బ్రాసంబు గూర్చిః + మూఁటిపై విరమంబు నిల్చి
చన నింద్రయుగశంబుమీఁద + కలజాపు నొక్కనిఁ జేర్చి
యినుమడించిన నాఱుగణము + లెనవిన నొక్కపాదంబు
దనర వక్కాఁడించినంతఁ + దగు నిట్లు మధ్యాక్కురంబు. 277

మధురాక్కుర.

మరనికాఁడేంద్రసంహార + మూఁటిపై విరతు లుంచి
తరణిశక్రత్రయంబు సుధామయూఖునితోఁ గూర్చి
వరుసతో నేనుగణములఁపాద మొక్కటి యొనర్చి
దొరలఁ జెప్పిన నొప్పఁ గృతుల మధురాక్కురంబు. 278

* అంశరాక్కుర.

1 భానుఁ డిద్ద తాదిత్యః పతులు చంద్రుండు
పూని నాలుగుచరణఃములఁ ద్రిగజాంత
మైనవర్ణంబు విరతి + వంతరాక్కురంబు
భానుశీతాంశునేత్ర + పద్మాశత్ర. 279

1 భానుఁ డిద్ద రాదిత్యః పతులు తమిస్త్రాపతియు, జానుమీర సివాలుగు + చర
ణములకు త్రిగజాంత, మైనవర్ణంబువిరతిఃవంతరాక్కురంబు, భానుశీతాంశునేత్ర +
పద్మాశత్ర (ప. ఓ.). * భానుఁ డిద్ద తాదిత్యః పతులు చంద్రుండు, పూని నాలుగు
చరణఃములఁ ద్రిగజాంత, మైనవర్ణంబువిరతిఃవంతరాక్కురంబు, భానుశీతాంశు
నేత్రఃపద్మాశత్ర. ఛందోభంగములేకుండ నిట్లు వవరణ చేయవగునేమా ?

అల్పాక్ష్మర.

విరమంబు రెంటిపై + విస్తరిల్లి, సురపు లిద్దఱు నొక్కఁసోమండు రాఁ
జరణ మీఁమాటిచే + సాగి యొప్పు, హరిపపర్యంక యల్పాక్ష్మరంబు. 280

మఱియు, మంజరి.

తుదమొదళ్లను ¹నంటిఁదూచు శబ్దంబు, నర్జించి యతి మాఱుఁ ప్రాసంబు లిడక
ప్రాసంబులేనిద్విపద యై చెలంగఁ, బ్రాసంబుతుదలందుఁ + బదిలంబు చేసి
²(సాగింపఁగాఁ జాలఁనత్కవీశ్వరులు, మోదంబు పెంపార + భూమిలోపలను
బద్ధాక్షుఁ డెపుడు చేపట్టు మంజరుల, చుదాన నలరానుజగతి మంజరు య.) 281

ద్విపద.

సురపశ్రితయంబు + నూర్పుఁ డొక్కండు
విరమంబు రెంటిపై + వెలయు నొక్కటికి
క్షీతిఁ దగ నెంటిఁచే నొప్పు ద్విపద
మితి లేక చెప్పిన + మే లంద్రు కవులు. 282

త్రిపద.

తొలుతను నల్పు రింఁదులు రెంట మూఁటను
బలిభిద్దయంబును రవియు + వలి లేక నలరారుఁ ద్రిపద. 283

చతుష్పద.

జలజాననవిశ్రమఁసం యుతమై, లలి సోడకమితఁలఘువులతోడఁ
గలసి చతుష్పదఁగతులను ధరలోఁ, జెలు వగుఁ జొపద + నేవకసులభా. 284

వితాళచతుష్పద.

¹భానుయుగము పైఁపంబు నవల నిం, పూన మణివిరతి + నొంది ధరలో
జా నలరుఁ జతుష్పదవితాళా, భ్యానమున వినాఁయకతురంగా. 285

కర్ణాటచతుష్పద.

మొగిఁ బంచలఘుగణంబులు మూఁడు రవియుఁ
దగుతుడఁ బ్రాసంబుఁదాఁక రెంటిపంబు
నగువిశ్రమమ్మ కర్ణాటచొపద యై
సఁగుఁ గృతుల సత్కవులసమతముతోడ. 286

1 నంటితూను (ప); నంటుతూను (ఓ.). 2 ఈరెండుచరణములు వ్రాతపుస్తక
ములందు లేవు. పూ. ము. లలో 'బదిలంబుచేసి'తర్వాత కనబడుచున్నది. 3 ఈపాతము
పూ. ము. లోనిది (ప. ఓ.)లలో 'భానుగణ యుగముపంబునవలతిం' అనిఉన్నది. అర్థము
విచార్యము.

పంచపద.

క. అది సమవృత్తములలో, నైపుముల నెద్ది యైన + నార్యులు వలుకన్
బానుకొని కృతులలోపల, నాదరమున బంచపాది + యనగా నలరుకన్. 287

ఉ. ధన్య సుకీల యన్వనిత + తత్పరత న్నదియొడ్డునందు స
త్కన్యలు సేయును వ్రతము + తానును వేడుక నాచరించి స
న్యానత గట్టినట్టి నపమండితతోర మనూయ చేసి పె
న్దెన్యము నొంది కానల విధాతృకృతంబున సంచరించుకాం
డిన్యమహాముఖ్యుల గడించిగల్గి బ్రవీచి నరుక్తి జీశ్వరా. 288

పట్టున.

ప్రాసము బువ్వాలు + వాసపు లాఱురిపై సుధా దీధితితో నిర్వృతి
భాసిల్లగాఁ బాద + మినుటితో నాల్గు + జేసిన కృతులందు పట్టుచాఖ్య. 289

నవవిధరగడలు.

వ. మఱియు వైతాళీయభేదంబు లైనరగడ లనేకంబులు గల నందు బ్రసిద్ధంబులైన
హయప్రచారాదినవవిధంబులు ప్రబంధంబుల వర్తిల్లు నవి యెఱ్ఱెవి యనిన. 290

క. నరసఖ హయప్రచారమ్మ వరుసఁ దురగవల్లనము విజయమంగళమున్ (?)
ద్విరదగతి విజయభద్ర మధురహరి హరిఃపురగతులు + వారలుం గృతులన్. 291

క. ఆద్యంత ప్రాసంబు లభేద్యంబులు రెంటరెంటఁ + బెనించి పదంబుల్
హృద్యంబులు గూర్చిన ననఁవద్యంబులు రగడ లెల్ల + వాలుం గృతులన్. 292

క. కొద లేనినైపులుల జ్ఞాపదచే సుత్సాహవృత్తపదయుగ్మముచే
దుద నాదిని ప్రాసంబుల, నదలక విరచింప వలయుఁ + బ్రాజులు రగడన్. 293

హయప్రచారము.

బుతువిరామ + మినులు నల్వు, రతుక నొక్కయంఘ్రి చెల్వు
దనర హయతఁ + దాన్వై డంచు, దనుజహరణదత్తుఁ డంచు
మును శుకాదిమునులు మోగడ, జను హయప్రచారరగడ. 294

తురగవల్లనము.

ఇరవుల న్నయప్రచార + మినుమడించి కృతులఁ జెప్ప
దురు విహరితాగ్నివరణ + తురగవల్లనాఖ్య మొప్పు. 295

విజయమంగళము.

తురగవల్లనంబు రెంటితోడ విజయమంగళంబు
ధూర్తకంపకూలదహన + తుహినహీరసదృశకీర్తి

పరగ దుగ్ధసింధుమధ్యభానురాంతరీపవర్తి
వారివాహనదృశమూర్తి + భక్తజనహృదబ్జపూర్తి.

397

ద్వీరదగతి.

కర మొప్పుఁ బంచలఘుఁగణచతుష్టయమాచే
విరమంబు రంటిపై + ద్వీరదగతి పేరిచే.

298

విజయభద్రము.

ద్వీరదగతి రెట్టింప + విజయభద్రము చెల్లు +
విదురపూజితపాద + వేదసన్నుతనామ
దరచక్రకాయకగఁదాభిష్టధారణా +
తాపింఛసమగాత్ర + దళితచైతన్యస్తోమ.

299

మధురగతి.

¹నాలుగుమాత్రలు + నాటిసగణములు, నాలుగు రంటికి + నలి విరమణములు
గలసి మధురగతిఁకనలును జగణము, తొలఁగిన ధృతికాఁస్తుభ కవిరమణము.

300

హరిగతి.

నలసభగగణులలోపల నేతై నను నెనిమిది నాల్గిట్టిపై విరమము
గలసిన హరిగతి చెలు వెగుఁ గృతలం + గవేంద్రుల నని చెప్పిననియమము.

301

హరిణగతి.

నరహరి పదియు + నాలుగులములు, కరియిత హరిణగతికి నెళ్ళవులు.

302

వృషభగతి.

ఇరుపదియేనిమిది లఘువులు ¹పదియేనిది విశ్రాంతియుఁ గూర్చిన
నిర వగు వృషగతి పద్మాధిప + యిది విను మాదరమన మదమున.

303

యక్షగానలక్షణము.

నీ. తుద నేడలఘువులు + తొలఁగించి చదివినఁ ద్రిపుటకు వృషభగతిపదయుగము
లలిఁ గడపల నొక్కలఘువు మానిన ఒంపె మనుద్వీరదగతినామపదయుగము
గురు తగురచ్చెరఁకుఁ దురగ వెల్లనాహ్వయ మేక తాళియామధురగతికి (?)
నంఘ్రి కిర్వదిసాలు + గటతాళమున మాత్ర లోలి విశ్రాంతి పదాలుగింటఁ
తే. చెలియ నర్థంబు నర్థచంద్రికలు వీన
యక్షగానప్రబంధంబు + లతుక పచ్చు
రగడభేదంబు లివి యంద్రు + రసఁ గవీంద్రు
లవిలివిజనేవకస్తోమ + యధిధామ.

304

ఉదాహరణలక్షణము.

సీ. సప్తవిభక్తులు + సంబోధనంబును గూడ నెన్నివిభక్తులు గ్రమమనఁ
బలికెరు దొరలంగఁబద్య మొక్కటిఁ జెప్పి రగడభేదములు మాఁగ్గములుఁగాఁగఁ
గలికలు నెనిమిది + దళములు గావించి దానిలో సగము నుత్కలికఁ జేసి
యది యొక్కసమసనం + బయ్యెడు దళము లెన్నిదిఁ గూర్చి వానికొందుద విభక్తి

తే. బయలు పఱచి కట్టకడనుఁబద్య మొక్కటి, పలుక వలయును సార్వవిభక్తికముగ
నిర్వదాటుపద్యములందు + నిదేన ధాత్రి, నిది యుదాహరణ మటందు + రిద్ధచరిత.

సీ. సంబోధనమునకు + సరసాళి జయపతి ప్రథమమ వాణి విరావళియును
క్షీతి ద్వితీయకు యట + క్షీమతీయఁ దృతీయకుఁ గీర్తి సుభగయు + నటఁ జతుర్థి
కిని దేవలాభినియును భోగమాలిని పంచమికి నెసంగు + వాణియును గ
ళావతి షష్ఠియు + లలిత కాంతమతీయు సప్తమికిని ఘోణి + సత్కమలయు

తే. నాదినూత్తలనామధేయముల నెనుకఁ, బలికినది వేల్పులవ్వివిభక్తులకును
వారుతమక క్తికొలదిని + వ్రలుఫలము, లీత్రు నాయకిద్యయమున + కిందిరేశ.

సీ. సంబుద్ధి యెడలించి + సప్తవిభక్తులు పలికిన భక్తిసందలి యనంగ
సంబుద్ధితోఁ గూడ + సప్తవిభక్తులు పలుక నొప్పూరు బద్ధలి యనంగ
సంబుద్ధితోడ విషమవిభక్తులతోడఁ బలికినకృతీయు విద్ధలి యనంగఁ
గలిక లుత్కలికలు + గమకింపఁ బలికినకౌవ్యంబు నుత్కల్పకంబనంగ

తే. నవనిఁ జాటుప్ర బంధంబులందు మిగుల, నాటకొనియొప్పుచుండునీనాటకెగలఁ
గానఁబడు నుదాహరణము + ల్లానలోల, కాపెపల్లెశ కల్లపీకామకృష్ణ. 807

ఉ. శ్రీవనితాసనాధుడు వశీకృతభక్తమనోంబుజుండు వి
శ్వావసుఁ డుగ్ర సేనుఁ డురువైద్యుఁ డజేయుఁ డగణ్యసద్గుణ
ప్రావృతభూషణోజ్జ్వలఁ డాహగపతికోటిమరీచి భద్రదం
తావళనాయకావసుఁ డుదారుఁడు కృష్ణుఁడు మమ్మఁ బ్రోవుతెకా.

808

కలిక.

మఱియు దేవకికౌరసేనికుఁమారనిర్మలరత్నరాజము
కణకుటసురల నెల్లఁ దారుణాకదనధారుణి దునుము లేజము
బలిమి నందననములోపలిఁపారిజాతము ధరకుఁ బెచ్చెను
గొలఁది మీఠిననమ్మదంబునఁ + గుండలంబులు తల్లి కిచ్చెను
జెలఁగి నిరునకు నూతకృత్యము + చేసి కారవులఁ బరిమార్చెను
దలఁపు వటుపనిదాసుచయములఁ + దవిలి తిరుగనిముక్తిఁ జేర్చెను

వెలదికొఱకును బాణుచేతులు + వేయు నటికినవిక్రమోగ్రుడు
జలదములజిగి చెగడునొడలన + జానుమీఁతుడుశుభసమగ్రుడు.

809

ఉత్కృళిక.

కమలనేత్రునిరాక రోయుచు + యమానయెడ్డునఁ దపమునేయుచు
నున్న కాంతను జూచి రయమున + నున్న సుద్ధి వచించి ప్రియమున
నరుడు గూర్చినమిత్రునానతి + కరమఁ పట్టెడుదానిఁదానతి
విదళితాసురసార్వభౌముడు + యదుకులాంబుధిపూర్ణ సోముడు.

810

ఉ. మానవులార రోగములు + మానును లేములు లేవు సంపదల్
జా నగు దుఃఖము ల్దొలగెను + జాటు నఘంబులు మందబుద్ధులై
దీనత నొంద నేటికి నఁజిగిరభక్తినిఁ గొల్వ్వడి పరా
ధీనులుగాక మీరు ననుఁదేవకమారకు ముక్తికోసమై.

811

కళిక.

మఱియు న్రేతల నెల్ల + మరులకొల్పినవాని
మెఱసి కానను బనుల + మేపి తిరిగెడువాని
భామతో దూర్వానుఁబండియొడ్చినవాని
వేమరెదిరనమగధు + విరగఁ దోచినవాని
కాలుఁడై తోలెక్కి + పాలుద్రానినవాని
హేలతోఁ బదిరూపు + లెలమిఁ దాల్చినవానిఁ
దాశస్యక్షము లెల్ల + ధరణిఁ గూర్చినవాని
గాలిరక్కనుఁ జూచఁ + గాలఁ దన్నినవాని
లీలఁ గొల్తును గడిది + లేమిఁబాపెడివాని.

812

ఉత్కృళిక.

మండుపావకుఁ గొల్చి + కాండవామతి న్రేల్చి
పార్థివేశ్వరుఁ గాంచి + పార్థు నక్కడ సంచి
దారకుం డమరించి + చేరఁ చెచ్చినమంచి
యరిద మెక్కుక పూని + పురికి నచ్చినవాని.

813

1 ఇందు రెండవచరణము మొదలుకొని ఆయిదుపాదములు పూ. ము. లలో
లేవు. (ప. ఓ.)లలోఁగలవు.(పూ.మ) లలో ఇందలి 1-7-8 పాదములును (ప. ఓ.)
లలో లేని 'లీలఁగొల్తును గడిదిలేమిఁబాపెడివాని' అనుపాదమును ఇట్లు నాలుగుపద
ములు మూర్తమే కలవు. * 'కొను' కుక.

చ. ¹పులకల నేల మానవుల²పుట్టును పావన మయ్యె నెప్పుడున్
³గళనడ మేల రోగము లకాలగతిం గడవట్టు నీతిబా
 ధలును దరిద్రతావ్యథలు + దవ్వలకేగును వాంఛితార్థముల్
 గలుగు నమేయుచేతఁ గమలాధవుచే నటపత్రకాయించెన్.

314

కళిక.

మతియు బ్రహ్మమాయఁ గెల్చి + మనలమంత్రవాదిచేత
 నెఱిగి సాంఘికనకు వరము + లిచ్చి మెఱయుమోదిచేత
 మృతతనయుని మరల గురున + కిచ్చినట్టియమృతుచేత
 నతులరాసకేళి నలిపినట్టియాదినటునిచేతఁ
 బిండి రుబ్బునాతిమోము + పెరుగు దుడుచుకొంటెచేత
 మండుచున్న కాయచిచ్చు + మరిగి త్రావునమరుచేత
 నెలుగుతోడఁ బోరి మణియు + నింతిఁ గొనినయజరుచేతఁ
 వెలయుఁ దులసిపూసపేరు + నెసికొనినజోగిచేత.

315

ఉత్కలక.

గట్టిగళరపంజరంబు + గట్టఁ దలఁచి వేగిరంబు
 చవుటికడలిచెంతఁ జేరి + పవనతనయతోడఁ బోరి
 తన్నుఁ జీరినంత వచ్చి + చెన్ను గలుపు నరున కిచ్చి
 మహిమ మెఱయకృష్ణుచేత + మిహిరకోటిదీప్తుచేత.

316

కా. ఓలం బాసకుఁ దేక మత్సరముతో + నుప్పొంగి పెక్కేడులా
 భీలాకారమునం గొలంకునడుమన్ + బేటాడునక్రంబుతోఁ
 జాలం గయ్యము చేసి చిక్కినమదఁ ప్తంజేరమస్వామి
 కేలం బట్టి నిమిర్చినట్టిహరికై + కృష్ణంబుభృన్తూరికై.

317

కళిక.

మతియునుఁ గౌమోదకియును ఖడ్గము + మణియును శంఖముఁ బట్టినహరికై
 మెఱయఁగ విన్యచ్చెలిముఁ దాల్చుక + మెలఁగెడుదధికణపరిదిగునకై
 పెలుచం గదినివోమల్లల నిరువురఁ + బిడికిటఁ బొడిచినబలుమల్లనకై
 వెలయఁగ యమునానదిలోఁ గాలియఁబిడధరుఁ దోలినయదునింహునకై
 విజయనిరభసారథి యొ గురువృషభీష్టాదులఁ గలిచినధూపతికై

1 పులకల (ఓ. పూ. ము). 2 పుట్టువు. (ఓ. పూ. ము). 3 గళనళమేల (పూ. ము). 4 నడుమన్ బేటాడు (పూ. ము); బేపాడు (ఓ.). 5 మల్లర (పూ. ము).

గజగా యవనాభిధు ముచుకుందునిఁ + గనుదృష్టినిఁ జంపిన క్రిపతికై
బలువిడి దేవకితండ్రిని మధురకుఁ + బట్టము గట్టినగోవిందునకై
గెల దాల్చినవైఖరి గోవర్ధనఁగిరి మోచినమహానానందునకై .

318

ఉత్కలిక.

తొలిపుట్టువునోము¹ఫలంబున నే, బలువిడి నగుపేదటికంబున నే
సరి కొందల మందుమఁ బైనందై, పురికిం బరమానందమునం బై
కొని యుబ్బుచు వచ్చి కలిమిపనికిం, గని యాడుకు లొసంగినబాపనికి
స్థలి మిచ్చినబాలన్నేహనునకై, కలుములచే నేలినకృష్ణునకై.

319

మ. పురిటింటం బనిబిడ్డచందమున నాఁపోనంగ నాఁ దాత్త లో
మురు వొప్ప నివ్వసర్గుయగ్గుకునయై + ముద్దాడురాకాస్యిచ
న్నిరుకేలంగొని బాలు ద్రావుమిహుచే + నిష్టైనకాలంబునకా
ధరణిం గూల్చిననందపుత్రులనం + దార్కాణధర్మసితుల్.

320

కలిక.

మఱియు గీతామృతసమగ్ర సింధునివలన, నఱులు భవపటులిమిరఁవనజబంధునివలన
బొంతు పెయ్యెడ లేనిఁధూరిసమృద్ధినివలన, జుకు పెన్నడు లేనిఁసమరనిత్యునివలన
భేదము లేవదబాపు²కీకీమర్దనువలన, నాదికారణమూర్తి + యగుజనార్దనువలనఁ
గాన రానిపదములఁగాముపానుపువలన³, బూని గొడ్డాలికిం + బుట్టెకానుపువలన.

ఉత్కలిక.

‘తను బిల్వ మిగురు గూర + దిని పాక మింపారఁ
జేసి ద్రాపడిచేత + నాగు వీరంగ మేత
యడిగినముంతులకు + నిడఁగల్గుదాసులకుఁ
గల్పించుహరివలనఁ + గల్పసాయివలన.

322

1 ఫలంబుననే—పూ. ము. అంత్యప్రాసనియమభంగము. 2 కేళి (పూ. ము.).
3 పూనిగొడ్డాలికిఁ బుట్టు కానుపులన (పూ. ము.) ఛందోభంగము; బూని గొడ్డురాలికి
(ఓ.ప). 4 తనుఁ బిల్వమిగుల—పూ. ము. ఈచరణమున 21 మాత్రలున్నవి.

5 గుర్రటిఁ గివ్వంబుగఁ.....నిర్వైకాలంబునకా—పూ. హ. ఇది “క్రావ్యరే
కారసంగి” ఇది యప్పకవి యుపయోగించి యుండదు. కాబట్టి దీనినిపఠించుటన్యాయము. మహాలాక్షణిగఁ దైహనుప్పకవియే యిట్టియాశ్రయమైన సంధినిజేసినచో
నాంద్రభాషకు మిప్పునచ్చునట యశితయోక్తిగాదు. మరియు “నిర్వైక” అను
పదము మిక్కిలి కర్గకతోరముగ నున్నది. తక్కినపద్యశైలినిచూడగా పదముల మార్ద
వము స్పష్టముగదా.

కా. 1 కారాగారమునందు వెల్వడి భుజాగస్వామి కుచ్చర్త మై
పై రా దార్మ్యము వాకిన 2 లైలున నాశ్రస్తామముగ మిటి క్రి
యూమ్మూతి పథం బొసంగె దను గొండు దండ్రి యేలెంది 3 కా
ల్వారేపల్లెను నిప్ప బొల్పుహరికి 4 స్వాహా నేమొక్కదకా.

823

కలిక.

మఱియుఁ బెరియ నెఱయ మఱియుఁదుధునిఁ గూల్చినట్టిహరికి
నఱిమి తఱిమి చఱిమి నుఱుమునన్రుఁ గెల్చినవితకరికి
గఱచి చఱచి యఱచి పఱచుఁ 5 గపినిఁ జంపినమ్మతునకు
మఱిగి తిరిగి విఱిగి 6 సారగుఁదుదుల్డిచ్చినమునుతునకు
7 సరలి కరలి వరలి మరలి 8 సాన్రుఁ జంపినక్షరునకు
గరిమ మెరిమె యెరిమి నెరిమి 9 కామెపల్లిమందిరునకు
నయముఁ బ్రియము రయము జయము 10 నరుని కిడినకేశపునకు
వ్యయము భయము లయము క్షయము 11 కైరి కొనఁగూర్చునకు.

824

ఉత్కలిక.

1 గొల్ల లెల్ల దల్లడిల్లఁ 2 బెల్లుజల్లు లల్లి రాళ్ల
సోనవాన మాన పూని 3 కాన రానికొనలోన
చుట్టి పట్టి గట్టి నిట్టి 4 పొట్టు గట్టు మట్టు గుట్టు
నూచి లోచి నోచి మోచి 5 బ్రోచినట్టి వామనునకు.

825

మ. పృథులవంతినరస్యయనరమున 6 నివిందానువిందామలకా
బ్రథనక్షోణిని గెల్చి సగుణ సుభాద్ర శృద్రుఁ గోకొండు 7 వ
చ్చి ధరాధీశుననుజ్ఞచే ననలసాక్షికంబు గృహ్యోక్తన
ద్విధిఁ బెద్దాడికకృష్ణునందు నిలిచె 8 నిర్ధ్రప్రతాపాపాన్నతుల్.

826

కలిక.

మఱియు సుగ్ర సేనామాత్యునందు, నెఱి మీఱ లయకాలానిత్యునందు
విరురార్చితపదారవిందునందు, విదళితఘోరాః బృండునందు

1 కారాగారమునండి. పూ. ము. 2 లైలియ (ప). 3 చెల్వారంబల్లెను.
(పూ. ము). 4 హరికివార (ప). 5 యొరగు (పూ. ము.). 6 సరలిమరలి కరలివరలి
సాన్రుఁ జంపినక్షరునకు (ప. ఓ.). 7 ఇందు (పూ. ము) లభాను (ప.) లోను మూఁడు
చరణములు మాత్రమే ఉన్నవి; (ఓ.)లో నాల్గుచరణములున్నవి. 8 కాన-పూ. ము
9 బ్రోచినట్టి వామనునకు (పూ. ము); బ్రోచినట్టి వామనునకు (ప) 10 దీర్ఘ (పూ. ము).

నాభీరుపస్త్రాపఃపూరునందు, బలిపట్టణద్వారః పాలునందు
జలగాదిదశతనూఃచ్ఛాదునందు.....

827

ఉత్క్రలి 1.

సజ్జరాగంబు, రజ్జనాగంబు, కంధియోగంబు, మందరాగంబు

రాపుతో నూచి, వీఁపుతో మోచి, వెలయుచువారియందు, జలజాక్షునందు. 828

ఉ. ధర్మజుఁ డంపినం జరిగి + దంతిపురంబున నాంబికేయుతో

ధర్మముఁ జెప్పి చుమ్ముతుల + దగ్గఱ శాంతనవాదిసజ్జనుల

నిర్మలచిత్తు లెల్లఁ గనుఁ నేరుపున నృభఁ దాల్చినట్టిని

న్నర్మవహాకృతిం దలఁచు + నాచుమనంబున నందనందనా.

829

కలిక.

మఱియు జగన్మోహనఃపూయఁదాల్చినజాల, జిఱునుతటి ద్రౌపదికిఁజీరలిచ్చినకాల

సఖులతో నదిలోనఁజల్లి గుడిచినబాల, విభునసుం డెదలోన + వేఁదలిర్చినలోల.

నరులేరినొగలపై + నాట్యమాడినవీర, సరకుగొని భీష్ముపైఁ + జక్ర మెత్తినకూర

తరిని సగురుసుతులఁదాపరించినసదయ, పెరిమెనాగపురంబుఁపెక్కలించినవిజయ.

ఉత్క్రలిక.

గురుభీష్మరాధేయు + లురుజన్యమున నేయు

శరవహ్ని బయ లెక్కి + యరద మెల్లను నెక్కి

తరి గొల్పునెడ పాండుఁవరుల నేగురి మెండు

బ్రతుకఁ జేసినపుణ్యవితత దీనశరణ్య.

831

కా. 5 వొక్కండవు నిన్ను నమ్మి కొలుతు + న్నిచే నుఖం బల్కె నీ

కై వేదండ మొనర్చు నీవలన నిఁప్టవాప్తి చేకూఱె నీ

కే విశ్వాసముఁ జేర్చి తింక మదిలో + హెచ్చయ్యె నీయందు నా

కైవారంబులు కొరసేనతనయా + కామేపలీవల్లభా.

832

ఉ. నామన విచ్చగింపు మీట + నన్నయభట్టకృతాంధ్రశబ్దవిం

తామణికల్పనోక్తికలఁనాచతురోపమ లుల్లసిల్ల ని

చ్ఛామతి నర్పణంబుగ నొసంగితిఁ గామెపలీక నీకు నై

రామయ మై తగ నృవచుఁదావారణంబు జగత్ప్రసిద్ధి గాఁ.

833

1 డగ్గఱ (పూ. ము.) యతిభంగము. 2 తరుగొల్పునెడ పాండుతనయులేగురి మెండు(పూ.ము); తరిగొల్పు(ఓ.); తరుగొల్పు(ప.); మఱికొన్ని తాటాసుపు స్తకములు చూచినగాని సుయ్యకపాతమునిర్ణయించుటకు సాధ్యము గాదు. 3 జేర్చునింక(పూ.ము.).

వ. సీసంబు లనునది సమవిషమంబుల రెండుదెఱంగు లయ్యె వానివిశేషంబు రెట్టివనిన.

సీసమాలిక.

యతి నైనఁ బ్రాసంబు • నందైన నొకటితోఁ జెప్పిరేనియు సమసీస మగును
నియమము దీనిపై • నిలిపిన సీసంబు బాటుదెఱంగు లై • యతిశయిలు
నెనిమిదంఘ్రిలఁ బ్రాస • మెక్కింప వల్లకై సర్వతః ప్రాససీసం బనంగఁ
ప్రాస మాఁగఁఘ్రిలఁ • బదిలంబు గావించి నక్కిలిప్రాససీసాఖ్య మనఁగ
నాది నేవడి నిల్చి • రావడే పద మెల్లఁ జేయ నయ్యది వడిసీస మనఁగఁ
బదఖండములయందుఁ • బ్రత్యేకయతులుగా స్థిర వనకలిపడిసీస మనఁగఁ
గుదురుగా నుత్సాహ • తుదయందు గీతంబు చెప్పిన విషమాఖ్యసీస మనఁగఁ
గడ వల్ల లఘువులే • కల్పించి రెద్దాన సరవి సర్వలఘుసీసంబు ననఁగఁ

తే. సప్తవిధము లివియ శబ్దఃకాసమందు, పంచమామ్నాయఫక్తిహోఁ • బల్కెఁగాని
కడమకవు లాఱునీసము • ల్పిడినిపెట్టి, చెలఁగి సమసీసపద్యమే • చెప్పినారు. 885

అందు సీసలక్షణ మెట్టి దనినః—

క. సురపతు లాఱురిపై భా,స్కయ లిరువురు గూడ నొక్కఁచరణము పొల్పుం
బరంగ నవి నాలుగడుగుల, విరమముపై రెంటు రెంటు • వెలయఁగ వెలయున్. 886

క. వానిఁ జరణములు నాలుగు, చేసి తుదిని గీత మొకటి • చెప్పఁగ నయ్యెన్
సీసము తంగడదేశవి, భాసురశుభఫల కామెఁపలిగోపాలా. 887

సమసీసము.

బ్రతికించె నెవ్వఁడు • మృతగురుతన ముని మెలత వేడిన మెచ్చి • మేలు చేసె
బోషించె నెవ్వఁడు • పొదివినదారుణాపద లెల్ల దొలగించి • పొందుసుతుల
వెడలించె నెవ్వఁడు • వెడపాడుబావిలో నూసరవెల్లి యై • యున్ననృగుని
మర్తించె నెవ్వఁడు • మాసలంబున వృష్టియనుభోజనైస్యాంధఃకాదివృత్తుల
తే. శ్రేష్ఠ నేవాఁడు ఖాండవవిహిన మెల్ల, జాతవేదోత్తమిలనితఃజ్ఞాన్వలమిఁద
నతనిఁ గీర్తింతు మదిలోన • ననుదినంబు, ననఁగ నలరారు సమసీసమఖిలకృతుల.

సర్వతః ప్రాససీసము.

వేదండవరసుండు • వేదోండగాంగుండు కాదేవతయసుండు • యాదవేండ్రుఁ
దాదిత్యవంశ్యుండు • నాదాససులభుండు వేదాంతవేద్యుండు • కాదబిలుఁ
దాదిలేయుండు బిందు • నాదకళాతీరుఁ దాదిత్యకులజుండు • బాధితారి
మేదింశ్రీసుండు • ధూధరగాత్రుండు శ్రీదమిత్రసఖుండు • ద్వాదశాక్షుఁ

లే. దాదిదేవుఁ డాత్రితగంధఃమాదనుండు, చేదిసౌంభకవైదర్భఃనూదనుండు
మేదురమరలి నాదవిఁనోడు డనుచు, జెప్పినను సర్వతఃప్రాసఃసీస మగును. 839

వృత్తప్రాసనీసము.

శీఁచె నెవ్వాడు + చేటుకై సభలోనఁ జెడుమాట లాడిన + చేదివిభుని
రక్షించె నెవ్వాడు + ద్రాణిబాణము చేతఁ జదియకుండఁగఁ బరిశీన్నపాలు
భక్షించె నెవ్వాడు + పర్యతాకృతచేత నాభీరు లర్పించు + నారగింపు
వీక్షించె నెవ్వాడు + వేడ్కలో సేవకుల్ బ్రతుకునట్లుగఁ గృపాపాంగదృష్టి
లే. దాక్షిణాత్యుని సౌంభకఃధారుణీశుఁ, జంపె నెవ్వాడు పోరిలో + సాహసమునఁ
బక్షిరాజతురంగుఁ డెవ్వాఁ డనంగఁ, జెలఁగుచుండు వృత్తప్రాసఃసీసము లిల. 840

పడినీసము.

విజయసారథిఁ గానిఁవినుతింపఁగా నొల్లఁ గిరినాయకునిఁ గాని + కీర్తిసేయ
యాదవేంద్రునిఁ గానిఁయభిమతిఁపఁగ నొల్ల మధునూదనునిఁగాని + మదిని నిల్పఁ
బద్ధనాభునిఁ గాని + ప్రణతంపఁగా నొల్లఁ బాశనవఁగఁ గాని + ప్రస్తుతింప
బాణసంహరుఁ గాని + భజియింపఁగా నొల్లఁ బీతాంబరునిఁ గాని + స్త్రీతిఁ దలఁప
లే. నవితవేదండుపతిఁగాని + యనుసరింప, ననుచు నెనఁ గూర్చి యనురక్తిఁనాత్మనైపుడు
పొగడునత్కవిఁవ్రజములఁ + బ్రోచి తనఁగఁ, దనరు పడినీసభేదంబు + తాళభేది.

అవకలిపడినీసము.

సామాజికాహితఃస్తోమంబు సామంబుగా మించి మైత్రికి + నామతింప
నభిమానధారుణీవిభులు దానంబుచే నక్కఱ లన్నియుఁ + జక్కఁ జేయ
నతిరుక్తపక్షమానకులు భేదంబుచే దినదినక్షీణత్వమునకుఁ జెడఁగఁ
బదిలింపుటద్దండు + లూదిగి దండంబుచే దనయాజ్ఞ యాదల + నునిచి నడువ
లే. సంద్ధియానాదిపాద్ధ్యుఁబంధురముగ, సోమి శక్తిత్రయోపేతుఁ + డై మురారి
నేల ననురక్తి నితితో + నెల ననుచు, జేయ నవకలిపడినామఃసీస మగును. 842

విషమసీసము.

అంచితముగ భీమునకు సహాయ మేగుచెంచి తా
నించు కెదిరి దురముసేయు + నేయునంకుశంబు తా
కించుకొనక కినుకవలనఁ + గెరలి నరకపుత్రు మ
ర్దించినట్టిసవ్యసాచి + లేరిఘోటకావలిం

1 దీనికే (పూ. ము.) లో ఆక్కిలి ప్రాససీసమునిపేరు. 2 చేటుకైయ్య (ప).
3 కిక్కిరింపఁగ (పూ. ము.). 4 జనమల (ప). 5 నారి (పూ. ము.).

అ. దోలుకృష్ణ యంచుఁబోరంపుటుత్సాహ, మీద గీత మొకఁడు + మేలివింప
విషమనీన మనఁగ + వెలయుఁ గామెపలీశ, జమ్మిచెంత నున్న + చతురవచన. 843

* సర్వలఘునీనము.

క. తమ షడ్వింశతిఘ్నములు, త్రిమహేశవిరామము గలఁదీర్ఘ పదచతు
ష్కముపై నొకగీతి ముర, ప్రమథన సర్వలఘునీనపద్యమన కగుకా. 844

నీ. చిఱుతయగు కొడుకున 'కె'దరయి మృతికి మొదలగు
హ్రీరులవలన విని రుషివరుషుఁ డగుచు
చరమశరధిజలముల + తరణి మనుగక మునుపు
దురమున నురువడి బలు + దురుసుపరచి
కెరలి గొనయము దురిమి + మురిగుణము మొరయిడఁగ
నిరికిన శిశిరములు + పరువ విడువ
జరిగి నెశవెఱిఁ గొదిగి + మఱుఁగున నిలిచిన కురు
పతిమఱుఁదిని నెరి నురు + మగను దలఁచి

తే. చేసినట్టి ప్రతిజ్ఞ కానింపఁగోరి, సన్యసాచితాంగంబు + సైంధవములఁ
దోలుగోవిందునుతులచేఁ + దొడరుఁగృతుల, సర్వలఘునీనపద్యంబుసాగుచుండు.

క. బలసోదరగీత్యుద్దితార్యలు నా ల్గార్హాఖ్యగీతు + లాటవెలదితే
టులురెండు సమము లెత్తుక, మలనాహ్వయ పవడలు విష + మంబులు మూఁడుకా.

సమగీతి.

తమఁ బఞ్చాక్షరందముచందమునకా రెండరలు దెలియఁ + దనరింపకా
సమ మనుగీతికృతులలోఁ, గమలాహృదయాబ్జవాస + కమలాత్మ. 847

* కరివరద పరిమకృప + ధరణిధర మరవినుత కనకవనన నరహరిఁగరుడగమన
నలినకరపదనయనదలితఖరదనుజలయ నరశఖ పరగుణనిధి + శరధిశయన
పరమపదనిలయ హరిఁపరమపురుష ప్రకృతికిఁ బరుఁడని నినునిగమనిఁపహయబలుకు
నిరతమునహృదయమునఁనినుఁ దలఁతునను మనుపు మనియనఘచరిత జలఁదనిధిత
తే. సర్వలఘునీన మిరీతి + సకలసుకవివరులు చెప్పుదు రిలమీదఁనరుస నెల్లి వ్రువ
వారు మెచ్చఁగి సర్వేశ + వారిజాత్మ, కామెపలీశ యమృత + కామజనక. 848

ఈపద్యము (పూ. ము.)లో నున్నది. 1 కెదరయి(ప). 2 ఉరుతి(ప). 3 వరు
షుఁడనచ. (ఓ).

ఉద్గీతి.

మొదలిసగము చపలగతిం, దుద స్సగము పథ్యగతిని + దొడరంగా
నిది యుద్గీతి యనం దగు, విదురాహ్వారాదివరద + వేణుకరా.

848

ఉవగీతి.

ధరఁ జపలాకందమువై, ఖరి స్సగం బైనఁ + గావ్యములకా
బరఁగు నుపగీతి పూర్వా, మరవ్రజతమిస్త్ర + మార్తాండా.

849

ఆర్వాగీతి.

సముదీరతపథ్యాకం, దముకన్నను నొక్కగురువు + దాకించినచో
క్షమ నార్వాగీతి యగు, నమలాప్రాణేశ సహజఃకందం బడియే.

840

సమగీతులందు నాటవెలది.

మేలు మే లటందు + మిక్రులు ముగ్గురు, వింత వింత యనుచు + విబుధు లిద్ద
అచాచా యనుచు నూరులయిదుగురును మెచ్చ, నాటవెలది మూటలనలరు సగము.

తేటగీతి.

మిక్రుఁ దొక్కఁడు వీణియఁమీటుచుండ, విబుధవరు లిద్ద అర్థంబువిప్పి చెప్ప
నినులు నిద్దఱు వినచుండఁ నేకగతిని, తేటగీతంబు మూటను + వాట మయ్యె. 852

విషమగీతులందు నెత్తుగీతి.

మరనాథుమీఁదఁనూరు లిరువురు రెంట విరతి
ధరణిఁ బ్రాసంబు + 1 దనరు చాఠి యెత్తుగీతియందు.

853

కమలనగీతి.

చాగణ మైనఁ జాలు నగణఁమైనఁ జాలు చాగణ
నగణములును రెండు గలసి + నాటి యంఘ్రి కేచు
తగినవిరతి నాలుగింటఁ + దనరఁ బ్రాస మొదవి
మిగుల మెఱయుచుండుఁ + గృతులఁ గమలనాఖ్యగీతి.

854

వవడగీతి.

అవని ముగురుభాను + లాదిత్యపరు లిద్ద, అవల సేగు రర్కు + లర్థమునకుఁ
బవడగీతియందుఁ + బ్రాసముల్ సమకూఱు, నవియె యాటవెలదిఁయందులేవు.

స. ఇది నవగీతివివేకం చింక బిరుదావలిలక్షణం బెఱింగించెద.

855

తే. క్షితి మహారాష్ట్రభాషచేఁజెప్పబడెడు, భీకరోక్తులు బిరుదు లైఁపెక్కు దనరు
1 నాటబిరుదావలియొనర్చునలయునందు, బుధులుసంబుద్ధి పదములుఁపొసఁగఁగూర్చి.

1 దనరు నెత్తుగీతియందుఁ (పూ. ము) ఛందోభంగము. 2 వాని (పూ. ము). 'వాట'
అని ప్రాత్రపర్యకులలోనిపాఠము తప్పని దిద్దినయెడల 'వాన' అనియుండవలెను.

చ. అతిభుజవిక్రమాద్యవము + తై రిపుకర్ణకళోరకంబు తై
 1యతులితవీరవాక్కు లయి + యాదిమపార్థివలాంఛనంబు తై
 ప్రతిపదనూతనంబు లయి + భాసీలునూత్తులు గూర్చి స్వస్తివా
 క్యతతులఁ జెప్ప నొప్పు బిరుదావలి సార్వవిభక్తికంబుగాన్. 858

చ. సలితవాక్యగుంభనల + సర్వవిభక్తుల 1దీనంబులఁ
 జెలు వగుపద్య మొక్కటి రఁచించినపిమ్మట గౌడరీతి సం
 కలితచతుష్కృష్టబద్ధశఁగద్యము లెన్నిదియుం బదాఱు నిం
 పలరఁగఁ గూర్చి పేర్చి బిరుదావలిఁ జెప్పఁగ నొప్పు నెంతయున్. 859

చక్రవాళము.

క. ఒకపద్యముపీడప దళా, వైకసందర్భాప్తగద్య + చతురం బగుభ
 క్తికిఁ జేరు చక్రవాళం, బకట చతుర్భుద్ధ మదియె + యచ్చుత మఱియన్.

క. తొలిసమసనాంత్యవర్ణయఁగళమే పునరుక్తి గాఁగఁ + గైకొని సామీ
 ప్యలసత్సమాసముమొదల, నలరించినఁ జక్రవాళ + మగు దాకార్తా. 861

తే. అవధరింపుము దేవ దివ్యప్రభావ, భావనాతీత నిస్తులఁపరమపూత
 పూతనాజైత్ర సుత్రమఃపుత్రైమిత్ర, మిత్రశశినేత్ర నిర్జరాస్తోత్రపాత్ర. 862

చిత్రకవిత్వము.

సీ. అనులోమము విలోమము, నిర్వృత్తమును దలకట్టును గుడులు శృంగములు నక్ష
 రవిలోపమును బదఃప్రమకంబు పద్యభ్ర, మకమాను నల్లెంట్లు + మఱియు నేక
 పదియు ద్విపదియుఁ ద్రిపదియును నేకవర్ణంబును ద్వ్యక్షరీ + త్రిక్షరీయును
 సరవి నిచ్చావాక్యఁసంఘటనంబును, నాదిగాఁ గొన్నిపద్యంబు లెల్ల
 తే. క్షీతినిఁ జిత్రకవిత్వప్రసేదనామ, ధేయమాలచేతఁ బెం పొంది + తెలివి మీఱు
 1వానిఁ బెలియఁగ వదియింతు + వాసుదేవ, నందగోపాంగ నాపుత్రైవరకజైత్ర.

అనులోమము.

క. దామోదరసామతనధ, రామానరసాకరదళఁగధహారిరాధా
 కామా సదయాతిపరమ, ధామా వరయాదవతులదారకరాసా. 864

విలోమము.

సారాకరదాలకుఁబద, యారవమాధామరపతియూదసమాకా
 ధారారహధరశదరక, సారసమారాధనతమసారదమోదా. 865

1 యతులనిరుద్ధ (ప.ఓ.). 2 దీననోత్తులక (ప.ఓ.). 3 పరమమూర్తి-(పూ.మూ)
 పురర్థకి నయమిధఁగను. 4 వాఁటి యని తాటాకుపుస్తకములన్నిటను గలదు.

నిరోష్ఠ్యము.

క. పావన సాఘాబాభా, మానా యనునాటులిపులు + మఱి పద్యములో
భావింప దొరల కుండిన, భూవలయును న్నిరోష్ఠ్యము పిసాళించున్. 866

క. నరహర్యక్ష దయాకర, కరిరక్షణ చక్రవాస్త + కాంచనచేలా
గరుడతురంగ జనార్దన, ఖరజైత్రనికృంతన హరి + కంజదళాక్షా. 867

తలకట్టు.

క. హర కలశజ తపన పవన, శరభంగ మతంగ దక్ష + సత్యానానా
స్తరపదయుగ గరుడవ్యజ, ధగధర ముత్తర ము మనఁగఁ + దలకట్టులగుకా. 868

గుడులు.

క. విరివిని నిలిచిరి విని చిక్కిరి చివి నిశిఁ దిరిగి మిడికి భీతి
ల్లిరి చింతిల్లిరి తివిరిరి, సిరికొఱకు ధనాశ్రయ లనఁగ + క్షీతి గుడుసు లగున్. 869

కొమ్ములు.

క. గురుఁడును శుక్రఁడును గుఁడు
పురుహూతుఁడును శుమఁడు + బుధుఁడును గుహుఁడుకా
బురుకుత్సుఁడును గుత్సుఁడు
గురునుతు లానరించి రనఁగఁ + గొమ్ములు కృష్ణా. 870

అక్షరవిశోపము.

క. రవికన్యాసుందరకర, మవలంబన మోర్చి యూఁడె + నమృతుఁడని యే
నవవర్ణవిశోపముగా, నవనిం బలియింప నలయు + నార్యులు నలరన్. 871

పదభ్రమకము.

క. ధీరానానారాధీ, ధారాకరతాతరళిత + తారకరాధా
ధారాసుతతసురాధా, ధారితతరిధాన న్నా బదభ్రమక మగున్. 872

పద్యభ్రమకము.

క. రాధానాథా తరళిత, సాధకరధతావరసుతఃసరసనిధానా
నాధానిసరసతసురస, తాధరకరధసాతలితఃథానాధారా. 873

నల్లెంట్లు.

క. నారధమునిశార్దూలము, కూఁమి నజినంబు గప్పఁకొని వేడుకతో
నారాయణవాసున క, నారత మే తెంచు ననఁగ + నల్లెంట్లు లగున్. 874

ఏకపాది.

తే. మతివినాయక భరితసమ్మదుఁ డనంగ, మతివినాయక భరితసమ్మదుఁ డనంగ
మతివినాయక భరితసమ్మదుఁ డనంగ, మతివినాయక భరితసమ్మదుఁ డనంగ. 875

ద్విపద.

తే. సౌమ్యగురుకవుల్ నినుఁ బ్రీతి + సరసిజాత్
భోగిభోగాసనుం డని + పాలుచు టరుచె
సౌమ్యగురుకవుల్ నినుఁ బ్రీతి + సరసిజాత్
భోగిభోగాసనుం డని + పొగడ ద్విపద. 876

త్రిపద.

తే. దేవమనివంద్య గోవింద + దితిజహరణ
పుండరీకాక్ష యవ్యక్త + పుణ్యపురుష
యమరసస్మృత గోపాల + హరి ముకుంద
దేవ యవ్యక్త హరియు నాఁ + ద్రిపదయయ్యె. 877

ఏకాక్షరి.

క. నానాననానున్నన, నూననునిన్న నెను నేనునున్నునిననై
నానననునానానును, నానూన యనంగ నొంటియత్తుర మయ్యెన్. 878

ద్వ్యక్షరి.

క. మునినామా మమ్మును మనమున నూనిన నేమమునను + మొనమానను న
న్ననుమని మననము మన్నన, ననుమానానామునిన యియ ద్వ్యక్షమగున్. 879

త్రిక్షరి.

క. మానితమతితో మమతను, నినామము నేమమునను + నేను మనమునకా
నూనమున మతము మానను, దానకముగఁ దలఁతు ననఁగఁ + ద్రిక్షరి యయ్యెన్.

ఇచ్చావాక్యసంఘటనము.

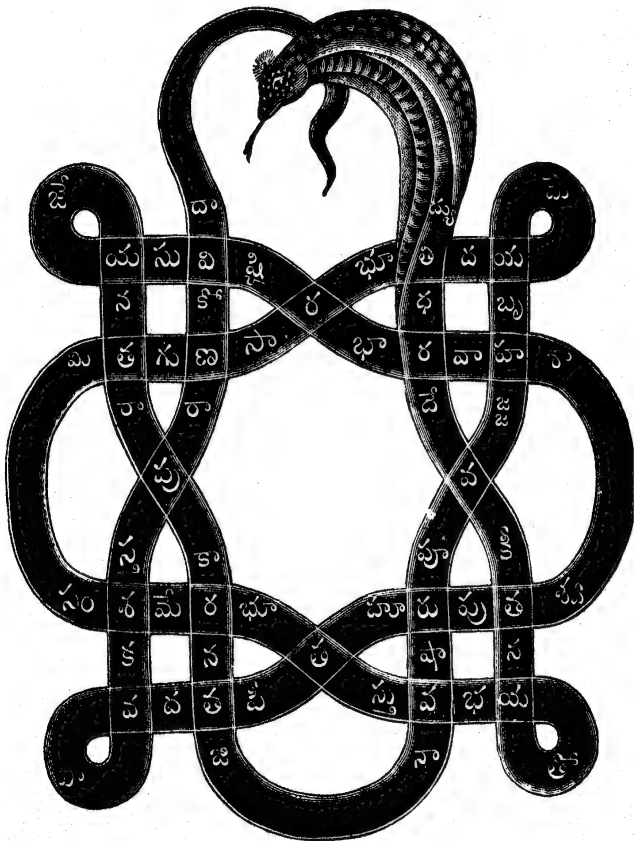
క. తోటలు రె పై యన్నవి, తాటాదూటములు గావు + తాపను లుండక
జేటలు గామోదరుచె, ర్లాటలకు న్నెళిపులు మధుఁరాపురిచెంతన్. 881

ప. ఈపద్యమునఁ దోట తాట తేట అట యనుమాట లర్థవంతముఁగాఁ గూర్పుటం
జేసి దీనికేరు ఇచ్చావాక్యసంఘటనము. 882

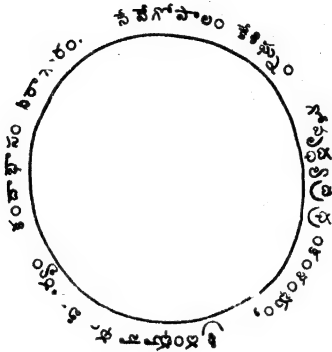
1 పోల్పు (పూ. మా); పొగడు (E d.). 2 'యనం ద్వ్యక్షమగున్' అని
ఉండవలెను. యనద్వ్యక్ష-ఇందు 'న' గురువుకాయ గనుక ఛందోభంగము.

కుండలినాగబంధము.

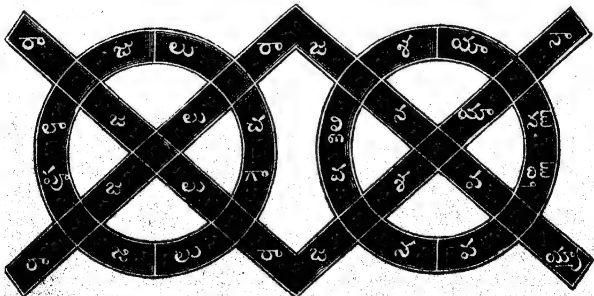
క. ఇలతో నెనబడినాటగు, నిలయంబు లగుఁ బయోధఃనిభఃకాంక్షా
మెలిగొన్న పామువలె నెలు, పలకున్ దలతోక నాగఁబంధంబునకున్.

చ. ద్యుతిధర దేవతేనయః తోయభవమృత భూరమేళ సం
మితగుణసారభూతిదయః మేయబృహజ్జవమృతమన
జితవరకౌమర్యరతనయః జేయసువిష్కరభారవాహక
శ్వరపురుషాతపీతదవః పానకశః కృత్రుణాణివిదా.

సేవగోపాలం కేశిన్ము, గోవృద్ధ్యద్రిశ్రంకంకంభం
శ్రీదం భూవాధం వీహార్యం, కందాభాసం నిరాగారం.

రాజులు రాజకయానా, రాజులు చక్రినయానా
భూజులు గావకవర్తిక, రాజులు రాజననయా.

చతుర్థాశ్వాసము.

ఖడ్గబంధము.

అశ్వాసము:—

క. చరణాంత్యవర్ణ మొక్కటి, చరణయుగాద్యంబుజేసి * సరసులు మావ్తూ
రిరుగడల మధ్య మొకటిగ, పరుజాల గదియింప * ఖడ్గబంధం బొనరుకా.

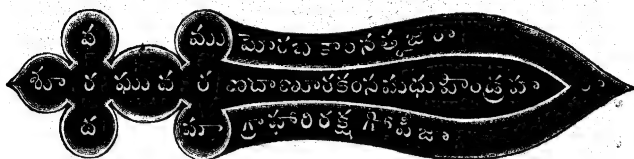

అశ్వాసములు:—

క. కమదమసమధికచిత్తా, విమలాంభోజారిహస్తవిష్ణురకర్ణా
యమలార్జునతరుభంజన, కమలాధరణిసనాథ * కంఠరవర్ణా.

క. ధనదనవీనకనత్కన, కవకాంబరవాసుదేవ * కరుణాపాంగా
శివివరద శుభకర దశ, త్కనకకళిత పూర్వదేవకందనిభాంగా.

క. కూరవరద రఘువరముర, మారణ చాణూరకంసముధుపొండ్రహరా
రారాజత్కనకాంబర, ఘోరగ్రాహరితత్తః గోపీజారా.

క. కారదరసారమణదర, పారదరజుశక్తిః పావనచరితా
తారకరిభ్రవిసుతహరియ, పారదయార్థవముమందః భావజతాతా.

మంగంధి:—

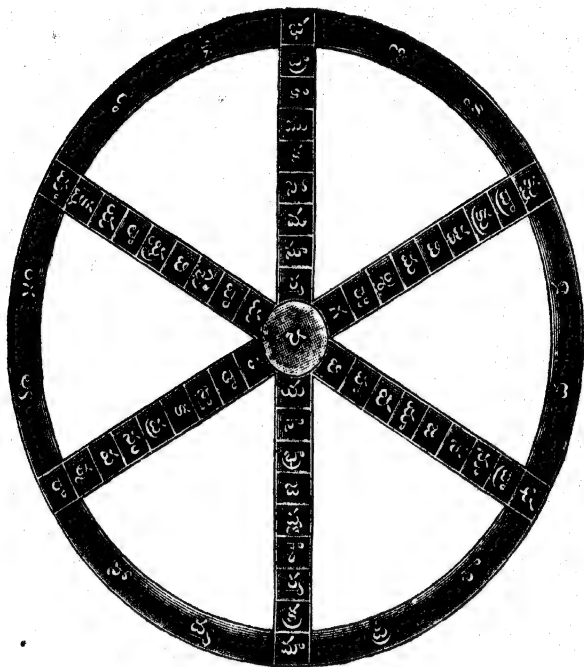
కోరితిరి వారిజాతు + గోరఁజీరఁజేరవే
 వేరువడ్డధైత్యుతిమ్ము + వేగిరింది, లెస్సగా
 గారవించి యతనిపుత్రు + గాంచి వేడ్కఁ బ్రోవవే
 జేరువేర నింగినిల్చి + నల్పులెల్ల మొక్కఁగఁ.

చక్రబంధము.

అక్షరము:—

నీ. వర్తలాశ్వుకులుగా పదిగీతులు లిఖించి యాతలితరమధ్యమాలయమున
 నంటంగఁ గడలెల్ల నారురేఖలు గీసి, క్రిందిపందొమ్మిదోఁఫందమునను
 బ్రోదిపుట్టినవృత్త మేదైన మూడంఘ్రు లటువ్రాసి నడిమింటి నాదివర్ణ
 మేది యయ్యెను నది యిసుమారు రాఁజెప్పి మూట నాటి నామములరచించి
 గీ. కడలు గలయంగ నాలవఁకాలువలికి, చక్రబంధస్వరూపంబు + సభ్యులెల్ల
 వ్రాయఁదగుఁ గామెవలీక + వారిజాత్తు, జమ్మికడనున్న గోపాలఁచారుశీల.

చక్ర బంధము.

అక్షయము:—

కా.భద్రాకామకసోమనూర్యవయనా + బ్రాహ్మకార్యక్రమా
 తుద్రామ్రద్ధ విమర్శితాంగవరతాస్తోకప్రసంపత్కరా
 భద్రా నూనజయావహవివయవాః గృహవిష్కృతాయతమా
 మాద్రీకాభవరత్తుకా శుభకరా + మాంగల్యరాసోద్యమా.

అష్టదశవర్ణబంధము.

శ్లోకం. రాధానక్తారసగ్రాః ప్రజవలలిలకాః త్రాకృత్యాంధరా
రాధేయత్యాకృతత్రాః ప్రవిమలసుగుణాః గ్రావవర్ణాప్రధీరా
రాధీత్రయావగ్రాః ప్రకటదమజజైః త్రాపదప్రాకృతూరా
రాధూత్తప్రాదపత్రాః ప్రయదిరమృతుకః గ్రాసరక్తసధారా

పం	దా	స	దా	దా	స	దా	పం
దా	ప	రం	ప	ప	రం	ప	దా
స	రం	గ	కం	కం	గ	రం	స
దా	ప	కం	త	త	కం	ప	దా
దా	ప	కం	త	త	కం	ప	దా
స	రం	గ	కం	కం	గ	రం	స
దా	ప	రం	ప	ప	రం	ప	దా
పం	దా	స	దా	దా	స	దా	పం

పందేసదా దాసదేవం, దేవరం తవరం వదే
 సరంగకంకంగరసం, దాపకంతతకం పదా.

మాలికాబంధము. 1

అనంత వందనందనా సనాతనా జనార్దనా
వనాటరత్న రత్నరమ్యనాగ నాథనాకనా.

చ. ఖరవార ధరదేవకనళ ప్రకటాంబరవీరసారదు
 ర్ధరధరవారవేణురవరిమృగమేళ మహామహామహీ
 ధరగరహరసన్నత కృతజ్ఞతశివ్యపరాపరాపరం
 కరణ రజోరమావికదళ ప్రకమాత కక్రికళాకళా.

వ. ఇది బంధకవిత్వం విశ గర్భకవిత్వంబు వివరించెద.

885

గర్భకవిత్వము.

సీ. గాంగేయకాశేయఃకునకందగీతసద్గర్భచంపకమాలికయు నరిష్ట
కందపద్మద్వయఃకమలవిలసితరుగ్గవతికాగర్భితఃక్రంచపదము
గీతమత్రేభవిక్రీడితాకందగర్భితసీసము నట సద్యస్తగర్భ
తోత్పలమాలికాయును సుకల్పితకల్పవల్లియు సీసరూపద్విపదయు
ప్రస్థిణీగర్భభుజంగప్రయాతంబు కందగర్భితమణిఃగణనికరము
కలితచతుర్విధఃకందపద్మము నట్టవిధకందమును బంచవిధసున్నత

తే. మాదిగాఁ గలకొన్ని పుష్పములు పెక్కు, సరవిఁ బద్మము లిమిడి దోషములులేక
కాన నచ్చిన నవి యెల్ల, గర్భకవిత, ధరణి నొప్పాయోహరితిఁ దనరి కృష్ణ. 886

కందగీతగర్భచంపకమాల.

చ. నరహరి కేశవా వివజనాభ రమాధవ వంశహస్త బం
ధురసుగుణాకరా దురితఃదూర జనార్దన దోర్బలాధ్యగీ
ర్వరగిరిశక్తుతా మురహారా మరపూజితముఖ్యపాద సుం
దరపురుషగ్రణీ భుజగఃతల్ప శచీపతిపుత్త్రరక్షణా.

887

వ. ఇది భాషాపరిచ్ఛేదములోఁ జెలుపఁబడియె.

888

కందద్వయకమలవిలసితరుగ్గవతిగర్భక్రంచపదము.

ద్వారవతినాథా సమదారా తరుణధవళకర ధరసుతనామా
మారమణిథామా సుకుమారా మరుదధిపతిరిపుమదగిరిశంభా
పారసనేత్రా సప్తవిచారా శరయపాభవముఖఃనలకసురేశా
మారకులా లేజోజితనూరా మరవరమణినిభఃసురుచిరదేహ.

889

వ. ఇది షడ్గోపరిచ్ఛేదములోఁ జెలియఁజేయఁబడియె.

890

మత్రేభవిక్రీడితాగీతకందగర్భసీసము.

వివయనంపన్నరవిప్రభూతరమణినాథా పయోజేత్సంజా నరాస్త
విభయదాకార హవిర్భుగాయతరిపుస్తాణానిలాహీశ్వరా రమేశ
విలయకాలానలవిక్రమప్రథిత సాల్వగ్రావవృద్ధశ్రవా వరేణ్య
విలయశీలా యనువీర కాస్తుభధరా చక్రి యశోదాత్తనా ముకుంద
తే. కరివరద పూతనాంతక గరుడగమన, సత్వసహిత కామజనక శంకరసఖ
కనకవసున సుందరదేహ వనధిశయన, సనకమునివినుతచరణఃసరసిజయూగ. 891

వ. ఇది నిరిస్తానపరిచ్ఛేదములోఁ జెలుపఁబడియె.

892

వాణీపద్మాంబారతిదరధ్వనితాళముధురగర్భీత్పలమాలికావృత్తము.

ఉ. కారదకాసిత త్రసవఃచాపవిఖండన సామసమ్నతా
తారణదాసపోషధవః తాపసమండన ధర్మతత్పరా
వారణభాసురత్రభవః ప్రాపకభండన వాసవానుజా
పారద వాసుదేవ భవఃపాపవిదండన భర్గపూజితా.

893

ఇది యీపద్యపరిచ్ఛేదముతుదను చెలిపెదము.

కల్పితకల్పవల్లీ ప్రహరణకలిత.

కరధృతకరుహం + కరిహితకరణం, కరుహసఖరుచిం + గరుడఖగరభమ్
ఖరఘనకరవిం + ఖరతరకరగం, గరళముఖరిపుం + గరధరకరతమ్.

894

ఇది సంధిపరిచ్ఛేదములోఁ చెలిపెదము.

మఱియుఁ, గల్పితకల్పవల్లీ భాస్కరవిలసితము.

అక్షరహారివికఃచాంబురుహః, యక్షపసఖసుత + యదుకులదత్త
రక్షకసురవిదురద్విపరత్త, రాక్షసవిదళన + ప్రయచిరవత్త
పక్షగపతిరథ పాండ్రవిపత్త, భక్షితదవళిఖ + బహుసవదీత్త
వృక్షగసహచర ఋక్షసదృత్త, ఋక్షపదుహితృప + ఋషిజనపత్త.

895

గర్భవృథమకందము.

అక్షరహారివికఃచాంబురుహః, యక్షపసఖసుత + యదుకులదత్త
రక్షకసురవిదురద్విపరత్త, రాక్షసవిదళన + ప్రయచిరవత్త.

896

గర్భద్వితీయకందము.

పక్షగపతిరథ పాండ్రవిపత్త, భక్షితదవళిఖ + బహుసవదీత్త
వృక్షగసహచర ఋక్షసదృత్త, ఋక్షపదుహితృప + ఋషిజనపత్త.

897

గర్భద్వీపద.

అక్షరహారివికఃచాంబురుహః, యక్షపసఖసుత + యదుకులదత్త
రక్షకసురవిదురద్విపరత్త, రాక్షసవిదళన + ప్రయచిరవత్త
పక్షగపతిరథ, పాండ్రవిపత్త, భక్షితదవళిఖ + బహుసవదీత్త
వృక్షగసహచర ఋక్షసదృత్త, ఋక్షపదుహితృప + ఋషిజనపత్త.

898

లాలిపాట.

అక్షరహారివికఃచాంబురుహః, యక్షపసఖసుత + యదుకులదత్త
రక్షకసురవిదురద్విపరత్త, రాక్షసవిదళన + ప్రయచిరవత్త. లాలి.

పక్ష్యగపతిరథ + పాండ్రవిపత్నా, భక్షితదవశిఖి + బహుసవదీత్నా
వృక్ష్యగసహచర + ఋక్షసదృత్నా, ఋక్షపదుహితృప + ఋషిజనపత్నా. లాలి. 899

పెండ్లిపాట.

అక్షరహరివిక+చాంబురుహాత్నా, యక్షపసఖిసుత + యదుకులదత్నా
రక్షకసురవిదురద్విపరత్నా, రాక్షసవిదళన+ప్రరుచిరవత్నా. ¹గౌరీకల్యాణాపై భవమే.
పక్ష్యగపతిరథ + పాండ్రవిపత్నా, భక్షితదవశిఖి + బహుసవదీత్నా
వృక్ష్యగసహచర+ఋక్షసదృత్నా, ఋక్షపదుహితృప+ఋషిజనపత్నా. గౌరీకల్యాణ
[పై భవమే. 400

ధవళము.

అక్షరహరివిక+చాంబురుహాత్నా యక్షపసఖి
రక్షకసురవిదురద్విపరత్నా రాక్షసవిదళన
పక్ష్యగపతిరథ పాండ్రవిపత్నా భక్షితదవశిఖి
వృక్ష్యగసహచర ఋక్షసదృత్నా ఋక్షపదుహితృప. 401

¹సువాల్.

అక్షరహరివిక+చాంబురుహాత్నా, యక్షపసఖిసుత + యదుకులదత్నా
రక్షకసురవిదురద్విపరత్నా, రాక్షసవిదళన + ప్రరుచిరవత్నా. సువీర్వ సువ్యాలరే. ౧
పక్ష్యగపతిరథ + పాండ్రవిపత్నా, భక్షితదవశిఖి + బహుసవదీత్నా
వృక్ష్యగసహచర+ఋక్షసదృత్నా, ఋక్షపదుహితృప+ఋషిజనపత్నా. సువీర్వ సువ్యాలరే.

అర్థచంద్రికలు.

అక్షరహరివిక+చాంబురుహాత్నా.	౧
యక్షపసఖిసుత + యదుకులదత్నా.	౨
రక్షకసురవిదురద్విపరత్నా.	౩
రాక్షసవిదళన + ప్రరుచిరవత్నా.	౪
పక్ష్యగపతిరథ + పాండ్రవిపత్నా.	౫
భక్షితదవశిఖి + బహుసవదీత్నా.	౬
వృక్ష్యగసహచర + ఋక్షసదృత్నా.	౭
ఋక్షపదుహితృప + ఋషిజనపత్నా.	౮

1 'గౌరీకల్యాణాపై భవమే' అని (ఓ. ప.) లలో వ్రాసిఉన్నది.

2 సువ్యాలరే (తూ. ము.).

కందగర్భసీనరూపద్వీపద.

మకరకుండలకర్ణ • మహితాభ్రవర్ణ శకటదానవవిపక్ష • కమలజాత్
 శుభికాలపత్నాల • సుయశోవికాల యభిరమతస్త్విగ్ధయాపీతదగ్ధ
 శ్రితదేవతయమాల • చేదీకకాల ధృతమణిధరగదారి • తపతికథిత
 వివసితవైకుంఠ • నియతాబ్జకంఠర వికళాదశుభనేత్ర • విజయమిత్ర
 తే. సతతసనకాదిసన్నత • చతురచరిత, యాదవకుల సత్యనిరత • యచ్యుత మధు
 విదళన హరికాశ్యతకృష్ణవిదురవరద, భవవిరించిసుతా యంచుఁ • బ్రస్తుతింప. 405

గర్భద్వీపద.

మకరకుండలకర్ణ • మహితాభ్రవర్ణ
 శకటదానవవిపక్ష • కమలజాత్
 శుభికాలపత్నాల • సుయశోవికాల
 యభిరమతస్త్విగ్ధ • యాపీతదగ్ధ
 శ్రితదేవతయమాల • చేదీకకాల
 ధృతమణిధరగదారి • తపతికథిత
 వివసితవైకుంఠ • నియతాబ్జకంఠ
 రవికళాదశుభనేత్ర • విజయమిత్ర.

406

గర్భకందము.

సతతసనకాదిసన్నత, చతురచరిత యాదవకుల • సత్యనిరత య
 చ్యుత మధువిదళన హరి కాశ్యత కృష్ణ విదురవరద భవవిరించిసుతా. 407

నర్సిణీగర్భభుజంగ ప్రయాతము.

నమో దాళకా నేను • నాదప్రవీణో, ద్యమా యాశుషేణా మహాయానసారి
 రమాధీశ దామోదరా దేవదేవో, త్రమా భేళమిత్రాక్ష యింద్రానుజాతే. 408

గర్భనర్సిణీవృత్తము.

దాళకా నేను నాందప్రవీణోద్యమా
 యాశుషేణా మహాయానసారిరమా
 ధీశ దామోదరా • దేవదేవోత్తమా
 భేళమిత్రాక్ష యింద్రానుజాతే నమో.

409

1 కందగర్భద్వీపదరూపసీనము (పీ). 2 తార్క్యనుయాయీ-(పూ. ము.)
 ఇందును యతిభంగము. 3 ఈచరణమున (ప. పీ.) అలోనిది పాళము ఇందును యతి
 భంగము.

కందగర్భముణిగణనికరము.

కరధృతజలజానిఁ గరిపతి, వరతమరుచిజితఁ + వనమనిఁ బరమున్
బరివృథుఁ గొలిచెదఁ + బరపవశరఁబున్, శరవణధినిమతఁ + చరితునిఁ గరుణన్. 410

గర్భకందము.

కరధృతజలజానిఁ గరిపతి, వరమున్ వరతమరుచిజితఁ + వనమనిఁ బరమున్
బరివృథుఁ గొలిచెదఁ బరపవ, శరణు న్నరవంశనమతఁ + చరితునిఁ గరుణన్. 411

చతుర్విధకందము.

రెండవచరణంబునను, నైండవగణ మాది గాఁగ + నిర్మించినవో
దండిఁ జతుర్విధకందము, పాండవపక్ష మెలంగుఁ బ్రాజ్ఞులసభలన్. 412

చతుర్విధకందము.

బలులేమిచేత వేసరు, చెలికిం జిపిటంబు లీయఁ + జేకొని కృపతోఁ
గలి మిచ్చినావు కేరుదు, నెలమిం గృప జేంగితద్జ్ఞహితవుగ విపులన్. 413

గర్భస్థితీయకందము.

చిపిటంబు లీయఁ జేకొని, కృపతోఁ గలి మిచ్చినావు + కేరుదు నెలమిం
గృప జేంగితద్జ్ఞహితవుగ, విపులం బలులేమిచేత + వేసరుచెలికిన్. 414

గర్భస్థితీయకందము.

కలి మిచ్చినావు కేరుదు, నెలమిం గృప జేంగితద్జ్ఞహితవుగ విపులన్
బలులేమిచేత వేసరు, చెలికిం జిపిటంబు లీయఁ + జేకొని కృపతోన్. 415

గర్భచతుర్థకందము.

కృప జేంగితద్జ్ఞహితవుగ, విపులన్ బలులేమిచేత + వేసరుచెలికిం
జిపిటంబు లీయఁ జేకొని, కృపతోఁ గలి మిచ్చినావు + కేరుదు నెలమిన్. 416

మూలికాదశుర్విధకందము.

తరతర మున్న మాదిగ, దొరలించిన మాలికాచతుర్విధకందం
బరుదారును సత్కృతులం, మరగాధిపనన్యతల్ప + యుదధిశయానా. 417

క. శ్రీభూమిన వరద హరి, గోభూమానవిమత సుగంధబుధ మధునా
కా భీమా నవకృష్ణఘనాభా మానవహరి దరి + యధవకమలనా. 418

గర్భస్థితియకందము.

భూమిన వరదహరి గో, భూమానవవినుత సుగుణ + బుధ మధునాకా
భీమా నవకృష్ణసునా, భూమానవహరి దరి యభివకమలనాశ్రీ.

419

గర్భస్థితియకందము.

మీనవరద హరిగోభూ, మానవవినుత సుగుణబుధ + మధునాకా భీ
మా నవకృష్ణసునా భా, మానవహరిదరియభవకమలనాశ్రీభూ.

420

గర్భచతుర్థకందము.

నవరద హరిగోభూమా, నవవినుత సుగుణబుధమధునాకా భీమా
నవకృష్ణసునాభూమా, నవహరిదరియభవకమలనాశ్రీభూమి.

421

అష్టవిధకందము.

రెండేసిగణంబులపై, నుండినగణ మాది గాఁగ + నొనగఁగ జమవక్
ఖండి సౌంధకఘోటకి, తాండజ యష్టవిధకంద + మనఁగాఁ బరఁగున్.

422

ప్రథమకందము.

తన కిరుగెలనను కనలుచు, గొన బయి గిలిపెడుకనుగొలుపుల దగుఁ బెలుచ
ననులను గలయం బెనఁచు, గనుచుం గలుముల దనిపెను + ఖలశృంఖల మై.

423

ద్వితీయకందము.

కనలుచు గొనబయి గిలిపెడు, కనుగొలుముల దగుఁ బెలుచను + ఖనులను గలయం
బెనఁచు గనుచుం గలుముల, దనిపెను ఖలశృంఖల మయి + తన కిరుగెలనన్.

తృతీయకందము.

గిలిపెడుకనుగొలుముల దగు, పెలుచ ననులను గలయను + బెనఁచు గనుచున్
గలుముల దనిపెను ఖలశృంఖల మయి తన కిరుగెలనను + గనలుచు గొన పై.

చతుర్థకందము.

కులదగుపెలుచ ననులను, గలయం బెనఁచు గనుచు + గలుముల దనిపెన్
ఖలశృంఖలమయి తనకిరు, గెలనను గనలుచు గొనబయి + గిలిపెడుకనుకొన్.

426

పంచమకందము.

ఖనులను గలయం బెనఁచు, గనుచుం గలుముల దనిపెను + ఖలశృంఖల మై
తన కిరుగెలనను గనలుచు, గొన బయి గిలిపెను కనుగొలుపుల దగుఁ బెలుచన్.

వస్త్రకందము.

పెనఁతువఁ గనుచుం గలుములఁ, దనిపెను ఖలశృంఖల మయి + తన కిరుగెలనఁ
గనలుచుఁ గొనబయి గిలిపెడుకనుకొలుకులఁ దగుఁ బెలుచనుఁఘనులనుగలయఁ.

సప్తమకందము.

కలుములఁ దనిపెను ఖలశృం, ఖలమయి తన కిరుగెలనను + గనలుచుఁ గొన బై
గిలిపెడుకనుకొలుకులఁ దగుఁ, పెలుచ న్ననులను గలయను + పెనఁతువఁ గనుచుకా.

అష్టమకందము.

ఖలశృంఖల మయి తన కిరు, గెలనను గనలుచుఁ గొన బయి + గిలిపెడుకనుకొ
లుకులఁ దగుఁ పెలుచ న్ననులను, గలయం పెనఁతువఁగనుచునుఁగలుములఁదనిపె.

కందద్యయనీలోత్పలమాలామణిగణనికరగర్భసరసిజవృత్తము.

శ్రీనిధిం బావనజీవు + నిత్యభుతనయని + సిరి గలుగుటకై
భావించు న్సంభావితభావుం + బ్రతియుగ సముదితఁబహుతనుమహితుకా
దేవేంద్రాద్రిప్రస్తుతదేవు + నితనయతుహిసఁదినకరకిరణుకా
ధీవిద్యాద్యోతు న్ననుదేవు + స్థితిమదగుణయుతుఁ + దృణితవిదురదున్. 481

గర్భప్రథమకందము.

శ్రీనిధిం బావన, జీవు నిత్యభుతనయని + సిరి గలుగుటకై
భావించు న్సంభావిత, భావుం బ్రతియుగ సముదితఁబహుతనుమహితున్. 482

గర్భద్వితీయకందము.

దేవేంద్రాద్రిప్రస్తుతదేవు నితనయతుహిసఁదినకరకిరణుకా
ధీవిద్యాద్యోతు న్ననుదేవు స్థితిమదగుణయుతుఁ + దృణితవిదురదున్. 483

గర్భనీలోత్పలమాల.

శ్రీనిధిం బావనజీవుకా + భావించు న్సంభావితభావుకా
దేవేంద్రాద్రిప్రస్తుతదేవుకా + ధీవిద్యాద్యోతు న్ననుదేవున్. 484

గర్భమణిగణనికరము.

జితభుతనయని + సిరిగలుగుటకై, ప్రతియుగ సముదితఁబహుతనుమహితుకా
నితనయతుహిసఁదినకరకిరణుకా, స్థితిమదగుణయుతుఁ + దృణితవిదురదున్. 485

వాణీపద్మాంబారతిదరధ్వనితాళమధురగతిగర్భోత్పలమాలికావృత్తము.

కానితప్రసవ + చాపవిఖండన సామసన్నతా
తారణదాసపోషధవ + తాపసమండన ధర్మతత్పరా
భాసురప్రభవ + ప్రాపకభండన వాసవానుజా
పారదవాసుదేవభవ + పాపవిదండన భర్గపూజితా.

486

గర్భవాణీవృత్తము.

కానితప్రసవ + చాపవిఖండన సామసన్నతా
దాసపోషధవ + తాపసమండన + ధర్మతత్పరా
భాసురప్రభవ + ప్రాపకభండన + వాసవానుజా
వాసుదేవభవ + పాపవిదండన + భర్గపూజితా.

487

గర్భపద్మావృత్తము.

సవచాపవిఖండన + సామసన్నతా, ధవతాపసమండన + ధర్మతత్పరా
భవప్రాపకభండన + వాసవానుజా, భవపాపవిదండన + భర్గపూజితా.

488

గర్భాంబావృత్తము.

చాపవిఖండన + సామసన్నతా, తాపసమండన + ధర్మతత్పరా
ప్రాపకభండన + వాసవానుజా, పాపవిదండన + భర్గపూజితా.

489

గర్భరతీవృత్తము.

ఖండనసామసన్నతా, మండనధర్మతత్పరా
భండనవాసవానుజా, దండన భర్గపూజితా.

490

గర్భదరధ్వనితాళము.

కానితప్రసవ + దాసపోషధవ
భాసురప్రభవ + వాసుదేవభవ.

491

గర్భమధురగతిగడ.

కానితప్రసవ + చాపవిఖండన, దాసపోషధవ + తాపసమండన
భాసురప్రభవ + ప్రాపకభండన, వాసుదేవభవ + పాపవిదండన.

492

ఆశ్వాసాంతగద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబమూర్తిభారద్వాజగోత్రకామపల్లిపురమండిరనందనందవచరణా
రవిందపందనాభిలాష మునిషాప్రాభవశేంగళార్యతనూభవవిద్యావిశేషగురాచార్య
కామనూర్యప్రకవివర్యవీరచింతలైనయాంధ్రకబ్బిందితామణియనువ్యాకరణశాస్త్రం

బునందు మూలనూత్రంబులును, ఛందఃప్రభావంబును, ఛందోవ్యాపక¹సంప్రదాయంబును, ఛందస్వరూపంబును, నితిహాసాదిస్వరూపంబును, గద్యవచనంబులును, బ్రథమప్రత్యయోద్ధారణక్రమంబును, గణజననచ్ఛందంబులును, గురులఘువర్ణనిర్ణయంబును, సర్వగణలక్ష్యంబులును, గణాధిదేవతాఫలంబులును, అష్టగణలక్ష్యంబులును, దేవతానరాంకితనియమంబులును, నాయకగణకూటంబులును, గృత్యాదిగణద్యయకూటంబులును, బ్రశస్తకూటంబులును, దోషాదోషబాహుళ్యఫలంబులును, గణద్యయయోగఫలంబులును, గణనాథయోగఫలంబులును, షట్ప్రత్యయంబులును, బద్ధలక్ష్యోపయోగిసంజ్ఞలును, షడ్వింశతిచ్ఛందోజాతసమన్వృతంబులును, ముఖ్యగొణవృత్తంబులును, మాలికావృత్తవివేకంబును, జాత్యుపజాతులును, జిత్రబంధగర్భకవిత్వంబును గలచతుర్థాశ్వాసము సంపూర్ణము.

పంచమాశ్వాసము.

కృష్ణాపూర్వతట
ప్రాకారప్రాంతకులలపరిశోభితవ
ప్రాకరకేతవరనగర
నాకారివిదిక్తియోజనస్థితభవనా.

1

- క. అవిధారు శబ్దశాసనం, డవనిఁ గలియుగమున కాది + నారాజమహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పినయం, ధర్మవోవ్యాకరణమూర్తతతిఁ చెనుఁగింతుకా. 2
- చ. అంధ్రసంధు లెల్ల + నమృదకాగ్యల, ముకపు లా నటంచుఁ + జోద్య మంద
ఛత్రితాద్రినాథ + శబ్దానుశాసనం, డవనిఁ జేటపటిచె + నతియదమున. 3

సంధిపరిచ్ఛేదము.

- మూ. సూ. తిజ్జ ధ్యశేషవస్తీసుస్కర్తప్రచచనీయజవిభక్తిః,
కిచ్చిస్పీశంసనాద్యుతసన్తాపమదాతదాకిమేవాం శ్చ. 1
- క్వాకిలతూష్ణీమాద్యా నభినధతికలా ద్రుశో నయేషాం స్యాత్,
అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యుర్వ్యనుజీవితద్రుతా నిత్యమ్. 2
- సర్వ త్రాజ్య త్కార్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుతప్రకృతికేధ్యః,
లుక్సంజ్ఞేషా నాది ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్సమాసేషు. 3
- సద్ధిర్నాచో చ్యనుతో వాతో నాదిషు విభక్తి షూతో వా,
నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియా స్వితగి పరిమితౌ సమస్తనామ్. 4
- న స్యాత్తద్ధర్మోత శ్చో రావస్యా ద్వర్తమానవిహితస్య,
తద్వత్తదాదిజస్య ప్రాయ స్తు స్యాత్కిమాదిక స్యేతః. 5
- అపిశబ్దేతో లుగ్వా స్యా దిచ్చ విభక్త్యన్తిమస్య జేరలిచ,
శబ్దాత్తచ్చబ్దాతో లుద్ధారాధే త ఉదపి రేఫ స్యాత్. 6
- సామానాధికరణ్యే షూదంతానాం లుగాగమో చి న్యాత్,

- ధాతుపదసమ్భవానాం విశేషానా ముత స్తథాను మచి. 7
- షష్ఠ్యా ఉశో చి ను మే చాద్య స్యాప్రేక్షితేఽన్యలోప శ్చ,
అహమాదీనాం ద్విత్వం లోపో నను ఆదికే విసర్గ శ్చ. 8
- బో రద్భుతశబ్దార్థే పో శ్చ తదాద్యర్థవాచకే మూతః,
వికృతిపదే తా టో రప్రుపథా కే శ్చా విత శ్చలు గ్వా స్యాత్. 9
- పదమధ్యవరలదానా ముత శ్చ పూర్వప్రయోగసిద్ధానామ్,
లోపో వా స్యా త్తేషా మిత శ్చ తద్య త్త్రివిక్రమమతేన. 10
- కవిభల్లటైః క్రియాణాం నామ్నాముల్లోప ఇష్యతే హ్యేషు,
ప్రథమైవచసమాత్రే వికృతౌ నాన్తావయోః కథ్యంతే. 11
- బౌపవిభక్తిసంజ్ఞా నన్తా స్టింట్యాదయో భవ నీహ,
రుల్వాదే ర్నామ్నాం స్యు న్నేహి విభక్తౌ సమానే చ. 12
- ప్రథమావై భ క్తికూ ర్లుక్ పూర్ణో వా పతిక్రియాథే తు,
తస్య సమానే పూపూ ను మ్పూతో హల్విధర్మగార్యమతాత్. 13
- శత్రుకే తూత శ్చౌ నో న్తస్య స్యా చ్చ పూజ్ఞబిస్తు రపి,
వాత్తాన్తదో ద్భ్రుతస్య స్యాల్లు గ్వక్యా న్నతపదానాం చ. 14
- పరుషా ద్భ్రుతప్రకృతికా శ్చరళా స్యుః స్తద్భ్రుతం చ బిస్తుస్యాత్,
అవికారగ తే తస్మి న్నపి సరళా ఏవ సన్తి తే సరతః. 15
- లు గ్వా న ప్రకృతిపదా త్పరత స్పరతే స్థిరే చ నస్య స్యాత్,
అలుకి చ సంజ్ఞేష స్యా ద్భిస్తు ప్రవదన్తి తం క్వచి త్కేచిత్. 16
- ప్రథమలు గపి ద్విమలోఽ ద్భ్రుతస్య సర్వశ్ర లు క్షమానేషు,
హేమోక్తేః పరుషాణాం గనడదవా స్యుః పదాద్ద్యద్వే. 17
- గనడదవా స్యుః ప్రథమామాత్రా దాత్తాన్తదో ర్విహ పరుషా,
న వికృతిశబ్దా శ్చరత స్సాంస్కృతికానాం భవన్తి గనడదవాః. 18
- ఇతి సకలభాషావాగమశాసన సన్నయభట్టవీరచితాన్ధ శ్శబ్దచింతామణౌ
సద్ధిపరిచ్ఛేద స్త్రుతీయః.

ప. ఈశ్లోకంబులు పదునెనిమిదియును నలువదియెనిమిదిమాత్రంబు లయ్యె నవి యెల్ల
నిందు వివరించెద.

తే. హేమచంద్ర త్రివిక్రమః నామ లాదిః

బ్రాహ్మతము త్రోవ జూపి రాప్రాకృతంబు

నందు భేదంబుగావునఁ నాంద్రమునకుఁ

గలుగులక్షణ మెఱుంగఁగఁ నలయుఁ గవులు.

5

అ. తెలుఁగుబాస యెంతఁ జెలిసి యుండిన దీనిఁ, జనువకున్నఁ గవితఁ చక్కగాదు
ఇంటిలోన హేమఁ మొత్తగల్గిన నేమి, తొడవు నేయ కున్నఁ దొడుగ రాదు.

క. పదసంఘులు చెక నదికినఁ, బదపద్యము లార్యసభలఁ బరువడి హాస్యా

స్వదము లగుఁ గాన వైకృత, పదసంధివిధములు తేటఁపఱిచెద వరుసకా.

7

క. ఏనుధ విసంధియును మహా, విసంధి యుఁ గుసంధిదోష విధమును దుస్సం

ధిసమాఖ్య యు ననునాల్గును, బొనుగొంపకు సంధిదోషము లటంచుఁ గవుల్.

8

తే. హరి ముసలికిని అనుజుండుఁ అగ్రునునకుఁ

జెలి యుచు నిట్లు గుఱునుపైఁ శృంగముపయి

స్వరములకు సంధి గలుగకఁ సాగకేని

దానిని విసంధి యందు సత్కవులు కృష్ణ.

9

తే. సాల్వధూమివరు న్నండః జగ్ధ్యజుండు

ధరణిఁ గూర్చె సురల్ యచ్చుతంబు నొంద

ననుచుఁ బొలులవలపలఁ నచ్చు లున్న

జరుగును మహావిసంధిదోషం బనంగ.

10

తే. ముగు వొకతె సారె తెలనామమడుపు లీయఁ

బాలఁ తొకతె తెలసవరంబుఁ బూని విసరఁ

జే దొకతె చక్రితొ నెత్తఁ మాడె నవఁ గు

సంధి యగు నిట్లు గలయనిసంఘ లడుక.

11

క. ఎందును దుస్సంధిసమాఖ్యం దిర మగు నందు నిందుఁ ననుచో నందు

న్నిందు న్ని నై నచ్చులు, పొంద సముచ్చయనకారములు కృతి నూడకా.

12

తే. తొలుత నీసంధిదోష చతుష్టయంబు, చెంద కుండఁగఁ గావ్యముఁ లైప్పవలయుఁ

గానఁ జెలియంగ సంధిలక్షణము లెల్ల, విన్నవించెద గోపాలఁ విమలశీల.

13

క. వుడుములు ప్రథమోక్తికిఁ, గడఁ గూర్చిన యి విభక్తికం బనఁబడుఁ బా

ల్పడి యవి చెందనినును గెప్పుడు నవిభక్తికము నామమును ననఁబరఁగుకా.

14

- క. తరు వనఁ హరుఁ డనఁ బుర మనఁ, బరగ నివి విభక్తికములు + బరువు పురుడు గుం
దరి దుర మనునివి యెల్లను, నరసఖ యవిభక్తికములు + నామములు నగున్. 15
- ల. వేనుక నున్న పదము + కొనయత్నరంబుతోఁ, బైపదంబుమొదలి + ప్రాణమునకు
నూత్రమునను సంధిచొప్పడకున్న న, పుట్టి బుధులు ప్రకృతిభావ మంద్రు. 16
- క. తొలగి చనుఁ దొలగ కుండును, గలుగును లే కుండు నొకటఁ + గా కుండును ని
చ్చలు వచ్చును రాకుండును, జెలువార వికల్ప మనుచుఁ + జెప్పెడుచోటన్. 17
- క. మొదలను జెప్పినవిధమున, కొదవు వికల్పంబు లేక + యొక్క తెలుగునక
బడపడి నిలిచినదానిని, యదుగోత్రపవిత్ర నిత్య + మందురు ధీరుల్. 18
- తే. పుడమిఁ దొల్లింటిరాజాల + వెడల నొత్తి, వారిసేపులఁ దా ముండుఁజైరిన్పుల
పడి మును పున్న వ్రాలను + బాఱఁ దొలి, తా మచట నిల్చు నాదేశ + నామకములు.
- తే. వెండికొండను నెలకొన్న + వేల్పుతేని, చెంత నత్యంతమైత్రిమైఁ + జేరి యుండు
యత్కుగతి శబ్దమునఁ గల్గునక్షరంబు, పొంత నుక్తాగమము పొందుఁ + బూనినిల్చు.
- తే. పదములను మున్నుగలవ్రాలఁ తుదినిదాము, నతికికొనినిల్చులిపులు ప్రత్యయములయ్యె
మున్ను పదములఁ గలవర్ణములునిలు పక, తొలగి చనుట లోపం బనిపలుకఁబడును.

ద్రుత ప్రకృతికనంజు.

మూ. నూ. తిజ్జధ్యశేషషష్ఠీసుస్కర్తప్రవచనీయజివిభక్తి,
కిచ్చిశ్చీశంసనాద్యుతసన్తాపయదాతదాకిమేవాశ్చ.
క్వాపిలతూష్ణీమాద్యా నభిదధతి కలా ద్రుతోన యేమాంస్యాత్,
అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యుర్వ్యనుజీవితద్రుతా నిత్యమ్. 1

క. వలసినచోఁ దుది ద్రుతములు, తలచూపెడుశబ్దములు ద్రుతప్రకృతు లనక
వెలయు నవి వొడమ కుండెడు, తెలుగుపదంబులు కళాప్రదేశము లయ్యెన్. 22

తే. ధాత ధాతను భూపతి + ధరణిపతిని
జనకు జనకుని గనియొఁ గన్గొనియె ననుచుఁ
గడ ద్రుతమా లిటు లోపము + ల్గొంచి వలయు
పట్లఁ గనుపట్టునవి ద్రుతప్రకృతు లీశ. 23

క. వికృతిపదంబులలోపల, నకారములు వలయుచోఁ గొనలఁ బొడము ద్రుత
ప్రకృతు లనంజ్యంబులు గొంకక యవి యెన్నంగ నలవిఁగా దహిపతికిన్. 24

లే. గూను నెఱ్ఱేను మెడ నానుమీను పేను,¹ మానుపటిచేను బులిబోనుమటియు నిట్లు
భువి నకారంబుతోఁగూడఁబుట్టుశబ్దములు ద్రుతప్రకృతులుగావునునిశరణ్య.

లే. అన్న బంగరుపాన్న చాయ యగుతెన్న
చెన్న పులిజన్న దొరపన్నఁజొన్నయెన్న
మొదలు గా జడ్డలు నకారములకుఁ దుదిని
దనరుపదములు గావు ద్రుతప్రకృతులు.

26

ల. తన్న నిన్న నన్న + విన్న మున్నామిన్న, చన్న కన్న వెన్న శబ్దములకు
జడ్డ లుండుఁ బోవుఁజర్చింప నివి ద్రుతప్రకృతు లెపుడు గావు + భక్తములభ.

కళాప్రదేశములు.

సీ. ఇనుఁడు గోత్రమా గోవు జను అని యిబ్బంగిఁ బలికెడు ప్రథమావిభక్తులందు
రాముఁ గూర్చి రహోగ్రంభీముఁ గూర్చి యటంచుఁ చెలిపెడుకర్తద్విఁతీయలందుఁ
గృష్ణునకై సురోదిష్ణునకై యని లోడిబడ నుడుగువఁకురులందు
బలునిబట్టి మూరారిఁ + బట్టుండి యని పలికెడుపంచమివిభక్తికుదలందుఁ

లే. బద్ధ బాంధవసుతయొక్కభద్రయొక్క
జాంబవతియొక్క యనుకేషపథ్యులందు
క్షీతిసముచ్చయములఁ దక్క + ద్రుతము గానఁ
బడదు కీగావున నవిపల్కుఁబడుఁ గళలని.

28

సీ. సుగ్రీవుఁడే వాయుఁనూనుఁడే యనుచు నేవార్థము లైలుపువ్యాఃభారములును
నట్టియించెనట పాడెనట కూడెనట యను లలితకీలాఞ్జనులములును
వింటిమి కంటిమి + వేడి రటంచు ఏమాడ్కిని బలుకుతిఁబ్బధ్యములును
గాంచి విచారించి + కరుణించి యనియెడుత్వాప్రత్యయాంతార్థవాచకములు

లే. సుజక మిన్నక సేయకయెఱుంగక యను, నట్టితూడ్కింపదార్థవాఃక్యములు నాది
శబ్ద ముండుటచేతనుజనియె నుమ్మ, కనియెఁ గద యనునవియునుగళలుకృష్ణ. 29

లే. నవ్వుచున్నాఁడు నవ్వుచున్నాఁడు వాఁడు
మనఁ గలడటన్న తిజ్జధ్యమంబు లెందుఁ
గాకయును బ్రథమలలోనఁ + గలసి సరసి
జాతనేత్ర కళాప్రదేశంబు లగును.

30

సీ. కటకట యక్కట + కట్టయయ్యో యని పరితాపమునఁ బల్కు + భాషణములు
ఔర బలీమజ్జ + యయ్యారె యంచుఁ బ్రశంసించునంద్రభాషిపదములు

1 మానుపటిచేను (పూ. ము). 2 గావునఁ బల్కుఁగా (ప); గావున నివి(ఓ).

3 రూరె (ప).

నిది క్రొత్త యిది వింత యిది లెస్స యద్దితా యోహో యనుమహద్భుతగోదితములు
నించుక గోరంత + యిగుమంత చీమంత యావంత యనుకించిదగ్రములును
తే. హరిహర ధర్మజునియిప్పుడప్పుడెప్పుడనియెడుయదాతదాద్యశక్తి + శ్వాన్వయములు
నెద్ది యెయ్యది యేటది + యేమి యనుకి, మగ్రములును గళాసంజ్ఞ + లంగజపిత. 81
తే. ఇంతియే కావు తెలుగుననిట్టికళలు, మధునిపూదన వెదకినమతీయుఁ గలవు
వీనికొనల ద్రుతంబులు + గానబడవు, తాపమనోనివేశ కామేపరీశ. 82

సంధివివేకము.

క. వేనుకటిక బ్రమునకుఁ దుది, దనరెడువర్ణమును బైపదమునకు మొదలం
గనుపట్టునక్షరంబును, సనకస్తుత కూర్చి పలుక + సంధి యనఁ జనుక. 83
క. విను ప్రాణసంధులును వ్యంజనసంధులు ననఁగ శబ్దసంధులు కృతులకా
దనరారు నిరుచెఱంగుల, గొనకొని తద్విధము లెఱిగి + కూర్చు దగు వారీ. 84
ఆ. మీదికటిక బ్రములకు + నాదివర్ణంబులు, స్వరము లైనఁ ప్రాణసంధు లయ్యె
హల్లు లయ్యెనేని + వ్యంజనాక్షరసంధు, లయ్యె వాని తెఱఁగు + లరయవలయు. 85
తే. పాల్ల లై హల్లు లెల్లనుఁబుట్టి పిదపఁ, ప్రాణములఁ గూడుకొని బహుభంగు లైన
కతన హల్లులఁ గలతలఁకట్లుగుదులు, మొదలుగానిన్నియును స్వరంబులునిజంబు. 86
ఆ. ఎచట సంధి గలుగు + నచటఁ బూర్వపదాంత, హల్లుతోడఁ గూడినట్టిస్వరము
లోపముగ నొనర్చి + యాపాల్లతో మీది, యక్షరంబు గూర్చి + నయ్యె సంధి. 87

స్వరసంధిలక్షణము.

క. ఆరయ శకంధాదిమ టే, పరరూపం వాచ్య మనుచుఁ + బ్రక్రియలోనఁ
వరరుచివాక్యముకలిమిని, బరరూపమే వికృతిఁ గానఁబడు స్వరసంధిక. 88
తే. కృష్ణఁ డవ్యయుఁ డాద్యుఁ డిభేంద్రవరదుఁ
డీశ్వరుం దుత్తమం దూర్జితేష్ఠఫలదుఁ
డేకపదుఁ డేంద్రసఖుఁ డోషాధీకుఁ డార్చ
కేయసుతుఁ డన సంధులు + వెలఁగు నిట్లు. 89

ఆంధ్రీపదాదియకారమునకు

మూ. నూ. సర్వ త్రాజ్య త్కార్యం జ్ఞేయం యన్య ద్రుత ప్రకృతికేధ్యః.

1 శక్తారములును (పూ. మ). 2 యెదియేది (పూ. మ). 3 వెనుకటి (ప. ఓ).

4 యిల్లు (పూ. మ).

ఉ. అరయ వైకృతోక్తులఁ బదాదులయందు మకార ముండ దా

తీరునఁ బల్కువ్రాత గణుతింపఁగ నచ్చగు దానిదాపలక

వీరజనాభసాంతములు + నిల్విన నచ్చటఁ బ్రాణసంధి చె

న్నారు నితండు చైద్యవసుధాధిపు నేపడఁగించె నేడనక. 40

వాక్యము. సాంతము లనఁగా ద్రుతప్రకృతులకుపేరు. 41

క. శృంగాంత్యవక్రయుగముల, సాంగత్యము వాకు సాంద్రఃసంస్కృతముల నా
దిం గలుగ దట్టివ్రాత ధరం గలయుద్రతాంతములను + బ్రాణములట్లక. 42

క. మంగామరువులు నాలుగు, మంగరములు మూడు నేడు + నొడ్డాణంబుల్
పొంగుచు నొసంగి హరి యొక, యంగనను రమించె నన నుదాహరణంబుల్. 43

ద్రుతప్రకృతిస్వరసంధిలక్షణము.

మూ. సూ. లుక్సంక్షేపే నాచి ద్రుతస్య సర్వస్త్రి లుక్సమానేషు. ౪

లే. అచ్చు పరమైన సాంతపదాంతమునకు, సంయుతమును లోపంబును + జగతి లేవు
సంయుతం బయ్యెనేని దుఃస్సంధి యగును, లోపమైన గ్రామ్యం బగుఁలోకవినుత.

అ. చాచె నింతి ననెడు + చోటఁ జాచె న్నింతి

నవిన సంధిదోష + మయ్యెఁ గృతులఁ

బాడిచె నర్కుఁ డనెడు + నెడఁ బాడిచెర్కుండు

ప్రాచి ననఁగ గ్రామ్యభాష యయ్యె. 45

క. ధరణి ద్రుతప్రకృతులపై, స్వరపూర్వపదములు గదిసి + సంధి గలయుచో
సరకాసురదమన ద్రుతా, క్షరములు లోపములు గాక + కడపల నిలచుక. 46

క. అవిభక్తికతత్వములు, భువి నటువలె నుండు సాంద్రఃములు నచ్చులపైఁ
గననీనను బ్రకృతిభావము, లవు శృంగాంతములు దక్క + నహిపతికయానా. 47

అ. హరి యొసంగు మోక్ష + మాచక్రి యంగన

యందు భక్తి నిలుప + నబ్బు నీరులు

నిక్క మనుచు దీని + ముక్కంటి యెఱుంగును

నలువ యెఱుంగు గట్టుతులున యెఱుంగు 48

లే. కుత్సనుత యవిభక్తికతత్వమాంద్ర, శబ్దముల రెంటికొమ్మల + స్వరము లగును
శీతరు క్కద్రిరా జంద్రఃజిత్రనంగఁ, బచ్చవిలుదాలు పెక్కుడుఁబంట నంగ. 49

వ్యంజనసంధి.

క. పొల్ల లగు వ్రాల కవతలి, వాల్లులు ద్విత్వంబు లగుచు + ననురాంతక సం
ధిల్లున వ్యంజనసంధులు, తెల్లకు గాఁ దద్విధంబు + తెలియఁగ నలయుక. 50

తే. స్రాణపరుహదిసంజ్ఞలు + పరికి వాని, యం దొక్కరమునకు లక్ష్యములు పరికి
దాని తెలుగున నాసంజ్ఞ + దనరునట్టి, వ్రాల కల్లను బట్టింపవలయు నెల్లము. 51

అకారాదిసంధులు.

మూ. నూ. సంధి రాచోఽ చ్యమశః. 4

తే. పొల్ల యగుపూర్వశబ్దాంతహల్లమీదఁ బరపదాద్యచ్చు నిలిచెడుఁ + బ్రాణసంధి
కొమ్ముపైదక్క నితరస్వరమ్ముమీదఁ, నచ్చు గదిసిన నచట లే + దాంధ్రమునకు.

సీ. కడు లెస్స యగుపట్టుకి మ్మిపుట్టం బన జాశువాయొలుపుపఁ + చ్చడ మనంగ
సిరియన్నఁ బురణించు + చిన్ని నెత్తె మన వలదు సుమీ యింతఁవైర మనంగ
జన్నెయొపులపాలఁచిది చెప్ప రా దన రేయెండ విరహంబు + రేఁపు ననంగ
మైయొప్పు చూపటైఁ + బైయంట పెదకినె గలదో యించుక లేదో + కా ననంగ

తే. ధన మొకొ యింతులకుఁ జక్కఁగదన మనంగ

నలినయ నివాసమా యెలఁనాగ హరికి

దేవి యన రిపదింటిపైఁ + చెలుగులందు

స్వరము లేదిరిసఁ బ్రకృతిభావంబై నిలుచు.

52

క. ఒ ప్పుగుపేరద నొప్పులకుప్ప ననారతము నుంచుకొని గోవిందుం

డెప్పుడు భోగించు ననం, దప్పక కొమ్ముపయిసంధిఁదనరు రమేకా.

54

అదంతసంధి.

మూ. నూ. వాతః.

5

తే. నెట్లన వికల్పమునఁ దలఁకట్టునకును, స్వరమా పై నిల్చునప్పుడు + సంధి కలుగు
హరికి బలదేవుతల్లి పెద్దమ్మ యనఁగ, నల్లపాండునిసతి మేనఁయత్త యనఁగ.

55

విభక్తిసంధి.

మూ. నూ. అనాదిషు విభక్తి మూతొ వా.

6

తే. ప్రథమఁ దక్కంగ నితరవిభక్తులందు

దుదలఁ గొమ్ములు గలవిభక్తులకు పట్టిఁ

బలుకుకాగుడికిని వికల్పంబువలన

నిల ద్రుతప్రకృతిత్వంబు + గలుగుచుండు.

56

సీ. నిమ్మ నే నెలుగంగ + నే నెంతవాడను న న్నేలుకొనుము ఘృణాసముద్ర

సారె రికొలుకు నంజలి మోడ్చి మొక్కెద నిమ్మ నాకొలు కైహిఁకమ్మ లెల్ల

1 ఇట్టిమాటలలో 'చ్చ' కు బదులుగా 'త్వ' కొన్నియెడల వ్రాతప్రతులలోఁ గనబడుచున్నది.

నకు నాత్రితులు వాణీనాథముఖ్యులు గలుగింప నాకేడుగడయు ననె
నిలువఁ జేయుము నాకు + నియంతు నతిభక్తి స్వజనులం దర్శిలినిజము నకు

తే. ద్రాపదికి నక్షయంబరదాన మిచ్చి, సవ్యసాచికాయోధనజయ మొసంగి
పోచుపగిదిని మమ్మనెప్పుడును గావు, మయ్య శ్రీకృష్ణ యనఁగలక్ష్యంబులయ్యె.

తే. రాముఁ డధికుండు తారకఁ బ్రహ్మమాత్రి, తృఘనురధేను వామేటియనుజు లహిత
భంజను లటంచుఁ బ్రథమావిభక్తులందుఁ, గొమ్మలకు సంధి వచ్చు నిత్యమృగాఁగ.

తే. కూర్చి విడిచి ద్విత్తియఁ బట్టునవి మూఁడు

నవతలివిభక్తిఁ జెలుపువాఁకృములు నాల్గు

వలనఁ గంటె లోపల ననువచనములును

బదివిభక్తులు లో ద్రుతప్రకృతు లయ్యె.

59

నీ. తాటక నొకకోల + ధరణిపైఁ గూల్చెను మొక్కలపునుబాహుఁను క్కడంచె

మానుల నానందఁమగ్నులఁ గావించె వారిచే నందె దీవనలు పెక్కు

జనకునిచేత నఁగ్గనములు గావించె ఘనతతో నధ్వరాఁగారమునను

వరక క్తిలోడ నీశ్వరుల్లువిడిచెను నయలకంటె నమర్త్యవరులు పొగడ

తే. వెన విదేహునివలన సుందీతనూజ

మిథిలలోపల సుద్వాహావిధిని జెందె

ద్యుమణికులుఁ డన నివి విభక్తులు పదియును

ధరణి ద్రుతప్రకృతికలు నిత్యముగ నగును.

60

భూతార్థక్రియాసంధి.

మూ. సూ. నిత్య మను త్తమపురుషక్రియా స్వీత్య.

7

తే. వసుధ సు త్తమపురుషైకవచనమునను

దక్క భూతక్రియాపదాంతములఁ గల్గు

నిత్యులకు మీఁద నచ్చులు + వాత్తునపుడు

నిత్యముగ సంధులు ఘటించు + దైత్యదమన.

61

తే. పుడమి నూలోక్త ము త్తమపురుష మనుమఁ

దత్తురుష మెల్ల గొన రాదు + తద్భవనాత్తి

మున్ను తిద్దధ్యమాలతోడ + నెన్నుకలన

నిత్యముగఁ బ్రాణసంధి దానికి ఘటించు.

62

తే. పనిని దీవించిరట మునిశ్వరులు నిన్ను, రవిజా నేలితివట ఏవు + రామచంద్ర
మీరు గట్టితిరట కపులార జలధి, వింటి మీవార్త మేమన + వెలయునిట్లు. 63

క. విరచించెను శ్రీ నాథుడు, ధరణిని శృంగారనైషఃధంబునఁ “గూర్చుం
డిరి యుండొరు”నని కానక, పరపురుష క్రియలఁ బ్రకృతి, భావముఁ గలదే. 64

వ. నైషధంబున గుడిమీఁద విసంధిగా శ్రీ నాథుడు చెప్పినపద్యము. 65

మ. బలభిద్యహ్ని పరేతరాజవరుణు + ల్పర్యక్తుకల్పంబు సం
ధిలఁ గూర్చుండిరి యుండొరుం గదిసి యుగం దత్ప్రచేశంబున
న్నలసాశీకమృజాశనాశలతికానవ్యప్రజాశీమిశ
ల్లలనాలాపకథాగుధానుభవలీలాలోలచేతస్కు లై. 66

క. గరుడధ్వజ ప్రథమాత్మమపురుషైకవచనము లెల్ల + భూతార్థమునక
ధర నగును ద్రుతప్రకృతులు, భరియించె నుపేంద్రుఁ డేనుఁబ్రతికితి ననఁగక.

వర్తమానక్రియాసంధి.

తే. పర్తమానత్రిపురపుష్పవచనములకు, జరుగుస్వరసంధు లని శబ్దాకాసమండు
చెప్పఁడయ్యెఁ గొమ్మలసంధినిద్ధమగుటఁ, బ్రథమసూత్రంబుననకానఁబడుటఁజేసి.

మ. చనుచున్నాఁడెడ నీరి గోపకులు పంజం జీరుచున్నా రహా
యనుచున్నా పుతైరి ఏ వరుగు కాఁర్యం చే మన దీర్తులు
న్వినుచున్నా రణుఁగింపుఁ డెద్దియును దా + నే చెప్పుచున్నా నిఁకక
జనులారా చొరనియ మాత్రజము నిఁచ్చు ల్నిల్చుచున్నా మనక. 69

భావిక్రియాసంధి.

తే. భావిపదములలో ద్రుతఃప్రకృతి గాన, నోర్వఁ గల ననును త్రమోతోక్తి దక్కఁ
దక్కినవి శృంగములు తుడిఁ, చాల్చుకతన, స్వరపరము లైన నిత్యమైఁసంధిఁ జెందు.

తే. కావఁ గలఁ డచ్యుతుఁడు మెచ్చఁ + గల రమరులు
వొడరఁ గల వర్కనందనుఁవోడ ఏవు
మెలఁగఁ గల రానరుపిఱుండ + మీరు భూమి
కాంతులార మేమును జూడఁ + గల మనంగ. 71

పరిమాణసంధి.

మూ. సూ. పరిమితో సమస్తానాన్.

8

సీ. కనిపెడు శ్రే రెడు + కమితెడు జేసెడు మూరెడు చేతెడు + బారె డనఁగఁ
జేసెడు పుడిసెడు + చేరెడు దోసెడు గంపెడు పుటికెడు + గారె డనఁగఁ

జెంలేడు నుల్లేడు • చెరవెడు బించెడు పఱచెడు కండెడు • బాసె డనఁగఁ
బారెడు చిల్లేడు • పడెడు సోలేడు తవ్వె డామానకుంచెడు • తూమె డనఁగఁ
లే. దక్క డన వీసె డన నొక్కచిక్క డనఁగఁ
వాటె డన మోపె డనఁ బెద్దవామె డనఁగఁ
బరిమితార్థంబు తుది నిల్పుపట్ల నిట్లు
ప్రాణమత నెల్లఁ దఱమి వక్రమలు బలయు.

72

తద్ధర్మార్థక్రియాసంధి.

మూ. సూ. న స్యా తద్ధర్మోశ్శః.

9

లే. ఉర్విఁ దద్ధర్మమునఁ శ్రుతమార్తమాఖ్య, పురుషముల నేకవచనములఁపొసవిడిచి
కడను పదములు తిచ్చిధ్యుఁకములుఁ గానఁగొమ్ములను బ్రాసంధులుఁగూర్చుటొప్పు.
క. కాంతు రజప్రభృతులు నిను, సంతతమును బ్రోతు వీవు • సనకాదుల మ
ర్దింతు రభవుండు ఏవును, బంతంబుల ఖలుల ననును • భావింతు మెదఁకా. 74
క. పదలక తద్ధర్మములను, బొదలేడు ప్రథమార్తమాఖ్యఁపురుషైకవచః
పదములు ద్రుతప్రకృతు లగుఁ, బదరును నతఁడోర్తు నేనుఁబలుములు ననఁగఁకా.

వర్తమానార్థద్రుతప్రకృతులు.

మూ. సూ. చో ఽస్య స్యా న్య వర్తమానవిహితస్య.

10

లే. పదపదార్థ మపేక్షింపఁబడినయట్టి, వర్తమానార్థమున వ్యవహర్తృశృంగ
కంబుతుడిఁ గల్గపదము వికల్పమున ద్రుతప్రకృతి యగుఁ గైటఱిఁదర్పదశన.
క. కేరుచు నొయ్యన డగరఁ, కేరుచు నురుముష్టిహతికిఁ • జిక్కక వేగం
దారు చహంకృతిఁ గ్రుప్తుఁ, దూరు చభోక్షజుఁడు మల్లుఁ ద్రుంచె ననంగఁకా.

తదాదులు.

మూ. సూ. తద్య త్తదాదిజన్య.

11

క. శుదిగుడుల ననుకునది యిది, మొద లగుపదముల వికల్పమున స్వరసంధు
ల్పదతి య చెప్పతె చెపుమా, యది యిది యనినన్నుఁ బలుకఁవన లక్ష్యంబుల్.

కిమాదులు.

మూ. సూ. ప్రాయ స్తు స్యా త్కిమాదిక న్యేతః.

12

క. కమలాక్ష యేమి యను వాక్యము మొద లగు వానితుదలఁగలగుదులను బ్రా
ణము లదుకు వికల్పంబున, హిమగిరి యే మనియె నేమియిచ్చె మన కనఁకా. 79

అపిశబ్దసంధి.

మూ. సూ. అపిశబ్దే తో లుగ్వా స్యాత్. 13

- క. ఏని యనుమాటకడపలఁ గానంబడు నిత్తుమిఁదఁ గదిసినచోటక
ప్రాణములు సంధి గాంచును, బూని వికల్పంబువలనఁ బుణ్యచరిత్ర. 60
- తే. పలుకుచెలియేని నాప్రాణభర్తయేని, వనజభవుఁడేని యహికులఁస్వామియేని
నిమహత్త్వంబు వర్ణింపఁ నేర్చు నెట్లు, నా నుదాహరణంబులు ఁ దానవారి. 81

క్వాప్ ప్రత్యయంతార్థసంధి.

- అ. వారిజాతనేత్రఁ + క్వాప్రత్యయంతార్థములు వచింతుఁ జెలుగుఁపలుకులకును
ప్రైస్వరంబు లుండుఁపట్టులఁ బ్రకృతిభావంబు గాని సంధిఁ వాటపడదు. 82
- అ. కాంచి యాలకించి + యెంచి యాలోకించి
యొరసి యాడి యోడి + యొరగి యెఱిగి
యంటి యెచ్చి యిచ్చి యని + యాడుకొని యెత్తి
యెనసి యేగి యాగి + యనఁగ వచ్చు. 83

ఇకారాదేశవిభక్తులు.

మూ. సూ. ఇచ్చ విభక్త్యన్తిమన్య. 14

- క. లలి నాదేశము లగుని,త్తులు సమసనములను జేతఁ తోడ వలన లో
పల ననునిది మొదలగుపలుకులకుడిఁ దలకట్టులకు విఁకుంతతనూజా. 84
- అ. కృష్ణవలనిబలిమి + కేశవ్రతోడిసఁఖ్యంబు శకటదానఁవారిచేతి
పోవు భాగవతులఁలోపలిగణనయు, భవశవాహనునకుఁ దక్కఁ గలదె. 85

అల్యాదేశము.

మూ. సూ. జే రలిచ. 15

- అ. కడవిభక్తులైన + నుడుగుల కలి యను, నాగమంబు వచ్చు + నంత్యములను
సమసనమున శేషఁకాయయందలిభక్తి, మోడమునతఁడె లోకఁపూజ్యుఁడనఁగ.

ఆదిలోపము.

మూ. సూ. శబ్దైత్తచ్చబ్దైతో లుక్. 16

- తే. శబ్దముతుదను నది యను + శబ్ద మదుకు, నప్ప డది యనుపదమునఁ + కాది నుండు
నత్వము వికల్పమున లోపమగునుగాన, నిది ప్రకృతిభావమున నుండుఁనిందిరేశ,
తే. పాసఁగు లోపప్రకృతిభావములను వరుస
భాషనది కోమిటిది నుంచిఁకాపది యన

మహిని బాపనయదియుఁ గోమటియదియును

గాఁపయదియును ననఁగభక్తజనవరద.

88

ఉదాదేశరేఖాగమములు.

మూ. సూ. దారాధే త ఉ దపి రః.

17

తే. కొనలఁ దలకట్లు గలసురోత్తలకు మీఁదఁ

గర్తధారయసమసంకల్పనమున

నా అనుత్రిలింగదేశవాఙ్మయంబు గూర్చ

మహి నుదాదేశరేఖాగమములు వచ్చు.

89

అ. బుద్ధిమంతురాలు + పుణ్యాత్మరాలు దయాసమగ్రురాలు + దాసురాలు

వినుతశీలరాలు + ఘనురాలు గంభీరు, రాలు విష్ణుపెద్దరాణి యనఁగ.

90

టుగాగమము.

మూ. సూ. సామానాధికరణ్యే ఘాదంతానాం టుగాగమోఽచిస్యాత్.

క. శమితాఘ కర్తధారయ, సమసనమునఁ దుదిని గొమ్ము + సంధిరైడుశ

బ్రములు వికృతి బొల్లటకారము వెట్టుక సంధి జెందుఁ బ్రాణముతోడఁ.

91

అ. అక్కజంపుటడవి + నలశూర్పణఖముక్కు, మెఱుంగుటంప మొననుదటిగివై చెఁ

జగురుటాకు గోటఁజిదిమినచాడునఁ, గలకుటసుర లులుక + గ్రహపకులుడు.

విశేషణాంతద్రుతాగమము.

మూ. సూ. ధాతుపదనమ్భవానాం విశేషణానా ముత స్తథాన గచి. 19

తే. షీతిని బైపదములకు విశేషణంబు, లగుక్రియాపదములకుది + నమరుశృంగ

మునకు వచ్చు నాగమ మయిపొల్లద్రుతము, ప్రాణపర మైనఁ గర్తధారయమునందు.

క. అనుటయు నతండు కప్పడి, కనుఁగొనియెడునతండు మాద్రికడపటికొడు కా

మొనసందునతండు నడమడి, వెనుసనునతం డర్కసుతుండు + విరఘుఁడనంగఁ. 94

షష్ఠీసమాసదుితాగమము.

మూ. సూ. షష్ఠ్యా ఉతో చి ను మ్నే చ.

20

తే. కొమ్ముమీఁద షష్ఠీసమాసమ్మునందు, న చెప్పగుఁ బొల్లద్రుత మగు + నాగమంబు

కొడుకునాలు నేనుఁగునొడఁల్లాడవునొఱపు, రాజునానతి ధేనువునోజ యనఁగ.

ఆమేడితనంధి.

మూ. సూ. ఆద్య స్యామేడితే స్త్యలోప శ్చ.

21

తే. ఒక్క-మాటయె రెండుమా + ఋచ్చరింప, దానిచే రావ్య లామేగిడితంబటండ్రు
పృథివి దత్తదములలోనఁ బ్రథమపదము, తుదిని సంధి ఘటించు నఁచెడిరినపుడు.

తే. అచ్చటచ్చట ¹నాడాడి + వచ్చు నొక్క-
డిక్క- డయ్యారయారె యోహోహో నందు
పట్టి యనగ నామేగిడితంపదము లంచు
మొదలిపదములతుద సంధి + గదియుఁ గృష్ణ.

97

అనుకారసంధులు.

మూ. సూ. అహమూదీనాం ద్విత్వం బోహో నమ ఆదికే వినర్గస్య.

సీ. అనుకరించెడుచోట + నవ్యయాదులకొనఁ గలబొట్టుగవకు దీర్ఘంబులకును
వచ్చు లోపము కేశవాయ తుభ్యం నమ యనగ రామోఘసంహర్త యనగఁ
బూర్ణంబులకు నోస్తి + భూతానువాసికశృంగంబు జడ్డను + తెంది నిలుచు
నంబుబాళ్ళ తన దాసోహ మ్మనంగను బొల్లులకును ద్విత్వములు ఘటించు

ఆ. బండితోత్తములు కృపాసముద్రో మురజి త్తటంచుఁ జదివి + చెప్ప వినుచు
ననురవైరి విడిచి + యన్యచైతములఁ గొలుచుమాధమతులుగలరె యనగ. 98

వ. ఇవ్వి స్వరగంధు లనఁబరఁగు నింక వ్యంజనసంధు లెట్టి వనిన. 99

అదృశ్యతశబ్దసంధి.

మూ. సూ. బో రదృశ్యతశబ్దైర్ధే. 23

ఆ. అదృశ్యతార్థవాచకాంధ్రశబ్దంబున, నడిమివ్రాతకొమ్మ + చెడును నిలుచు
చారి ధరించెఁ గల + నబ్రంపుగిరి యనఁ, ద్రావే నబ్బురంపుదప మనంగ. 100

పుకారసంధులు.

మూ. సూ. పో శ్చ తదాద్యర్థవాచకే ఘాతః. 24

తే. అప్పు డెప్పుడు కప్పురంబిప్పు డనుచుఁ బలుకుచో వీనినడిమివ్రాతలకుఁ గలుగు
కొమ్ములుండును బోవునుగొమ్మక ప్ర, మప్తు గా కెట్లమేనఁ బూయఁ గల దనగ.

లుకారసంధులు.

మూ. సూ. వికృతిపదే లౌటో రపి. 25

ఆ. అవని శృంగహిత + మగుత్పతీయాంతస్థమునకు డాపలించి + తెనుగులందుఁ
గలబకారశృంగములు పోవు నుండు ని, ట్లనియె నిట్లు లనియె + ననగఁ గృష్ణ.

రేఫసంధి.

మూ. సూ. ఉపధారే శ్చ విత శ్చ లు గ్వో స్యాత్. 26

క. కడవర్ణమునకు దాపలి, కడరేఫమాగుడుగు లుక్కుఁగాంచును దనకుక
గుడిని ¹చకారము లుండెడు, నెడల వికల్పమునఁ బన్న ²గేశ్వరతల్ప. 108

క. పేర్చిరి పేరిచి రరిఁ బరి, మార్చిరి పరిమారిచిరి గ్రంథమున ధనముల్
గూర్చిరి గూరిచి రప్ప, దీర్చిరి తీరిచిరి నాఁగఁ + చెల్లం బయ్యెక. 104

తే. మొదల రేఫాక్షరంబు నాపిదప దాని
జడ్డయును గూర్చి యొకటిగాఁ + జనువుకొనుచు
మొందు జడ్డయు వెస రేఫమునకు బనులు
గిలుక విభజించియు లిఖింతు + రిలఁ గుమతులు. 105

క. అఱఁటులఁ బఱఁటులఁ బటిఁపెల, గఱఁపెల మొఱఁపెలను 'గలఱఁకారము లెల్లన్
ధర నెఱుసున్నలు నగు న్యయ్యఱఁటులఁ బఱఁటులను ద్రుతముఁలగువలసినచోక. 106

నరలడశృంగసంధులు.

మూ. సూ. పదమధ్యనరలడానా ముత శ్చ, పూర్వప్రయోగసిద్ధా
నాం లోపో వా స్యాత్. 27

క. ధరఁ బదమధ్యనరలడా, త్తరములకొమ్ములు వికల్పఁకంబున విద్యా
ధరసన్నత లోపము లగుఁ, బురాతనకవిప్రయోగములఁ గొన్నింటక. 107

అ. కాన్మ తూర్పు తెల్పుఁగాడ్పు కానుపు తూర్పు, పచ్చ తెల్పు గాడుఁపనుచు నిట్లు
కొమ్ము లడఁగు నుండుఁ + గొన్నింటఁ దొల్లింటి, వారు కాన్మములనుఁవాడుకతన.

క. ¹పద మూనుడుఁ బదరుడుఁ బొద, లుడుఁ బాడుదు ననుచు నిట్లు + లోకంబున నొ
ప్పదము లగుకొన్ని పదములఁ, గదలపు నడికొమ్ము లాదికపు లొడఁబడమిక. 109

అ. వినుఁడు చొరుఁడు తలుఁడు + విడుఁ డనుపలుకులు
చిలుఁతబొటమీఁద + జెందియునికి
సరసిజాతనేత్ర + నరలడాత్తరముల
కొమ్ము లడఁచి సంధిఁ + గూర్చ రాదు. 110

త్రివిక్రమమతసంధులు.

మూ. సూ. తేషా మిత శ్చ తద్వ త్రివిక్రమమతేన. 28

అ. నడిమినరలడలకు + గుడు లేగు నుండును, ధరఁ ద్రివిక్రమునిమతమునఁ గొన్ని
పూన్ని గూర్చి కల్కి + బుడ్డి పూనికి గూరి, మనకు కలికి బుడిపియనుచు నిట్లు.

చ. కొలదిగ మాన్చు చెప్పెఁ జలికొండవృసింహుఁడు వెల్ల యంచు నీ
వల నగ సాలరుద్ర పనువాడును మొల్క - అటంచుఁ గూరిచెం
దెలియక కొంద టిట్లు విక్రమించి బదమధ్యమునన్ లకారకే
ఫలఁ దలపై యకారమును + బావుడు భార్యలు నవ్వునట్లుగఁ. 112

వ. ఇందునకు వినుకొండలోను గుంటిపల్లి భాస్కరయగారినుభవంచుఁ గందుకూరి రు
ద్రయగారు చెప్పినపద్యము. 118

చ. వెలగకు వెల్ల యంచు సరఃవిం జలికొండవృసింహుఁ డాదఁగా
మొలకకు మొల్క యంచుఁ గవిఃసుఖ్యుఁడు రుద్ర ప పల్క దోసమే
భలిభలి మంచిమాటయె ప్రబంధము నా జలరాశి యందలో
పల నెరసు ల్గిహింతురె యపారములె నులు తెల్ల నుండగన్. 114

కవిభల్లటమనంధులు.

మూ.నూ.కవిభల్లటై : క్రియాణాం నామ్నాం చోగ్లోప ఇవ్య తే హ్యేషు,
ప్రథమైకవచనా త్రే వికృతో నాన్తాదయోపి కథ్యంతే. 29

తే. ధాతుపదములకడపటఁ + దనరు రేఫ, శృంగమలకు లోపంబులు + చెల్లుచుండు
పాల్లు పైకొన్నచోఁ గవి + భల్లటార్య, మతమున వికల్పనంబునఁ బఠగగమన. 115

తే. సర్వగతుఁ డని హరి నెన్నుచు ర్విబుధులు
పరమపురుషుని గాఁ దలంతురు తపసులు
శ్రుతిమయుం డని చెప్పదు + రూఢిమిగురులు
బ్రహ్మ మనుచు నెఱుంగ లే + ర్దనుజవరులు. 116

నీ. భల్లటవిరచితఃఫక్తిలో నూర్తంబునలనను బైహల్లు + నిలుచునపుడు
ప్రథమైకవచనము + ల్పలికెడుచోటను సమననములు గూర్చుఁగమయమునను
దెనుఁగు నామంబులు + కొనల నుండెడునరలడలకొమ్ములు వికల్పంబువలనఁ
గాంచును లోపములన్నిన్నానెఁ గనుమూసె గోర్నాటెఁ జెక్కిట + గోరు నాటె

తే. మరుఁడు విల్పానె విలు పూనె + మధుఁడు జాతి
నవల వీడ్చొనియెను వీడుఁకొనియె ననఁగ
సాయపాస్వయవేంకటఁడైపద త్ర
కామెపల్కగ్రహరనంగర్యధీశ. 117

1 శ్రుతిమయుఁడని చెప్పదు రూఢిమిగురులనతిని (పూ.ము).

తే. కాంతచన్దన చనుగవ + కార్తెఱుపులు

కాఱుమెఱుపులు వాల్గంటికిరికి వాలు

గంటి చెడ్పాటు చెడుపాటు + గాంచె ననుచు

జెలుగుసమసనముల నిట్లు + పలుక వచ్చు.

118

తే. చట్టుతాటికిఁ జట్టాయిగట్టుతేని, పట్టి యనుచోట గట్టేనిపట్టి యనుచు
సమసనములటకొరక్కంగములు నడఁగు, నాదిశబ్దంబు నూత్రంబునందుఁ గలిమి.

బోపవిభక్తికములు.

మూ.నూ. బోపవిభక్తికసంజ్ఞా వర్ణాష్టిప్రాయసయో భవన్తి
హ, రుల్వాదే ర్నామ్నాం స్య స్తే హి విభక్తౌ సమానే చ.

సీ. అవిభక్తికము లగునాంధ్ర నామములందుఁ బ్రథమావిభక్త్యకభాషణముల
కొన నుండురుల్వాదులను బాఱు దోలి విభక్తులందును సమాసోక్తులందు
నవని నాదేశంబు + లగుచుఁ డింట్యాద్యక్షరంబులు నిలుచుపదంబు లెల్ల
నాపవిభక్తికాహ్వయము లై కృతులను బహువిభక్తులను జూపట్టుచుండు

తే. నిపుడు చెప్పినరుల్వాదిలిపులు కొన్ని, యందు నాదేశములు లేకయప్పట్లు
సమసనవిభక్తులను రెంటుననురేసేని, యవియు నాపవిభక్తికాహ్వయము లయ్యె.

సీ. రలక్షణములశృంగములకును గుడులకు డాలకొమ్ములకును + టీలువచ్చు
నీటికి బాఱకపండ్లీటికి దోడేటి కంబటికిఁ గూటికి గుడిపాటి కనఁగ
జడ్డలు గలనలాక్షరశృంగములకును గొన్నిమాటలకు లాగుడుగులకును
గట్టిబొట్టులకుడికడ డుకారములకు బూర్ణయుక్తంబు లై + పొందుఁ డీలు

తే. చంటి కింటికి గొంగుగుడ్డంటి కఱుటి
పంటికిఁ దుపాకిగుంటికి + రెంటి కనఁగ
యిఱులకుఁ దిఱు లగునూతి + కేటిమిర్తి
కనఁగ పప్పిని గొన్నింటి + కమరు నిట్లు.

121

1 గంటి చెడ్పాటు చెడుపాటు + గాంచెననుచు(పూ. ము); రెండును ఛందో
భంగములని తెలియఁజేయుచిన్నము కలదు. 2 డాక (ప. ఓ).

* నీలులకు (పూ. ము); 'నూయి' శబ్దము యొక్క 'యి' కారమునకు 'తి'
రాగా 'నూతికి' అగును. 'పిఱు' శబ్దముయొక్క 'ఱు' కారమునకు 'త్రి' రాగా
'పిటిమిత్రి' అగును. 'కాబట్టి' 'యిఱులకు' అనియుండవలయును గాని 'నీలులకు'
అనుట తప్ప.

సీ. పాశేటికాలవ + పందిటిగుంజ తాచేటిసో రంబటిపిండికుండ

కాటిపాపడు ¹జుంటిగడ్డ యింటిమగండు గొడ్డంటినగుతుడు+గుంటికోవి
ముంతేటికంకణంబులు చేతిసారకాయ కొత్తిపీరుడు పెద్ద+గొత్తిచెక్క
నాపజొన్నలు కటి+వేపపూవులదండ లలపాపమేతరి+యంపములను

లే. ²ఇనుప పెనమునఁ బోసిన+మినుపదోసె

లనుపపప్పును జొక్కంపు+తెనుపనేయి

యనుచు నిట్లు సమాసంబులందుఁ గొన్ని

పలుకులను నిల్పు నాపవిభక్తికములు.

122

అనౌపవిభక్తికములు.

సీ. దూరు ³పేరుబిడారు+తొలకరి పుల్లరి చాలుపాలు రవాలు+జగిలి మొగలి

యీడు జోడును గీడు+నెన్ను పప్పును చేన్ను కల్లు జలును పొలు+గాలి జాలి

చెందు దిందును దండు+చేదోయి ప్రాయి వేయి సాను ⁴వేదూదేడు+గేదెముట్టు

గీము తొలిటిబాము+మాము పున్నమనోము కొమ్మిన్ను తలదిన్ను + తొమ్ము సొమ్ము

లే. మనుము మొదలగువికృతినా+మంబు లొక్క

కొన్నితుదల రల్పాదులఁ + గూడుకొనియు

లలి విభక్తులను సమాసములను రెంట

భువి నశాపవిభక్తికంబు లగుచుండు.

123

మువిభక్తిలోపము.

మూ. నూ. వ్రథమావై భక్తిమో ధ్వింను శృ మహా సృతిక్రి
యాధేతు. 31

లే. పడియె ననుక్రియతుది నిల్పఁ + బడియెడు నెడఁ

బ్రథమ యగుమాకు సమసనాపదమునందుఁ

బెలుచ నాదేశ మగుఁ బూర్ణ+బిందు పడియె

లోపమును జెందును వికల్ప+రూపములను.

124

క. పడతి ప్రియంపడియె భయం, పడియె సుఖంపడియె సంభ్ర+మంపడియె బదం
పడియె బ్రియపడియెగడుభయ, పడియెరమించి సుఖపడియె+భ్రమపడియె ననన్.

లే. భ్రాంతిపడి చింతపడి యను+పట్లఁ బెద్ద

మన్న గలుగదు కొనను మా+నున్న యగుట

1 బోటికొల్ప (పూ. ము; ప.). 2 లికుప (పూ. ము). 3 పెను (పూ. ము).

4 వెన్న (ఓ). 5 లేమా (పూ. ము).

బలము పడియె మదేభము + పడియె ననినఁ

జెడి చనదు మూ సమాసంబు + నుడుగు గామి.

126

పువగ్గా దేశము.

మూ. నూ. తస్య నమూనే పుంపూ.

32

క. ఆదివిభక్తిముకారము, యాదనవర కర్తధారాయనమాసమునకా

మేదినివై జెందుఁ బున, గ్గాదేశం బది నబిందు + వగు వలసినచోకా. 127

తే. పడలి యబ్రపుటూరు లిబ్రంపుటూరు, లతివచోద్యపుటూరు చోద్యంపుటూరు
మగువనూత్తుపుఁగొనుసూత్తుంపుఁగొను, కలికిచొక్కపుమేనుచొక్కంపుమేను.

అధర్వణముననంధులు.

మూ. నూ. ను మ్మోతో హల్యధర్వణాచార్యముతాత్.

33

తే. సమసనమున నామాంతశ్శంఘములకెల్ల, చాల్లు గదియ స్వార్థంబునఁ బొల్లదుతము
వికృతి నాగమ మై ద్రుతః ప్రకృతిపగిది, గాంచు సంధి నధర్వణకవిమతమున.

క. చనుగవసుఁ జనుంగవ యనఁ, దనసుఁ దలిరుజౌంపమునకుఁ + దలిరుంజౌంపం

బన నచ్చ ననుఁగువెలదికి, ననుఁగు స్వెలది యన జివ్వు + మగు స్థిరపరతకా. 130

పదమధ్యద్రుతలోపబింబ్యాదేశములు.

మూ. నూ. శత్రురేతుత శౌనోస్తస్యస్యాచ్చ పూర్ణబిద్ధురపి.

అ. తెలుఁగున ర్తమానములవ్యవర్థంబు, కొమ్ముపిఱుద ద్రుతముఁకొమ్ముమరినఁ

గొమ్ములోప మగు ద్రుతమ్ము పూర్ణం బగు, త్తమసు గొన్నిటను వికల్పమునను.

క. చనుచును బూనుచు నెన్నుచు, ననుకొన్నిటఁ దక్క నంచు + ననుచును వించుకా

వినుచును గనుగొంచును గను, గొనుచును దించుఁ దిను చనఁగఁగూడునుగృతులకా.

తే. ధాతుపదములనడుమను + దటలపిఱుద

వెలయుద్రుతములు స్వరసమన్వితము లగుచుఁ

దొలగి తమచోటఁ బూర్ణబిందువులు నిలుచుఁ

గొన్నిటను గనుగొంచుఁ జేకొంటి ననఁగ.

138

ప్రథమైకవచన ద్రుతప్రకృతులు.

మూ. నూ. సాక్షాన్తదోద్ధృతస్యస్యాల్లక్.

35

క. శ్యామాంగ నేను దా నను, ఏమాటలకొనద్రుతంబు + లేగు నిలుచు చా

ల్లామిఁద నుండునప్పడు, నే మనుచును నేను మనుచు , ఏకృప ననఁగకా. 134

తే. తాను నే ననుపలుకుల + లోని ద్రుతము, అడగుచో మీఁదఁబరుపంబులగురదమన
సరళలిపు లగుఁ దద్ద్రుతాక్షరము లర్థ, బిందులగుఁ దాఁజనంగ నేఁబిలిచితనఁగ.

పదాంత ద్రుతలోపము.

మూ. సూ. వాక్యాంతగతపదానాం చ.

36

క. పస గలసీసాదికముల, వసుమతి నొక్కొక్కపదము + వాక్య మనంగా
నెసఁగుఁ దదంత్యపదమురుదఁ, బొసఁగునకారంబు పొల్లఁపొవు న్నిలుచుకా. 136

తే. దానవారాతికేలికొఁద్యానసీమ, నాకభూజంబుచెంతఁ గాంతాలలామ
వనఘగుణధామ సత్యభామను బెరిమను, గలయు నిచ్చులు ననఁగ లక్ష్యంబులయ్యె.

పదాంత ప్రాణలోపము.

క. నాంతపదాంత ద్రుతమున, కెంతయుఁ బ్రథమాబహూక్తి + కేతెంచుత్పతీ
యాంతసంబునకుం బ, ద్యాంతంబున స్వరము లోప + మగుఁ గొన్నింటకా. 138

క. నలినాక్ష తెలుఁగుపద్యంబులకడపల నుండునలల + పొల్లలకు మహీ
స్థలి గుడుసులు శృంగములును, నిలుపరు చదువునెడ లాక్షణికు లెచ్చొట్కా. 139

ద్రుత ప్రకృతికాంతబిందుసరళాదేశము.

మూ. సూ. పరుషా ద్రుతప్రకృతికా త్వరళా న్స్వస్య స్తద్ద్వితం
చ బిద్ధ స్సాన్యత్.

37

సీ. ధర ద్రుతప్రకృతిశబ్దంబులపైఁ బరుపంబులు సెడి సరళంబు లగును
ద్రుతములు ఖండబిందువు లగు నాపట్ల గాఢేయమునివెంటఁ + గదలి నడచెఁ
జరణపంకజధూలిఁజట్టు నాతిగఁ జేసె వెసఁ డొక్క మనకుండ + విల్లు విటిచె
ధాత్రీతనూభనఁ + దగ వివాహం బయ్యె గురువై భవంబునఁ + బురికి వచ్చె

ఆ. నినుకులేంద్రుఁ డనఁగ + నివి యుదాహరణంబు, లిట్టిచిన్ని సున్నలెల్లఁ గుఱుచ
లిపులమీఁద నుండునపుడు గొప్పలు నగుఁ, గడమవ్రాలమీఁదఁగావుగాని. 140

ఆ. ముంగమురువు చాలిచెం గాంత యన నిట్లు, గొప్పసున్న లగునుగుఱుచమీఁద
రాజె నగ్ని గాలిచేఁ జాల నన నిట్లు, నిడుదమీఁదఁ గావు + నిండుబొట్టు. 141

ద్రుత ప్రకృత్యంతసరళాదేశము.

మూ. సూ. అవికారగతే తిస్తి న్నపి సరళావన సన్ని తే పరతః. 38

సీ. అవని ద్రుతప్రకృత్యంత ద్రుతంబులు చెడి బిందువులు గానియొడల కాని
వలపలిపరుషముల్యరుసతో సరళంబు లవుఁగాని యచట బిందువులు లేవు

1 బిలిచితి నన (ప). 2 నిజసరళంబు (పూ. ము; ఓ.).

తండ్రిపంపునను గాంతారంబునను నేగి సమదవిరాధునిజావ మొత్తె
 నతివతోడను డేకుంటాకుటింట నసింపె గనకమ్మగంబును + దునిమివై చె
 తే. భామినిని బట్టుకొనిపోవుపజ్జికంకు
 నంతకునిఁ జేచ్చె బుర్రమిఁ త్రాన్వితముగ
 నగరమునకు మహిజాతఁను గొనివచ్చె
 రాముఁ డర్కమలంబుధిఁసోముఁ డనఁగ.

142

ద్రుతప్రకృతికాంత ద్రుతలోపము.

మూ. సూ. లు గాన్వ ద్రుతప్రకృతికా త్వరత స్మరశే స్థిరే చ న
 స్య స్యాత్.

39

సీసమాలిక. సరళంబులును సిరాక్షరచయంబును ద్రుతప్రకృతికజంబులఁపైని గదియు
 నపుడు తదంత ద్రుతాక్షరంబులు వికల్పమున లోపంబు లై + పరఁగుచుండు
 జనియించె గరుడకేతనుఁడు దేవకియందుఁ జెరిగెను గోపిక + బిడ్డఁ డనఁగ
 నతిసుతిఁ గాంచె జంభారిముఖులచేతఁ బూతనను జయించెఁ + బురిటిలోన
 ననుపమసిరి డెందఁమున భీతి నొందక చంపెను డింఘుఁ డై + శకటవైత్యు
 నడఁచె దుష్టాత్మఁ దృణావస్త్ర మెడఁ బట్టి తిగిచి వ్రేపల్లెను + దిక్కు లద్రువ
 గర్గుచే బహునామఁకములు గాంచెను నెఱపెను బాలిలీలఁ + బెక్కుగతులఁ
 బాడచూపె భేదరఁభూచరావలిఁ దల్లి కాననంబునను ఖఁగాలి మెచ్చఁ
 గదలె ఘోషంగనాఁసదనంబులకు వెన్న మ్రచ్చిలియెను గంటఁ మ్రోగ మండఁ
 జేసె చిద్రంబులు + క్షీరభాండంబులఁ బలికెను ఛలవాక్యఁముల వనితలఁ
 బడవై చె ఝంపాప్రఁభంజనుం డన మద్దు లరిగెను క్షుల్లిరఁవాటవికిని
 నదలక కాచె తేనెలు మీఱఁ గ్రేపుల గోపకులను తీవఁ + గూడి మాడి
 తునిమె ధక్కుఁ జర్తఁమునకు నోయన వత్సదనుజుని ధాకతోఁ + దలక మండ
 నిర్జించె ధీరుఁ డై + నిలిచి బకాసురు నఘుని ధాత్రిని గూల్చె + నమృతముగఁ
 గల్పించె దీరజఁగర్భండు డాచిన వలను మీఱఁగ నూత్నఁవత్సములను
 గ్రీడించె ఫలితఁఖచ్చాయలను మాలిఁ జాటెను పుల్లప్రఁనూనమాల
 నవలీల భంజించె + నావులఁ గాయుచు గర్దభాసురుని భీకరశరీరఁ
 గాలియు మర్దించి + కాలింది వెడలించెఁ ద్రావెను మండెడుఁదావనహ్ని
 సరసి యాదగ్గళి + నలుపుచుండంగఁ జేక్కినియెను యువతులఁకోక లెల్ల
 భుజయించె రుచికరంబుగ విప్రవనితలచేతను రాజాన్నఁజాత మెలమి
 రక్షించె లేఖభర్త నుతింప నెల్లర హస్తంబునను లీల + నచల మెత్తి

శరమున వరుణకింకరుఁ డె త్తికొనిపోవునందుని వెదకి పంఠమునఁ దెచ్చెఁ
దాల్చె శయాంబుజాతంబున వేణువు పూరించెను శిరీషములు చిగుర్పఁ
బాడె పద్మస్వరఃప్రభవగీతంబు విరాళిఁ బెట్టెను పట్టుదాలకలను
జలమున సుందరీఁజవములఁ గిసురించి చనియెను నూనవృక్షములనడుమఁ
తే. గరుణ హేమాంబరంబుతోఁ గానవచ్చి మాన మెల్లను హరియించి పరునికేలి
వారి నెల్లను దేల్చెను పరుసకొలది, నన ద్రుతప్రకృతుల కుదాహరణము లగు.
తే. ధేనుపాల తవర్గద్విత్తీయ మొకఁడు, మొదలియనునాసికంబులు మాఁడులిపులు
సాంధ్ర సంస్కృతశబ్దాదులందు లేమి, జేసి వానికి లక్ష్యము లెచ్చెనై. 144

ద్రుతప్రకృతికాంత ద్రుతశ్లేషము.

మూ. నూ. అలుకి చ సంశ్లేష స్వాస్యత్.

40

క. లలి సరశ్శిరములదా, పలినాంతపదంబు లూడిపలికెడుచో సం
ధులు గాంచును డతవర్గం, బులు నాటిటిచెంతఁ దక్కఁ + బొల్లు లయి హరి. 145
క. టతవర్గంబులు రెంటును, సతతము సరళాక్షరములు + సమలిపులును ని
ర్జితముర సాంతపదాంత, ద్రుతములనుం గూడుకొనవు + తుదిఁ గదిసినచో. 146

మాలినీవృత్తము.

నలువఁ గనినవేల్పు + న్గంధవాహదతల్పు
న్నలకలిభయహర్త + జ్ఞాంబవత్కృత్తభర్త
న్నలినదళసమాక్షు + స్వాణదైత్యేంద్రశిక్షుం
దలఁతు ననఁగ జెందుం + దన్నకారంబు రెండుక.

147

మహాస్థగర.

నవతల్పాయం దలంతు + నగపతిగమను + స్ఫుత్రచిత్రధ్వజాంకు
న్నవకందర్పావతారు + స్పటిపతిశయను + స్ఫుత్రనాథేందునేత్రు
న్నవరత్నాంబుక్కిరీటా + న్నవపదజనకు + స్ఫుర్తవస్త్రాపిధాను
న్నవసితక్షీరచోరు + స్ఫుతజనకులభు + స్తానిహృత్పద్మవాసుక.

148

సరకపుష్పిణీవృత్తము.

సరకభయసంహారు + న్యాదవాగ్రేసరు
న్నరకదనుజాంతకు + న్రాహిణీయానుజు
న్నరముఖసురార్చితు + న్నక్షతావల్లభు
న్నరహరిఁ దలంచెద + న్వాంభితార్థాప్తికిక.

149

సగ్విణీవృత్తము.

నిరజాతేక్షణుః * స్వేషసింహాసను, స్నారదాదిస్తుతుః * స్వట్పదక్యామలు
స్నారకాపద్ధరుః * స్సామజేంద్రావను, స్నేరహస్యంబున * స్వృద్గతుం జేసెదన్.

ద్రుతప్రకృతికాంతబింద్వాదేశము.

మూ. సూ. బిందుం ప్రవదన్తి తం క్విచి త్కేచిత్.

41

తే. కడుఁ దృతీయచతుర్థవర్గములు గలుగు, సరళములు సమలిపులును * బరము లైన
తఱిని నాంతపదాంతద్రుతంబుపాల్ల, బెఱికి యై నిత్యముగఁ బూర్ణబిందు వగును.

క. నన్నయనూత్రమునఁ గ్వచి, తన్న దొకటిఁ దక్క బొట్ట * కక్షరనియమం
బెన్నుట లే దాదికపుర, గొన్ని తెలుఁగు లరసి తెలిసికొంటిని వీనిక.

152

అవి యెయ్యిని యనినఁ దృతీయవర్గసరళంబునకు రాచమల్లువారిష్టస్కంధములోను
ప్రయోగము చతుర్థవర్గసరళంబునకు రాఘవపాండవీయములోను భారతార్థము
నందు పింగళిసూరపరాజప్రయోగము టవర్గద్వితీయమునకు త్రైశంకవోపాఖ్యా
నములోను కవిసింగరన్నప్రయోగము.

158

క. డుంతీశు ధైరవుని సితి, కంఠ వికాలాక్షి దండకరు జాహ్నువి వై

కుంతపతి గుహుని లోలా, రుక్మం లేవలు మీఱ భూవారుడు పొడగనియెన్.

154

టవర్గచతుర్థంబునకు అభర్వణాచార్యులవి రాటవర్వమునందు:—

తే. ధాంధమితభేరికాధ్వానముఁ ధులీని, నాదమును మిన్న ముట్ట ననారతంబు
పెక్కుగంధర్వపతులు నల్లిక్కులందు, గామసౌగంధికంబుఁ దేఁగలరె యెరులు.

తవర్గంబునందు ద్వితీయవర్గము సంస్కృతాంధ్రశబ్దాదులందులేదుగానఁ
బ్రయోగంబు గలుగ నేరదు చతుర్థాక్షరంబునకు అనంతనిఘండము
నందు:—

తే. పేర్చి పొల్లనకారంబు * బిందు వగుచు

మీఁద నున్నధకారంబు * నూఁది ప్రాస

బంధ మగుఁ గృష్ణఁ డుదయించినం ధరిత్రి

యంతయును నిరుపద్రవం * బయ్యె ననఁగ.

156

క. మందర గజబమకారము, లొందిననాంతమలతుదల * నుండుద్రుతములం
గ్రందుకొని వికల్పంబున, బిందువులుగఁ జేసి కృతులఁ * బెట్టుదు రొకచోన్.

సీ. అంగజకేళిఁ దేఁల్చెం గోపకాంతల నగము హస్తంబున * నగిమఁ దాల్చె

*గుంజి భోజధరావారుం జముకడఁ జేర్చె నరుఁ బ్రోచె రణమున * న్నగ మెఱుంగ

జాంబవంతుని గెలిచెం బంటుతనమున నటికె జక్రంబున * న్నాణుపాణు
లమృకుండలము లిచ్చెం మహీసుతుఁ జంపి నాటె భూతలమున * న్న ఘవతరువు
తే. దైవమాత్రంబై దేవకీ * దేవిపట్టి, దేవదేవుఁడు శ్రీవాసు * దేవుఁ డనఁగ
గజబమంబుల డాపలఁ * గదియునట్టి, నాంతపదముల కెల్ల ల * త్కృంబు లయ్యె. 168

సమకారద్విత్యైత్వమైత్రము.

తే. తమకుఁ దాము ద్విత్వంబు లై * యమరునవియు
బిందువులు డాపలను వెలుఁగొందు నవియు
నొక్కరూ పయి పూర్వప్ర * యోగ సరణి
నములు ప్రాసంబులకు నిల్పుఁ * దమకుఁ దాము. 159

క. మిన్నేలు పాదమున ధా,త న్నాభిని గుసుమశర నెఁదం గాంచినది
సాన్నిధ్యము దొరకుటకై, సన్నతి సేయఁదరు నిన్న * సనకాదు లజా. 160

క. తమ్ములను మల్లికాకుసు,మమ్ముల మరువాదిపత్ర * మాలికలను భ
క్తి మ్మరసంహరుపూజలు, సమ్మదమున సలుపఁ గలుగు * సకలార్థంబుల. 161

పదాంతనులుకారద్విత్యైలోపములు.

మూ. నూ. ప్రథమ లుగపి ద్వినులోక్తి. 42

క. సమయును వికల్పకంబున, శమితదనుజ తమకుఁ దాము * జడ్డ లయి పదాం
తముల వెలింగెడినులుబర్హములను బ్రథమాత్మరములు * రాజీవాత్మ. 162

తే. కన్ను మూసెను గను మూసెఁ * జన్నుదోయి
గబ్బిచనుదోయి మిన్న వాఁక మినువాఁక
ముల్లు నాటెను ములు నాటెఁ * బల్లుగంటి
తరుణి పలుగంటి కలుముంత కలుముంత. 163

ద్రుతలోపసమాసములు.

మూ. నూ. ద్రుతస్య సర్వత్ర లు క్షమానేషు. 43

తే. పనధితనయేశ యయినటువంటి యనుచుఁ
బరపదవిశేషణము లేట * పలుచుకొనుచుఁ
దొలుతటిపదంబుకొన నుండు * ద్రుతము గుడియు
సమసనమునందుఁ జెందు లో * పములు కృతుల. 164

క. కడపలి ద్రుతమును గుడియెను, బొడ వడఁగినఁ బయిని బరుష * ములు సరళము లొ
జెడవు వెజవాల్లు లెల్లను, నడలక ప్రాణంబు లెల్ల * సంధులు గాచుక. 165

లే. జగతిఁ జప్పనికూరకుఁ జప్పగూర, చనును జక్కనిచాయకుఁ జక్కబాయ
 హెచ్చు¹పచ్చనిటోపికిఁ బచ్చదో²పి, గరిమఁ గమ్మనితావికిఁ గమ్మదావి. 166
 ఆ చల్లగాలి తీయ విల్లు నా సరళస్థి, రాక్షరములు తొల్లి టట్ల నిలుచుఁ
 బంచబాణజనక పచ్చాపు న్లూపు, అనుచు నచ్చు లెల్ల నదుకు నిట్లు. 167

హేమాచార్యమతసంఘులు.

మూ. నూ. హేమోక్తేః పరుమాణాం గనడదవా స్మ్యః పదాత్
 ద్వంద్వే. 44

క. సుమనఃస్తుత ద్వంద్వసమాసమునను హేమోక్తిని బరశబ్దాదిమవ
 ర్ణము లగుపరుమాక్షరములు, తమరూపులు విడిచి గనడదవ లగు వరుసకా. 168
 ఖ. కనవుగట్టెలనఁగఁ గాలుసేతు లనంగ, నిక్కు డెక్కు లితఁడు నేరఁ డనఁగ
 నొప్పదప్ప లనఁగ నూరువల్లె లనంగ, జరుగు నిట్లు ద్వంద్వసమసమున. 169

ప్రథమాంతగనడదవాదేశము.

మూ. నూ. గనడదవా స్మ్యః ప్రథమాంతా దాత్తాన్తదో
 ర్వినాపరుమాః. 45

సీ. శుకమునిస్తుత ద్రుతప్రకృతు లొ నేను దా ననురెండు దక్కంగనవనిఁ గలుగు
 ప్రథమావిభక్తుల పైని దత్తుల్యశబ్దములమీదను గనుపట్టు నాంధ్ర
 శబ్దాదిగతపరుషంబు లేనింటికిఁ గ్రమము దప్పక వచ్చు గనడదవలు
 సిరి గలిగినవాఁడు పురుషుండు సెలరేగి నిక్కంబు డెక్కులు నెరపుఁ గాని

లే. ప్రియము దళు శొత్త నరికిఁ బెట్ట లేఁడు
 కలిమి వోయిన నీకిఁ గాంక్ష సేయు
 నపుడు గలుగునె తనకుఁ గా నైన ననఁగ
 నివి యుదాహరణము లయ్యె నెన్నిచూడ. 170

మూ. నూ. న వికృతిశబ్దా త్పరత స్సాంస్కృతికానాం భవన్తి
 గనడదవాః. 46

సీ. పరమాత్మప్రథమావిభక్తులమీదను దత్తమానాంధ్రశబ్దములమీదఁ
 గలసంస్కృతపదాదిగతపరుషంబు లెల్లడ నిజరూపము లెక్కడ నిలుచు
 గాదిలిజవరాలు కమలనివాసిని చిఱుతముద్దులపట్టి చిత్తజాతుఁ
 డనుఁగుఁబుట్టంబు టంకాయుధహస్తుండు మక్కువముఁది తామరననైరి

1 పచ్చనిటోటకుఁ బచ్చదోట (పూ. ము); పచ్చనిటోపికిఁబచ్చదోపి (ఓ);
 పచ్చనిపోటికిఁ బచ్చబోటి (ప).

తే. నిక్కమర్తిలి మామ పాఠియరాశి, యరసి చూడంగ నెవ్వని + కట్టివేల్పు
నాడు కరుణించి నాకు స్వప్నమున వచ్చి, తెనుగు గావింపు మనియెను + దీనిననఁగ

కల్పితకల్పవల్లీసమానలక్షణసీసమాలిక.

పంచదశవిధాంధ్రపద్యగర్భితములై కరదృతకరుహముఖ్యంబు లగుచుఁ
బరగు ద్వితీయవిభక్త్యేకనచనాంతసంస్కృతభాషాష్టసమసనములు
వాని కధ్యాహార్య + మై నామి యనుధాతుపదము పైకొనునభిప్రాయములకు
సమసనాంతస్థితాక్షరములపైఁ గలతలకట్టులకు శృంగములు ఘటించి
బొట్టులనలపలఁ + బొదలువర్గాద్యక్షరము లెల్ల దత్తరీశములు చేసి
యాదివర్గద్వితీయములదాపల మండుపూర్ణంబులకుఁ బద్యములకుఁ దుదిని
దవరుసున్నలును బొల్లనకారములఁ జేసి పఠియింప నగునాంధ్రపద్యవితతి
తరువాతఁ గందపాద్యముతోడఁ గులకమై తలచూపు దానికి + ధాతుపదము
మదనవిలసిరయఁగ్గుం బయ్యెఁ బదసదంబునకు సప్తాక్షరంబులుగఁ జనున
నిపుడు చెప్పినవృత్తిమే యంగవిధులచే మధుమత్సితసామంబు గాంచుఁ
బాదపాదమునకుఁ + బనునాల్గువర్ణము ల్లావింపఁ బ్రహరణకలిత మయ్యెఁ
దొలుతటిసమసనంబుల ద్రుతప్రకృతులై పై నొక్కసమసనపదముఁ గూడి

పంచదశాక్షరీదండితపదములై మణిగణనికరసమాఖ్యఁ జెందు
నష్టమాత్రావృత్తియమళ మయ్యె ద్రుతాంతసమసనం బొక్కొక్కచరణ మైన
నాంతసమాసద్యోయం బొక్కపాద మై రగడలలో మధురగతియు నగుఁ
దలపోయ నిటుల వ్యుత్ప్రయలేఖనక్రమవిధులు పోడకలఁగువృత్తి మండు
ద్విపదపాదం బయ్యె + దీనికిఁ గడపలఁ జూపట్టు ద్రుత మరసున్న యైన
వెన ద్రుతాంతంబులై + ననమాసములు నాల్గు హరిగతి కేకాంఘ్రి + యై తనర్పు
వేమలు కడపల + వెలయు సమాసంబు మొదలుగాఁ దుదయును మొదలు గలయఁ
జువువేళఁ దృతీయఃప్రమసమసనచరమబిందులు ద్రుతాక్షరములైనఁ
గనుపట్టు నెనిమిది + కందపద్యంబులు గణయతిప్రాసము + ల్కడమ గాక

తే. నిట్టిగర్భకవిత్వంబు + లెఱిగి నీకుఁ గవిత రచియించు వానిభాగ్యంబు వొగడ
నమరనేతకు ధాతకు + నైనఁ దరమె, సన్యాభూ(బా)దక్షిణైకయోజననివేశ. 172

అవతారిక.

అథేదాం కౌతుకూర్హ్యప్రకవివర్యః పంచదశాన్ధిపద్యగర్భితాష్టసమాసాన్
ప్రహరణకలితవృత్తై సంగృహ్యతి.

కరద్యతకరుహం • కరిహితకరణం, కరుహసఖరుచి • గరుడఖగరధమ్
ఖరఘనకరవిం • ఖరతరకరగం, గరళముఖరిపుం • గరధరకరతమ్.

178

టీక. బాలానాం మందబుద్ధీనాం సుఖానబోధార్థ మేత దప్తసమాసాంతగత శబ్దానాం
క్రమేణాథం దర్శయతి ప్రపంచయతి-కరద్యతకరుహం కం జలం కం శిరోంబునో
రితి నానారాభిధానాత్-కేజలేరుహతి ప్రాదుర్భవతీతి-కరుహ మబ్జం శంఖ మితి
యానత్-రుహబీజచర్మణః ప్రాదుర్భవ ఇతి ధాతుః కరో హ స్తః బలిహస్తాశవః
కరా ఇత్యమరః-కరేణ ద్యతం కరుహం శంఖం యేన తం కరద్యతకరుహం శంఖ
ధారిణ మిత్యర్థః యద్వా కరేణ హస్తేన ద్యతం కరుహమంబుజం యేనతం కరద్యతక
రుహం పద్మస్యాంభోరుహ త్వేన కరుహత్వస్యచక్రాశక్యత్వాత్ తథాచ హస్తద్య
తాంభోరుహ మిత్యర్థః శంఖచక్రగదాపద్మధారిణం వరమాలిన మితి ధ్యానాస్త
రప్రసిద్ధే.

1

కరిహితకరణం కరో హస్తో స్యాస్తీతి కరి మరంగజః కుశలో వారణః
కరీత్యమరః-కరిణో హితం మోక్షణం కరిహితం-కరిహితే కరణః సాధనభూతః-
తంకరిహితకరణం-ఆత్ర కరణాధికరణయో రితి కరణాధే ల్యుట్ నచాస్య ల్యు
డస్తస్య పుంస్త్యం శంకసియం నారాయణ ఇత్యాదౌ పుంస్త్యస్యాపి ప్రసిద్ధేః వి
శిష్యం లోకాశ్చ యత్స్వల్లింగస్యేతి జనపదాదిషు పూర్వై రభిహితత్వాత్ పురా
కిల పాండ్యరా డింద్రప్రముఖ్యో రాజ్ఞి రగస్త్యశాపనా ద్దక్షిణతా మా
పన్న స్పృశా కదాచి త్ర్యష్టావశాద్ధ్యోదధిమధ్యత్రికుటచలాగ్ర హరుణోవ్యానాం
తరసరోవరం సమాగత్య దేవలకాపాగతగ్రాహరూపిణా హూహూగంధర్వేణ
గ్రస్తః ప్రాక్తన జన్మతపోవిశేష విజ్ఞానసంపన్న స్పృశా పరమేశ్వర ముద్దిశ్య
స్తోత్రం చకార వైకుంఠభవనస్థో వాసుదేవస్తత్యమిహ ప్రాప్య మోక్షయామా
సేతి సుప్రసిద్ధం భావతే.

2

కరుహసఖరుచి కేజలే రుహని కరుహణ్యుమ్భానికరుహణ్యంభోజాని
కరుహణాం నరబానాం సఖాహితః కరుహసఖ స్సూర్యః ఆత్ర రాజాహ
స్సఖిభ్యో వైజితి బచ్చుత్రియః కరుహసఖస్య సూర్యస్య రుచి రివరుచి ర్యగ్య
తం కించ యథా భాస్వాత్ తమో నివర్తయన్ లోకం దీపయత్యేవం
విష్ణు రప్యజ్ఞానరూపతమో నివర్తయన్ లోక దీపకత్వా త్రస్య భాస్కర
తేజోవత్త్వం యుక్తం యద్వా కరుహణ్యుత్పలాని తేషా మపి జలరుహత్వస్య
వత్తం శక్యత్వాత్ కరుహణా మత్పలానాం సఖాహితః కరుహసఖ శృంగ్రః
కరుహసఖస్య భూషణమయచంద్రిన్య రుచి ర్యస్య తం బాలభావే హరిణార్ధ
చంద్రికారణభూషణధారణస్య కర్ణామృతే షూక్తత్వాత్ యద్వా 'సూర్యకోటి

ప్రతీకాశం చంద్రకోటిసమప్రభ' మితి పద్మపురాణే భగవద్భావాంతరస్య సత్త్వా
చ్చ అస్మిన్నర్థే కరుణాసభేష్వత్త బహువచనతయా సమాసో జ్ఞేయః బహుత్వస్య
త్రిత్వాదిసాధారణత్వాత్ అథవా కరుణాఙ్గీకృతగాణి తేహం సఖా హృదయ
భూతా తుల్యరూపిణీత్యర్థః-తాదృశీ రుచి ర్మస్య తం త్రైవ్యం హి యత్సా ప్రకృ
తే ర్జల స్యేత్వాదివ ద్భిన్నలింగానా మపి విశేషణవిశేష్య భావ స్సమృద్ధ్యతే. 3

గరుడ భగవంతుః-గరుడో గరుత్మా-గరుత్మా న్గరుడ స్త్రాత్ ఇత్యమరః గరుడ
ఇతి భగః పక్షీ గరుడభగః గరుడభగ ఏవ రథో నామానం యస్య తం యద్వా భేగ
చ్చన్తి చరన్తితి భగ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా భగశబ్దస్య దేవతావాచకత్వస్యాపి వస్తుం శ
క్యత్వాత్ గరుడభగో గరుడదేవః స ఏవ రథో యస్య తం అథవా గరుడ ఏవ భ
గరథో వ్యోమసంచారణపటూ రథో యస్య తం కించ-భగ స్సూర్యః శరార్క-
విహగాః భగ ఇత్యమరః సూర్యశబ్దస్య శ్రేష్ఠవాచకత్వస్యాపి వస్తుం శక్యత్వాత్
గరుడానాంపక్షీణాంశ్రేష్ఠః గరుడభగః స ఏవ రథో యస్య తం. 4

భరణునకరవిం-భరః భరాసురః ధేనుకవనవాసీగర్దభాసురః-అథవాచండకారణ్య
నివాసో రావణభాగీ భరాసురః స ఏవ ఘనః మేనుః ఘనతీమాతమడిరా ఇత్య
మరః కః వా గుః నూరుతే వేధసి బ్ర ధ్నే పుంసి క ఇత్యమరః కానాం వాయూ
నాం రవిః శ్రేష్ఠ శబ్దమూరుత ఇతి యాఃత్ భరణునస్య కరవిః తం భరసమానభరా
సురస్య ప్రళయవా యుధ్యయాపః ఆస్తికా పక్షే భాగవతరామాయణప్రసిద్ధి ర్ద్రా
వ్యవ్యా. 5

భరతరకరగం భరతరా న్నీళ్ళతరా తిగ్గం తీళ్ళం భరం తద్వదిత్యమరః, కరా
అంతో యస్య సః భరతరకర స్సూర్యః తంగచ్చత్తితి భరతరకరగః తం ధ్యేయ
స్సదాసంత్యుష్టలమగ్నవ ర్జితీ ధ్యానశ్లోక ప్రసిద్ధత్వాత్ యద్వా భరతరో దర్శరః
కరో యస్య సః భరతరకరః మంజరః స ఇవ గచ్ఛత్తితి భరతరకరగః తం మత్త
మాతంగవిక్రమమితి రామానుజే బాలకాండే వాల్మీకివచనప్రసిద్ధేః - నచాత్ర
విక్రమపరస్య పరాక్రమార్థపరతాత్త్రయశ్చీయా తద్వ్యాఖ్యానే తత్పదస్య క్ర
మ సాదవిశేషణ ఇత్యుచ్చధాతో గ్గమనార్థకత్వ స్తోక్తత్వాత్. 6

గరళముఖరిపుం గరళం విషం ముఖే యస్య సః గరళముఖః కాలియః తస్య
రిపుః శత్రుః తం కాలియమర్దన మిత్యర్థః ఆత్ర భగవాన్ యమనామ్రదం
కాలియాఖ్యం మహారిగం శిక్షితవా నితి పూర్వభాగవత్ప్రసిద్ధేః. 7

గరధరకరతం గరతీధరః దుధాభో ధారణపోషయో రితిభావః గరస్య కాల
కుటస్య ధరో గరధరస్సదాశివః స ఏవ గరధరకః స్వాధేక ప్రత్యయః తస్మిన్రతం

ప్రీతిమంతం నారాయణప్రియ మనంగమదాపహర మితి స్తోత్రాత్ యద్వా కళబ్ధ
స్య బ్రహ్మవాచకత్వాత్ గరధర శ్చ కశ్చ గరధరకా తయోః రతం ప్రీతిమంతం య
ద్యపి నారాయణస్య సర్వసమత్వ మేన వక్తవ్యం తథాచ లౌకికసామ్యా త్పురణ
ప్రసిద్ధే శ్చ తద్వ దుక్తి రితి జ్ఞేయమ్ అత్ర నామీత్యాధ్యాహరణ తథావిధం గో
పాలం నామీత్యర్థః యద్వా గరధరకరక మిత్యేత్ర గరతి ధరతి కరత మితి పద
త్రయం ద్రష్టవ్యం తథాచ హేగర విష స్యరూపపాపిష్ఠేతి యావత్ కే బ్రహ్మణి
రతం ప్రీతిమంతం పూర్వోక్తవిధం జేం ధర హ్మని ధ్యామస్త్యే త్కర్తృః అత్ర కృ
ష్ణస్య గరుడఖగరఫమితి విశేషణవ్యయసామర్థ్యాన్నిత్యజ సేనాస్య పాపగోఢో
భవిష్యతితి తథోక్తిరితి జ్ఞేయమ్.

8

వ. సప్తాక్ష రై కపాదం బై న గర్భమదనవిలసితవృ త్తవ్యయము.

కరధృతకరుచుని, గరిహితకరణుని, గరుహసఖరుచిని, గరుడఖగరఘుని. 176

గర్భద్వితీయానువనవిలసితవృ త్తయము.

ఖరఘనకరవిని, ఖరతరకరగుని, గరళముఖరిపుని, గరధరకరతుని. 177

వ. కొంద టీ రెండువృ త్తములు మఘసత్వివృ త్త మగుదురు.

చతుర్ద శాక్ష రై కపాదం బై న గర్భ ముధురగతిగవృ త్తయము.

కరధృతకరుచుని, గరిహితకరణుని, గరుహసఖరుచిని, గరుడఖగరఘుని
కరఘనకరవిని, ఖరతరకరగుని, గరళముఖరిపుని, గరధరకరతుని. 178

పంచద శాక్ష రై కపాదం బై న గర్భ ముశేగణవికరవృ త్తయము.

కరధృతకరుచుని, గరిహితకరణుని, గరుహసఖరుచిని, గరుడఖగరఘుని
ఖరఘనకరవిని, ఖరతరకరగుని, గరళముఖరిపుని, గరుడఖగరఘుని. 179

అష్టాక్ష రై కపాదం బై న గర్భ ముత్రాన్య శ్చ ద్వయము.

కరధృతకరుచుని, గరిహితకరణుని, గరుహసఖరుచిని, గరుడఖగరఘుని. 180

గర్భద్వితీ యాష్టమూత్రాన్య శ్చయము.

ఖరఘనకరవిని, ఖరతరకరగుని, గరళముఖరిపుని, గరధరకరతుని. 181

షోడశాక్ష రై కపాదం బై న గర్భ ముధురగతిగడ.

కరధృతకరుచుని, గరిహితకరణుని, గరుహసఖరుచిని, గరుడఖగరఘుని
ఖరఘనకరవిని, ఖరతరకరగుని, గరళముఖరిపుని, గరధరకరతుని. 182

వ. కొందఱు దీనినె షోడశలఘువృ త్తము నందురు.

పంచదశాక్షరైశ్చ పాదం బై నగర్భద్విపదము.

కరద్యతకరుమాన్, గరిహితకరణాన్, గరుహసఖరుచిన్, గరుడఖగరఘాన్
ఖరఘనకరవిన్, ఖరతరకరగున్, గరళముఖరిపున్, గరధరకరతున్. 183

దాష్ట్రత్రింశదిశాక్షరైశ్చ పాదం బై నగర్భమారిగాతీరగడ.

కరద్యతకరమాన్ + గరిహితకరణాన్, గరుహసఖరుచిన్ + గరుడఖగరఘాన్
ఖరఘనకరవిన్ + ఖరతరకరగున్ + గరళముఖరిపున్ + గరధరకరతున్. 184

గర్భప్రథమకందము.

కరద్యతకరుమాన్, గరిహిత, కరణాన్, గరుహసఖరుచిన్, గరుడఖగరఘాన్
ఖరఘనకరవిన్, ఖరతర, కరతున్, గరళముఖరిపున్, గరధరకరతున్. 185

గర్భద్విప్రీయకందము.

గరధరకరతున్, గరద్యత, కరుమాన్, గరిహితకరణాన్ + గరుహసఖరుచిన్
గరుడఖగరఘన్, ఖరఘన, కరవిన్, ఖరతరకరగున్ + గరళముఖరిపున్. 186

గర్భశ్చత్రీయకందము.

గరళముఖరిపున్, గరధర, కరతున్, గరద్యతకరుమాన్ + గరిహితకరణాన్
గరుహసఖరుచిన్, గరుడఖ, గరఘాన్, ఖరఘనకరవిన్ + ఖరతరకరగున్. 187

గర్భషష్ఠీయకందము.

ఖరతరకరగున్, గరళము, కరిపున్, గరధరకరతున్ + గరద్యతకరుమాన్
గరిహితకరణాన్, గరుహస, ఖరుచిన్, గరుడఖగరఘన్ + ఖరఘనకరవిన్. 188

గర్భసప్తమీయకందము.

ఖరఘనకరిహితఖరతర, కరగున్, గరళముఖరిపున్, గరధరకరతున్
గరద్యతకరుమాన్, గరిహిత, కరణాన్, గరుహసఖరుచిన్ + గరుడఖగరఘాన్. 189

గర్భషష్ఠీయకందము.

గరుడఖగరఘాన్, ఖరఘన, కరణాన్, ఖరతరకరగున్ + గరళముఖరిపున్
గరధరకరతున్, గరద్యత, కరుమాన్, గరిహితకరణాన్ + గరుహసఖరుచిన్. 190

గర్భనవస్తమీయకందము.

కరుహసఖరుచిన్, గరుడఖ, గరఘాన్, ఖరఘనకరవిన్ + ఖరతరకరగున్
గరళముఖరిపున్, గరధర, కరతున్, గరద్యతకరమాన్ + గరిహితకరణాన్. 191

గర్భాష్టమీయకందము.

కరిహితకరణాన్, గరుహస, ఖరుచిన్, గరుడఖగరఘన్ + ఖరఘనకరవిన్
ఖరతరకరగున్, గరళము, కరిపున్, గరధరకరతున్ + గరద్యతకరుమాన్. 192

పదసప్తకాశితకందము.

క. కామపలిసామపురిను, త్రాము సరోజాప్రకోటిఃథాము జలధర

శ్యాము యదుసోము దనుజవి, రాము స్వప్రజస్త్రీమనోభిఃరాముఁ దలంతుకా. 198

ఆశ్వాసాంతగద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబనూత్ర భరద్వాజగోత్ర కామపల్లి పురమండిర నందనందన చరణారవిందపందసాభిలాషముపాప్రాభవ వేంకటార్యతనూభవ విద్యావిశేషగురాచార్య కాకునూర్యప్రకవినర్యవిరిచితం బైనయంధ శిబ్దబింతామణి యనువ్యాకరణ కాస్త్రంబునం దప్తాదకార్యావృత్తంబులు నప్తచత్వారింశత్సూత్రంబులుం గలసంధి పరిచ్ఛేద మను పంచమాశ్వాసము.

అప్పకవీయము సంపూర్ణము.

శుద్ధపత్రము.

పుట.	పంక్తి.	సాధువు.	అసాధువు.
3	5	దిద్దను	డిద్దను
40	26	1 దెల్లమి... దెల్ల	1 దెల్లము... మిదెల్ల
42	11	2 ఆది	ఆది
51	1	తులా	తలా
55	1	లంతసలు	లంతములు
56	28	విశ్రుతి	విశ్రుతి
66	22	టవర్గాక్షర	టవ ర్గాక్షర
72	16	శస్మ్యత్	శస్మ్యత్
86	5	డేలు	డేలు
96	10	దెలుగు	దెలుగు
106	19	షష్ఠా	షష్ఠా
112	2	ననియె	ననియె
120	17	తైశ్న	తైశ్న
122	17	మంత్ర	మత్ర
146	11	దాంగ	దాంగ
152	27	నిన్నదర్శక	నిన్నదర్శక
172	24	వాంఛితార్థ	వాంచితార్థ
179	7	నిచ్చు	నిచ్చు
180	5	దేహ... మునివిను	దేహ... మునిను
190	29	గూర్పు	గూర్చి
191	27	4 విశీర్య	4 విశీర్య
219	4	విచికిరిత	విచికిరిత
220	11	లలలమలగ.	లలలమగ.
221	17	లలలలలగగము.	లలలలలగగము.
223	14	లలలలల నలగ.	లలలలలగ.

పుట.	పంక్తి.	సాధువు.	అసాధువు.
225	7	౯-౧౨౮	౮-౧౨౮
226	21	౧౦-౨౧౯	౧౦-౨౪౧
243	17	౧౯-౧౮౬౦౪౦	౧౯-౩౫౭౧౪
”	23	౧౯-౭౫౭౧౪	౧౯-౧౮౬౫౮౭
247	8	1 చిననాఁడు	3 చిననాఁడు
257	14	దారిం	దారిఁ
264	13	జలజాపు	కలజాపు
268	2	నెన్నిదివిభ	నెన్నివిభ
280	13	దేవ	దేవ
304	13	సాగనేని	సాగకేని
305	1	తరువన	తరువనఁ
308	21	గవసినను	గవసినను
”	30	తెల్లమిగాఁ	తెల్లనుగాఁ
316	6	రప్పలు	రప్ప
317	11	జలరాశి	జలరాశ
323	26	సంవారు	సంవారు
326	1	జగ్గ	జగ్గ

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రు. అ.

ఆంధ్ర భారతవిమర్శనము, మల్లాది నూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిది ...	0	8
శకుంతలాపరిణయము. కృష్ణకవికృతము ...	0	12
తెనుగుసమస్యలు, చక్కనికూర్పు ...	0	2
భాస్కరరామాయణము, చక్కనికూర్పు, అశ్వత్థమప్రతి ...	4	0
కృష్ణరామవిజయము, కుమార భూర్జటి కృతము ...	0	8
లంకావిజయము (రామదమియము), సటిక, నిర్వచనోత్తరరామాయణము, సాధారణప్రతి ...	0	12
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి పాపరాజప్రణీతము ...	2	4
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కనిక్రొత్తకూర్పు ...	3	8
గోపీనాథరామాయణము, 2 సంపుటలు, శ్రీమద్రామాయణమునకు సరియైనపద్యము, కవనము మిక్కిలి సొంపు, పీఠిక అతివిపులము ...	5	8
మొల్లరామాయణము, చిన్నసైజున పెద్దఅక్షరములతో ముద్రించినారము	0	10
అచ్చతెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి ...	1	4
ఆంధ్ర భాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము, ఇదివఱకు ముద్రితమైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది (అచ్చునున్నది)		
ప్రభావతీప్రస్థుష్ణము, క్రొత్తకూర్పు ...	0	10
మార్కండేయపురాణము, సూరనకృతము ...	1	12
మనుచరిత్ర, సటిక, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యానముతో చిన్నసైజున మేలుకాకితములమీద స్ఫుటమైన అక్షరములతో చక్కగ ముద్రించినయిచ్చుము ...	2	8
వసుచరిత్ర విమర్శనము. శ్రీచివసీతారామస్వామిశాస్త్రికృతము. అత్య ద్భుతములగ క్రొత్తగ్రంథములు లనేకము లిందుగలవు ...	1	0
వసుచరిత్ర, సవ్యాఖ్యానము, చక్కనికూర్పు ...	3	8
అముక్తమాల్యద, వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారివ్యాఖ్యానముతో మేలు కాగితములమీద చక్కగ మరల ముద్రించినయిచ్చుము... ..	3	8
హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, సటిక, పీఠికవిపులము ...	2	8
కళాపుష్పగోదయము, దశసరికాకితములు ...	2	4
రాఘవపాండవీయము, సటిక, చక్కనికూర్పు ...	2	8.

ఆంధ్ర గ్రంథములు.

మ. 1153

శ్లో 1-కి రు. అ.

శృంగార సైషధము, శ్రీ హాథకవిది, శ్రొత్తకూర్పు	...	1	4
కాశీఖండము, చక్కని శ్రొత్తకూర్పు	...	1	8
కవికర్ణరసాయనము, మాంధాతచరిత్ర	...	1	8
హరవిలాసము	...	0	12
సారంగధర చరిత్రము, చేమకూర. వేంకటకవికృతము	...	0	8
నరసభూపాలీయము	...	0	10
విజయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవిది	...	0	8
రంగారాయచరిత్ర, దిట్టకవి నారాయణకవిప్రణీతము	...	0	8
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు. రామభద్ర కవికృతము	...	1	4
నిరంకుశోపాఖ్యానము, రుద్రకవికృతము	...	0	6
బిలాసుందరీపరిణయము, కూచిమంచి తిమ్మకవికృతము	...	0	4
శివలీలావిలాసము,	...	0	6
పారిజాతాపహరణము, సాధారణ శ్లోతి	...	0	4
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	...	0	12
అనిరుద్ధచరిత్ర, కనుపర్తి. అభయమాత్యప్రణీతము	...	0	8
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవిప్రణీతము	...	1	4
తారాశశాంకవిజయము, చక్కనికూర్పు	...	0	12
బసవపురాణము, పిడుపర్తి. సోమనాథప్రణీతము	...	2	4
హంసవింశతి, నారాయణమాత్యప్రణీతము	...	0	14
వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, తరిగొండ వేంకటప్పది, చక్కనికూర్పు	...	1	6
రాజయోగ సారము, ద్విపద	...	0	4
చెప్పబసవపురాణము, పాపకవికృతము	...	1	2
పంచతంత్రము, నారాయణకవికృతము	...	1	4
సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటిక. అనేక సూతసాంకములు చేర్చి			

చిన్న సైజున ముద్రించి నారము. టీక, వివరణము మిక్కిలి విపులము.

ఈనాటకు ప్రకటితమైన ప్రతులకన్న బాగుగ నున్నది	...	3	8
కైమినిభారతము, అశ్వమేధపర్వము, చక్కనికూర్పు	...	1	6
నృసింహపురాణము: ఏఱ్ఱాపైగడ, శ్రొత్తకూర్పు	...	0	12
వైశ్యపురాణము	...	1	4
ఉత్తరహరివంశము, నాచన సోమనాథకృతము	...	1	8
రుక్మాంగదచరిత్ర, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము	...	0	14

ఇవి మొదలగు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు అనేకములు మాయొద్దదొరకును.

వావిళ్ల. రామస్వామికౌస్తుభులు అండ్ సన్స్,

392, ఎస్. ప్లనేట్, చెన్నపురి. ఈ.

